

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ
РОЗВИТКОМ АГРАРНОЇ СФЕРИ:
РЕГІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ**

Монографія

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА
ПОЛІТЕХНІКА»**

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ
РОЗВИТКОМ АГРАРНОЇ СФЕРИ:
РЕГІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ**

монографія

Чернігів, НУ «Чернігівська політехніка»

2022

**Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Чернігівська політехніка»
(від 31.10.2022 р.)**

УДК 351:(353.8+332.2+ 336.1:352)

Рецензенти:

Бобровська О.Ю., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри економіки та соціально-трудових відносин Університету митної справи та фінансів

Іванова Т.В., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств Національного авіаційного університету

Канавець М.В., кандидат наук з державного управління, директор Центру адаптації державної служби до стандартів Європейського союзу

Навчально-наукова серія:

«Публічне управління та адміністрування».

Започаткована НДІ публічного адміністрування та менеджменту Чернігівського національного технологічного університету в 2015 році

Публічне управління розвитком аграрної сфери: регіональний контекст: монографія / О.Руденко, Т.Шестаковська, С.Гривко, М.Гурський, А.Котеленець, П.Халімон. – Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2022. – 327 с. – (навчально-наукова серія: «Публічне управління та адміністрування»; випуск 17).

Монографія окреслює коло проблем щодо регулювання розвитку аграрного сектору України в сучасних умовах, як важливого фактору для забезпечення результативності реалізації суспільно-політичних та економічних реформ в умовах невизначеності, глобальних викликів, ризиків та криз. У роботі розкрито питання кластерної моделі у формуванні механізмів державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору, надано оцінку механізмів державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України; визначено організаційні аспекти функціонування механізмів державного фінансового регулювання розвитку аграрного сектору регіонів України, показана ефективність та результативність їх використання; розкрито цільові функціонали реалізації механізмів державного регулювання земельних відносин в умовах децентралізації, окреслено стратегічні імперативи державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України та запропоновано інноваційно-інвестиційне проектування їх використання.

Монографія є результатом наукових досліджень здобувачів за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування і науково-дослідної роботи кафедри публічного управління та менеджменту організацій.

Представлена монографія розрахована на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, при вивченні нормативних дисциплін з державного управління та місцевого самоврядування; науково-методичного забезпечення професійного навчання державних службовців; а також на працівників органів державної влади та управління, які здійснюють діяльність у соціогуманітарній сфері.

ISBN 978-617-7932-39-9

УДК 351:(353.8+332.2+ 336.1:352)

© Руденко О., Шестаковська Т., Гривко С., Гурський М., Котеленець А., Халімон П., 2022

© Національний університет «Чернігівська політехніка», 2022

ЗМІСТ

Передмова	4
Розділ 1. Розвиток аграрної сфери України: реалії сьогодення	5
Розділ 2. Механізми державного регулювання розвитку аграрної сфери регіонів України	32
Розділ 3. Публічне управління інноваційним розвитком аграрної сфери України на засадах кластеризації	58
Розділ 4. Державне фінансове регулювання розвитку аграрної сфери регіонів України	108
Розділ 5. Стратегічні пріоритети державної політики щодо регулювання земельних відносин в умовах децентралізації	157
Розділ 6. Державне регулювання розподілу земельних ресурсів у сільському господарстві України	214
Розділ 7. Інформаційна політика управління розвитком аграрної сфери регіонів України у контексті формування цифрової економіки	263
Інформаційно-аналітичні матеріали	310

Авторський колектив:

Ольга Руденко, доктор наук з державного управління
(розділ 1, 2, 4, 5, 7)

Тетяна Шестаковська, доктор наук з державного управління
(розділ 1, 2, 3, 6, 7)

Сергій Гривко, кандидат наук з державного управління
(розділ 3)

Михайло Гурський, доктор філософії в галузі знань публічного управління та адміністрування
(розділ 4)

Анастасія Котеленець, доктор філософії в галузі знань економіка
(розділ 6)

Павло Халімон, кандидат наук з державного управління
(розділ 5)

ПЕРЕДМОВА

Активізація глобалізаційних та інтеграційних процесів, прагнення побудови відкритої соціально-економічної моделі в державі, впровадження новітніх інформаційних технологій зумовлюють необхідність дослідження проблеми публічного управління розвитком аграрної сфери на основі генерації нових знань, технологій та їх прискореному освоєнні у виробництві. Однією з головних проблем сучасної аграрної сфери в Україні на регіональному рівні, яке потребує вирішення є відсутність дієвої концепції формування та реалізації механізмів публічного управління, які дозволятимуть здійснювати протидію можливим загрозам інноваційно-інвестиційної діяльності, використовувати наявний потенціал та в цілому підтримувати належний рівень продовольчої безпеки в Україні.

Перший розділ присвячений аналізу факторів впливу на розвиток аграрної сфери України, оцінці інституційно-правового забезпечення механізмів державного регулювання розвитку аграрної сфери на регіональному рівні. Визначено соціально-економічні й екологічні умови розвитку аграрної сфери України.

Другий розділ присвячений розкриттю особливостей активізації механізмів державного регулювання розвитку аграрної сфери регіонів України.

У третьому розділі обґрунтована доцільність та формалізована змістовність концепції публічного управління інноваційним розвитком аграрної сфери України на засадах кластеризації.

Четвертий розділ присвячений обґрунтуванню напрямів системної модернізації механізмів державного фінансового регулювання аграрної сфери, що дозволяють забезпечити взаємодію державного й ринкового регулювання.

П'ятий розділ присвячений визначенню стратегічних пріоритетів державної політики щодо регулювання земельних відносин в умовах децентралізації.

У шостому розділі представлені перспективні напрямки інноваційно-інвестиційного забезпечення державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства на засадах інституціоналізації.

Сьомий розділ присвячений визначенню перспектив модернізації інформаційної політики управління розвитком аграрної сфери регіонів України у контексті формування цифрової економіки.

РОЗВИТОК АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Важливою галуззю національного господарства, яка гарантує соціально-економічну й політичну стабільність у суспільстві, сталий поступ й безпеку держави в цілому, є аграрний сектор, насамперед, сільське господарство. Належне забезпечення населення сільськогосподарською продукцією підвищує рівень продовольчої безпеки, що має стратегічне значення для кожної країни як на національному, так і глобальному рівнях. Саме сутність аграрної політики, що є невід'ємною частиною державної політики країни полягає в розробці її владними структурами і практичному здійсненні великої сукупності правових, організаційних, економічних, наукових, соціальних, кадрових та інших заходів з метою забезпечення такого інноваційного розвитку аграрного сектору, який би повністю відповідав продовольчим потребам країни.

На сьогодні вітчизняне сільське господарство перебуває у кризовому стані, а сільськогосподарські товаровиробники у переважній своїй більшості не здатні виробляти конкурентоспроможну на європейському та світовому ринках продукцію. Організація сільськогосподарського виробництва значною мірою залежить як від природно-кліматичних умов, його сезонного характеру. На нього негативно впливають нестача фінансових та матеріальних ресурсів, втрата висококваліфікованих працівників, брак обладнання та механізації виробництва, що має наслідком величезне навантаження на наявне в цій галузі сільськогосподарське обладнання і техніку, занепад соціальної інфраструктури тощо. Для ефективного ведення сільського господарства є потреба в оновлені та удосконаленні основних засобів технічно-технологічного забезпечення виробництва, впровадженні наукових розробок, що потребує впровадження інновацій та інвестування в сільське господарство з метою прискорення його розвитку та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору в Україні.

В Україні продовжується напрям розвитку орієнтований на забезпечення функціонування ефективного механізму державного регулювання аграрного сектору, а саме формуються та удосконалюються інституційні засади. Саме участь держави стає

індикатором, що характеризує перспективність інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні. Адже в умовах тривалої інформаційної асиметрії приватні інститути орієнтуються в основному на бізнес, який в змозі самостійно здійснювати необхідні обсяги інвестування. Аграрний сектор є однією із сфер економіки, яка перш за все потребує формування ефективного державного інституційного забезпечення, адже результати її функціонування забезпечують продовольчу та екологічну безпеку тощо. Враховуючи підходи провідних науковців у даній сфері, на наш погляд, державна політика інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні представлена сукупністю інститутів, серед яких органи державної влади займають чільне місце. Базовим та визначальним інститутом для розвитку аграрного сектору в Україні є інститут держави, який охоплює систему органів законодавчої, виконавчої та судової влади, функціонування яких впливає на всі складові суспільного життя. Інноваційний розвиток аграрного сектору залежить від функціонування органів різних регуляторних рівнів, які діють взаємопов'язано і формують комплексний механізм. Виходячи із цього, нами виокремлено такі основні рівні інституційного забезпечення державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні:

1) міжнародний рівень, відповідно до якого регулювання здійснюється згідно із встановленими договорами, квотами, стандартами та членством у міжнародних організаціях (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (ІФАД), Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (ІФОАМ), Кодекс Аліментаріус, система управління безпечністю харчових продуктів (НАССР); міжнародний стандарт управління виробництвом і поставками безпечної продукції (Global GAP);

2) європейський рівень, який містить сукупність правил і норм, що регулюють сферу виробництва та торгівлі сільськогосподарською продукцією (Постанова Ради Європи №834/2007 від 28 червня 2007 року "Про органічне виробництво та маркування органічних продуктів", Регламент (ЄС) №1307/2013 Ради ЄС про заснування спільних правил для схем прямої підтримки фермерів у рамках Спільної сільськогосподарської політики);

3) національний рівень (Верховна Рада України; Міністерство аграрної політики та продовольства України, Комітет з питань аграрної політики та земельних відносин, Український фонд підтримки підприємництва, Український державний фонд підтримки фермерських господарств);

4) регіональний рівень (обласні департаменти агропромислового розвитку, регіональні відділення Українського державного фонду підтримки фермерських господарств);

5) місцевий рівень (районні відділи агропромислового розвитку, сільські та селищні ради).

Організаційно-інституційне забезпечення державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні на державному рівні представляють: Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України, які здійснюють свою діяльність безпосередньо та через відповідні державні інститути у межах визначених повноважень (рис.1).

Особливе місце у регулюванні інноваційного розвитку аграрного сектору займає Верховна Рада України, яка є єдиним законодавчим органом державної влади України. При Верховній Раді діє профільний комітет з питань аграрної політики та земельних відносин, який включає 6 підкомітетів, які вирішують сукупність питань щодо: удосконалення структури державного управління у сфері аграрного виробництва; інновацій та з базових галузей в аграрному секторі; ціноутворення в аграрному секторі; соціальної політики аграрного сектору; фінансово-економічної політики в аграрному секторі. До системи органів виконавчої влади, що забезпечують регулювання інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні належать такі основні державні інститути: Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство екології та природних ресурсів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство фінансів України, галузеві інститути, підвідомчі установи. Наприклад, серед підвідомчих установ Міністерства аграрної політики та продовольства України особлива роль у розвитку фермерських господарств належить Українському державному фонду підтримки фермерських господарств.

До серпня 2019 року Міністерство аграрної політики та продовольства України було центральним спеціально уповноваженим органом державного управління “з питань

забезпечення реалізації державної аграрної політики, продовольчої безпеки держави, державного управління у сфері сільського господарства, садівництва, виноградарства, харчової і переробної промисловості та комплексного розвитку сільських територій” [1]. Функції виконувані ним окреслюються в Положенні, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 № 1119. Постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2019 року №829-2019-п Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства стало правонаступником майна, прав і обов’язків Міністерства аграрної політики та продовольства. Основною метою такого об’єднання є пришвидшення процесу реалізації основних реформ, а саме: запровадження ринку землі сільськогосподарського призначення, приватизація державних підприємств, процес детінізації аграрних ринків і земельних відносин, лібералізація відповідних трудових відносин – забезпечення збільшення кількості легальних робочих місць, сприяння розширення доступу до різних міжнародних ринків, значне перезавантаження системи професійного навчання, проведення модернізації підходів до наукових розробок та комерціалізації інновацій. Реформа аграрного сектору з огляду на її системність та важливість вимагає стратегічного її узгодження із базовими змінами в інших суміжних сферах.

Так, дерегуляція та діджиталізація є основними інструментами боротьби з вітчизняною корупцією шляхом апробацій, сертифікації й дозвільної діяльності, які пов’язані з отриманням певного доступу новітніх засобів аграрного виробництва та виробленої сільськогосподарської продукції до вітчизняного й міжнародного споживача. У свою чергу, приватизація державних підприємств передбачає ліквідацію неефективності в системі управлінні суб’єктами господарювання й прямих втрат бюджету. Проведення перезавантаження сучасної системи державної статистики сприятиме отриманню чітких цифр, показників розвитку досліджуваної галузі і формувати прогнозовані стратегічні орієнтири й пріоритети державної аграрної політики. Для ефективного функціонування державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору необхідно включити відповідне завдання у Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, деякі функції включити в існуючі, а деякі потребують окремих позицій в Положенні.

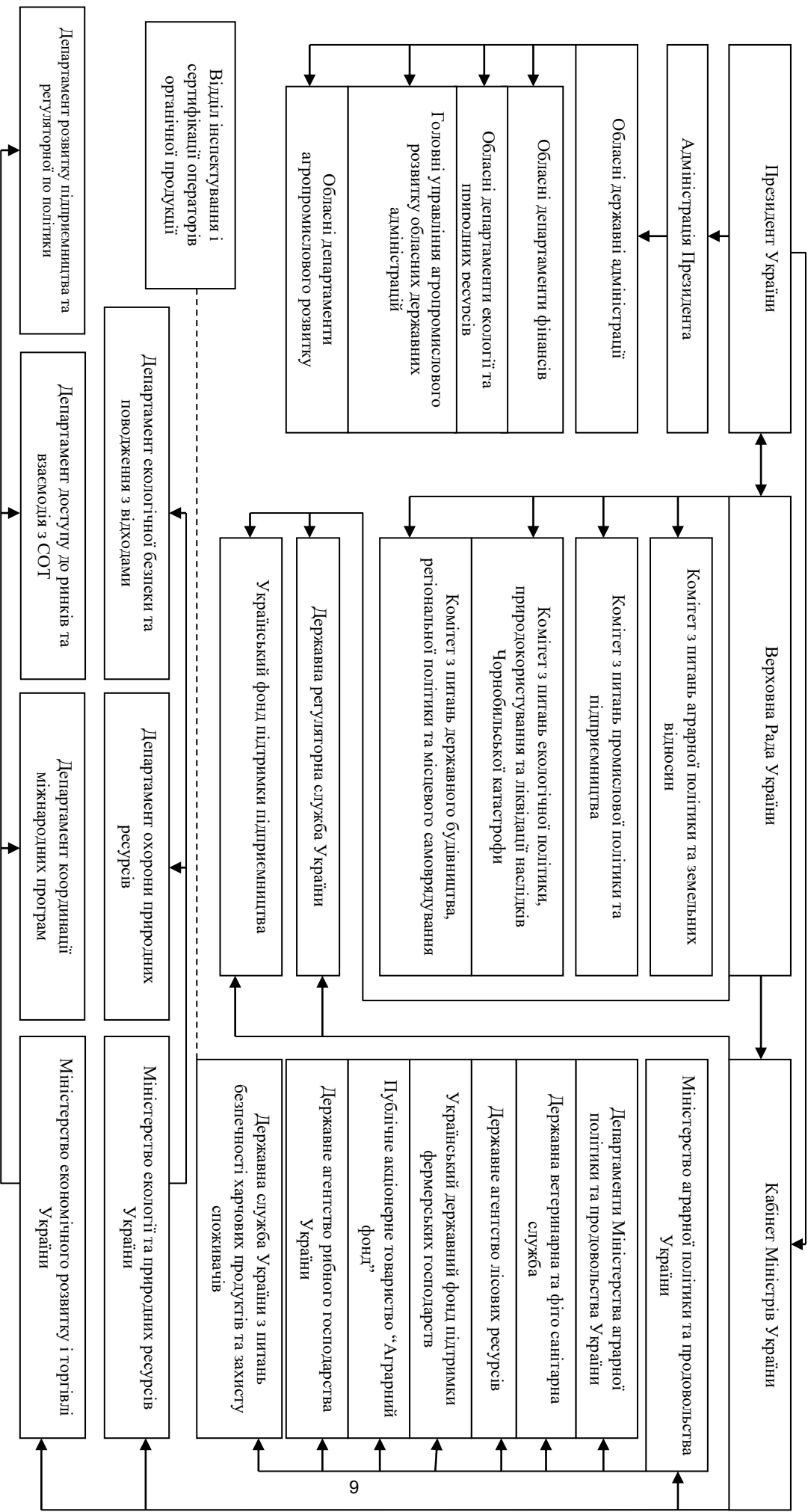

Рис. 1. Організаційно-інституційна структура забезпечення державної інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні до 29.08.2019 р.

Кожній виконуваній функції як напряду діяльності має відповідати уповноважений структурний підрозділ. Аналіз організаційної структури свідчить про відсутність в складі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства структурного підрозділу, до функціональних обов'язків якого належить забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору. В цілому складається картина неповної відповідності функціональної та організаційної структури Міністерства до потреб інноваційного розвитку аграрного сектору.

Отже, проведений аналіз свідчить про те, що в Україні на сьогоднішній день не існує скоординованого комплексного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору. Органи державного управління як аграрним сектором загалом, так і в сфері інновацій діють за централізованою моделлю, тобто організаційна структура й функціональна система Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства ще не відповідає вимогам забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору.

Напрямом до збалансованого розвитку суспільних інститутів є загальноприйнята ідея чи мета, сформована в рамках неформальних інститутів. В контексті наших досліджень такою ідеєю (інституціональною мотивацією) є побудова універсальної системи стимулювання розвитку інструментів механізму управління інноваційним розвитком аграрного сектору. Для успіху така мотивація має відповідати інтересам усіх суб'єктів забезпечення інноваційного розвитку в аграрному секторі, а її результативність найбільш яскраво прослідковується при формуванні екологічно орієнтованого попиту населення.

Отже, ефективне інституційне забезпечення державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору передбачає взаємодію його суб'єктів, якими є державні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, сільськогосподарські товаровиробники, навчальні заклади, наукові установи, громадські організації, громадяни [2]. Крім того, обов'язковою умовою ефективного управління інноваційним розвитком аграрного сектору є наявність цілей у кожного із суб'єктів її забезпечення, які є досяжними і не суперечать одна одній. Проте, виникають ситуації, коли в процесі розвитку інститутів повстають взаємовиключні цілі або не збігаються інтереси одного рівня. В

таких випадках не уникнути конфлікту. Для вирішення даної ситуації потрібно правильно розставити пріоритети та визначити ціль, реалізація якої потребує першочергового розставлення пріоритетів [3]. У той же час, як вже говорилося, інституціональне забезпечення державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору несе в собі елемент конфліктності, що особливо виявляються в протиріччі цілей її суб'єктів.

З огляду на те, що у відтворювальному процесі збалансоване природокористування передбачає як економічний процес експлуатації природних ресурсів, так і їх охорону, варто сформувати напрями інтеграції різних інтересів суб'єктів забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору, що спираються на виявлення конфліктів цілей суб'єктів забезпечення інноваційного розвитку в аграрному секторі та їх ліквідацію з використанням принципів системного підходу та інструментарію конфлікт-менеджменту [4]. Як приклад, основний конфлікт в питанні забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору, проявляється коли стикаються економічні інтереси (місцеві органи влади зацікавлені в максимальному використанні природних ресурсів господарюючими суб'єктами, оскільки в такому разі отримують максимальні надходження до бюджету) та екологічні (місцеві органи влади зацікавлені в збереженні природно-ресурсного потенціалу регіону, що можливо лише при мінімальному втручанні в природні екосистеми) [5].

Для забезпечення ефективної реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору потрібно вирішувати всі наявні та можливі конфлікти, враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін, навіть тих, які відносяться до різних інститутів. Взаємодія суб'єктів господарювання (їх мета – максимальний прибуток за мінімальних затрат), державних органів влади (функціонування механізму управління інноваційним розвитком аграрного сектору) та суспільства (бажання до покращення умов життя, безпечні екологічні умови, зменшення антропогенного навантаження) призводить до формування різноспрямованих інтересів щодо єдиної мети – створення ефективного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні.

Досліджуючи питання взаємодії стратегічних і тактичних цілей державної політики інноваційного розвитку аграрного

сектору у контексті сучасних ринкових перетворень та функцій державних органів влади і органів місцевого самоврядування, можна оцінити не тільки їх конфліктність, але й визначити ефективність розподілення завдань між ними, встановити можливе дублювання. Для вирішення конфлікту цілей, необхідно детально розглянути кожну ціль та диференціювати її до тих пір, поки суть конфлікту не проявить себе. Лише в такому випадку можна досягти компромісного рішення, сформувавши необхідні для цього інструменти та забезпечивши процес ліквідації протиріч у процесі забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору.

Результати проведеного аналізу проблем державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору дозволили обґрунтувати стратегічні напрями нейтралізації конфліктних ситуацій та гармонізації інтересів суб'єктів забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні (рис. 2), які передбачають: зміну парадигми інноваційного розвитку аграрного сектора з технократичної на інноваційно-екологічну; формування дієвого механізму управління інноваційним розвитком аграрного сектору завдяки раціональному поєднанню ринкових та державних важелів впливу, спрямованих на передбачення та попередження загроз; оптимізацію інституційного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні.

Також варто відзначити, що збалансованість інтересів суб'єктів механізму управління інноваційним розвитком аграрного сектору в Україні досягається шляхом об'єднання зусиль у напрямку управління інноваційно-екологічною безпекою та реалізації стратегічних пріоритетів державної інноваційної політики через формування інноваційно-екологічної свідомості населення, належне інноваційне забезпечення аграрного виробництва, розробку відповідної законодавчої та нормативно-правової бази тощо.

Необхідність посилити державну підтримку науково-технологічного й інноваційного сектору в Україні обговорюється дуже давно. Одним із законів, прийнятих Верховною Радою України Закон "Про наукову і науково-технічну діяльність" (1991 р.), який постійно змінюється [6]. У свою чергу Фінляндія почала свій динамічний зліт з глибинної економічної депресії до підвищення світових рейтингів рівня конкурентоспроможності.

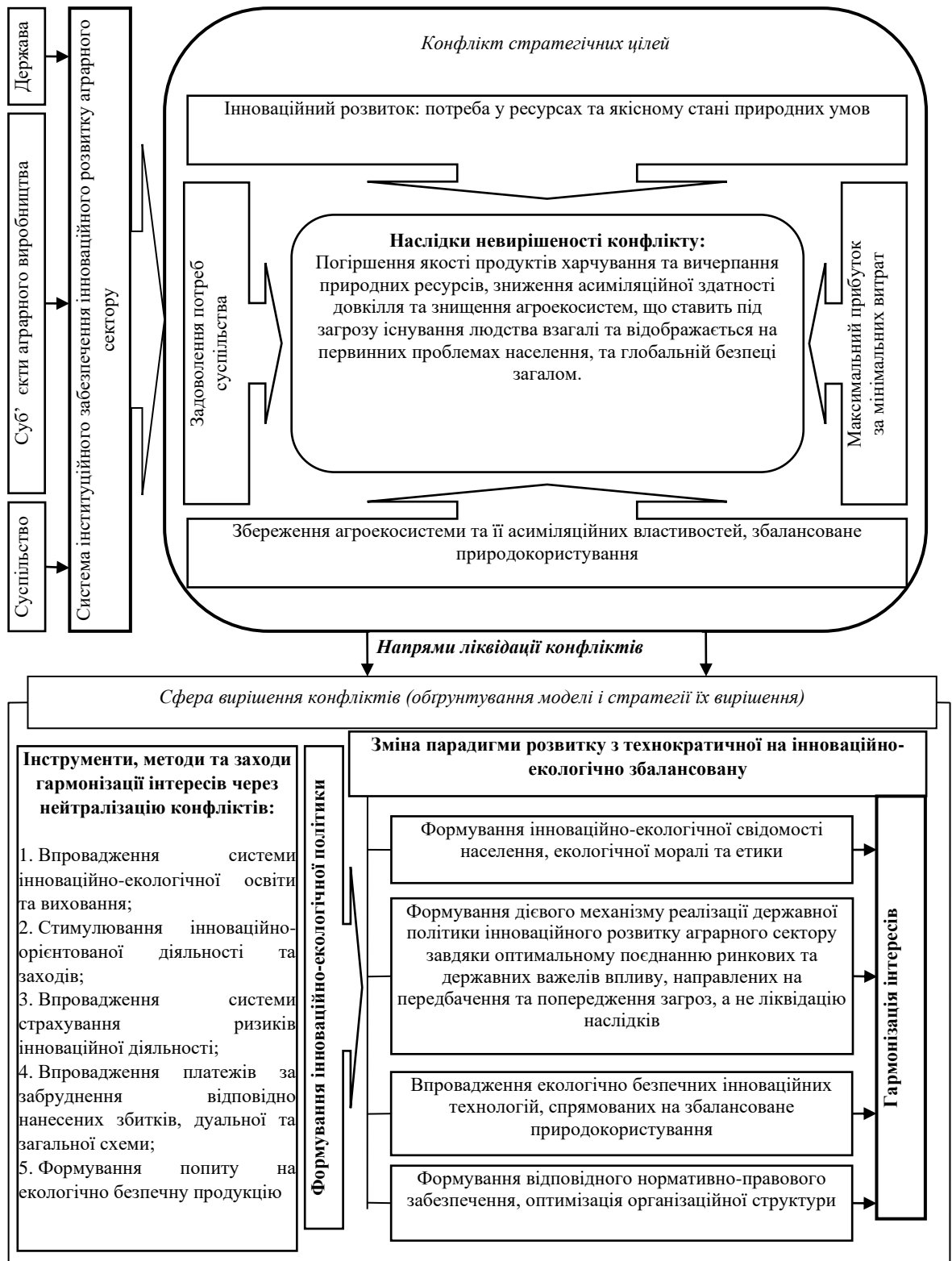

Рис. 2. Структурно-функціональна схема нейтралізації конфліктних ситуацій та гармонізації інтересів суб'єктів механізму управління інноваційним розвитком аграрного сектору в Україні

Не варто заперечувати, що Україна за період незалежності відчутно просувалася в інноваційному напрямі. Однак кожен крок уперед зазвичай супроводжувався декількома кроками назад. Міністерство науки і технологій було створено у 1996 році, яке вже через 4 роки ліквідували, тоді його функції перейшли до відання Міністерства освіти, у якому вони поступово “розчинилися” та виконувались за залишковим принципом. Наприкінці 1999 року прийнято закон про спеціальний режим щодо інноваційної діяльності технологічних парків. Однак у 2005 його також було скасовано. Також встановлена законодавством норма бюджетного фінансування відповідної наукової та науково-технічної діяльності на рівні 1,7 % ВВП не виконувалась. У середньому в Україні на науку в державному бюджеті виділяється не більше 0,4 % від ВВП.

Важливим етапом в нормативно-правовому забезпеченні інноваційно-інвестиційної діяльності у вітчизняному аграрному секторі було прийняття Закону України “Про інвестиційну діяльність” (18 вересня 1991 р., № 1560-ХІІ) [7], який закріпив базові правові, соціально-економічні умови інвестиційної діяльності на всій території України, ідентифікував загальні положення й порядок проведення інвестиційної діяльності, процесу державного регулювання інвестиційної діяльності, надання гарантії прав для суб’єктів інвестиційної діяльності, щодо захисту інвестицій тощо. У свою чергу, Законами України “Про захист іноземних інвестицій на Україні” (10 вересня 1991 р., № 1540а-ХІІ) [8] і “Про режим іноземного інвестування” (19 березня 1996 р., № 93/96-ВР) [9] було регламентовано нормативно-правовий режим щодо діяльності іноземних інвесторів і гарантії держави у контексті здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні, державної реєстрації і контролю за інвестиційною діяльністю підприємств з іноземними інвестиціями, процесу розгляду спорів та ін.

Прийняттям Закону України “Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб’єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження” (17 лютого 2000 р., №1457-ІІІ) [10], визначено орієнтири щодо захисту конкуренції між суб’єктами господарювання, сформованими без залучення коштів або ж майна (майнових або немайнових прав) з іноземним походженням, і суб’єктами господарювання, сформованими за участю іноземного капіталу, сприяння

забезпечення державного захисту відповідного вітчизняного виробника і конституційних прав й свобод громадян України.

Досить важливу роль у процесі регулювання відносин щодо інноваційної діяльності займає Закон України “Про інноваційну діяльність” (4 липня 2002 р., № 40-IV) [11], який зазначає, що головною метою сучасної державної інноваційної політики є формування соціально-економічних, організаційно-правових умов щодо ефективного відтворення, інноваційного розвитку та комплексного використання науково-технічного потенціалу всієї країни, сприяння впровадження екологічно чистих й безпечних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, організації виробництва та реалізації інноваційної продукції. Проте цей нормативно-правовий акт визначає лише загальні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, форми стимулювання державою інноваційних процесів та підтримки розвитку економіки України інноваційним шляхом. На жаль, він не містить положень щодо механізмів дієвого застосування на практиці інноваційних процесів, які мали б здійснюватися через стимулювання та державну підтримку суб’єктів господарювання, у тому числі аграрного сектору, що реалізують в Україні інноваційні проекти.

З метою забезпечення подальшого удосконалення сучасного законодавчого врегулювання у досліджуваній сфері було прийнято інші нормативно-правові акти. Саме початком значного реформування відносин в інноваційній сфері є Закон України “Про державно-приватне партнерство” (1 липня 2010 р., №2404-VI) [12], який визначає дієві організаційно-правові засади щодо взаємодії державних партнерів з відповідними приватними партнерами та базові принципи державно-приватного партнерства ґрунтуючись на договірній основі, сприяючи стимулюванню комплексного розвитку співпраці між відповідними державним і приватними секторами у напрямку залучення інвестицій й підвищення конкурентоспроможності галузі й економіки країни загалом.

Спрощення для відповідних суб’єкта інвестиційної діяльності встановленого порядку щодо отримання послуг, які пов’язані із підготовкою й реалізацією інвестиційних проектів, у контексті запровадження принципу “єдиного вікна”, сприяло прийняття Закону України “Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом “єдиного вікна” (21 жовтня 2010 р.) [13]

Тобто, інноваційна діяльність може бути ефективно реалізована через механізм управління інноваційно-інвестиційними процесами на основі забезпечення дотримання єдності інтересів й встановлення злагодженої взаємодії між відповідними державними органами управління, громадськістю, підприємствами та науковими установами при наявності у практиці розвиненої інноваційної інфраструктури.

Значний крок щодо удосконалення правового забезпечення інноваційної політики було прийнято Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” (8 вересня 2011 р., № 3715-VI2) [14], яким визначено нормативно-правові, соціально-економічні та організаційно-інституційні засади формування комплексної системи пріоритетних напрямів щодо підтримки інноваційної діяльності та їх оптимальної реалізації в Україні на основі інвестування з метою своєчасного забезпечення інноваційної моделі сталого розвитку економіки у контексті концентрації необхідних ресурсів держави на відповідних пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення аграрного виробництва, підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції, як на внутрішньому так й зовнішньому ринках. Варто зауважити, що одним зі ключових пріоритетних напрямів реалізації інноваційної діяльності на 2011-2021 роки є необхідне технологічне оновлення й розвиток саме аграрного сектору. Також у Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах наростання глобалізаційних викликів, яка була запропонована на виконання постанови Верховної Ради України “Про проведення парламентських слухань “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів” (17 лютого 2009 р., № 965-VI) Комітетом Верховної Ради з питань науки та освіти, дослідниками Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України й за участю інших наукових установ підпорядкованих НАН України, а також центральних й місцевих органів державної влади [15] передбачається вплив інноваційно-інвестиційного процесу на економіку шляхом узгодження інноваційно-інвестиційної політики з науково-технічною, бюджетно-фінансовою, грошово-кредитною, промисловою і зовнішньо-торгівельною політикою.

Отже, законодавчими актами, які є складовою механізму правового забезпечення державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору, визначені та конкретизовані напрями інноваційно-інвестиційних процесів щодо активності та результативності інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, пріоритети наукового та агропромислового потенціалу в середині країни з урахуванням її місця у геополітичній світовій системі. Зауважимо, що особливістю вітчизняного інноваційного законодавства є врегулювання відносини в сфері аграрного сектору України, окрім вищевказаних нормативно-правових актів, також приписами господарського, податкового, валютного, банківського, фінансового, митного, цивільного й земельного законодавства, правовими актами про приватизацію, підприємництво, цінні папери та фондовий ринок тощо, що сприяють загальній інвестиційній привабливості національної економіки України та поліпшенню інвестиційного клімату в аграрному секторі України, зокрема. Як результат проведених досліджень нами систематизовано нормативно-правові акти, які певним чином сприяють реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні (табл.1).

Необхідно враховувати, що правове забезпечення державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні здійснюється за допомогою значної кількості підзаконних нормативно-правових актів. До дієвих міжнародних нормативно-правових актів, які орієнтовані як на захист іноземних інвестицій, так й на врегулювання завдань інноваційної сфери, належать різні багатосторонні міжнародні угоди, певні конвенції. Варто назвати Конвенцію про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами й іноземними особами від 18 травня 1965 року, яка була ратифікована Законом України від 16 березня 2000 року, №1547-III. Відповідні міжурядові угоди про процес сприяння і взаємний захист інвестицій, які укладаються урядом України із відповідними урядами інших країн, та які у більшості містять у собі глобальні питання взаємин сторін відповідного договору в галузі інноваційно-інвестиційної діяльності, певні гарантії експропріації або ж націоналізації інвестицій, теж мають значне місце у правовому забезпеченні такої сфери.

Таблиця 1

Нормативно-правове забезпечення державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні

Групи	Нормативно-правові акти
Конституція України	Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
Кодекси	1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р., №2755-VI. 2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р., № 436-IV. 3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р., №435-IV. 4. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р., №2768-III
Закони України	1. “Про наукову і науково-технічну діяльність” від 16.07.2019 р., №848-VIII; 2. “Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 р., № 1560-XII; 3. “Про захист іноземних інвестицій на Україні” від 10 вересня 1991 р., № 1540а-XII; 4. “Про режим іноземного інвестування” від 19 березня 1996 р., № 93/96-ВР; 5. “Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб’єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження” від 17 лютого 2000 р., №1457-III; 6. “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 р., № 40-IV; 7. “Про державно-приватне партнерство” від 1 липня 2010 р., №2404-VI; 8. “Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом “єдиного вікна” від 21 жовтня 2010 р.; 9. “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 8 вересня 2011 р., № 3715-VI2; 10. “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві” від 17 жовтня 1990 р., № 400-XII4 (у редакції від 15 травня 1992 р., № 2346-XII5), 11. “Про колективне сільськогосподарське підприємство” від 14 лютого 1992 р., № 2114-XII6 , 12. “Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі” від 10 липня 1996 р., № 290/96-ВР7, 13. “Про сільськогосподарську кооперацію” від 17 липня 1997 р., № 469/97-ВР8 (у редакції від 20 листопада 2012 р., № 5495-VII), 14. “Про оренду землі” від 6 жовтня 1998 р., №161-XIV2 , 15. “Про фермерське господарство” від 19 червня 2003 р., № 973-IV3, 16. “Про державну підтримку сільського господарства України” від 24 червня 2004 р., № 1877-IV4 та ін.
Підзаконні	<u>Укази Президента України</u> : “Про план першочергових заходів у сфері інвестиційної діяльності” від 10 квітня 2006 р., №300/200610; “Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва” від 10 листопада 1994 р., № 666/945 (частково втратив чинність); “Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям” від 8 серпня 1995 р., №720/956, “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” від 3 грудня 1999 р., №1529/997 та ін. <u>Постанови Кабінету Міністрів України</u> “Про вдосконалення формування інвестицій на соціальний розвиток села та агропромислового комплексу” від 29 липня 1992 р., № 42311, “Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора” від 30 січня 1997 р., №11212, “Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року” від 19 вересня 2007 р., №115813, розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Програми “Інвестиційний імідж України” від 17 серпня 2002 р., №477-p1 , “Про схвалення Концепції створення індустріальних (промислових) парків” від 1 серпня 2006 р., № 447-p2 та ін.

Що ж стосується аграрного законодавства, то діюча нормативно-правова база покликана забезпечувати як проведення аграрної реформи, так і формування сприятливих умов для динамічного надходження до сільського господарства інвестицій. Тому, законодавство України, яке врегульовує відносини, що виникають у процесі проведення інноваційно-інвестиційної діяльності, включає нормативно-правові засади різних галузей права, має значну кількість законів й підзаконних нормативно-правових актів, які зазвичай призводить до їх певної неузгодженості між собою, результатом чого є їх не ефективність. Як розкривається у правовій доктрині щодо забезпечення системної та ефективної нормативно-правової регламентації злагоджених відносин в інноваційно-інвестиційній сфері значного потребує вдосконалення нормативно-правового механізму їх регулювання встановлюючи рівень відповідальності, визначення стану, системи та особливостей визначених суспільних відносин, які складаються у взаємозв'язку із процесом формування, упровадження та розповсюдження інтелектуальних й інноваційних продуктів, а також з визначенням спрямування їх розвитку відповідно з визначеними державою ефективними стратегічними цілями. Мова йдеться насамперед про виконання правом регулятивної динамічної функції, коли інноваційний розвиток відповідних встановлених суспільних відносин, що стимулюється випереджальним розвитком їх чіткого законодавчого забезпечення [16]. Враховуючи вище викладене можна зробити висновки, що діюче законодавство України в інноваційній сфері перш за все потребує подальшого вдосконалення, адже розгалуженість наявних нормативно-правових актів у даному напрямі підтверджує цілісність та взаємоузгодженість системи законодавства на сьогодні передчасно.

Взагалі, за останні роки в Україні спостерігаються досить глибока структурна деформація та значне відставання від показників економіки розвинутих країн світу за рівнем продуктивності виробництва й рівнем добробуту населення. Значна кількість підприємств на сьогодні залишаються технологічно відсталими, досить енергоємними, мають досить слабку диверсифікацію продуктів та ринків. За підсумками Європейського банку реконструкції і розвитку, загальний показник обсягу прямих іноземних інвестицій в Україні у 2015 році становив 1000 доларів

США на душу населення, у той час як у Болгарії – 6226, Чехії – 7418, Казахстані – 3706, Польщі – 3155, Румунії – 2350 доларів США. Так сільське господарство інвестується 6% обсягу всіх інвестицій. Саме несприятливий бізнес-клімат є ключовим чинником, який негативно впливає на обсяг надходження інвестицій. За результатами рейтингової оцінки, яка проведена Всесвітнім банком, Україна займає 143 позицію щодо загального обсягу інвестування із 183 країн світу.

Дієвим варіантом для проведення державної політики у сфері стимулювання розвитку інноваційної діяльності є її проведення на засадах розвитку системи державних інвестицій, сталого підвищення ефективності і посилення прозорості у функціонуванні механізмів державно-приватного партнерства й стимулювання процесу залучення приватних інвестицій у вітчизняний аграрний сектор щодо перспектив реалізації інноваційно-інвестиційних проектів. Тобто механізм такого співробітництва між органами державної влади, місцевого самоврядування й приватним сектором у формі державно-приватного партнерства сприяє забезпеченню узгодження і врахування взаємних інтересів як держави так і бізнесу щодо реалізації спільних інноваційно-інвестиційних проектів, відповідних цільових галузевих програм та ін. Основними перевагами державно-приватного партнерства для держави є активізація інвестиційної діяльності, результативне управління майном, значне підвищення ефективності ринкової інноваційної інфраструктури, процес стимулювання підприємницької діяльності. У свою чергу для приватного сектору переваги, перш за все, полягають у доступі до необхідних ресурсів, використання яких зазвичай було неможливим, значного спрощення дозвільних процедур, розширення можливості для отримання кредитів на відповідних пільгових умовах під певні державні гарантії [17].

Відповідно, Законом України “Про державно-приватне партнерство” (1 липня 2010 р., №2404-VI2) визначено чіткі організаційно-правові засади щодо взаємодії державних партнерів з відповідними приватними партнерами й основні принципи державно-приватного партнерства у договірній формі. До сфер використання державно-приватного партнерства, які насамперед стосуються аграрного сектору, варто віднести, реалізацію проектів щодо забезпечення ефективного функціонування зрошувальних та осушувальних систем окремим регіонам країни, де результативно

функціонуючі певні меліоративні системи є важливою умовою для стабільного виробництва сільськогосподарської продукції враховуючи несприятливі природно-кліматичні умови. Однак, проекти державно-приватного партнерства у сфері забезпечення функціонування і розвитку таких меліоративних систем на даний час не є поширеними. Тому перспективи реалізації різних проектів державно-приватного партнерства в аграрному секторі діють також у сфері будівництва й управління мережами холодильних і складських приміщень з метою збереження сільськогосподарської продукції, будівництва, проведення обслуговування й управління ринками фруктів, овочів, різних “місцевих” видів сільськогосподарської продукції, глибокої переробки сільськогосподарських відходів, процесу виробництва біопалива [18]. Саме це сприятиме значному зменшенню втрат сільськогосподарської продукції у ході зберігання, розвитку інноваційної ринкової інфраструктури і підприємницької діяльності в досліджуваній галузі.

Стрімкий розвиток економіки обумовлює актуальність визначення рівня втручання держави у процес функціонування та розвитку ринків з метою своєчасного забезпечення їх конкурентоспроможності. У період загострення глобальної економічної кризи саме приватний сектор набуває статусу так званого рівноправного партнера держави щодо виконання стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни, насамперед в аграрному секторі. Дане питання представлено у розпорядженні Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки” від 14 серпня 2013 р., №739-р [19]. У відповідності до даної Концепції, основними причинами для уповільнення розвитку державно-приватного партнерства є такі: недостатній рівень уваги органів державної влади до реалізації сучасної політики у сфері державно-приватного партнерства та недосконалість існуючої системи управління розвитком форм такого партнерства; недостатній обсяг фінансування аграрної сфери; недостатній рівень поінформованості населення про можливі переваги і ризики використання механізмів й форм партнерства; несприятливий інвестиційний клімат; практична відсутність ефективного механізму щодо надання державної підтримки у сфері реалізації механізмів державно-приватного

партнерства; не результативність й не урегульованість нормативно-правової бази з питань державно-приватного партнерства.

Зважаючи на важливість інноваційних заходів у забезпеченні ефективного інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні, посилення саме конкурентної боротьби на вітчизняному ринку сільськогосподарської продукції й інтеграції України у глобалізований міжнародний економічний простір, відповідною Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р., № 11582, передбачено розробку інноваційно-інвестиційної моделі у сфері розвитку аграрного сектору. Такою концепцією передбачалось: розвиток ринку інноваційної продукції; досягнення випереджувальних темпів щодо приросту інвестицій шляхом залучення внутрішніх й зовнішніх джерел; створення інноваційних бізнес-парків на основі існуючих аграрних науково-дослідних установ і навчальних закладів; розробка підходів до впровадження інвестиційної підтримки фермерських господарств у контексті першочергового її спрямування на реалізацію саме інноваційних проектів; отримання на конкурсних засадах відповідних бюджетних коштів для реалізації інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку сучасного села; формування економічних умов для підтримки розвитку органічного землеробства; налагодження механізму фінансування розвитку матеріально-технічної бази відповідних наукових установ аграрного сектору у розмірах, які щороку становлять не менш як 6% відповідної вартості основних засобів; налагодження системи державного замовлення на різні об'єкти інтелектуальної власності; поглиблення міжнародного співробітництва в інноваційній сфері; надання значної переваги сільськогосподарським товаровиробникам у напрямі конкурентного відбору інноваційних проектів для їх своєчасної фінансової підтримки коштами бюджетів відповідних рівнів; забезпечення комерціалізації результатів наукових досліджень й інновацій; становлення інноваційної інфраструктури дорадчої діяльності, проведення заходів щодо значного підвищення ефективності функціонування певних дорадчих служб [20]. Встановлено, що значна більшість задекларованих в програмі завдань в сучасних умовах не знайшли свого практичного впровадження.

Тобто реалізація інноваційної моделі розвитку аграрного сектору передбачає насамперед необхідність постійного удосконалення показників державної інноваційно-інвестиційної політики як важливої складової сучасної аграрної політики і елемента державного регулювання. Тому належна реалізація державної політики шляхом використання підтримки інноваційного розвитку аграрного сектора сприятиме підвищенню його інвестиційної привабливості.

Спираючись на аналіз вищезазначеного законодавства, основним завданням аграрної інноваційної політики на короткострокову перспективу є динамічне забезпечення процесів стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності шляхом надходження інвестиційних ресурсів від різних джерел фінансування та ефективного їх використання. У наукових джерелах сутність інноваційно-інвестиційної політики розглядається по-різному, але узагальнюючи їх можна зазначити, що сутність такої політики спрямована на розширення інноваційно-інвестиційних процесів шляхом комплексу цілеспрямованих заходів, які проводить держава щодо створення сприятливих умов для суб'єктів господарювання з метою активізації належного рівня інноваційної діяльності, підвищення ефективності виробництва та вирішення соціальних проблем. Це можуть бути як правові, адміністративні так і економічні цілеспрямовані методи впливу держави.

Отже, головною метою державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні є формування організаційно-правових, соціально-економічних умов для забезпечення відтворення, розвитку та використання наявного науково-технічного потенціалу країни для поліпшення структури та якості сільськогосподарського виробництва, покращення соціальної інфраструктури села, орієнтованої на формування сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату, шляхом раціонального поєднання методів й форм державного регулювання інноваційної діяльності. Тому, потрібна пряма підтримка держави інноваційної діяльності в аграрному секторі, яка має передбачати оптимізацію коштів Державного бюджету на таких пріоритетних напрямках: виконання цільових програм з підтримки селекції у рослинництві і тваринництві; забезпечення докорінного поліпшення ґрунтів, охорони лісів і водних ресурсів; здійснення протиепізоотичних

заходів; підтримка розвитку фундаментальних досліджень, прикладних науково-дослідних і конструкторських розробок; підготовка, перепідготовка й підвищення кваліфікації спеціалістів і робітничих кадрів; розвиток матеріально-технічної бази соціальної сфери села, агропромислового комплексу, шляхового господарства на селі; реконструкція, утримання й ремонт існуючих меліоративних міжгосподарських систем, будівництво споруд для запобігання негативним наслідкам стихійних природних явищ; опосередкована державна підтримка інвестиційної діяльності в аграрному секторі через створення сприятливих умов. Нарешті, розуміючи сутність та завдання інноваційно-інвестиційної політики, можна визначити причини виникнення проблемних питань вітчизняної інноваційно-інвестиційної сфери, наслідком яких є низька інноваційно-інвестиційна активність суб'єктів господарювання в аграрному секторі України [21].

Виникнення таких причин пов'язано з недостатнім обсягом інвестиційних ресурсів в аграрному секторі, що є результатом несприятливих умов для інноваційно-інвестиційної діяльності, а саме: не ефективна політична ситуація в країні, недосконалість існуючої державної інноваційно-інвестиційної політики, різні прогалини в законодавстві, не дієвість існуючого інституційного забезпечення процесу розвитку інноваційно-інвестиційного ринку й механізмів його реалізації, відсутність дієвих механізмів державно-приватного партнерства. Вирішення цих проблем сприятиме поліпшенню як національного інноваційно-інвестиційного клімату, так і ситуації із запровадженням інновацій та інвестуванням у аграрному секторі.

Отже, інноваційно-інвестиційна привабливість України в сфері аграрного сектора буде лише при забезпеченні стабілізації правового регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності, а також відповідність загальноприйнятим нормативно-правовим й організаційно-економічним принципам. Інтеграція України у світове економічне співтовариство можливе шляхом продуктивного реформування саме аграрного сектора, впровадження ефективної економіко-правової стратегії держави, які сприяли б запровадженню досягнень науки і техніки в аграрний сектор. Йдеться передусім про необхідність забезпечення дієвого правового механізму інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів як іноземних, так і вітчизняних з метою підвищення її

продуктивності, конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та інвестиційної привабливості країни в цілому [22].

Системність та ефективність державної політики залежить, перш за все, від законодавчої основи для її впровадження. На сьогодні в Україні відсутній системоутворюючий нормативно-правовий акт, який би визначав засади та пріоритети розвитку аграрної політики та політики сільського розвитку, адже Закон “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року” фактично перестав діяти. Перші спроби розробити документ, який би мав не строковий, а комплексний характер, були здійснені наприкінці 2015 - початку 2016 років. Розширеною колегією Міністерства аграрної політики та продовольства України було схвалено Єдину комплексну стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015 - 2020 роки, у якій запропоновано цілі та стратегічні напрямки розвитку агропродовольчого сектора. Разом з тим, зазначений документ не має обов'язкової юридичної сили, має строковий характер та не може виступати законодавчим підґрунтям для формування довгострокової державної аграрної політики та політики сільського розвитку. Він може слугувати лише референтним інструментом для розвитку окремих напрямів державної аграрної політик та подальшої розробки нормативно-правової бази.

Слід зазначити, що у ряді держав ЄС прийняті рамкові закони, які визначають основні засади розвитку сільського господарства та пріоритети державної політики сільського розвитку. Більш того, Україна взяла на себе зобов'язання щодо приведення національного законодавства до законодавства ЄС у сфері сільського господарства та орієнтації на інновативність.

Тому для ефективної реалізації державної політики Україні потрібен базовий рамковий закон, який би чітко закріпив засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку з урахуванням пріоритетів, що відповідають не тільки євроінтеграційним зобов'язанням України, а також зобов'язанням, взятим нашою державою у рамках ФАО та СОТ. Пропонуємо розробити законопроект щодо інноваційного розвитку аграрного сектору, який повинен бути орієнтований на системність й узгодженість впровадження заходів із реалізації державної політики та забезпечення стабільного розвитку аграрного сектору, у

тому числі, сталого сільського розвитку, доступу суб'єктів усіх форм господарювання до агропромислових ринків. Основною метою такого законопроекту має бути створення законодавчої основи для закріплення основних засад реалізації ефективної державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку в умовах децентралізації.

Тобто, розробка і прийняття законопроекту щодо забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору сприятиме формуванню єдиного законодавчо визначеного підходу до формування і реалізації державної політики розвитку аграрного сектору та села зокрема. Реалізація такого законопроекту забезпечить використання абсолютно нових підходів до створення сприятливих умов для проживання у сільській місцевості, функціонування різних форм господарювання, які задіяні у аграрному секторі та несільськогосподарському підприємстві на селі, стабільне економічне зростання галузі, формування доданої вартості відповідної сільськогосподарської продукції, становлення сприятливого інвестиційного клімату у вітчизняному аграрному секторі та значне посилення експортного потенціалу у сфері сільського господарства, та становлення самодостатніх територіальних громад у відповідній сільській місцевості.

Отже, можна зауважити на наступні моменти:

1. Аграрний сектор є однією з провідних галузей національного господарства, який має значні ресурси для забезпечення продовольчої безпеки та відіграє важливу соціальну роль в країні. Встановлено, що на сучасному етапі соціально-економічних трансформацій в країні результати наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є вирішальними факторами, що визначають перехід до інноваційного типу розвитку аграрного сектору, забезпечують її високу ефективність у ринковому середовищі. Систематизовано фактори державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні та показники їх оцінки (науково-освітній потенціал; впровадження інноваційних розробок; інноваційна зовнішньоекономічна спеціалізація держави; розвиток мережевих технологій; поширення серед населення та доступність сучасних інформаційних технологій).

2. Визначені проблеми, які властиві сучасному стану функціонування державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору України: 1) відсутність достовірної державної

статистичної інформації щодо рівня інноваційної активності саме аграрного сектору; 2) обмежений характер і зміст фінансової звітності суб'єктів аграрного виробництва, в якій практично відсутня інформація щодо розміру та структури витрат на інноваційний продукт та досягнутого ефекту від їх понесення; 3) відсутність налагодженого механізму аналітичної діагностики рівня результативності фінансування інноваційної діяльності безпосередньо у діяльності вітчизняного аграрного менеджменту більшості малих і середніх суб'єктів аграрного виробництва.

3. Вважаємо, що сучасна ситуація в інноваційній сфері робить нагальною розробку такої державної політики, яка забезпечила б розширене відтворення об'єктної бази інноваційної діяльності та незворотний вплив інновацій на прискорене економічне зростання країни. У цьому зв'язку головним завданням є консолідація зусиль законодавців, урядових, наукових, бізнесових кіл суспільства на оптимальному комплексному вирішенні методологічних, стратегічних і тактичних проблем формування національної інноваційної системи, на виробленні стратегії інноваційного розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізаційних викликів, що дає змогу відкрити перспективи для впровадження інноваційної моделі розвитку країни, забезпечити її конкурентоспроможність.

Використані джерела:

1. Положення про Міністерство аграрної політики: Затв. Постановою КМУ від 25.11.2015 № 1119. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>

2. Shestakovska T., Markova I. The impact of the integration of cooperation with the European union on the development of the agrarian sector of Ukraine. Economic system development trends: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2018. P.364-382.

3. Фурдичко О.І. Основні напрями наукових досліджень в агроєкології. Наукові доповіді Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2014. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nd_2014_7_26

4. Скрипчук П.М. Соціо-еколого-економічні засади природокористування: інновації, інвестиції та механізм реалізації:

[монографія] / П.М. Скрипчук, Н.І. Строченко, В.В. Рибак та ін.; [під редакцією П.М. Скрипчука]. Рівне: НУВГП, 2014. 454с.

5. Шкуратов О.І. Механізм управління екобезпечним сільськогосподарським виробництвом. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. 2012. № 4 (20). С. 328–334

6. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, ст.25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

7. Закон України “Про інвестиційну діяльність”. Відом. Верховн. Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1560-12>

8. Закон України “Про захист іноземних інвестицій на Україні”. Відом. Верховн. Ради України. 1991. № 46. Ст. 616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540a-12>

9. Закон України “Про режим іноземного інвестування”. Відом. Верховн. Ради України. 1996. № 19. Ст. 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр>

10. Закон України “Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб’єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження”. Відом. Верховн. Ради України. 2000. № 12. Ст. 97. 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1457-14>

11. Закон України “Про інноваційну діяльність”. Відом. Верховн. Ради України. 2002. № 36. Ст. 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

12. Закон України “Про державно-приватне партнерство”. Відом. Верховн. Ради України. 2010. № 40. Ст. 524. 163 № 2623-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>

13. Закон України “Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом “єдиного вікна” Відом. Верховн. Ради України. 2011. № 11. Ст. 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-17>

14. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”. Відом. Верховн. Ради України. 2012. № 19-20. Ст. 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>

15. Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних

викликів”. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 11, ст.72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2632-17>

16. Правова доктрина України: У 5 т. / Нац. акад. прав. наук України; редкол. В.Я. Тацій та ін. Х.: Право, 2013. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. С. 573.

17. Форми взаємодії держави та бізнесу в аграрній сфері України: інституційний аспект: аналітична записка / Нац. ін-т стратегічних досліджень при Президентові України URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1479/>.

18. Нед Уайт. Можливості для ДПП у сільському господарстві в Україні. URL: <http://ppp-ukraine.org/wp-content/uploads/2014/01/1.-Ned-White-Opportunities-for-Agr.-PPPs-inUkraine-ukr.pdf>

19. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки”. Офіц. вісн. України. 2013. № 76. Ст. 2831. 2 Офіц. вісн. України. 2007. № 73. Ст. 2715.

20. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. №1158. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/93054997>

21. Шестаковська Т.Л. Теоретичні аспекти державного регулювання інноваційного розвитку економіки. Чотирьохрівневе забезпечення соціально-економічного розвитку в умовах євро інтеграційних процесів (держава. Регіон, галузь, підприємство): [монографія кафедри економічної теорії] за заг. ред. В.Ф. Савченка, Т.Л. Шестаковської. Чернігів. ЧНТУ. 2016. С.102-115.

22. Шестаковська Т.Л. Особливості державного регулювання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору в Україні. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2019. Випуск 9. С.94-99.

23. Аркатов Я.А. Роль і місце технологічних парків в інноваційній структурі. Шляхи формування національної інноваційної системи та удосконалення інноваційного законодавства: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 листоп. 2011 р. / ред. кол.: С.М. Прилипко, Ю.Є. Атаманова, Д.В. Задихайло. Х.: НДІ ПЗІР, 2011. С. 175-179.

24. Закону України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків”. Відом. Верховн. Ради України. 1999. № 40. Ст. 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14>

25. Форми взаємодії держави та бізнесу в аграрній сфері України: інституційний аспект: аналітична записка / Нац. ін-т стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1479/>.

26. Скидан О.В. Організаційно-економічний механізм формування аграрної політики України: автореф. ... докт. економ. наук, спец.: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / О. В. Скидан. Житомир: Вид-во “Житомирський національний агроекологічний університет”, 2009. С. 15.

27. Розрахунок UIF за даними URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.CD>, https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jsp?locale=en&MBI_ID=33&_adf.ctrl-=&_afLoop=1547071765296716&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_adf.ctrl-%3D%26_afWindowId%3Dnull%26locale%3Den%26_afLoop%3D1547071765296716%26MBI_ID%3D33%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D2f11labsx_21

28. Офіційний сайт Українського інституту майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/ukraine-svitoviy-supermarket-ekologichnix-produktiv.html>

29. BIS Research © Statista 2018. URL: <https://www.statista.com/markets/>

30. BIS Research © Statista 2019. URL: <https://www.statista.com/chart/17275/number-of-emojis-from-1995-bis-2019/>

31. Grand View Research © Statista 2019. URL: <https://www.grandviewresearch.com/services/market-research-reports>

32. European GNSS Agency; Statista estimates © Statista 2018. URL: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/use-of-freshwater-resources-2/statista-2018>

33. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році: аналітична довідка / Т.В. Писаренко, Т.К. Кваша та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2019. 80 с.

34. AGRICULTURE: 0.4 THE FUTURE OF FARMING TECHNOLOGY. World government summit. February

2018.URL:<https://www.worldgovernmentsummit.org/api/publications/document?id=95df8ac4-e97c-6578-b2f8-ff0000a7ddb6>

35. Кирилов Ю.Є. Розвиток аграрного сектору в умовах глобалізації Економіка АПК. Економіка АПК. 2016. № 5 С. 23-30.

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Для нашої країни ключовим завданням в розвитку інноваційної діяльності є збереження й розвиток відповідних наукових шкіл, спроможних забезпечити належний технологічний прорив у різних сферах аграрного сектору, формування сучасної науково-технічної бази для сільськогосподарського виробництва, ефективного сприяння налагодженню взаємозв'язків наукових установ з відповідним місцевим виробництвом, затвердження та реалізація місцевих програм для забезпечення інноваційного розвитку, активізація відповідних інвестиційних процесів у науковій сфері за рахунок використання різноманітних форм фінансування інноваційних розробок, з метою забезпечення достатнього рівня конкурентоспроможності та сталого функціонування галузей і сфер вітчизняного аграрного сектору. Таким чином міжнародний досвід підтверджує, що однією з найрезультативніших структур з підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрному секторі є аграрні технопарки. Їх значення та доцільність формування в Україні полягає насамперед тому, що такі парки є результативною формою поєднання сфери науки, освіти та аграрного виробництва, у свою чергу: скорочується до мінімуму строки циклу “дослідження – розробка – управління”; об'єднують висококваліфіковані кадри відповідних спеціальностей – науковців, розробників, аналітиків, інженерів, різних спеціалістів різного профілю, що сприяє забезпеченню можливості проведення міжгалузевих досліджень [23]. Так, відповідно до Закону України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” від 16 липня 1999 р., №991-XIV [24] стратегічні напрями діяльності технологічного парку є економічно й соціально зумовлені напрями відповідної науково-технічної й інноваційної діяльності технологічного парку, які відповідають визначеним законодавством науково-технічним й інноваційним пріоритетам та спрямовані на промислове виробництво високо конкурентоспроможної інноваційної продукції та насичення нею внутрішнього ринку, забезпечення аграрного експортного потенціалу держави.

В Україні створено 16 технологічних парків, серед яких – “Агротехнопарк” (м. Київ). До пріоритетних напрямів діяльності

агротехнопарків належать: системи та технології захисту, процеси відновлення й підвищення родючості ґрунтів, ведення точного землеробства, органічного збагачення і мікробіологічного синтезу, які забезпечують збереження природного середовища; високопродуктивні технологічні комплекси, відповідна техніка і засоби механізації для сільського господарства, переробної і харчової промисловості; технології та обладнання для сприяння високопродуктивної селекційної діяльності як в рослинництві, так і тваринництві, птахівництві, рибництві; нові біопрепарати і засоби захисту рослин та тварин, обладнання й технології їх виробництва; різні комплекси, обладнання та технологічні процеси щодо зберігання і глибинної переробки сировини рослинного та тваринного походження, інноваційна продукція й матеріали, харчові продукти із високими профілактичними властивостями [25].

З метою активізації локального складника інноваційної діяльності, як факторам підвищення конкурентоспроможності в сучасному аграрному секторі окремих територій, варто створити агротехнопарки у кожному регіоні, тоді засновниками яких повинні стати регіональні органи влади, аграрні та переробні підприємства, різні наукові установи й фінансові структури [26].

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що з метою комплексного й результативного вирішення складних питань щодо інституційно-правового забезпечення ефективної державної політики інноваційного розвитку галузі, раціонального й ефективного використання інвестицій у напрямку підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору і національної інвестиційної привабливості України варто забезпечити: комплексне удосконалення нормативно-правової бази; сприяння формування інноваційно-інвестиційного клімату в сільському господарстві; реалізацію ефективних державних програм щодо соціально-економічного розвитку галузі та села; сприятливі умови для становлення сучасної науково-технічної бази аграрного виробництва шляхом використання різних форм фінансування відповідних інноваційних розробок й запровадження їх у процес виробництва, реконструкція, розширення та переоснащення матеріально-технічної бази; сталий розвиток інноваційної інфраструктури всього аграрного ринку; взаємодію системи державного управління аграрним сектором, яка є складним

механізмом щодо впливу на процес розвитку, ціноутворення, системи оподаткування, фінансово-кредитної системи аграрного сектору; активне залучення прямих іноземних інвестицій в галузь. Саме такий підхід дозволить забезпечити комплементарний єдиний підхід до інноваційного розвитку аграрного сектора в Україні, а також сприймати Україну як соціо-еколого-економічно розвинену глобалізовану державу з належним нормативно-правовим забезпечення та сприятливим економічним середовищем для аграрного бізнесу.

Рівень розвитку країни залежить від здійснюваної державної політики не лише в сфері інноваційної діяльності, а й у сфері соціально-економічного розвитку. В Україні практично не створені умови для ефективного здійснення інноваційної діяльності в аграрному секторі. Тому вдосконалення державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору шляхом впровадження певних заходів є актуальним завданням української державної політики, виконання якого приведе до кардинального пожевлення інноваційних процесів у країні. Активізація використання інноваційного чинника сприятиме створенню конкурентоспроможної країни, для чого необхідне проведення активної державної інноваційної політики, спрямованої на розвиток науково-технічного потенціалу країни, на формування українського бізнесу, зацікавленого у використанні інновацій.

Для оцінки стану та інноваційного розвитку аграрного сектору економіки доцільним є проведення аналізу основних показників діяльності сектору та держави в цілому. Потенціал розвитку аграрного сектору економіки є обмеженим наявними ресурсами природнього та економічного характеру, що впливають на взаємозв'язок структурних елементів валового внутрішнього продукту, рівень тіньової економіки, який негативно впливає на економічну складову інноваційного розвитку аграрного сектора (рис. 3).

Наведені статистичні дані засвідчують те, що на результат ВВП сільського господарства в державі значною мірою впливають господарства населення. Проте така ситуація прослідковується не по всій території країни. З наведених даних видно, що у 2017 році в порівнянні із попередніми роками збільшення показників відбувається по всіх напрямом, як серед випуску продукції в

аграрному секторі (на 1299285 млн.грн), валовий внутрішній продукт (на 598515 млн.грн).

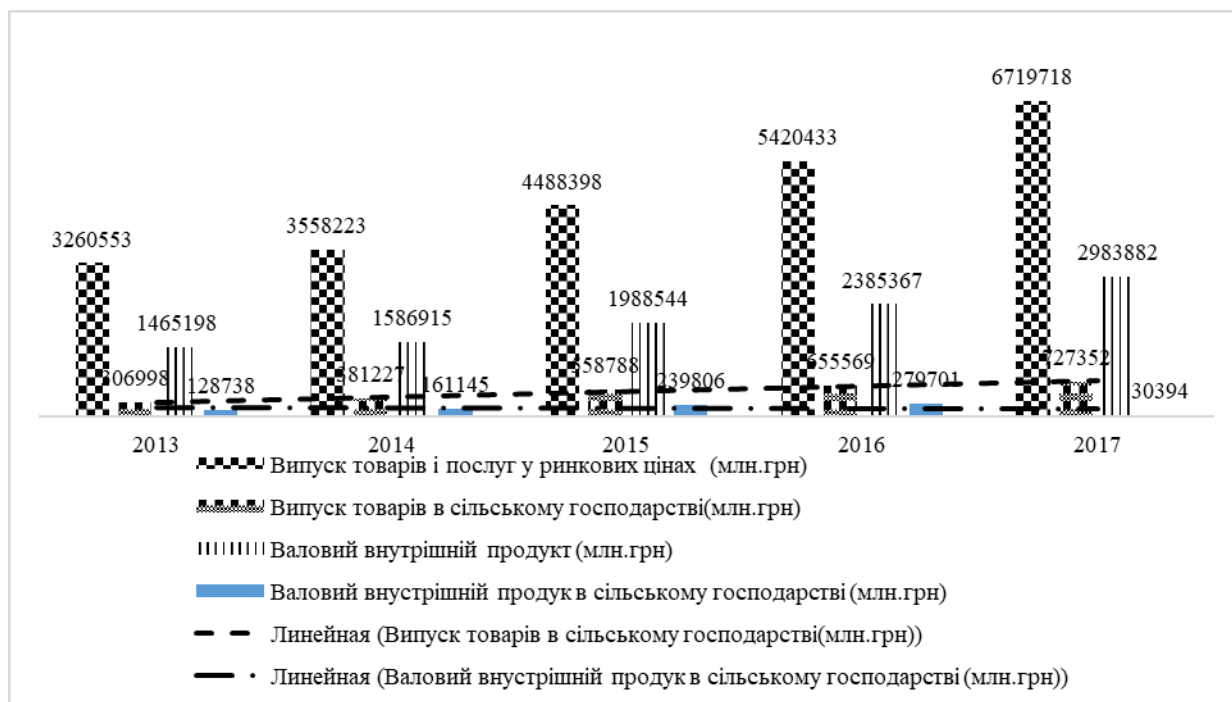

Рис. 3 Валовий внутрішній продукт та випуск товарів в сільському господарстві за 2013-2017 рр.

Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Проведений теоретичний та практичний аналіз економічної складової інноваційного розвитку аграрного сектору економіки, можна стверджувати, що незважаючи на складні геополітичні умови функціонування національної економіки України протягом останніх років, аграрний сектор показує загалом високі результати виробництва, хоча за певними галузями та видами економічної діяльності не все так однозначно. Проте, в аграрній сфері за останні п'ять років спостерігається не значний, проте стабільний розвиток, зростання ВВП, збільшення обсягів посівних площ, збільшення обсягу реалізованої продукції сільського господарства. Для визначення стану та розвитку аграрного сектору доцільним є проведення аналізу динаміки сільськогосподарського виробництва України. Показник сільськогосподарського виробництва відображає зміни загальних фізичних обсягів сільськогосподарської продукції, які вироблені за певний період часу, які обрані для порівняння. За своїм складом цей показник є індексом валової продукції сільського господарства, який включає в себе показники товарної продукції, призначеною для реалізації, продукти

сільськогосподарського походження, спожиті у процесі виробництва, а саме насіння і корми. В Україні виробництво основних сільськогосподарських культур за останні п'ять років має коливання як у позитивний бік, так і у бік зниження (рис. 4).

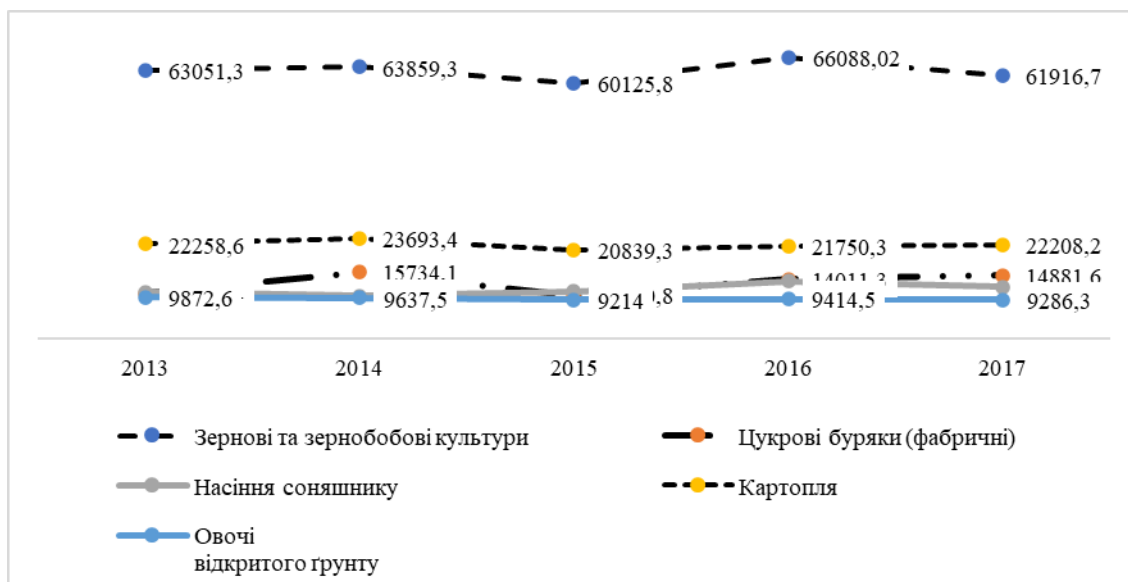

Рис. 4. Виробництво основних сільськогосподарських культур (тис. т)
Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

З наведених даних видно, що у 2016 році спостерігалось збільшення виробництва продукції зернових та зернобобових культур (на 5963 тис. т у порівнянні із 2015 роком). У 2017 році спостерігається зниження виробництва зернових культур у порівнянні із 2016 роком на 4171,5 тис. т. Проте, показники виробництва картоплі у 2017 році у порівнянні із 2016 роком навпаки збільшилося на 457,9 тис. т. Виробництво насіння соняшника також має позитивну тенденцію до збільшення. Так у 2017 році у порівнянні із 2016 роком виробництво соняшника збільшилось на 870,3 тис. т. Також позитивну тенденцію має виробництво цукрових буряків, збільшення у 2017 році в порівнянні із 2016 роком на 870 тис. т., зменшення відбулося у виробництві овочей відкритого ґрунту (128,2 тис. т). Проте, виробництво овочевих культур відкритого ґрунту має коливальні тенденції, оскільки таке виробництво дуже залежить від погодних умов.

Узагальнюючи описані тенденції зміни структури посівних культур, можна зробити висновок про коливальний характер змін за останні п'ять років. Такі результати передусім пов'язані зі зміною у структурі посівних площ. За аналізований період

скоротилися посівні площі таких важливих культур як цукрові буряки, зернові та зернобобові, картопля, проте значно зросли площі, під засадження соняшником. Зростання посівної площі соняшника пояснюється тим, що дана культура вважається більш ліквідною та прибутковою. Проте, у більшості випадків, виробники не дотримуються основних необхідних правил зміни посівних площ, надають перевагу соняшнику і ріпаку, тим самим, завдаючи непоправної шкоди якості землі, оскільки дані культури виснажують ґрунти, що відновити досить важко. Така ситуація чітко висвітлює тісний зворотній зв'язок між економічною та екологічною складовою розвитку аграрного сектору економіки: надання пріоритету економічній детермінанті зумовлює суттєве погіршення екологічних параметрів. Тому, для зменшення таких диспропорцій у економічній та екологічній складовій доцільним є розробка та використання інноваційних технологій щодо оснащення ґрунту, використання інноваційних добрив для покращення ґрунту. На розвиток сфери аграрного сектору має вплив багато факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Розвиток сфери за інноваційним напрямом можливий при виконанні деяких аспектів, а саме – збільшення заробітної плати у сфері, для залучення молоді в якості робочої сили, використання інноваційних розробок для покращення виробництва та експорту продукції, підвищення продуктивності зайнятості населення, через мотиваційні чинники та інше. Такі умови повинна створювати держава за рахунок інституційних важелів, які повинні сприяти інноваційному розвитку аграрного сектору економіки. Так, аналізуючи зайнятість населення в аграрному секторі, можна стверджувати, що більшість зайнятого населення в домашніх домогосподарствах (рис. 5). Кількість найманих працівників (офіційно оформлених згідно чинного трудового законодавства) значно менша, ніж кількість зайнятого населення у сфері.

Така ситуація пояснюється характером та сезонністю роботи в аграрному секторі. Оскільки на активний період посіву та збирання урожаю кількість зайнятого населення збільшується за рахунок сезонних працівників, а постійне зайняте населення в домогосподарствах є значно меншим. Проте, у період за останні п'ять років кількість найманих працівників в аграрному секторі значно скоротилася. Так, у 2017 році у порівнянні з 2014 роком скоротилась на 30 тис. осіб. А серед зайнятого населення в

аграрному секторі у порівнянні із 2014 роком зменшилась на 153,8 тис. осіб, проте у порівнянні із 2017 роком збільшилась на 76,9 тис. осіб. Така ситуація пояснюється як зміною структури посівних площ, так і з використанням інноваційних розробок в техніці та технології, які використовуються в аграрному секторі. Така динаміка призводить до збільшення показника продуктивності праці, оскільки використання інноваційних технологій зменшує навантаження на людські ресурси, та призводить до збільшення продуктивності праці.

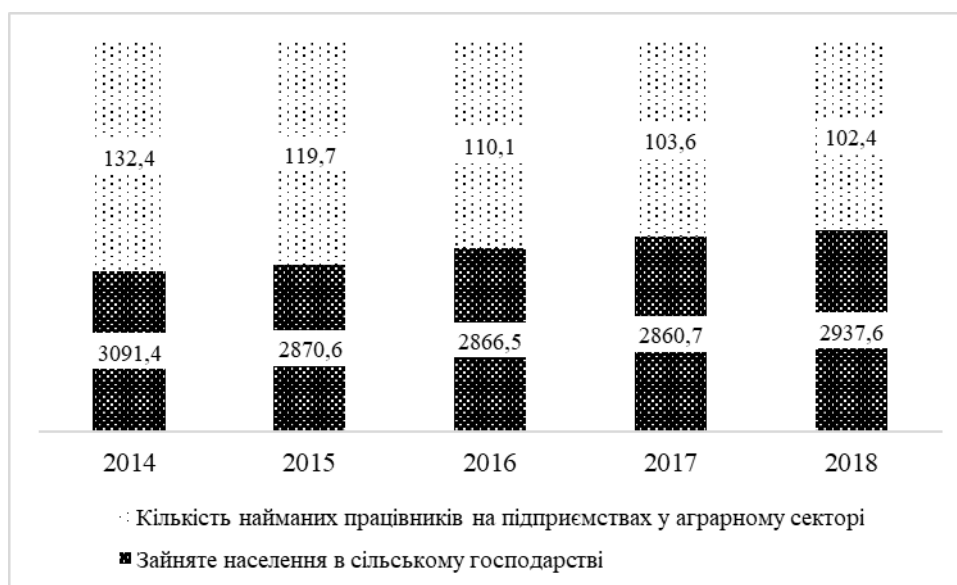

Рис. 5. Зайняте населення та кількість найманих працівників в сільському господарстві України у 2014-2018 роках (тис. осіб)

Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Проте, рентабельність виробництва за аналізований період знизилась по всій сфері аграрного бізнесу (рис. 6).

Якщо проаналізувати рентабельність виробництва в сфері рослинництва, то у 2018 році зменшення відбулося на всіма позиціями, проте у виробництві цукрового буряку спостерігається від'ємний показник рентабельності виробництва.

Так, найбільш сприятливі показники в сфері рентабельності рослинництва спостерігаються у 2015 році за всіма позиціями. У 2017 році зменшення відбулось за всіма позиціями рослинництва, зменшення виробництво зернових культур у порівнянні із 2015 роком (на 18,4%), картоплі (на 40,7%), насіння соняшнику (на 48%), овочі відкритого ґрунту (на 30,8%), цукрові буряки (на 39,6 %).

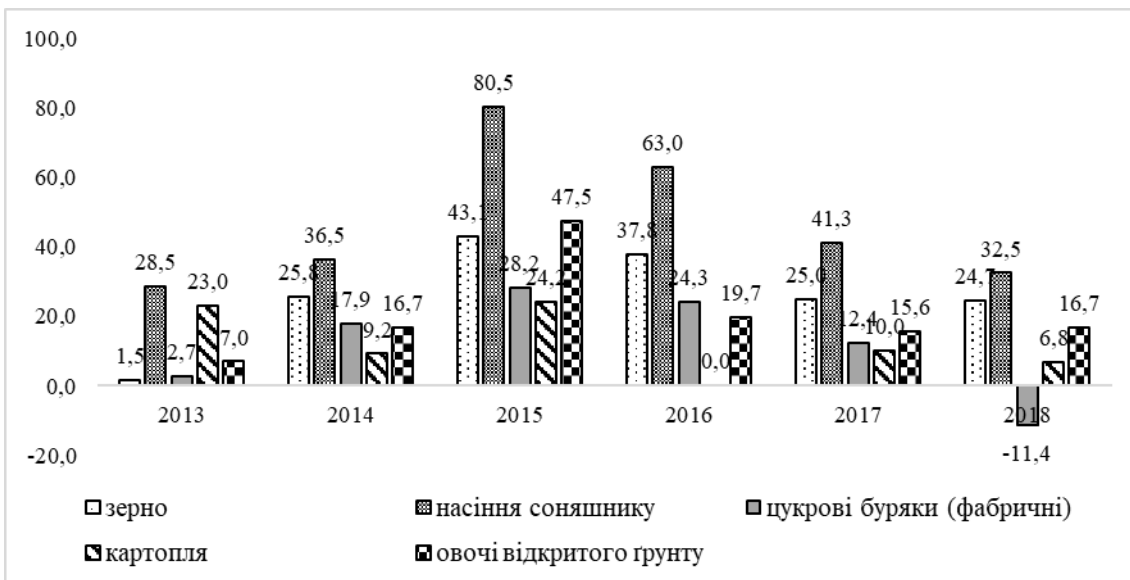

Рис. 6. Рентабельність виробництва в сільському господарстві в сфері продукції рослинництва (%)

Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Така негативна тенденція пояснюється тим, що більшість аграріїв для розширення виробництва та в період посівних площ використовують кредитні кошти для закупки насіння та оренди обладнання, а прибуток вони отримують лише після збору урожаю. Проте, за останні роки спостерігається погіршення кліматичних умов, що призводить до погіршення урожайності культур, що зменшує обсяги виробництва та продажу аграрної продукції. В сфері продукції тваринництва ситуація негативна (рис. 7).

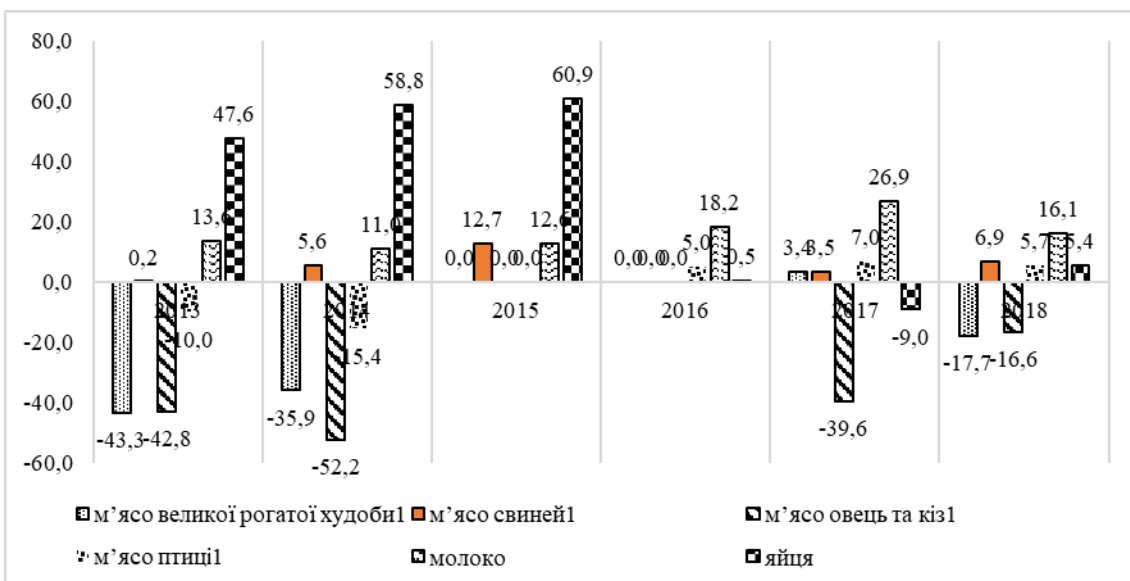

Рис. 7. Рентабельність виробництва в сільському господарстві в сфері продукції тваринництва (%)

Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

У 2018 році рентабельність виробництва у сфері тваринництва негативна по позиціям м'ясо великої рогатої худоби, м'ясо овець та кіз. Позитивним є тільки показник серед яєць, м'ясо свиней та м'ясо птиці. Оскільки це продукти споживчого кошику та в цінній категорії є найбільш дешевими. Проте, у 2018 році спостерігається зниження рентабельності виробництва серед позиції молоко на 10,8 %, збільшення по категорії яйця на 15,4%, зменшення м'ясо птиці на 1,3%. Така негативна тенденція пояснюється зменшенням поголів'я скоту в домогосподарствах, через подорожчання продуктів комбікорму для худоби, проте ціна на закупку м'яса у населення зменшилась, що призводить до негативних рентабельності вирощування такої худоби. Позитивним є тенденція на птахофермах, що призводить до покращення рентабельності виробництва, негативним також є імпорт продукції тваринництва, що розбалансовує вітчизняний ринок товаровиробників.

Проте у період з 2015 до 2018 року спостерігається різке зниження рівня рентабельності аграрного виробництва. Так, у 2018 році рентабельність аграрного сектору становила 17,9% проти 41,7% у 2015 році. Такі негативні тенденції пояснюються відсутністю та зниженням рівня інноваційного розвитку аграрного сектору економіки. Оскільки за рахунок впровадження техніки та технології хоча і відбувається збільшення продуктивності праці, проте через несприятливі кліматичні умови та не виважену державну політику щодо підтримки аграрного сектору загальний рівень рентабельності падає. Через зниження обсягів виробництва та реалізації більшості видів продукції аграрного сектору зменшується доходність підприємницького сектору аграрного бізнесу. Недостатність фінансових ресурсів негативно впливає на розвиток аграрного сектору. Зниження державного фінансування сфери, особливо в частині інноваційних розробок призводить до зниження темпів розвитку аграрного сектору економіки. Так, серед державних важелів сприяння інноваційного розвитку аграрного сектору економіки є фінансування розробок академії наук України за галузевим спрямуванням (рис. 8).

Як видно з наведеного рисунку, серед галузевого розподілу академій наук України, більша частка належить академії наук України (180%), на другому місці академія аграрних наук України (86%), потім академія медичних наук (35%) та інші. Державна підтримка інноваційного розвитку аграрного сектору економіки

відбувається через фінансування розробок в нутрі країни. Так, інноваційна діяльність в аграрному секторі за аналізований період характеризується такими тенденціями. Упродовж аналізованого періоду частка підприємств, які займалися інноваційною діяльністю в аграрному секторі становила 18,4%, у тому числі здійснювали технологічні інновації – 11,8% (5,7% – продуктові і 10,3% – процесові), нетехнологічні – 13,4% (8,7% – організаційні і 10,2% – маркетингові).

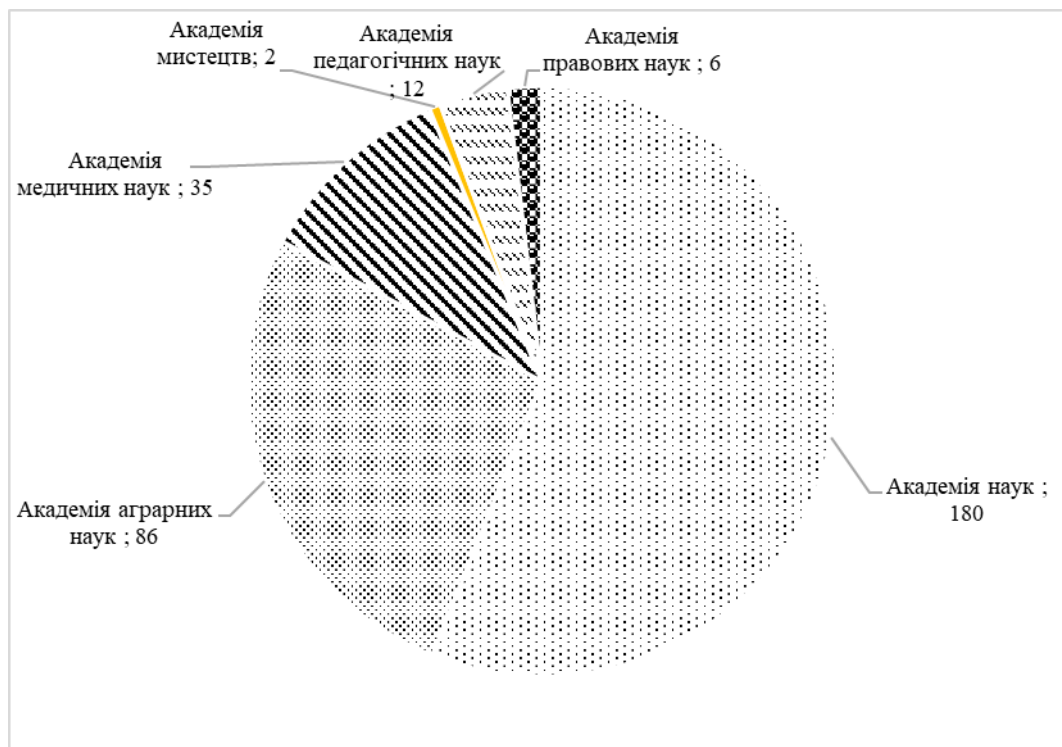

Рис. 8. Розподіл організацій національних академій наук України (%)
Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Слід зазначити, що існує прямий зв'язок між розміром підприємства і його рівнем інноваційної активності, оскільки для впровадження інновацій необхідно мати певну кількість персоналу, який задіяний у виконанні наукових досліджень і розробок, що призводять до впровадження інновацій. Відповідно найвища частка як технологічно активних, так і нетехнологічно активних підприємств спостерігається серед великих підприємств (відповідно 31,4% і 28,1%).

Щодо напрямів інноваційної діяльності підприємств галузі, то понад половину підприємств з технологічними інноваціями придбали машини, обладнання для виробництва нових або значно поліпшених продуктів та послуг. Майже третина здійснювали

діяльність для запровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів та процесів, технічне оснащення, організацію виробництва тощо (інше). Більшість інновацій розроблялось вітчизняними дослідниками (рис. 9).

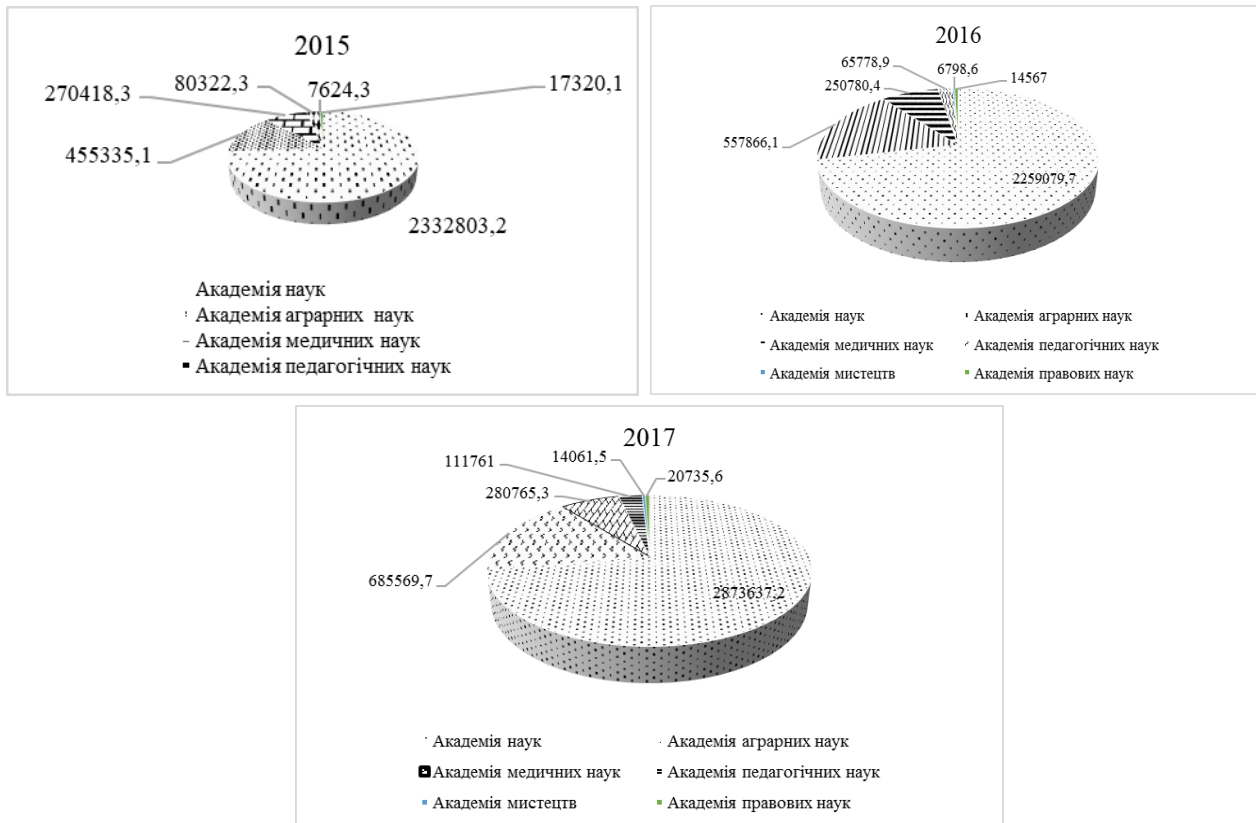

Рис. 9 Розподіл фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок у наукових організаціях національних академій наук України (тис. грн)

Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Як видно з наведених даних у період з 2015 до 2017 року спостерігається збільшення фінансування на інноваційні розробки вітчизняними науковцями. Так, у 2015 році фінансування аграрної академії наук на виконання наукових досліджень і розробок було виділено 455335,1 тис. грн, а у 2017 році - 685569,7 тис. грн. У регіональному розрізі в аграрній сфері найбільше всього дослідників в Київ та Київській області (1104 та 611 осіб), Харківській (604 особи), Херсонській (286 осіб), Львівській (263 особи), Дніпропетровській (225 осіб). Найменша чисельність серед дослідників в аграрній сфері спостерігається в Донецькій (19 осіб), Луганській (28 осіб), Хмельницькій (36 осіб), Тернопільській (45 осіб) областях України (рис. 10).

Загальне зменшення прямих іноземних інвестицій мало вплив і на зменшення інвестування аграрного сектору. Так, у 2018 році у порівнянні із 2014 роком кількість прямих інвестицій в аграрний сектор економіки зменшилось на 1,1 млн.дол. США.

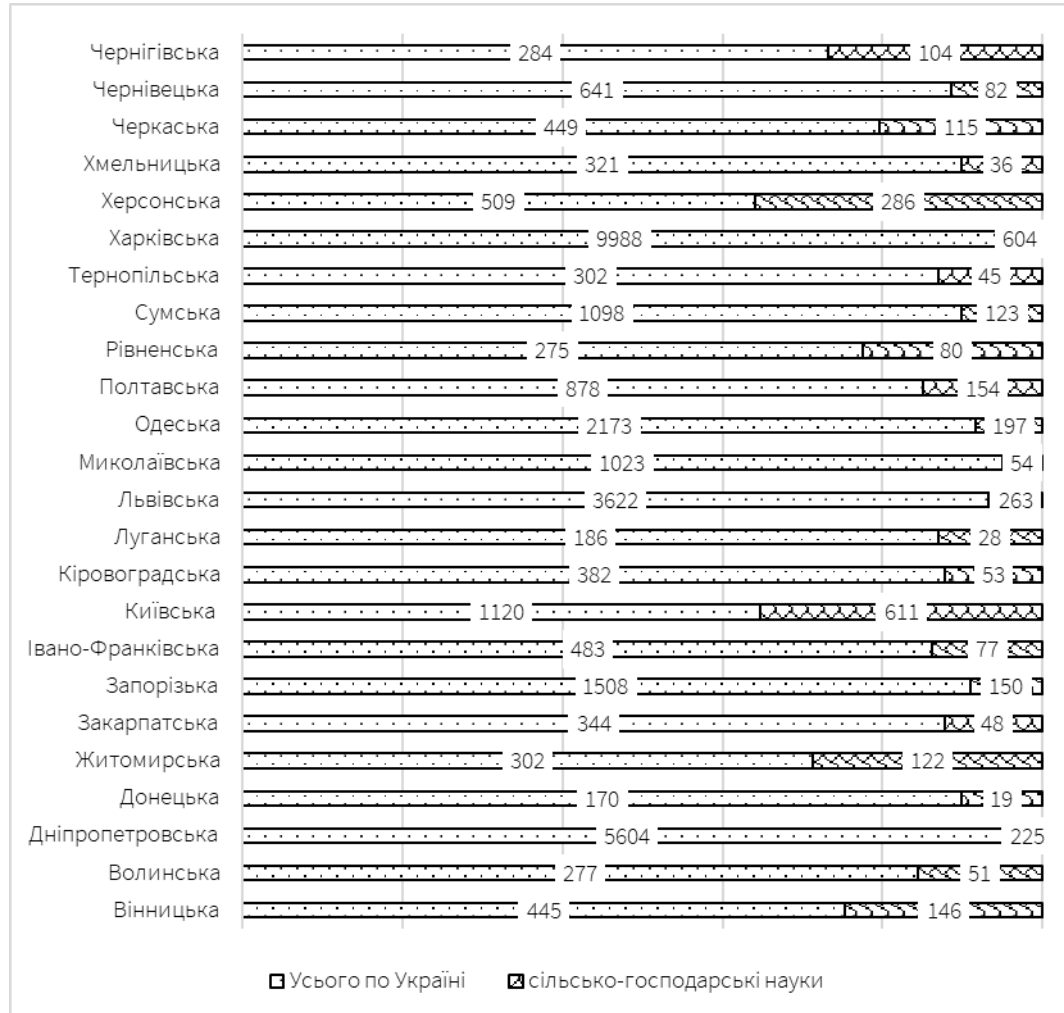

Рис. 10. Кількість дослідників, які здійснювали наукові дослідження і розробки за регіонами у 2017 році (осіб)

Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Проте, у період з 2016 року спостерігається позитивна динаміка, оскільки у 2018 році у порівнянні із 2016 та 2017 роками спостерігається збільшення інвестицій. На зменшення інвестиційної привабливості держави та аграрного сектору економіки впливає ряд факторів як зовнішнього так і внутрішнього середовища. Таке зниження інвестиційної активності призводить до погіршення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки, зменшенню та уповільненню розвитку аграрного сектору. Тому, для розробки організаційного забезпечення державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору економіки необхідним є

аналіз факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на розвиток аграрного сектору з урахуванням інноваційної складової.

Отже, процес впровадження інновацій нині виступає базовим елементом державної політики й підвищення ефективності функціонування аграрного сектору в Україні. Визначено, що провідними напрямками інновацій в аграрному секторі України є (рис. 11):

Рис. 11. Напрями впровадження інновацій в діяльність сільського господарства

Систематизовано автором

– у рослинництві: зрошувальне землеробство; селекція; застосування новітніх засобів догляду за рослинами; технології обробки ґрунту; сільськогосподарська техніка; технології переробки продукції; засоби логістики та ін.;

– у тваринництві: формування високотехнологічних комплексів по утриманню та годівлі; їх реконструкція та модернізація на основі новітніх технологій; селекція; використання нових схем відгодівлі; раціоналізація кормової бази; нові технології переробки продукції та ін.

Розподіл різновидів інновацій, що впроваджуються в аграрному секторі України є досить нерівномірним, як за предметом так і за сферою використання (рис. 12, 13).

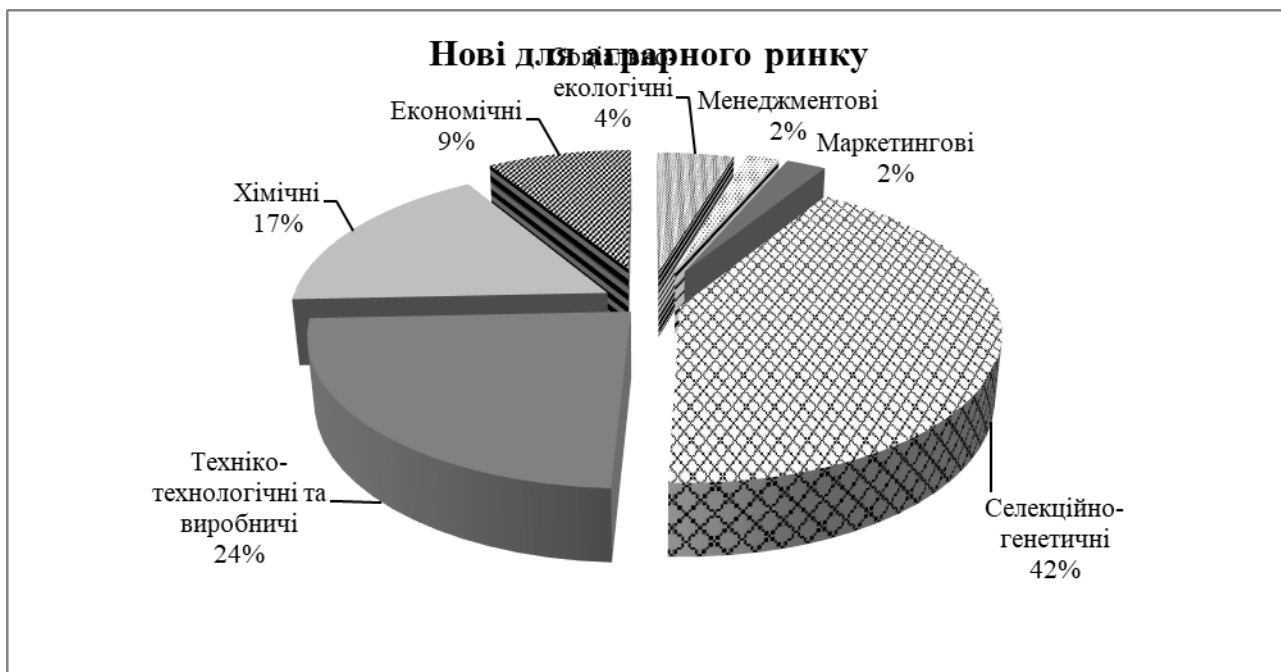

Рис. 12. Видова структура інновацій за предметом застосування, що впроваджені у сільське господарство за 2014-2017 рр.

Побудовано на основі даних Державної служби статистики України

Так, у структурі нових для ринку інновацій 41,8% належить селекційно-генетичним; 23,6 – техніко-технологічним та виробничим; хімічні інновації становлять 17%, а економічним належить частка у 8,7%. Вагома частка соціально-екологічних інновацій у загальній структурі нових для ринку інновацій складає 4,6%, що є критично недостатньою величиною, зважаючи на сучасні трансформації у напрямку інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора України. Найменша частка щодо впровадження нових для ринку інновацій належить

менеджментовим та маркетинговим інноваціям, частка яких у загальній структурі складає 1,9 та 2,4 % відповідно.

Лаг між створенням інновацій та їхньою реалізацією в процесі господарської діяльності досить часто змінює, модернізує та вносить корективи в інноваційне рішення чи продукт. В господарській практиці має місце й впровадження інновацій, що не мають документального підтвердження, в умовах гострої нестачі фінансових ресурсів. Досить часто використання новацій аграрними підприємствами відбувається без розробки інноваційних проектів.

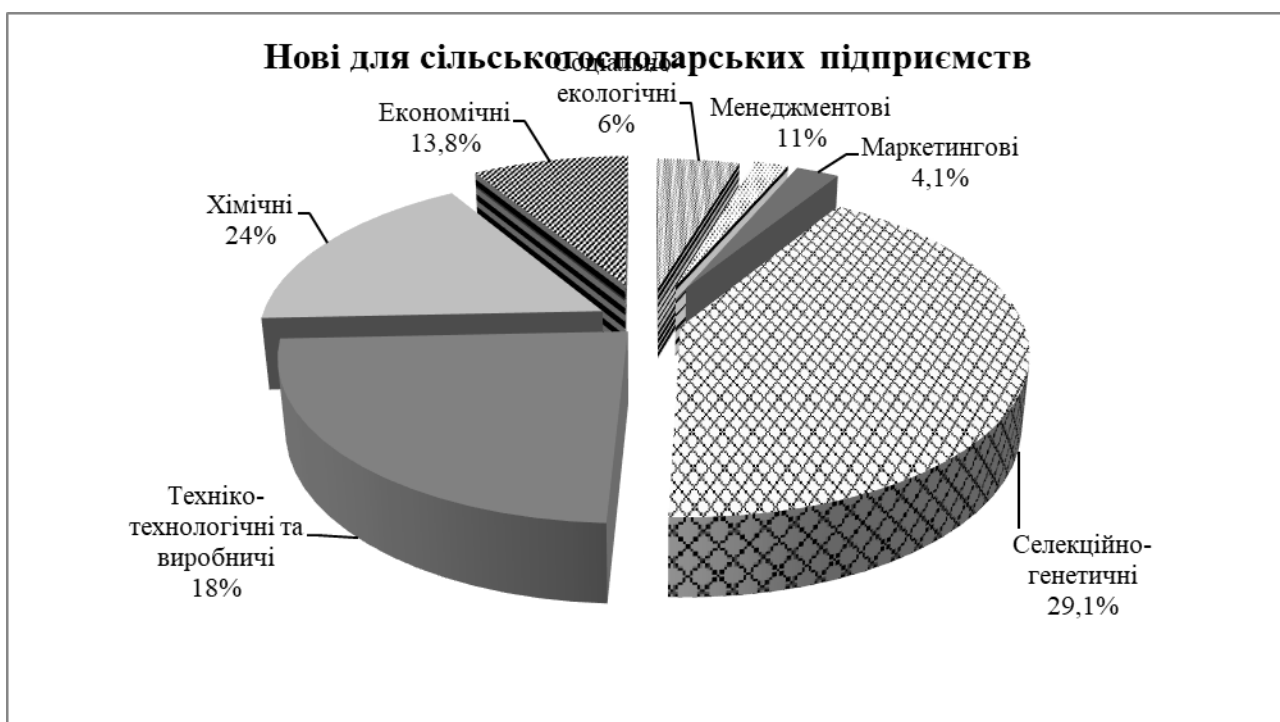

Рис. 13. Видова структура інновацій за сферою застосування, що впроваджено сільським господарством у 2014-2017 рр.

Побудовано на основі даних Державної служби статистики України

За допомогою SWOT-аналізу функціонування аграрного сектору в Україні визначимо проблеми його інноваційного розвитку та можливості на які має орієнтуватись сучасна державна політика (табл. 2)

SWOT-аналіз аграрного сектору в Україні*

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>1. Вигідне географічне розташування в центрі Європи на перетині основних логістичних вузлів</p> <p>2. Клімат (велика частина території України розташована в кліматичних зонах, що сприяють веденню с/г з мінімальними ризиками отримання збитків від різних стихійних лих)</p> <p>3. Ґрунти (українські с/г землі — це чорноземи з найбільшим вмістом гумусу у світі)</p> <p>4. Культура і знання (аграрії активно навчаються у колег з усього світу)</p> <p>5. Дешева оренда землі (в Україні — 41 євро/га, для порівняння в Литві — 81, у Чехії — 96, у Франції — 202)</p> <p>6. Найвища маржинальність серед усіх країн світу — 30-150% (за оцінками експертів “Латифундист Медіа”)</p> <p>7. Відсутність регулювання</p> <p>8. Дешева робоча сила (середня офіційна зарплата в с/г в Україні — \$277, у Польщі — \$1 680, в Угорщині — \$1 114, у Словаччині — \$1 319)</p> <p>9. Бізнес через своїх лобістів із галузевих асоціацій представлений в уряді (експортна рада, Рада інвесторів України, різні міжвідомчі групи і комітети при міністерствах тощо)</p> <p>10. Ландшафт ідеально підходить для великого товарного землеробства</p> <p>11. Активне використання всіма гравцями (великими, середніми і дрібними) передових світових технологій у своєму виробництві</p> <p>12. ТОПові позиції України на світовому ринку (сьогодні Україна - один зі світових лідерів за низкою товарних позицій)</p> <p>13. Висока частка експорту в економіці</p>	<p>1. Відсутність вільного ринку землі (як однієї з ключових умов для залучення інвестицій)</p> <p>2. Низький рівень переробки (частка агропродукції з високою доданою вартістю в загальному обсязі с/г виробництва становить незначну частину — близько 5-7%)</p> <p>3. Низька ефективність (на усіх ланцюжках бізнесу)</p> <p>4. Низька продуктивність (\$4 тис. у с/г на одного зайнятого. Для порівняння: у Польщі — \$8 тис., у Німеччині, Франції — \$54 тис., у Нідерландах — \$79 тис.) [27]</p> <p>5. Слабка самоорганізація ринку (середній і малий бізнес не беруть активної участі в профорганізації для політичного лобювання своїх інтересів)</p> <p>6. Відсутність джерел фінансування сектору (дорогі кредити), недофінансування сектору</p> <p>7. Відсутність довгострокової Стратегії розвитку сектору (як частини загальної Економічної стратегії країни)</p> <p>8. Домінування окремих великих гравців на ринку (створює передумови для виникнення монополій в окремих секторах АПК)</p> <p>9. Відсутність ефективного законодавчого регулювання</p> <p>10. Непрозорий механізм держпідтримки галузі</p> <p>11. Погіршення якості чорнозему (близько 20% українських чорноземів деградували за 28 років через непродуману політику обробляння ґрунту і неконтрольоване внесення добрив, що призвело до збитків — до 10-15 млрд грн)</p> <p>12. У низці господарств збереглася “культура колгоспу”: низький рівень фінансової грамотності, старі технології, відсутність процесу модернізації об'єктів</p> <p>13. Велика частка неефективних державних підприємств. У компетенції Мінагрополітики — 334 підприємства (із них 1 підприємство розташоване в зоні ООС, 32 — у Криму, 206 — підлягають ліквідації, 95 — повинні бути приватизовані і 3 — залишитися в державній власності)</p> <p>14. Дефіцит кваліфікованих кадрів у регіонах</p> <p>15. Відсутність профільних R&D-центрів</p> <p>16. Основне ціноутворення на зерно відбувається не в Україні</p>

Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Зняття мораторію на продаж землі (до \$ 50 млрд інвестицій за 10 років) 2. Вихід на нові ринки з новою продукцією (наприклад, коноплі, льон, лляні тканини, халяльне м'ясо, хамон українського виробництва, козячі сири, органічний мед, органічна курятина тощо) 3. Цифровізація с/г (AgTech) 4. Залучення інвестицій у сектор 5. Підвищення продуктивності та врожайності 6. Створення профільних R&D-центрів в Україні (новий посадковий матеріал, нові технології, нові добрива) 7. Підтримка з боку міжнародних фінансових організацій та з боку держави 8. Створення в Україні Причорноморського центру біржової торгівлі агропродукцією 9. Створення в Україні євроазійського логістичного та виробничого хабу агропродукції 10. Перетворення України на світовий органічний хаб 11. Зростання експорту і, як наслідок, валютних надходжень у країну 12. Формування моделі “20-40-40” (за розміром господарств 20% — великий агробізнес, 40% — середній, 40% — малий) 13. Можливість форматувати галузь (обрати унікальний “український” шлях інноваційного розвитку) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прорахунки у відкритті ринку землі (відсутність обмежень для категорій покупців, формування ціни, захисних механізмів від спекулятивного перепродажу землі) 2. Війна, політична та економічна кризи в Україні 3. Відтік кадрів 4. Прорахунки в регулюванні галузі 5. Погіршення якості земель 6. Втрата вартості землі через розвиток альтернативного виробництва (гідропоніка тощо) 7. Подальше падіння маржинальності 8. Деградація сектору 9. Втрата частини потенціалу врожайності через деградацію ґрунтів, яка є наслідком інтенсивного виробництва 10. Рейдерство, “сірий” ринок зерна, високий рівень обороту готівки, шахрайські схеми, контрафактна продукція, тиск із боку силових структур

Джерело: складено автором на основі власних досліджень та з використанням офіційних даних Українського інституту майбутнього [28]

Сучасне сільське господарство світу внаслідок еволюційного розвитку технологій перебуває на етапі 4.0 (“Сільське господарство 4.0”) та є орієнтованим на використання екологічно чистих природних ресурсів (сонце, морська вода), передових інноваційних технологій розумного, точного землеробства, зокрема генетичної модифікації, нанобіотехнологій, позаґрунтового вирощення рослин і вертикального землеробства (на основі гідро-, аква- і аеропоніки), а також складних технологічних систем супутникової навігації, роботів, безпілотних літальних апаратів/дронів, 3D друку продуктів харчування, Інтернету речей, блокчейну тощо. Ці глобальні технології дозволять фермерським господарствам бути більш

прибутковими, ефективними, безпечними і екологічно чистими та націленими на: 1) підвищення ефективності управління та реалізації сільськогосподарських процесів на всьому ланцюгу створення доданої вартості, зниження ризиків та обмеження уразливості внаслідок зовнішніх впливів (від поломки технічних засобів до негод, посухи, хвороб тощо); 2) формування сільськогосподарських екосистем, що включають інтегровані мережі, які об'єднують цифрові дані, отримані в режимі реального часу як із внутрішніх джерел (показання фермерських датчиків), так із зовнішніх (наданих іншими учасниками екосистеми), для прийняття ефективних управлінських рішень, а також об'єднують учасників екосистеми, щоб забезпечити ефективність ланцюга доданої вартості; 3) цифровізацію сільськогосподарської техніки з використанням сучасних технічних засобів – датчиків, сенсорних приладів, які є найбільшими генераторами даних.

Прогнозується, що наступний етап еволюції “Сільське господарство 5.0” буде заснований на всебічній роботизації агропродовольчого виробництва із використанням різноманітних форм штучного інтелекту. Прогнозна оцінка вартості світового смарт-продовольчого ринку на 2022 р. становитиме \$525,25 млрд, тобто прогнозується зростання на 33,2% у порівнянні з \$350,71 млрд у 2017 р. [29]. При цьому прогнозна оцінка вартості світового ринку технологій смарт-землеробства до 2022 р. сягне \$23,14 млрд, тобто відбудеться зростання вартості ринку на 58,6% проти \$9,58 млрд у 2017 р. Прогнозна вартість світового ринку Інтернету речей (IoT) у 2023 р. має становити \$28,64 млрд, тобто спостерігатиметься зростання на 51,6 % у порівнянні з \$14,79 млрд у 2018 р. [30].

Оцінка часток світового ринку IoT за напрямками використання систем свідчить про те, що прогносні показники частки ринку систем відстеження та позиціонування, а також систем моніторингу і виявлення характеризуються спадом відповідно на 5,0 і 3,0%, а показники телематики і хмарних обчислень у 2022 р. зростатимуть відповідно на 7,0 і 1,0 %. У 2023 р. прогнозована вартість світового ринку сільськогосподарських роботів досягне \$10,79 млрд, тобто спостерігатиметься зростання майже на 62% проти \$4,14 млрд у 2018 р. Вартість технологій блокчейн на світовому ринку сільського господарства та продовольства у 2023 р. досягне \$195,3 млн і у 4,6 разу перевищить показник у 2018 р. (\$41,9 млн). [31].

Орієнтовна оцінка доходу від використання (за напрямками) пристроїв глобальної навігаційної супутникової системи (GNSS) у сільськогосподарському секторі світу у 2018 та 2025 р. [22] показує: 1) найбільший та постійно зростаючий дохід отримують фірми від застосування пристроїв автоматичного пілотування; на 50 % меншим (у порівнянні з доходом від автоматичного пілотування) та незмінним протягом 2018-2025 рр. є дохід від використання пристроїв керування трактором; 2) суттєво зростаючим з 2018 по 2025 р. (майже у 3 рази у порівнянні з доходом від автоматичного пілотування) є дохід від застосування технологій зміни норм/тарифів/податків; 3) найменший дохід (практично не зростаючий) отримують фірми від використання технологій управління активами (майном) та управління лісовим господарством [32]

Землекористування у світі із використанням біопластикової продукції у 2018 р. охоплювало 810 тис. га, а прогноз на 2023 р. показує 1020 тис. га. Аналіз світового виробництва біопластику (за типами) у 2018-2023 рр. показує: світове виробництво біорозкладного біопластику характеризується поступовим зростанням щорічно у межах 100 тис. метричних тон, а біологічного /не біорозкладного біопластику – незначним зниженням у прогнозних 2020-2021 рр. та зростанням на 44 тис. метричних тон у 2023 р. у порівнянні з 2018 р. [33]

Обсяг глобального ринку екологічних нанотехнологій в 2015 р. перевищив \$25 млрд (більше ніж триразове зростання за 8 років) і до 2020 р. досягне \$40-42 млрд, причому чверть цього ринку належатиме нанобіоремерації ґрунтових вод і ґрунтів [34].

Аналіз фінансування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності здійснено на виконання Закону України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні", яким визначено сім стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, та постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 №1056, якою у рамках стратегічних пріоритетів визначено 41 середньостроковий пріоритетний напрям інноваційної діяльності загальнодержавного рівня. Витрати на інноваційну діяльність було спрямовано за п'ятьма її видами (у 2017 р. – за трьома), з яких найбільшу частку – на вид інноваційної діяльності "Інше" (269876,83 тис. грн або 92,6% від загального обсягу витрат), який включає переважно виконання НДДКР на замовлення

підприємств/організацій. При цьому порівняно з 2017 р. відбулося номінальне збільшення на 13,7% обсягів фінансування зазначеного виду діяльності.

Ситуація щодо упровадження сільськогосподарськими підприємствами інновацій, які є для них новими, підтверджує потребу до збільшення соціально-екологічних досліджень, розробок та їх впровадження у практичну діяльність товаровиробників. Щодо питомої ваги упровадження нових для підприємств інновацій, то найбільшу частку в їх структурі посідають селекційно-генетичні (29,1%) та хімічні (24,0%), дещо меншою є частки техніко-технологічних та виробничих й економічних, що склали відповідно 18% та 13,8 % за досліджуваний період. Питома вага інновацій нових для підприємств у сфері менеджменту становить 11%, що у 5,8 рази більше ніж упроваджено даного різновиду інновацій, нових для ринку. Серед нових для підприємства інновацій частка маркетингових склали 4,2%, що перевищує аналогічний показник з впровадження інновацій нових для ринку в 1,7 рази та свідчить про проведення внутрішніх досліджень у сфері маркетингу та їх реалізацію в господарській діяльності підприємств.

Нині в Україні здійснюється активна робота у сфері досліджень та розробки нових технологій для аграрного сектора. Так, вагомих результатів досягнуто у сфері енергозаощаджуючої техніки, сільськогосподарського устаткування та нових знарядь праці. Продовжуються розробки у сфері технологій виробництва продуктів харчування, реалізуються відкриття організаційно-технологічного змісту у галузі переробки продукції та її зберігання й просування на ринок. Визначено, що за рахунок нових видів технічного обладнання витрати сировини зменшуються на 15-20%, а виробничі витрати можна мінімізувати на 20-25%, першочергово вирішивши за таких умов проблеми методологічного характеру щодо їх реалізації на практиці [35].

Наукові здобутки у сфері аграрної науки покладено в основу цільових програм розвитку вітчизняного аграрного сектора. Науковці Національної академії аграрних наук України (НААНУ) приймають активну участь при розробці проектів законодавчих та нормативно-правових актів України. Для ефективного впровадження аграрним сектором наукових розробок НААНУ приділяє значну увагу підвищенню рівня власної науково-

інноваційної діяльності, зокрема, успішний досвід отримано щодо створення функціонування у кожній з областей регіональних центрів наукового забезпечення агропромислового виробництва.

Отже, можна зауважити на наступні моменти:

1. Базовим та визначальним інститутом для розвитку аграрного сектору в Україні є інститут держави, який охоплює систему органів законодавчої, виконавчої та судової влади, функціонування яких впливає на всі складові суспільного життя. Інноваційний розвиток аграрного сектору залежить від функціонування органів різних регуляторних рівнів, які діють взаємопов'язано і формують комплексний механізм. Виокремлено такі основні рівні інституційного забезпечення державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору України: міжнародний, європейський, національний, регіональний та місцевий.

2. Проведений аналіз свідчить про те, що в Україні на сьогоднішній день не існує скоординованого комплексного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору. Органи державного управління як аграрним сектором загалом, так і в сфері інновацій діють за централізованою моделлю, тобто організаційна структура й функціональна система Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства ще не відповідає вимогам забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору України.

3. Для забезпечення ефективної реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору потрібно вирішувати всі наявні та можливі конфлікти, враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін, навіть тих, які відносяться до різних інститутів. Досліджуючи питання взаємодії стратегічних і тактичних цілей державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору у контексті сучасних ринкових перетворень та функцій державних органів влади і органів місцевого самоврядування, можна оцінити не тільки їх конфліктність, але й визначити ефективність розподілення завдань між ними, встановити можливе дублювання. Результати проведеного аналізу проблем державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору дозволили обґрунтувати стратегічні напрями нейтралізації конфліктних ситуацій та гармонізації інтересів суб'єктів забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні, які передбачають: зміну парадигми інноваційного розвитку

аграрного сектора з технократичної на інноваційно-екологічну; формування дієвого механізму управління інноваційним розвитком аграрного сектору завдяки раціональному поєднанню ринкових та державних важелів впливу, спрямованих на передбачення та попередження загроз; оптимізацію інституційного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні.

4. Системність та ефективність державної політики залежить, перш за все, від законодавчої основи для її впровадження. На сьогодні в Україні відсутній системоутворюючий нормативно-правовий акт, який би визначав засади та пріоритети розвитку аграрної політики та політики сільського розвитку. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015 - 2020 роки, у якій запропоновано цілі та стратегічні напрямки розвитку агропродовольчого сектора України не має обов'язкової юридичної сили, має строковий характер та не може виступати законодавчим підґрунтям для формування довгострокової державної аграрної політики та політики сільського розвитку. Зауважимо, що у ряді держав ЄС прийняті рамкові закони, які визначають основні засади розвитку сільського господарства та пріоритети державної політики сільського розвитку. Тому для ефективної реалізації державної політики Україні пропонуємо розробити базовий рамковий закон, який би чітко закріпив засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку з урахуванням пріоритетів, що відповідають євроінтеграційним зобов'язанням України. Основною метою такого законопроекту має бути створення законодавчої основи для закріплення основних засад реалізації ефективної державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку в умовах децентралізації.

5. За допомогою SWOT-аналізу функціонування аграрного сектору в Україні визначено проблеми його інноваційного розвитку та можливості на які має орієнтуватись сучасна державна політика. Аналіз макроекономічних факторів інноваційного розвитку аграрного сектору дозволив виявити тенденцію окремих показників як позитивного, так й негативного впливу. Для реалізації ефективної інноваційної політики держави в сфері аграрного сектору важливим елементом є підтримка інноваційної та інвестиційної складової політики, яка забезпечує розвиток аграрного сектору. Ці компоненти мають як прямий, так і

зворотний вплив один на одного. На основі взаємозв'язку факторів державної політики побудовано імітаційну модель інноваційного розвитку аграрного сектору України. Перевагою застосування цього методу є те, що він спрямований на виявлення меж зворотного зв'язку, тим самим дозволяє здійснювати імітаційні експерименти, які моделюють різні сценарії варіантів управління. На основі цього, у роботі пропонується використання саме цього методу для виявлення сценаріїв розвитку аграрного сектору економіки на основі інноваційного забезпечення.

Використані джерела:

1. Положення про Міністерство аграрної політики: Затв. Постановою КМУ від 25.11.2015 № 1119. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>

2. Shestakovska T., Markova I. The impact of the integration of cooperation with the European union on the development of the agrarian sector of Ukraine. Economic system development trends: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2018. P.364-382.

3. Фурдичко О.І. Основні напрями наукових досліджень в агроекології. Наукові доповіді Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2014. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nd_2014_7_26

4. Скрипчук П.М. Соціо-еколого-економічні засади природокористування: інновації, інвестиції та механізм реалізації: [монографія] / П.М. Скрипчук, Н.І. Строченко, В.В. Рибак та ін.; [під редакцією П.М. Скрипчука]. Рівне: НУВГП, 2014. 454с.

5. Шкуратов О.І. Механізм управління екобезпечним сільськогосподарським виробництвом. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. 2012. № 4 (20). С. 328–334

6. Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність". Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, ст.25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

7. Закон України "Про інвестиційну діяльність". Відом. Верховн. Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1560-12>

8. Закон України “Про захист іноземних інвестицій на Україні”. Відом. Верховн. Ради України. 1991. № 46. Ст. 616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540a-12>

9. Закон України “Про режим іноземного інвестування”. Відом. Верховн. Ради України. 1996. № 19. Ст. 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр>

10. Закон України “Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб’єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження”. Відом. Верховн. Ради України. 2000. № 12. Ст. 97. 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1457-14>

11. Закон України “Про інноваційну діяльність”. Відом. Верховн. Ради України. 2002. № 36. Ст. 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

12. Закон України “Про державно-приватне партнерство”. Відом. Верховн. Ради України. 2010. № 40. Ст. 524. 163 № 2623-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>

13. Закон України “Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом “єдиного вікна” Відом. Верховн. Ради України. 2011. № 11. Ст. 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-17>

14. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”. Відом. Верховн. Ради України. 2012. № 19-20. Ст. 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>

15. Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів”. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 11, ст.72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2632-17>

16. Правова доктрина України: У 5 т. / Нац. акад. прав. наук України; редкол. В.Я. Тацій та ін. Х.: Право, 2013. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. С. 573.

17. Форми взаємодії держави та бізнесу в аграрній сфері України: інституційний аспект: аналітична записка / Нац. ін-т стратегічних досліджень при Президентові України URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1479/>.

18. Нед Уайт. Можливості для ДПП у сільському господарстві в Україні. URL: <http://ppp-ukraine.org/wp->

content/uploads/2014/01/1.-Ned-White-Opportunities-for-Agr.-PPPs-inUkraine-ukr.pdf

19. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки”. Офіц. вісн. України. 2013. № 76. Ст. 2831. 2 Офіц. вісн. України. 2007. № 73. Ст. 2715.

20. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. №1158. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/93054997>

21. Шестаковська Т.Л. Теоретичні аспекти державного регулювання інноваційного розвитку економіки. Чотирьохрівневе забезпечення соціально-економічного розвитку в умовах євро інтеграційних процесів (держава. Регіон, галузь, підприємство): [монографія кафедри економічної теорії] за заг. ред. В.Ф. Савченка, Т.Л. Шестаковської. Чернігів. ЧНТУ. 2016. С.102-115.

22. Шестаковська Т.Л. Особливості державного регулювання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору в Україні. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2019. Випуск 9. С.94-99.

23. Аркатов Я.А. Роль і місце технологічних парків в інноваційній структурі. Шляхи формування національної інноваційної системи та удосконалення інноваційного законодавства: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 листоп. 2011 р. / ред. кол.: С.М. Прилипко, Ю.Є. Атаманова, Д.В. Задихайло. Х.: НДІ ПЗІР, 2011. С. 175-179.

24. Закону України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків”. Відом. Верховн. Ради України. 1999. № 40. Ст. 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14>

25. Форми взаємодії держави та бізнесу в аграрній сфері України: інституційний аспект: аналітична записка / Нац. ін-т стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1479/>.

26. Скидан О.В. Організаційно-економічний механізм формування аграрної політики України: автореф. ... докт. економ. наук, спец.: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / О. В. Скидан. Житомир: Вид-во “Житомирський національний агроекологічний університет”, 2009. С. 15.

27. Розрахунок UIF за даними URL:
<https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.CD>,
https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?locale=en&MBI_ID=33&_adf.ctrl-=&_afLoop=1547071765296716&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_adf.ctrl-%3D%26_afWindowId%3Dnull%26locale%3Den%26_afLoop%3D1547071765296716%26MBI_ID%3D33%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D2f11labsx_21

28. Офіційний сайт Українського інституту майбутнього.
URL: <https://strategy.uifuture.org/ukraina-svitoviy-supermarket-ekologichnix-produktiv.html>

29. BIS Research © Statista 2018. URL:
<https://www.statista.com/markets/>

30. BIS Research © Statista 2019. URL:
<https://www.statista.com/chart/17275/number-of-emojis-from-1995-bis-2019/>

31. Grand View Research © Statista 2019. URL:
<https://www.grandviewresearch.com/services/market-research-reports>

32. European GNSS Agency; Statista estimates © Statista 2018.
URL: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/use-of-freshwater-resources-2/statista-2018>

33. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році: аналітична довідка / Т.В. Писаренко, Т.К. Кваша та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2019. 80 с.

34. AGRICULTURE: 0.4 THE FUTURE OF FARMING TECHNOLOGY. World government summit. February 2018. URL:
<https://www.worldgovernmentsummit.org/api/publications/document?id=95df8ac4-e97c-6578-b2f8-ff0000a7ddb6>

35. Кирилов Ю.Є. Розвиток аграрного сектору в умовах глобалізації Економіка АПК. Економіка АПК. 2016. № 5 С. 23-30.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ

Можна констатувати, що Україна має великий потенціал для створення кластерів міжнародного і національного рівня. Для більш ефективної діяльності в мережевих структурах необхідно акцентувати увагу на залученні партнерів міжнародного рівня, які знаходяться територіально найближчими до України. Це Білорусь, Угорщина, Молдова, Польща, Румунія та Словаччина. Хоча такі структури стрімко розвиваються в Росії, але на даний час ми знаходимося в режимі конфлікту з нею.

Ключовим елементом в розвитку мережевих структур міжнародного та національного характеру є кластерна політика, яка надає фундамент для реалізації даних проектів.

Виходячи з даних табл. 3, можливо ефективним чином підібрати кластерну політику для нашої країни, щоб вона краще інфільтрувалась у світову практику.

На нашу думку, в умовах сьогодення України буде ефективно працювати комбінація з директивної, інтервенціоністської та посередницької політики в залежності від підстав. Тобто, підтримувальна функція держави доповнюється проведенням спеціальних програм, націлених на трансформацію спеціалізації регіонів через розвиток кластерів, уряд поряд із виконанням своєї директивної функції переймає у приватного сектора відповідальність за прийняття рішень щодо подальшого розвитку кластерів і за допомогою трансфертів, субсидій, обмежень або регулювання, а також активного контролю над учасниками кластера формує його спеціалізацію.

Сучасна економіка України перебуває на трансформаційному етапі розвитку, який характеризується високим ступенем монополізації та державного регулювання, нерозвиненістю соціального капіталу та громадянського суспільства, і більшість ідентифікованих в Україні кластерів є потенційними, а не реальними [16].

На наш погляд, цьому сприяли такі причини, що перешкоджають створенню реальних кластерів: відсутність відносин співробітництва між конкурентами в галузі наукових досліджень, освіти, маркетингу; необізнаність бізнесу і влади про

переваги кластерних зв'язків, мережевої співпраці та державно-приватного співробітництва, не розвиненість партнерських відносин з місцевими органами державного управління; слабкі зв'язки між підприємствами та вищими навчальними і науковими установами; відсутність законодавчої бази, що регулює відносини державно-приватного співробітництва, низька ефективність профспілкових організацій і відсутність некомерційної організації, що об'єднує суб'єктів.

Таблиця 3

Типологія кластерної політики інноваційного розвитку аграрного сектору

№	Підстава	Кластерна політика	Особливості
1.	Залежно від національних особливостей процесу формування політики	Ліберальна кластерна політика	Характерною ознакою ліберальної кластерної політики є те, що кластер розглядається як ринковий організм і роль влади зводиться до підтримки його розвитку.
		Директивна кластерна політика	Ця політика включає у себе комплекс заходів, починаючи з вибору пріоритетних кластерів та фінансування проектів з розробки стратегій і програм розвитку кластерів, закінчуючи цільовим створенням ключових факторів успіху для їх розвитку.
2.	Залежно від функцій держави в кластерному процесі	Фасилітаторна кластерна політика	Державні структури виступають фасилітатором процесів кластеризації, уряд зводить зацікавлені сторони між собою.
		Кластерна політика підтримки	Каталітична функція держави доповнюється інвестиціями в інфраструктуру, освіту для стимулювання розвитку кластерів.
		Інтервенціоністська кластерна політика	Влада поряд із виконанням своєї директивної функції переймає у бізнесу відповідальність за прийняття рішень щодо подальшого розвитку.
3.	Залежно від напрямку сприяння влади кластерним процесам	Структурна політика	Полягає у створенні державою сприятливих умов підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу регіонів.
		Посередницька політика	Проявляється у стимулюванні інноваційної кластеризації шляхом задоволення попиту та пропозиції на інноваційні розробки.
		Політика активної взаємодії з бізнесом	Основними механізмами її здійснення є тендерні процедури закупівель, розвиток інфраструктурних проектів інноваційного забезпечення і т. п.

Джерело: [1-15]

Дослідження теоретичних аспектів формування кластерних систем, за врахування їхніх недоліків та переваг, дозволяє розробити комплексну методику формування машинобудівних кластерів у регіоні, яка включає в себе три послідовні етапи.

На першому етапі обґрунтовується доцільність створення кластера оцінюється потенціал кластеризації, можливість об'єднання даних переваг, використовуючи їх для підвищення його конкурентоспроможності та розробляються програми зі створення та розвитку кластерів.

Другий етап полягає у реалізації програми розвитку кластерів, до змісту якої входить наступне: формування координаційної ради з реалізації кластерних проектів, координація діяльності, сприяння розвитку, визначення складу основних учасників кластера, розвиток комунікацій між основними учасниками кластера.

На третьому етапі оцінюється ефективність функціонування кластерів і коригуються форми і методи державної підтримки їх розвитку.

Необхідність чітко сформульованої державної кластерної політики в Україні зумовлена проблемами розвитку кластерного підходу, розумінням природи територіально-виробничого кластера, зокрема, внаслідок термінологічної невизначеності, що призводить до застосування неефективних і часом згубних для розвитку кластерних ініціатив інструментів.

Інструменти реалізації кластерної політики, на нашу думку інтегрують у собі наступні основні дійові заходи соціально-економічного розвитку країни:

- програми підтримки малого бізнесу, технопарків, промислових парків, особливих економічних зон, центрів «трансферу» технологій;
- інвестиційні та венчурні фонди;
- національні проекти;
- цільові й адресні інвестиційні програми.

Основним інструментом реалізації кластерної політики, як на державному, так і на регіональному рівні слід визнати комплекс освітніх та консультаційних заходів, здійснюваних із залученням зацікавлених сторін та провідних фахівців. Ці заходи можуть проходити у форматі семінарів та конференцій, «круглих столів», нарад, а також повинні включати у себе серії тематичних публікацій та освітніх курсів [17-22].

Для впровадження кластерів в Україні доцільно створити формальні інституційні структури, які б координували їх розвиток за участю вертикально інтегрованих бізнес-груп та мережевих компаній, що входять до кластеру. Це говорить про те, що процеси кластеризації, розвитку мереж та вертикальних бізнес-груп будуть не виключати, а доповнювати один одного при адаптації кластерного підходу. Інституційна сукупність суб'єктів бізнесу утворить нову структуру з новим змістом фінансових зв'язків, які нададуть їй більш динамічний аспект, оскільки це дозволить маневрувати ресурсами. Відповідно до цього кластери, які інтегруються у стратегію соціально-економічного розвитку території, будуть змушені проводити адекватну модернізацію в економіці регіону, важливим елементом якої буде моделювання раціонального складу учасників з ідентифікацією їхніх ключових функцій, а також інвестиційних та інноваційно-виробничих взаємодій у складі кластера.

Питання, що стосуються ролі органів державної влади у функціонуванні кластерів, є ключовими при обґрунтуванні системи регулювання діяльності кластерів в економіці України. Державне регулювання функціонування кластерів доцільно розглядати як цілеспрямований та активний вплив державних органів управління на їхню діяльність через використання переважно ринкових важелів регулювання економіки із застосуванням сукупності специфічних форм і методів. Механізми державного управління щодо регулювання створення та функціонування кластерів має тісно взаємодіяти та враховувати основні моменти регіональної, промислової, бюджетної, податкової, інноваційної політики держави, розвиток малого та середнього бізнесу, науки та освіти. Серед способів впливу на кластери як суб'єкти господарювання доцільно виокремити організаційно-економічне та нормативно-правове регулювання.

Нормативно-правове регулювання здійснюють через прийняття та вдосконалення законодавчої бази (відповідного комплексу юридичних законів і поправок до них тощо). Вважаємо, що недосконалість законодавчої бази в питанні регулювання функціонування кластерів є одним із основних факторів, які ускладнюють їхнє впровадження у національну економіку. Розроблені на рівні центральних органів влади нормативно-правові документи з формування засад державної кластерної політики в

Україні все ще не затверджені. Законодавче забезпечення кластеризації національної економіки, обмежується лише постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України. Питання, що стосуються діяльності кластерів, частково відображаються в деяких документах: «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010 - 2020 р. р.»; «Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні» та «Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України до 2017 р.». Згадки про кластери є майже у всіх державних документах, що стосуються інновацій, малого підприємництва, створення кластерів визнано одним із найважливіших напрямків у стратегіях розвитку багатьох регіонів України.

На нашу думку, для органів державної влади в питанні нормативно-правового регулювання функціонування кластерів в Україні основними кроками повинні бути:

- робота із залучення України до існуючих міжнародних програм з підтримки кластерних ініціатив (RP7, RP8, EUREKA тощо), приєднання до Європейського кластерного меморандуму в межах співпраці із Європейським Союзом;

- розробка та затвердження закону про діяльність кластерів в Україні, в якому було б сформульовано визначення кластера, умови формування та функціонування, систему оподаткування, механізм взаємодії кластера із органами державної влади. Особливу увагу слід звернути на розробку фінансово-економічних механізмів забезпечення функціонування кластерів в межах закону із обґрунтуванням методів та інструментів державного регулювання, системи та умов отримання податкових пільг, дотацій та субвенцій;

- прийняття «Концепції розвитку кластерів в Україні», розробка на її основі національної стратегії впровадження кластерів на загальнодержавному та регіональному рівнях із узгодженням інших економічних програм уряду, що має передбачати їхню державну підтримку, надання ефективної технічної підтримки;

- формування методичного забезпечення, яке включало б розробку внутрішньокластерних нормативів, інструкцій, згідно зі специфікою економічних умов України, а також методичних вказівок щодо розробки фінансових планів, інструкцій з ведення обліку [23-27];

- надання повноважень єдиному державному органу, який би відповідав за реалізацію державної кластерної політики, розробку

системи моніторингу та показників оцінки економічної ефективності функціонування кластерів, а також за проведення інформаційно-консультаційної роботи щодо їхньої діяльності в Україні. Вважаємо, що таким органом виконавчої влади, який на центральному рівні відповідатиме та контролювати ці процеси може бути Державне агентство з питань інвестицій та управління національними проєктами, яке підконтрольне та підзвітне Кабінету Міністрів України, адже саме в його компетенції забезпечення реалізації механізмів державного управління у сфері інвестиційної діяльності та управління стратегічно важливими проєктами, що забезпечують технологічне оновлення та розвиток реального сектору економіки України.

На нашу думку, розробка комплексного законодавчого забезпечення регулювання кластерів та їхнього фінансового механізму повинна здійснюватися із залученням громадських організацій, представників бізнесу, влади, науки та освіти шляхом винесення проєктів на публічне обговорення та включення результатів цієї співпраці в існуючі стратегії розвитку регіонів.

Особливу увагу, у процесі державного регулювання функціонування кластерів, доцільно звернути на створення конкурентного середовища, яке є необхідною умовою розвитку ринкових відносин, являє собою результат взаємодії умов і чинників, які створюють необхідне оточення для досягнення суб'єктами господарювання конкурентних переваг. В умовах розвитку вітчизняної економіки існує досить велика ймовірність перетворення кластера на монополію, що негативно впливатиме на розвиток регіону, в якому він функціонує, стримуватиме розвиток інших суб'єктів господарювання.

Монополія представляє собою тип структури ринку, який характеризується: присутністю на ринку єдиного виробника, що продає свою продукцію безлічі дрібних покупців, що діють незалежно один від одного; відсутністю товарів-замінників продукту монополіста, а також настільки суттєвими бар'єрами входу, що вхід нових фірм на ринок є неможливим [28-30]. Монопольним (домінуючим) вважається становище суб'єкта господарювання, частка якого на ринку товару перевищує 35 %, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції. Монопольним також може бути визнане становище суб'єкта господарювання, якщо його частка на ринку товару становить 35 % або менше, але

він не зазнає значної конкуренції, зокрема внаслідок порівняно невеликого розміру часток ринку, які належать конкурентам [31].

Органи державної влади регулюють і формують конкурентне середовище через контроль за дотриманням норм антимонопольного законодавства України, що, своєю чергою, забезпечує максимальне задоволення прав та потреб кінцевого споживача. Сучасна конкурентна політика держави передбачає мінімальне втручання, захист малого і середнього підприємництва, вдосконалення контролю за економічною конкуренцією, вдосконалення системи державної допомоги, гармонізацію промислової та конкурентної політики, необхідність сприяння зниженню бар'єрів вступу на ринки олігопольного типу, створення загальнодоступної системи інформації про ціни, обсяги попиту й пропозиції тощо.

На нашу думку, для впливу на конкурентне середовище та запобігання виникненню явищ монополізму в процесі регулювання діяльності кластерів в Україні доцільно впроваджувати контроль за дотриманням норм антимонопольного законодавства інтегрованими структурами через впровадження та ведення статистичної бази діяльності усіх кластерів, яка б включала дані їхньої виробничо-господарської та фінансової діяльності. Важливим є аналіз динаміки цін на продукцію кластерів, адже найпоширенішими в Україні є зловживання цінового характеру. Органи державної влади також повинні проводити моніторинг і контроль за використанням державного фінансування та інструментів фінансового стимулювання діяльності кластерів, передбачити подання щорічної звітності за використання державних коштів відповідно до цілей та результатів діяльності інтегрованої структури.

Вважаємо, що основними заходами, які можуть сприяти активізації створення та підвищення ефективності діяльності кластерів в Україні можуть бути:

- звільнення від оподаткування частини прибутку фінансових та виробничих структур, яка буде спрямовуватися на фінансування наукових досліджень у кластерах;

- зниження ставки податку на прибуток для венчурних фірм та інвестиційних фондів, які фінансують або ж є суб'єктами кластера встановленням диференційованої податкової ставки в залежності від обсягів та умов надання такого фінансування;

- звільнення від оподаткування цільових, безоплатних надходжень (грантів), які отримані науковими та освітніми установами учасниками кластера в межах державних та міжнародних конкурсів та програм;

- надання податкових пільг із оподаткування (шляхом зниження ставки податку) доходів фізичних осіб та соціальних відрахувань стосовно виплат працівникам науково-дослідних установ учасників кластера в залежності від їхніх посад;

- зменшення бази оподаткування податку на прибуток, який отриманий комерційними банками за довгостроковими кредитами виданими для реалізації інноваційних проектів кластера;

- для новостворених підприємств учасників кластера доцільним є впровадження податкових канікул від 2 до 5 років в залежності від типу інновацій (впровадження нового продукту, нового методу виробництва, нового засобу виробництва, освоєння нового джерела постання сировини, впровадження заходів з метою покращення життя населення);

- встановлення диференційованої відсоткової ставки податку на прибуток для виробничих структур в залежності від обсягу витрат, які спрямовуються на фінансування інновацій та наукових досліджень у структурі [32-44].

У використанні вище перелічених інструментів стимулювання діяльності кластерів, на нашу думку, обов'язковим є індивідуальний підхід до кожного кластера із врахуванням галузі його функціонування, якісної та кількісної структури, величини та доцільності зменшення податкового навантаження для запобігання зловживань учасниками кластера в питаннях отримання податкових пільг. Важливим є також аналіз ефективності податкових пільг шляхом порівняння витрат бюджету внаслідок їх надання суб'єктам кластера та додаткових надходжень в бюджет за рахунок податку на прибуток, який отриманий внаслідок стимулювання діяльності кластера та його суб'єктів.

Щодо використання інструментів податкової політики в питаннях регулювання діяльності кластерів в Україні, то сьогодні актуалізується проблема у сфері відносин на рівні «суб'єкт господарювання – держава» стосовно перенесення державного управління податками та зборами на регіональний рівень. Адже до формування кожного конкретного кластера потрібен індивідуальний підхід і в питаннях фінансового стимулювання, яке

не може бути однаковим для всіх, а має враховувати регіон, галузь, величину, структуру кластера, умови його формування.

Одним з стримуючих факторів у створенні кластерів є відсутність необхідної інформації про переваги такої форми інтеграції суб'єктів господарювання. Тому дуже важливо органами державної влади проводити інформаційну роботу у регіонах, яка може реалізовуватися через організацію наукових конференцій із залученням керівників та підприємців регіону, круглих столів, тренінгів щодо переваг кластерної моделі розвитку території, презентацій потенційних кластерів для обговорення проектів та пропозицій усіх зацікавлених в інтеграції сторін. У компетенції органів державної влади є формування комунікаційних майданчиків для потенційних учасників територіальних кластерів, у тому числі за рахунок їхньої інтеграції в процес розробки й обговорення стратегій інноваційного розвитку, сприяння обміну досвідом між регіонами щодо формування кластерної політики.

Отже, удосконалення системи державного регулювання функціонування кластерів можливе шляхом [45-49]:

1. Удосконалення існуючої нормативно-правової бази функціонування кластерів: залучення України до існуючих міжнародних програм з підтримки кластерних ініціатив, розробки та затвердження закону про діяльність кластерів в Україні, прийняття «Концепції створення кластерів в Україні», формування методичного забезпечення, інструкцій з ведення бухгалтерського обліку, надання повноважень єдиному державному органу, який би відповідав за реалізацію державної кластерної політики.

2. Формування сприятливого інституційного середовища функціонування кластерів: публічність ключових рішень щодо регулювання діяльності кластерів, увага інтегрованій структурі загалом, а не окремим її суб'єктам, контроль за дотриманням норм законодавства.

3. Створення конкурентного середовища функціонування кластерів: контроль за дотриманням норм антимонопольного законодавства інтегрованими структурами, моніторинг і динаміка цін на продукцію кластерів, передбачення звітності за використання державного фінансування та інструментів фінансового стимулювання діяльності кластерів.

4. Використання прямих та непрямих фінансових методів регулювання діяльності кластерів, що сприятиме формуванню

достатнього обсягу та ефективного використання їх фінансового капіталу (рис. 14):

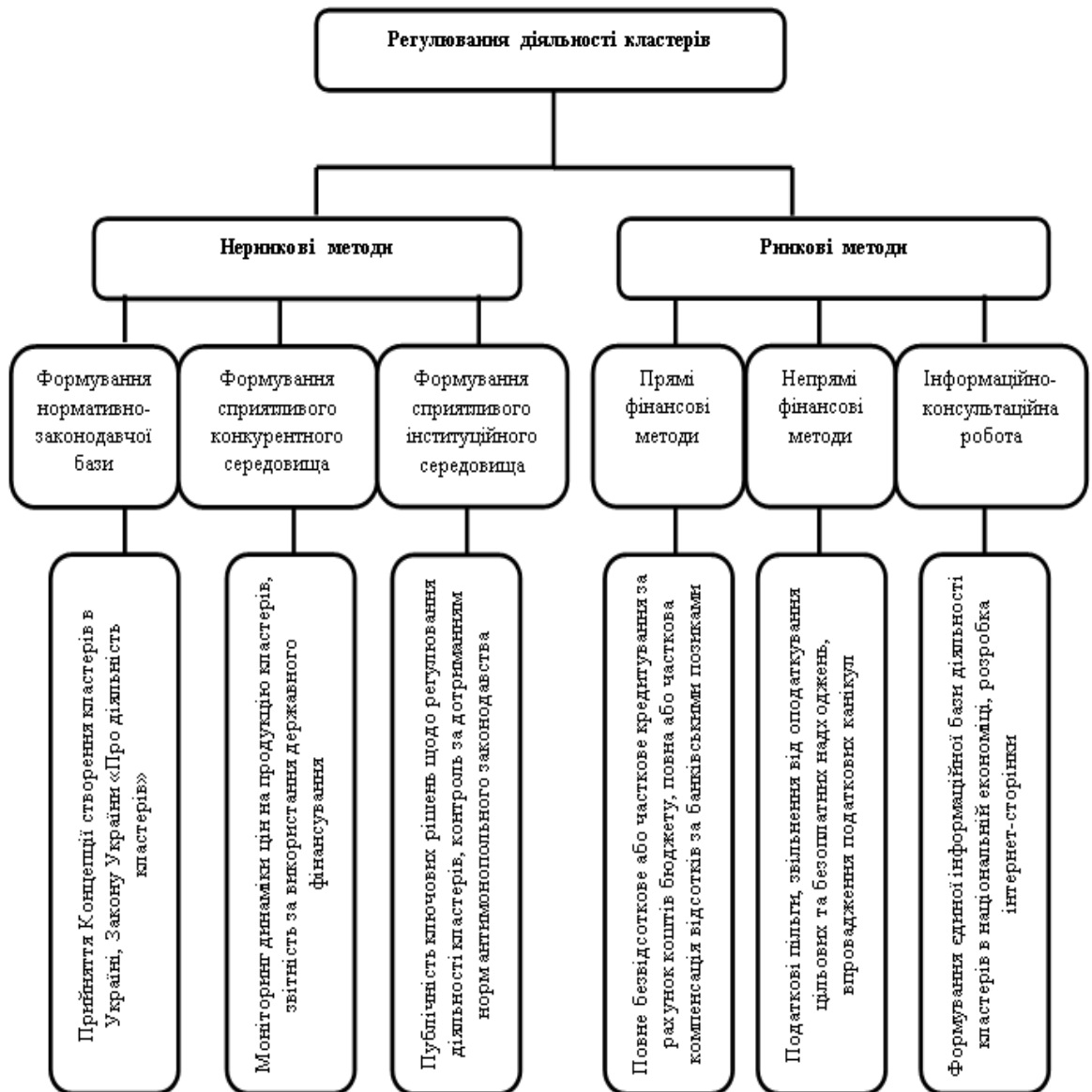

Рис. 14. Методи державного регулювання діяльності кластерів в економіці України

Розроблено автором

Непрямі фінансові методи регулювання діяльності кластерів: Прямі фінансові методи регулювання діяльності кластерів: повне безвідсоткове кредитування, часткове (на рівні 50 %) безвідсоткове кредитування, повна чи часткова компенсація відсотків, що сплачуються комерційним банкам за кредитування.

податкові пільги – звільнення від оподаткування частини прибутку суб'єктів кластера, яка буде спрямовуватися на фінансування науково-дослідних робіт; зменшення бази оподаткування та ставки податку на прибуток у випадку

фінансування суб'єктами кластера інноваційних проектів, звільнення від оподаткування цільових та безоплатних надходжень, надання податкових пільг із оподаткування доходів фізичних осіб працівників кластера, впровадження податкових канікул від 2 до 5 років для новостворених підприємств в межах кластера.

5. Підвищення поінформованості суб'єктів господарювання щодо переваг та можливостей співпраці в межах кластера: формування єдиної інформаційної бази, розробка та функціонування інтернет-сторінки на сайті Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами [50-52].

Незважаючи на абсолютно обґрунтовану участь держави в питаннях регулювання діяльності кластерів, ключову роль у формуванні та функціонуванні таких об'єднань все ж виконують бізнес-структури. Саме від їхньої готовності до інтеграції, продуктивної співпраці, наявності налагодженої кооперації, встановлених неформальних зв'язків можливе формування та функціонування кластерів на визначеній території. Суб'єктам господарювання належить основна роль у формуванні кластерів, тоді як органи влади є тільки каталізаторами цих процесів і мають формувати відповідні передумови для функціонування кластерів. На нашу думку, суб'єкти кластера в процесі його функціонування повинні вирішувати такі завдання, відображені у відповідних засновницьких документах:

- окреслення кола бізнес-структур, які виступатимуть ініціаторами формування кластеру, в розпорядженні яких є необхідні фінансові, матеріальні, трудові та інтелектуальні ресурси, достатні для створення дієвої його структури;

- визначення переліку всіх підприємств, що входять до складу кластера і на основі цього – формування його структури з виділенням питань, що стосуються юридичних сторін оформлення взаємовідносин, відображення всіх видів взаємодії як в рамках інтегрованої структури так і поза її межами;

- чітке і однозначне формулювання основних завдань та цілей створення кластера і на їхній основі – окреслення конкретних шляхів досягнення;

- розробка системи управління кластером, визначення суб'єкта управління, його повноважень та функцій, шляхів їх реалізації, міри відповідальності;

- розрахунок сукупної потреби у фінансовому капіталі,

достатньому для досягнення поставлених цілей, можливостей та конкретного вкладу окремих членів у його формування, а також джерел та правил залучення додаткового фінансового капіталу у разі його недостатності;

- обґрунтування стратегії розвитку кластера у цілому та окремих його учасників на коротко-, середньо- та довгострокову перспективи, а також визначення ролі та функцій окремих учасників у її реалізації;

- інформаційне забезпечення функціонування кластера, у тому числі – визначення джерел та вимог до змісту, обсягу і оформлення інформації, її споживачів, шляхів розповсюдження та кінцевих результатів використання;

- створення форм консолідованої фінансової звітності (внутрішньої і зовнішньої), порядку та відповідальних за її ведення [53-58].

У результаті проведеного дослідження було запропоновано структурно-функціональну схему кластера (рис. 15), яка повинна включати такі підсистеми: Координаційну Раду як орган управління кластером, фінансово-організаційний центр як суб'єкт управління фінансовим капіталом, виробників продукції, науково-освітній центр як інноваційний і дослідницький осередок та сервісні й допоміжні компанії-постачальники комплектуючих та послуг. Дана схема дозволить на практиці реалізувати процес оптимізації формування та використання належного фінансового капіталу кластера.

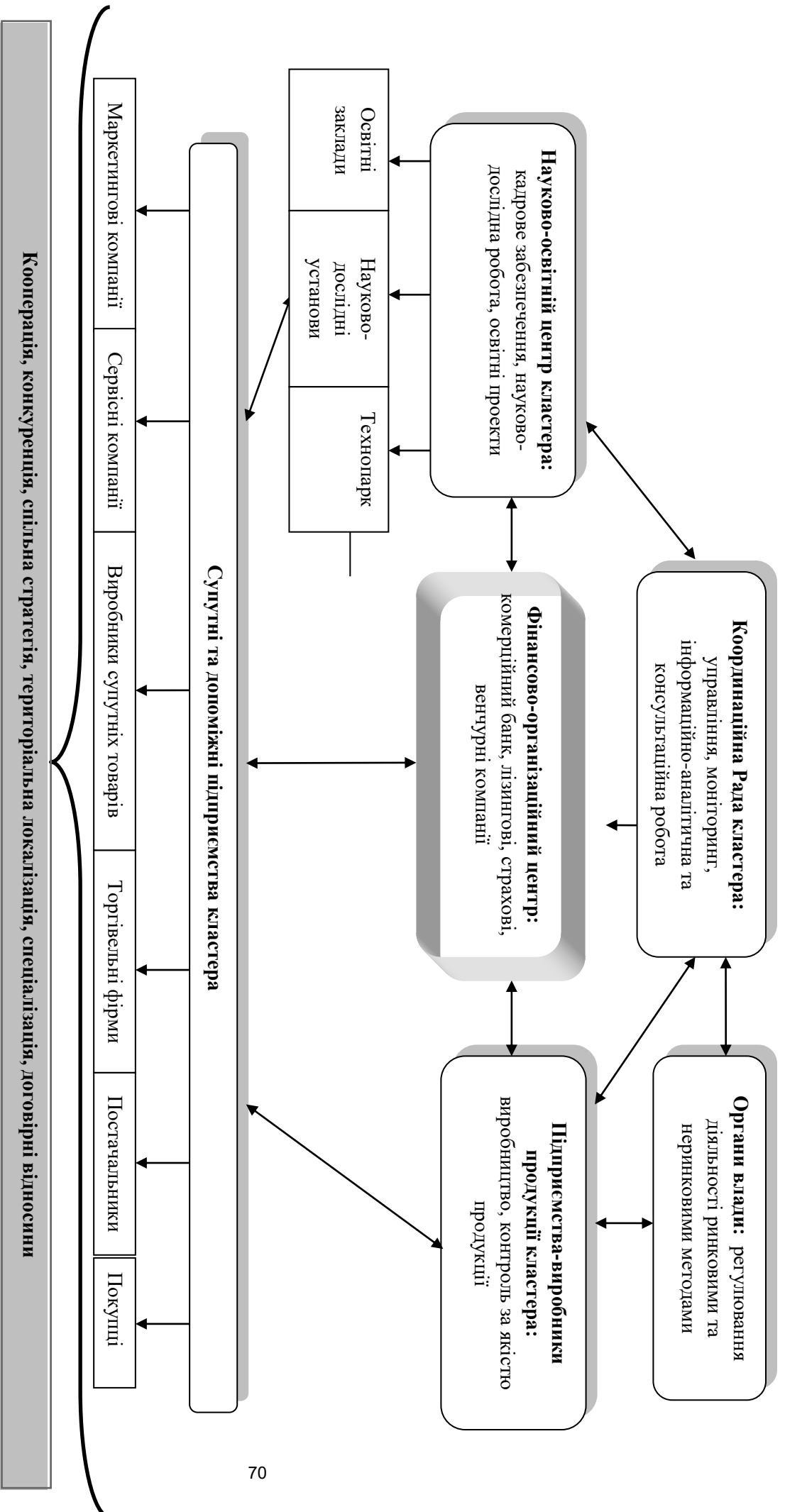

Рис. 15. Структурно-функціональна схема кластера та його регулювання

Розроблено автором

Процес формування та використання фінансового капіталу кластера визначається якісним і кількісним його складом, ефективністю взаємодії між учасниками об'єднання. Як свідчать проведені дослідження складу кластерів, до наявних кластерів в Україні входять переважно малі та середні підприємства, науково-дослідні та освітні установи. Співпраця ж фінансово-кредитних установ із виробничим сектором у межах українських кластерів – поодиноким явищем.

Саме тому багато кластерів завершують свою діяльність, так і не розпочавши її. Основна причина – відсутність необхідного обсягу фінансового капіталу та доступу до джерел його формування. Адже процес створення кластера, розвиток і підтримка його інфраструктури вимагають певних витрат не лише на початковому етапі. Не меншими будуть витрати й на фінансування окремих проектів структури. Тобто одну із ключових ролей у структурі буде відігравати певний фінансово-організаційний центр, який відповідав би за формування фінансового капіталу в кластері та виконував водночас контролюючі та розрахунково-касові функції у кластері. Не менш важливу роль у процесі формування та функціонування кластера відіграють освітні та науково-дослідні заклади, на яких покладається функція реалізації інноваційного потенціалу кластера.

Наявність великої кількості структуроутворюючих елементів, їх організаційно-правова і фінансово-господарська різноманітність, умови інтеграції формують певні специфічні особливості управління кластером. У межах інтегрованої структури реалізується специфічна система управління, яку можна визначити як певну впорядковану систему взаємозалежних елементів, що функціонує для забезпечення постійного управлінського впливу та спрямована на одержання певних результатів на основі визначеної стратегії розвитку.

Управління кластером має базуватися на принципах цілісності, узгодженості, плановості та ефективності. Важливим є застосування принципу системності у процесі управління, який дає змогу визначити структуру проблеми, направленість і систему її рішень, взаємозв'язки компонентів системи та черговість їхнього удосконалення. Тому, суб'єктом управління кластером доцільно визначити Координаційну Раду, в склад якої слід включити керівників і представників виробничих, науково-дослідних,

фінансових організацій-членів кластера на рівних умовах як координаторів окремих напрямів розвитку інтегрованого об'єднання. Координаційна Рада виступає інститутом, що створює сприятливі параметри факторів діяльності кластера: виробничо-технологічні (центри колективного користування обладнанням, оптимальні схеми операційної оренди), орендні (пільгова оренда виробничих і офісних приміщень), нематеріальні (консалтингова допомога із захисту інтелектуальної власності, юридичні та фінансові консультаційні послуги) [59].

Важливою функцією, яку повинна реалізовувати Координаційна Рада кластера, є поєднання стратегій різних господарюючих суб'єктів, що діють у кластері, а також їхня інформаційна підтримка. Це дозволяє забезпечити більш систематизоване й ефективне спільне функціонування та конкуренцію як усередині кластера, так і в межах регіону або за його межами. Інформаційна підтримка включає різні види консультаційної допомоги при формуванні структури суб'єктів господарювання, їх зв'язків один із одним, у процесі подальшого функціонування інтегрованої структури.

Об'єктом управління у кластері є структуроутворюючі підсистеми та елементи кластера, між якими існують складні багатоступеневі відносини. Зміна будь-яких зв'язків і взаємозалежностей викликає необхідність у перегляді стратегії управління інтегрованою структурою, проте не має впливати на кінцеві результати функціонування кластера в цілісної системи.

Державне регулювання функціонування кластерів доцільно розглядати як цілеспрямований та активний вплив державних органів управління на їхню діяльність через використання переважно ринкових важелів регулювання економіки із застосуванням сукупності специфічних форм і методів. Основна функція органів державного управління в питанні регулювання діяльності кластерів в Україні повинна бути спрямована на формування сприятливих умов для їхнього функціонування і ґрунтуватись на мінімальному втручанні й оптимальному поєднанні ринкових та неринкових методів регулювання діяльності кластерів у національній економіці. Обґрунтовано основні завдання суб'єктів господарювання в процесі функціонування кластерів, серед яких: окреслення кола бізнес-структур, які виступатимуть ініціаторами формування кластера; визначення його якісного та

кількісного складу; формулювання основних завдань та окреслення конкретних шляхів їх досягнення; розробка системи управління кластером; визначення сукупної потреби у фінансовому капіталі, достатньому для досягнення поставлених цілей; розробка стратегії розвитку кластера у цілому та окремих його учасників на коротко-, середньо- та довгострокову перспективи; інформаційне забезпечення функціонування кластера; визначення форм консолідованої фінансової звітності, порядку та відповідальних за її ведення [60].

Вищевикладене дозволило обґрунтувати стратегічні напрями вдосконалення механізмів державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України:

- *нормативно-правового механізму* – регламентація правового статусу інститутів, які стимулюють інноваційний розвиток економіки, унормування інтелектуальної власності суб'єктів інноваційної діяльності; врегулювання на законодавчому рівні функціонування кластерів, різного роду міжрегіонального співробітництва, різних форм державно-приватного партнерства;

- *організаційно-інституціонального механізму* – активізація системи державного замовлення інноваційної продукції для галузей економіки України; впровадження ефективних стартапів, орієнтованих на розвиток економіки, подолання розбалансованості інноваційного розвитку аграрного сектору в умовах децентралізації влади; реалізація механізмів державно-приватного партнерства в інноваційному розвитку аграрного сектору, у контексті модернізації інноваційної інфраструктури; створення спеціалізованої структури, яка має реалізувати діагностичну, прогностичну й рекомендаційну функції щодо координації інноваційного розвитку аграрного сектору, міжнародного співробітництва, проведення моніторингу стану інноваційних складових економіки;

- *фінансово-економічного механізму* – становлення диверсифікованої системи державної фінансової і матеріально-технічної підтримки відповідних інститутів інноваційної сфери, насамперед інститутів кластеризації, державно-приватного партнерства, державного замовлення; використання непрямих методів державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору, становлення дієвих фінансових, податково-кредитних стимулів для розвитку інноваційної діяльності, комерціалізації інновацій; ідентифікація реальних потреб у фінансово-економічних

ресурсах на основі дієвого аналізу стану інноваційного розвитку аграрного сектору, враховуючи всі необхідні види забезпечення; цільове й ефективне використання бюджетних коштів, які виділяються на інноваційний розвиток економіки;

- *інформаційно-комунікаційного механізму* – використання інформаційної технології blockchain для злагодженості функціонування різних форм взаємодії органів влади з громадськістю, різних зацікавлених сторін з метою урахування інтересів держави, бізнесу, науки та громадськості; формування довіри до формування та функціонування нових інноваційних інститутів (наприклад кластерних структур) через репутацію представників влади на різних рівнях управління; становлення інноваційної культури економічної спільноти; проведення моніторингу, зовнішнього оцінювання і бенчмаркінгу; проведення онлайн-консультування щодо використання існуючих інноваційних досягнень та можливості генерування нових для вирішення проблем розвитку аграрного сектору України;

- *соціально-екологічного механізму* – імплементація положень концепції «зеленої економіки»; активізація органічного виробництва; забезпечення інноваційного відновлюваного інноваційного розвитку соціуму, природи; використання відновлюваних джерел енергії; підвищення рівня якості життя населення.

В результаті стихійних політичних і економічних трансформацій сталося руйнування виробленого за довгі десятиліття радянського періоду господарського механізму стійкого розвитку аграрного сектору. На його основі створено новий економічний комплекс, що характеризується різноманіттям організаційно-правових форм власності, дезінтеграцією промислових структур, відсутністю системності регулювання економічних процесів, а також нестійкістю до дії загроз зовнішнього середовища.

Реалії сьогодення такі, що об'єктивною необхідністю є перехід до нових організаційних форм взаємодії організацій. Найефективнішою з них є кластерний підхід. Зарубіжний досвід формування кластерів показує, що основна роль в даному процесі належить державі. Будучи розробником кластерних ініціатив, вона повинна створювати сприятливе середовище, що реалізує процеси кластеризації економіки. Однак для реалізації даної функції

необхідно запуснути певний механізм державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України щодо формування і подальшого функціонування кластера.

Для того, щоб сформувати кластер, потрібні тригери і каталізатори, які запускають процеси кластеризації в галузі. Щоб дані процеси продовжували свій успішний розвиток і функціонування, важливо ними управляти, забезпечувати ресурсами і амортизувати негативні ефекти, що виникають при цьому виді взаємодій. На етапі запуску найбільш ефективними і ключовими методами є економічні, в той час як на етапі експлуатації промислового кластера до них додаються і організаційні методи. Отже, для успішного функціонування кластерів необхідно забезпечити збалансований розвиток і впровадження даних організаційно-економічних методів.

Для формування механізму функціонування інноваційних кластерних структур, що орієнтовані на розвиток економіки, необхідно створити умови для інтеграції науки (у т.ч. ЗВО) і промисловості для забезпечення інноваційного розвитку.

Механізм державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України передбачає 6 основних секторів, дія яких взаємодоповнює один одного: науково-дослідний, що займається розробленням новітніх технологій та заходів, проведенням науково-дослідних розробок з виробництва та послуг, наданням наукових консультацій та розробленням НДР на замовлення підприємств тощо; моніторинговий сектор забезпечує проведення управління та аудиту підприємств кластера, моніторинг стану ресурсного забезпечення та технічну діагностику діяльності підприємств, юридичну підтримку залежно від змін чинного законодавства; адміністративний сектор, до якого входять органи виконавчої влади – державні інспекції, організації зі стандартизації, метрології та сертифікації; виробничий сектор, основними напрямками якого є: впровадження у виробництво інноваційних технологій, вторинна переробка відходів виробництва, дематеріалізація виробництва; фінансовий сектор забезпечує динамічний рух грошових потоків кластера, а також: кредитування виробничоорієнтованих заходів та програм, венчурне фінансування машинобудівних інновацій, утворення кластерного фонду, страхування, розвиток машинобудівних підприємств; культурно-освітня сфера несе відповідальність за формування

кластерної освіти населення даної території, формування кластерної культури та поведінки, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та мережевих структур кластера для підвищення ефективності його діяльності.

Завдання, які вирішує функціонування механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України:

- формування єдиної за цілями системи мотивації діяльності та розвиток індустріальної економіки;
- удосконалення системи управління інноваційним розвитком аграрного сектору;
- інформаційна та економічна підтримка кластерів;
- забезпечення переходу виробничих підприємств на новий технологічний рівень та підвищення ефективності економіки;
- концентрація перспективних інноваційних компаній для розвитку аграрного сектору;
- створення механізмів збереження, ефективного використання та відтворення інноваційного потенціалу.

Сьогодні процеси кластеризації економіки мають стати головним важелем у вирішенні проблем економічного зростання та забезпеченні інноваційного розвитку країни, а одним із найголовніших блоків механізму кластеризації економіки має стати блок інноваційної діяльності.

Під кластером активності економіки пропонується розуміти добровільне об'єднання різних підприємств та організацій, що впроваджують у своїй діяльності інноваційно-орієнтовані продукти, послуги та технології і націлені на прийняття управлінських рішень з метою ефективного розвитку.

Такі активно діючі підприємства забезпечують системний і комплексний процес перманентного вдосконалення. Формування економічного механізму функціонування кластерних структур інноваційної діяльності, має спрямовуватися на те, щоб знизити політичний вплив на виробничу, споживчу сфери та сферу обігу. Створення кластера економіки є основою економічного зростання держави, запобігання негативному впливу на економіку.

Кластеризація сприяє підвищенню економічного потенціалу за рахунок інноваційно-інвестиційної привабливості, покращення взаємодії бізнесу з владою. Створення кластера є одним із напрямків забезпечення конкурентоспроможності підприємств, що входять до його складу, які сприяє підвищенню життєвого рівня

населення шляхом покращення якості життя, що в кінцевому підсумку приводить до збалансування інтересів територій та підприємств. До економічних переваг функціонування кластера економіки можна віднести:

- підвищення інвестиційної привабливості території;
- збільшення надходжень від сплати екологічних податків;
- розвиток системи інструментів реалізації бізнес-потенціалу, зниження залежності від окремих бізнес-груп;
- формування та покращення інфраструктури;
- зменшення економічних витрат та збитків;
- розвиток процесів зовнішньоекономічної діяльності та міжнародного співробітництва;
- стимулювання соціально-економічних програм.

Отже, формування комплексного механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України є одним із напрямків підвищення конкурентоспроможності підприємств за рахунок залучення інвестицій у високотехнологічну інфраструктуру, що сприяє підвищенню життєвого рівня населення та досягненню цілей інноваційного розвитку.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що запровадження інновацій і внаслідок цього здійснення інноваційної діяльності стає можливим саме у рамках створення інноваційної структури, яка здатна об'єднувати науку, освіту, техніку і виробництво у єдину організаційно-економічну форму задля вирішення проблем економічного зростання. Формування кластера економіки на основі добровільного об'єднання різних підприємств та організацій, що активно впроваджують у своїй діяльності інноваційні продукти, послуги та технології і націлені на прийняття ефективних управлінських рішень з метою інноваційного розвитку, дозволяє отримати ряд конкурентних переваг.

Головними складовими елементами механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України є:

- 1) суб'єкт – рушійна сила, осмислено запускає в дію цей механізм;
- 2) об'єкт – те, на що спрямована дія суб'єкта;
- 3) цілі – програмовані бажані результати дії механізму;
- 4) методи – інструментарій, способи, технології процесів досягнення цілей;

5) форми – організаційне і правове оформлення методичного забезпечення;

б) кошти – сукупність видів і джерел ресурсів, використовуваних для досягнення поставлених цілей .

В першу чергу необхідно пояснити, хто є суб'єктами розробленого механізму формування. На даному етапі ними визначено державні і регіональні органи влади (макросередовище кластера, а також мезосередовище, що виникає в результаті дії ринкових процесів. Об'єктом є розрізнені підприємства, які мають поки низький ступінь взаємодії між собою [61-63].

На початковому етапі формування комплексного механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України основними є принципи визначення мети й системності управління. У зв'язку з тим, що в нашому дослідженні втіленням механізму є кластерна форма взаємодії пов'язаних організацій, необхідно визначити місію, цілі, завдання та порядок розробки стратегії, які будуть регулювати подальший розвиток кластера. Дане глобальне призначення кластера слід реалізувати через систему стратегічних цілей. Від того, наскільки правильно сформульовані цілі, залежить не тільки визначення завдань, які стоять перед кластером, а й те, наскільки організації будуть зацікавлені в тому, щоб стати його учасниками. Тому стратегічні цілі не повинні бути абстрактними і нездійсненними. Вони повинні враховувати інтереси уряду, регіональних та місцевих органів влади, всіх учасників взаємодії, а також бути соціально орієнтованими.

Основна місія, яка ставилася створенням кластера, обумовлена поточним економічним становищем України.

На етапі формування кластера важливим є стан факторів мезосередовища. Виявивши найбільш негативні з них, стає можливим визначити ті економічні механізми, які і стануть каталізаторами процесу кластеризації економіки.

Розглянувши механізм державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України, перейдемо до його функціонування, суб'єктом якого є Координаційна рада кластера. Об'єктом є організації, а саме ядро кластера. Суб'єкт впливає на об'єкт з певною метою. Наприклад, забезпечення стійкості розвитку інноваційних організацій з метою ефективної роботи, досягнення тих результатів, які важливі для України. У Втілення даної мети

реалізується через сукупність форм, адміністративних, нормативних, економічних методів і засобів.

При цьому під формою розуміється існуюча форма взаємодії організацій, яку можна застосувати при функціонуванні кластера – договір простого товариства, договір про співпрацю, консолідована група, регулярні круглі столи, конференції і т.д.

Суб'єктом на етапі функціонування є Координаційна рада кластера, яка взаємодіє з ним і з різними адміністративними, науковими, фінансово-кредитними інститутами кластерна асоціація. Об'єктом механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України є сукупність організацій, що включають ядро і підприємства.

Відповідно до принципів функціональності, централізації і системності управління для успішного функціонування кластера необхідно створення управлінської структури, яка регулює його діяльність.

Головну роль в управлінні економічним кластером грають 2 ключові управлінські структури:

- кластерна асоціація;
- координаційна рада кластера.

У кожній з цих структур різні рівні функціонального навантаження по організації системи взаємодії промислових структур. Докладніше зупинимося на кожній з них.

Кластерна асоціація є некомерційною організацією, основними функціями якої є представлення інтересів кластера, а також відповідальність за його стратегічний розвиток. Юридично організація може бути оформлена як асоціація, що регламентується відповідно законом України. Таким чином, кластерна асоціація більшою мірою відповідає за ресурсне, інформаційне та кадрове забезпечення, що диктує необхідність створення структури, яка безпосередньо буде керувати кластерним утворенням.

Така роль належить Координаційній раді кластера. Рада взаємодіє з кластерною асоціацією, формує необхідні вимоги для раціональної організації виробничого процесу в кластері. По суті, Координаційна рада є дирекцією «ядра» кластера. Через цю обставину її учасниками автоматично стають керівники ключових компаній, які входять у кластер.

Основною функцією, яку виконує Координаційна рада, є координація і організація взаємодії учасників машинобудівного кластера, що, У свою чергу, передбачає виконання таких завдань:

- 1) налагодження ланцюгів поставок між виробниками продукції в рамках свого виду економічної діяльності;
- 2) постійна взаємодія з усіх питань розвитку з кластерною асоціацією;
- 3) вирішення поточних виробничих питань;
- 4) пошук каналів збуту;
- 5) розробка механізмів взаємодії учасників у формі проведення зустрічей, пленарних засідань, нарад і т.д. ;
- 6) спонукання інноваційних розробок компаній;
- 7) прийняття необхідних управлінських рішень для підвищення ефективності функціонування кластера.

Управлінська діяльність Координаційної ради більшою мірою спрямована на регулювання діяльності ядра кластера.

Таким чином, формування і функціонування кластерів дозволить досягти синергетичного ефекту за рахунок єдиної виробничої, технологічної, інфраструктурної бази, а також за рахунок спільного розподілу ресурсів. Розроблений механізм державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України передбачає систему управління промисловими структурами економіки, що виражається в застосуванні нормативного регулювання, структур управління, різних методів для запуску процесів кластеризації [64-67].

Необхідно пояснити хто є суб'єктами розробленого механізму. На даному етапі ними будуть державні і регіональні органи влади (макросередовище інноваційного кластера), а також його мезосередовище, що виникає в результаті дії ринкових процесів. Об'єктом є розрізнені підприємства комплексу, які поки що мають низьку ступінь взаємодії між собою (рис. 16).

Глобальне призначення інноваційного кластеру слід визначити через систему стратегічних цілей. Від того, наскільки правильно сформульовані цілі, залежать не тільки постановка завдань, які стоять перед кластером, а й те наскільки організації будуть зацікавлені, щоб стати його учасниками. Тому стратегічні цілі не повинні бути абстрактними і нездійсненними. Вони мають враховувати інтереси уряду, регіональних та місцевих органів

влади, всіх учасників взаємодії, а також бути соціально орієнтованими [68-70].

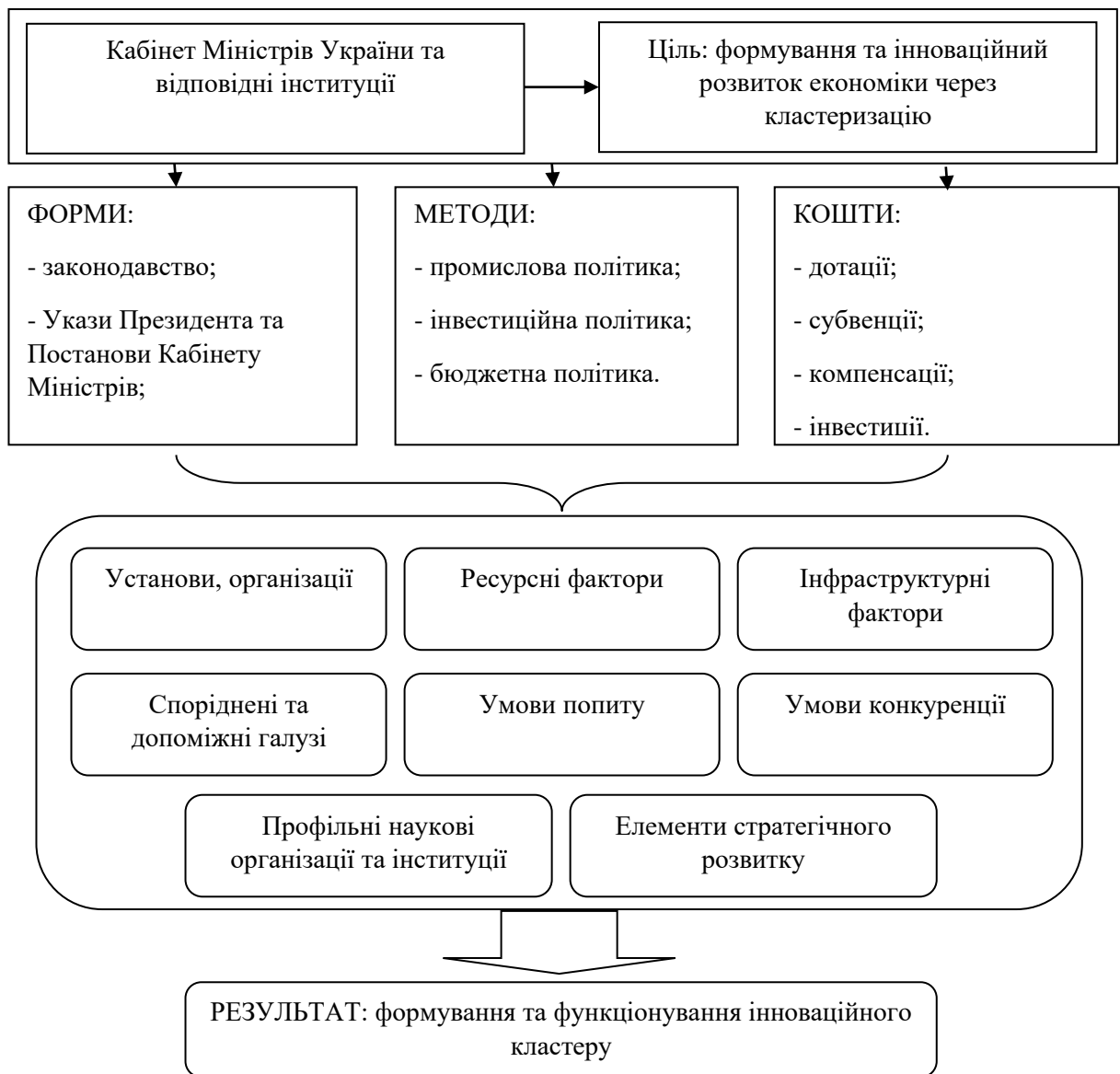

Рис. 16. Організаційно-економічна складова комплексного механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України на засадах кластеризації

Розроблено автором

Організаційно-економічна складова комплексного механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України обумовлена поточним складним економічним становищем України. На етапі формування кластеру важливим є стан факторів мезосередовища. Виявивши найбільш негативні з них, стає можливим визначити ті складові економічного механізму, які будуть каталізаторами процесу кластеризації в економіці. Також на

цю структуру впливатиме правильно сформована ієрархія цілей і завдань інноваційного кластеру, табл. 4.

Таблиця 4

Ієрархія цілей і завдань інноваційного кластера в економіці

Рівень	Забезпечення переходу від експортно-сировинного типу до інноваційного типу розвитку	Забезпечення конкурентоспроможності товарів і послуг
1	Розробка ефективного механізму державного регулювання та партнерства	Усунення існуючих адміністративних бар'єрів
2	Мобілізація інвесторів, готових до фінансування об'єктів кластеру	Створення сприятливого середовища
3	Модернізація основних виробничих фондів	Диверсифікація асортименту продукції
4	Впровадження у виробництво науково-інноваційних розробок	Організація системи залучення кадрів
5	Розширення каналів збуту виробленої продукції та послуг	Розробка податкових стимулів для учасників

Розроблено авторами

Розглянувши організаційно-економічну складову комплексного механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України, перейдемо до його функціональної складової. Його суб'єктом є координаційна рада кластера (рис. 17).

Рис. 17. Система функціонування координаційної ради*

Розроблено автором

Об'єктом стануть підприємства, організації, а саме ядро кластера. Суб'єкт впливає на об'єкт з певною метою. Наприклад, забезпечення стійкості розвитку підприємств з метою ефективної роботи, досягнення результатів, які важливі для України.

Запропоновано науково-концептуальний підхід до формування комплексного механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України на засадах кластеризації, який являє собою сукупність структурно-функціональних елементів нормативно-правового, організаційно-інституціонального, фінансово-економічного, інформаційно-комунікаційного й соціально-екологічного механізмів, комплексу методів прямого і непрямого регулювання, економічного стимулювання та процедур, які забезпечуються п'ятьма етапами: аналіз легітимних нормативно-правових актів; ідентифікація джерел фінансування; методика та проведення оцінювання факторів впливу на інноваційний розвиток економіки, аналіз стратегічного інноваційного розвитку суб'єктів господарювання; моніторинг стану та тенденцій інноваційного розвитку аграрного сектору України; розробка програм інноваційного розвитку аграрного сектору України (рис. 18) [71].

Серед перспективних напрямів реалізації комплексного механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України є формування кластерного інноваційного центру саморозвитку та лідерства в кожній об'єднаній територіальній громаді, діяльність якого орієнтована на забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору та держави загалом. Для його успішної реалізації доцільно вирішити такі питання: інституційних і нормативних (нормативно-правове забезпечення функціонування кластерних інститутів, захист прав інтелектуальної власності, врегулювання завдань комерціалізації інновацій в економіці України та за її межами); кадрових (підготовка кваліфікованих фахівців у цьому напрямі); фінансових (фінансування науково-дослідних робіт, придбання нового обладнання, стимулювання інноваційної діяльності тощо).

У сучасних умовах спроб становлення інноваційної економіки України особлива роль відводиться інноваційним системам. Внаслідок наявних інституційних, економічних, галузевих особливостей інноваційний розвиток регіонів, формування інфраструктурного забезпечення відбуваються різними темпами і залежить від стану інноваційного середовища.

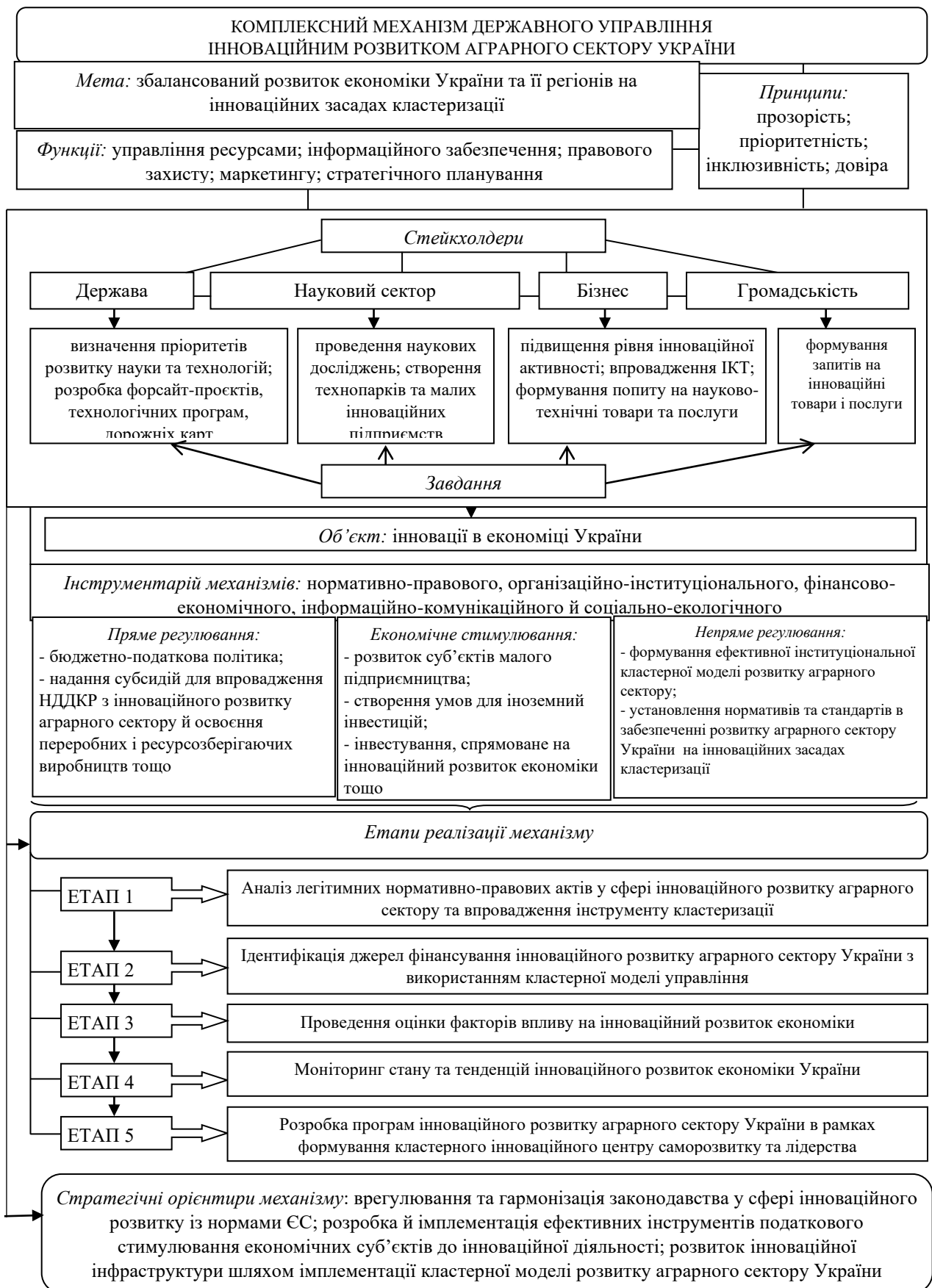

Рис. 18. Комплексний механізм державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України на засадах кластеризації

Розроблено автором.

Інноваційне середовище дозволяє створити умови для максимального використання інноваційного потенціалу при створенні принципово нових видів продукції на основі застосування нових технологій виробництва з подальшим впровадженням та реалізацією на ринку, що характеризується високою інноваційною сприйнятливістю (Табл. 5).

Рішення проблеми подолання провалів України у інноваційному процесі і ефективного використання факторів розвитку справляють позитивні вплив на інноваційний розвиток суб'єктів інноваційних систем, створення сприятливих умов для інтеграції підприємств у інноваційні кластери шляхом формування і розвитку інноваційного середовища є найважливішою складовою функціонування національної інноваційної системи.

Інноваційний потенціал, інноваційний клімат показують наявність ресурсів і умов реалізації інновацій певної економічної системи, а інноваційна активність та інноваційна інфраструктура характеризують стан інноваційної системи. Інноваційна інтегрована структура (інноваційний кластер) визначає форму взаємодії учасників у процесі створення і реалізації інновацій. Результативність інноваційної діяльності є інтегральним показником реалізації інноваційного процесу.

Інноваційний кластер є гнучкою і рухливою структурою завдяки різноманітності економічних інтересів взаємодіючих суб'єктів. Важливим елементом кластера є інноваційна інфраструктура як сукупність економічних суб'єктів і механізмів, що забезпечує ефективну взаємодію виробників і споживачів інноваційної продукції

Інноваційний важіль – істотне якісне підвищення будь-якого фактора, пов'язаного зі збільшенням інноваційного потенціалу, яке в результаті викличе посилення інноваційної активності і появу (приватний мультиплікаційний ефект) потоку інновацій. Такими важелями можуть бути: низькі витрати, швидке зростання, високі прибутки, сильні торгові марки, підвищення гнучкості і посилення спільних зусиль.

Інноваційна активність стимулює інноваційну діяльність як з боку держави, так і за допомогою реалізації кластерних ініціатив і є ключовим елементом інноваційного середовища. Державні органи активізують інноваційну діяльність, надаючи їй різні форми підтримки формування інноваційного середовища.

Фактори інноваційного середовища

№	Фактори що сприяють розвитку інноваційного середовища	Фактори які стримують розвиток інноваційного середовища
1	Висока інноваційна активність бізнесу	Низька інвестиційна привабливість
2	Наукова активність	Непотрібність наукових розробок
3	Високий інноваційні потенціал	Нестача інвестицій для реалізації інноваційного потенціалу
4	Державна підтримка інноваційної діяльності	Труднощі реалізації програм інноваційного розвитку через відсутність дієвого механізму стимулювання інноваційної активності, слабке фінансування
5	Державне фінансування інновацій	Висока ціна інновацій
6	Інноваційна інфраструктура, що підтримує інноваційну діяльність	Неузгодженість дій уряду, бізнесу, науки, фінансових організацій, суспільства
7	Реалізація інноваційної політики	Відсутність зацікавленості суб'єктів держави у реалізації інноваційної діяльності
8	Розвинена система інформаційної підтримки на всіх етапах інноваційної діяльності	Слаборозвинені інформаційні зв'язки учасників інноваційної діяльності
9	Розвинена система статистичного обліку і моніторингу результатів інноваційної діяльності	Неузгодженість статистичних даних і критеріїв оцінки ефективності інноваційної діяльності
10	Сприятливі умови комерціалізації наукових розробок	Відсутність фінансових важелів і стимулів для наукових розробок
11	Попит на інновації	Низька інноваційна сприйнятливість
12	Висока конкурентоспроможність інноваційної продукції	Високі ризики, пов'язані з інноваційною діяльністю
13	Режим найбільшого сприяння для інноваційних підприємств	Відсутність законодавчих актів, що визначають пільги для інноваційних підприємств

Ці форми включають організаційну підтримку, нормативно-правове, інформаційне, інфраструктурне забезпечення. Держава використовує фактори сприяння формуванню інноваційний середовища, надаючи підтримку зацікавленим групам в реалізації їх цілей. Забезпечення інноваційної діяльності вимагає наявності певних компонентів: наукових розробок і нових ідей, інноваційної інфраструктури, інвестицій в наукову, виробничу діяльність та інших факторів, які у сукупності сформують інноваційне середовище.

У сучасних умовах особливий вплив на розвиток інноваційних систем здійснюють держава і кластер, які розглядаються як полюси зростання інноваційної активності економічних систем. Особлива

увага у світовій економіці приділяється формуванню та розвитку територіальних інноваційних систем як проміжної ланки, що з'єднує різні рівні інноваційних систем і є джерелом конкурентоспроможності країни. Зазначене причини спонукає органи державної влади акцентувати увагу на розвитку інноваційного середовища регіону і кластера.

Вплив інноваційного середовища на суб'єкти держави в процесі здійснення інноваційної діяльності здійснюється виходячи з наявних умов і ресурсів, в рамках розробленої і проведеної інноваційної та кластерної політики.

В результаті дослідження теоретичних підходів до визначення і практичного досвіду формування інноваційного середовища в Україні і за кордоном в роботі запропоновано концептуальні підходи до визначення «інноваційне середовище».

1. Інноваційне середовище може розглядатися як система взаємопов'язаних елементів. Інноваційне середовище – сукупність взаємопов'язаних суб'єктів інноваційного процесу та інноваційної інфраструктури, які характеризуються високою інноваційною активністю і сприйнятливістю, діють в сприятливому інноваційному кліматі, що дозволяє через інноваційне поведінку реалізувати інноваційний потенціал.

2. Інноваційну сферу кластера необхідно розглядати як умови, де немає перешкод здійсненню інноваційної діяльності, створені в результаті інтеграції суб'єктів інноваційного процесу. Інноваційне середовище кластера – сприятливі умови виробництва, дифузії і реалізації інновацій, що формуються при взаємодії суб'єктів інноваційної системи в рамках інтегрованої структури (інноваційного кластеру) з метою ефективного використання і розвитку інноваційного потенціалу.

Розвинене мережеве середовище відповідає конфігурації сучасної моделі національної інноваційної системи, характерної для постіндустріального суспільства. Економічна політика повинна бути націлена на розвиток системних інновацій і бути синтезом безперервної координації інтересів представників усіх інституційних секторів, соціальних груп – бізнесу, науки, регіональної влади, профспілок та інше. Необхідною умовою для такої взаємодії є розвиток мережевих комунікацій та реалізація інструментів, що стимулюють комунікації і встановлення взаємозв'язків зацікавлених груп [72-76].

Стимулювання діяльності зацікавлених в інноваціях суб'єктів необхідно реалізовувати, застосовуючи інструменти заохочення / примусу до інновацій в рамках інтегрованої інноваційної структури. Інструментарій, що дозволяє реалізовувати інновації в повному обсязі, повинен включати підтримку для кожного етапу інноваційного циклу: проектування і створення інновації, комерціалізація, просування, реалізація. Інструменти формування і розвитку інноваційного середовища кластера дозволяють підвищити якість інноваційного середовища і вирішити проблеми, що стримують прискорення розвитку територій. Якісне інноваційне середовище розглядається як конкурентне мережеве середовище з наданням податкових пільг, державного і приватного забезпечення, з розвиненою системою комунікацій і взаємозв'язків, в якій здійснюються стимулювання інновацій та контроль за реалізацією інноваційних проектів.

Враховуючи результати проведеного дослідження, а також методологічний підхід до формування механізмів державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору на кластерних засадах, пропонуємо розроблений нами організаційний конструкт мережевої взаємодії суб'єктів механізмів.

Представлений організаційний конструкт взаємодії стейкхолдерів інноваційного розвитку аграрного сектору України на базі кластеру функціонує у всіх трьох публічно управлінських вимірах (урядування, адміністрування і менеджмент) й характеризується присутністю елементів мережевої, процесної (ланцюгової) й ієрархічної моделей механізмів публічного управління.

Отже, між елементами організаційного конструкту взаємодії стейкхолдерів інноваційного розвитку аграрного сектору України на базі кластеру, в залежності від етапу й типу взаємодії, можуть виникати субординаційні, координаційні і реординаційні зв'язки, однак із значним переважанням між учасниками координаційних мережевих взаємодій кластера.

Організаційний конструкт взаємодії стейкхолдерів інноваційного розвитку аграрного сектору України на базі кластеру побудований із позицій інституціонально-організаційного сценарію, який припускає відповідь на запитання, як же повинна бути побудована мережева взаємодія для виникнення кластерної ініціативи, втілення її у відповідні заходи в межах організаційного

конструкту взаємодії стейкхолдерів інноваційного розвитку аграрного сектору України на базі кластеру та перетворення цих заходів у практично функціонуючий кластер. Так, сценарій відповідно можемо умовно розділити на такі три, формуючих один з одного етапи:

- "кластерна ініціатива";
- "кластерна стратегія інноваційного розвитку";
- "практично функціонуючий кластер".

В свою чергу, кожен із таких етапів втілюється в життя у межах відповідних процесів для виконання стратегічних рішень (цілей державної політики інноваційного розвитку).

Як специфічний публічний інструмент механізмів державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору, даний організаційний конструкт взаємодії стейкхолдерів інноваційного розвитку аграрного сектору України на базі кластеру складається із таких елементів:

- *ланцюгова модель щодо виконання стратегічних рішень (головних цілей державної інноваційної політики)* демонструє ланцюг щодо взаємодіючих й взаємопов'язаних процесів, кожен із яких впливає безпосередньо на функціонування інших процесів й системи загалом, зокрема: узгодження наявних суспільних потреб й трансформація їх в публічний інтерес (тобто відповідає етапу "кластерна ініціатива"); визначення стратегічних цілей щодо реалізації публічного інтересу, прийняття рішень для досягнення стратегічних цілей і перехід до безпосередньої їх реалізації (відповідає етапу "кластерна стратегія інноваційного розвитку"); отримання результатів від державної інноваційної політики (тобто реалізація публічного інтересу) й постійний контроль за їх реалізацією (відповідає відповідно етапу "практичного функціонування кластеру");

- *ключові групи інтересів, учасники яких безпосередньо взаємодіють між собою у рамках життєвого циклу такого кластеру.* Такими групами інтересів варто виділити:

1 – суб'єкти щодо державного регулювання інноваційного розвитку;

2 – суб'єкти економіки – підприємства, різні бізнес-суб'єкти;

3 – публічні структури – представники громадських організацій, асоціації;

4 – установи й заклади освіти, науки, або ж консалтингу;

5 – населення території, громадяни певної території;

6 – грантові й донорські організації;

- *норми та правила, які регламентують мережевий формат щодо інституціональної взаємодії* (представляється інституціональним середовищем), *процеси та процедури дієвих партнерських взаємовідносин між різними учасниками кластеру* (реалізуються на засадах інституціональної угоди);

- *дієва структура партнерської мережі з визначенням координаційного органу щодо реалізації кластерної стратегії інноваційного розвитку*. Структура партнерської мережі безпосередньо залежить від структури представників сторін партнерства й виду інституціональної взаємодії безпосередньо між ними. Зацікавлені сторони у формі представлених груп інтересів формують певні мережі – частково автономні системи. Так, усередині кожного вузла й між ними функціонують горизонтальні й вертикальні взаємозв'язки різного типу щодо функціональних цілей. Характерними є також два типи взаємозв'язків: двосторонні, які виникають між рівнозначними, рівноправними суб'єктами; також односторонні – взаємозв'язки підпорядкування. Зворотний зв'язок дозволяє оцінити реалізованість та ефективність взаємозв'язку. При формуванні відповідної партнерської мережі горизонтальні взаємозв'язки що можуть існувати тільки всередині вузлів.

Розглядаючи організаційний конструкт взаємодії стейкхолдерів інноваційного розвитку аграрного сектору України на базі кластеру, зазначимо, що кожний етап щодо його реалізації відзначається своїми різними функціональними особливостями [77-82].

1) "Кластерна ініціатива": *формування мережевої спільноти й інформаційно-комунікативної платформи взаємодії між групами інтересів у межах представленої кластерної ініціативи із розробленням регламенту такої взаємодії між ініціаторами кластеру й зацікавленими сторонами інноваційного розвитку*.

Так, представники влади (1) й місцеві об'єднання підприємців (2) виступають з кластерною ініціативою та, на підставі визначення "суспільного блага", залучає до утворення мережевої спільноти інших учасників за групами інтересів ((3), (4), (5), (6), (...)), для узгодження інтересів. Таким чином формується простір щодо мережевої взаємодії з питань територіального розвитку, що визначає

необхідність регламентації взаємовідносин між ініціаторами кластеру й зацікавленими сторонами інноваційного розвитку. На цій підставі відбувається консолідація дій, узгодження інтересів та інтеграція інформації, якою володіють групи інтересів; відбувається формування координаційного центру (який має забезпечити безпосередньо координацію діяльності всіх представників кластера, включаючи розробку та реалізацію стратегій розвитку, визначення головних завдань й цілей, розробка спільної інфраструктурної бази, проведення контролю за проведенням науково-дослідних робіт, чітка координація участі у можливих програмах фінансування, або ж ініціативах тощо) й власного інформаційного простору кластерних суб'єктів, що є необхідною передумовою ініціювання появи кластеру.

2) "Кластерна стратегія інноваційного розвитку": *формування партнерської мережі із процедурним урегулюванням щодо інституціоналізації партнерства й регламентом партнерства у процесі реалізації інвестиційних проєктів у межах проведення кластерної стратегії розвитку.*

Тобто, державна підтримка кластерної ініціативи має насамперед бути спрямована на створення інституціональних умов для розвитку взаємовідносин усіх зацікавлених сторін інноваційного розвитку на засадах партнерства та узгодження інтересів. Утворенню партнерської мережі передують визначення координуючого державного органу. В залежності від рівня розміщення кластеру таким органом буде центральний орган виконавчої влади або місцева державна адміністрація. Наприклад, для кластеру туризму, що ініціюється на рівні регіону, координуючим органом буде Департамент туризму та курортів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; для кластеру туризму локального рівня – відповідний структурний підрозділ облдержадміністрації. Задача координуючого органу полягає у формуванні сприятливого інституційного середовища та виокремлення експертного середовища для виявлення перспективних кластерів та прогнозування їх розвитку, а також визначення загального публічного інтересу та визначення стратегічної мети в межах цілей механізмів державного управління інноваційного розвитку. Крім того, координуючий орган передбачає склад інституціональних функцій та ресурсного забезпечення партнерської мережі.

Під впливом координуючого державного органу, етап характеризується тим, що відбувається інституціоналізація

партнерства – регламентація процедури взаємовідносин між ініціаторами кластеру і зацікавленими сторонами інноваційного розвитку на основі угод (договорів, контрактів) стосовно здійснення спільної діяльності, направленої на спільне досягнення цілей. Угоди конкретного типу укладаються на підставі ініціації партнерства (визначення потенційних партнерів, визначення ресурсів партнерів, визначення загальних інтересів) та є основою для функціонування мережевої організації кластерної стратегії і спільного використання ресурсів і компетенцій. Так, як видно з рисунку організаційного механізму, у трикутнику взаємодії між установи освіти, науки, консалтингу (4), публічними структурами – громадськими організаціями, асоціаціями (3) та населенням території, відповідною громадою (5) укладання угод щодо соціального партнерства; у так званому трикутнику "суб'єкти державного управління (1) - суб'єкти економіки (підприємства, бізнес-суб'єкти) (2) - грантові й донорські організації (6) – укладання угод щодо ДПП та співфінансування, взаємодія ж між суб'єктами державного регулювання (1), суб'єктами економіки (підприємства, бізнес-суб'єкти) (2), а також публічними структурами – різними громадськими організаціями, асоціаціями (3) і установами освіти, науки, консалтингу (4) характеризується процесом укладання угод щодо взаємного використання належних інформаційних ресурсів. Укладання таких угод відбувається в площині прийняття рішень для реалізації завдань інноваційного розвитку, а їх безпосередня дія спрямована безпосередньо на таку ж реалізацію.

Так, спільне досягнення цілей кластерної стратегії інноваційного розвитку може здійснюватися через так звані тимчасові мережеві організації проєктного типу, які створюються для належного формування й реалізації окремих інвестиційних проєктів кластерної ініціативи на засадах встановленого партнерства.

3) "Ефективно функціонуючий кластер": *розробка спеціалізованої асоціації учасників кластеру й процедури оцінювання результативності кластерної ініціативи.*

Етап забезпечення "Ефективно функціонуючий кластер" характеризується насамперед формуванням асоціації для учасників кластеру. Така представлена асоціація реалізується, насамперед, між ініціаторами кластеру ((1), (2)), зрештою, до неї також можуть приєднатися також інші зацікавлені сторони інноваційного

розвитку ((3), (4), (5), (6), (...)). Така асоціація повинна стати "вузловим центром динамічного поля сітьової взаємодії інституціональних груп інтересів, діяльність яких має бути забезпечена розгалуженими горизонтальними інформаційними зв'язками у єдиному інформаційно-когнітивному просторі територіального розвитку [72]".

До того ж на даному етапі, у результаті функціонування кластеру, можемо отримати наступні ефекти: синергетичний (взаємодія між суб'єктами державного управління (1), суб'єктами економіки (підприємства, бізнес-суб'єкти) (2), а також установами освіти, науки, консалтингу (4) і населенням території, відповідною громадою (5); емерджентні ефекти: економічний (в результаті взаємодії між суб'єктами регіональної економіки (підприємства, бізнес-суб'єкти) (2), установами освіти, науки, консалтингу (4) й грантовими і донорськими організаціями (6) й соціальний (за рахунок взаємодії між суб'єктами державного регулювання (1), публічними структурами – громадськими організаціями, асоціаціями (3) і населенням території, відповідною громадою (5));. Також, це є свідченням досягнення результату завдань механізмів державного управління інноваційного розвитку, втілених в стратегічних рішеннях – реалізації конкурентного потенціалу території, а також встановлення довіри та легітимізації влади.

Представлено методику ідентифікації критеріїв оцінювання ефективності кластерної ініціативи (рис. 19), яка заснована на експертній оцінці відповідних кластерних ініціатив із урахуванням непрямих, якісних параметрів й інтересів споживачів, держави, органів влади на місцях та бізнесу.

На підставі представлених нами принципів, органи публічної влади повинні постійно аналізувати діяльність кластерних структур, використовуючи їх як пні критерії для оцінки щодо рівня корисності та доцільності, а також державного сприяння щодо їх функціонування.

Саме такий набір критеріїв надає можливість виміряти основний показник ефективності діяльності кластеру – тобто рівень конкурентоспроможності території, що проявляється у посиленні її економічних й соціальних позицій за рахунок функціонування кластеру.

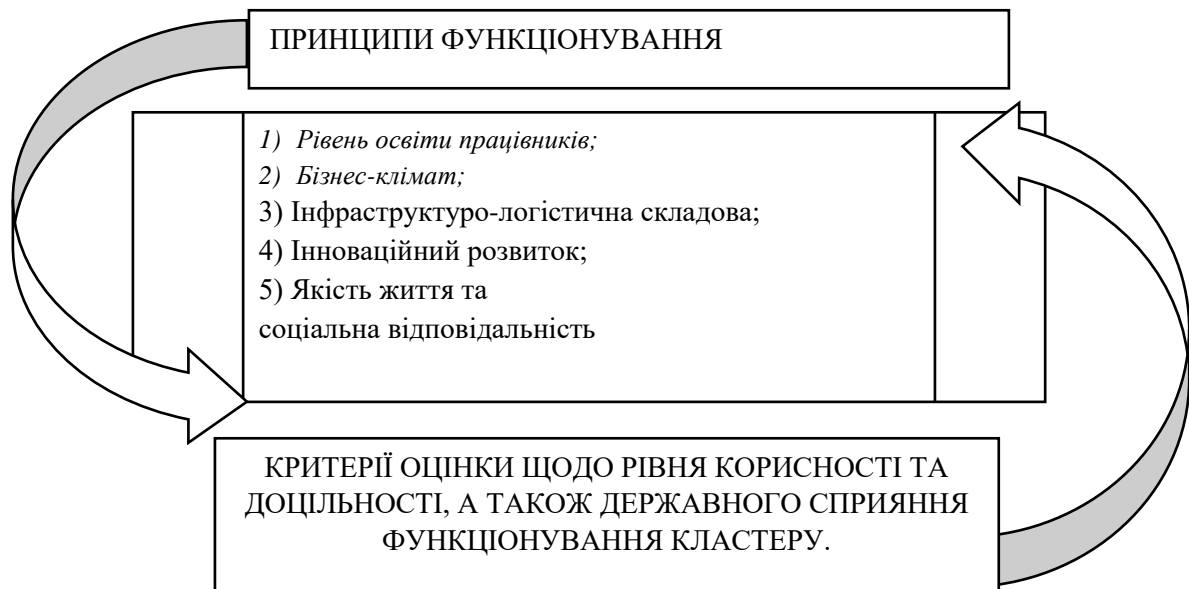

Рис. 19. Функціональний взаємозв'язок принципів та критеріїв оцінювання результативності кластеру

Розроблено автором

Кожен із представлених критеріїв відбиває один із аспектів конкурентоспроможності конкретної території та їх сукупність є базисом для вимірювання загальної ефективності проведеної кластерної ініціативи й безпосередньо від функціонування кластерного утворення.

Рівень освіченості працівників. Цю групу характеризують такі показники, як рівень продуктивності праці, кількість осіб, залучених у діяльність кластера через участь у програмах професійної підготовки, кількість дипломованих фахівців, залучених у кластер, кількість програм співпраці бізнесу та університетів у галузі підготовки фахівців для потреб кластера, кількість практикантів та учнів, залучених до кластера.

Наявний бізнес-клімат. Таку групу можуть характеризувати показники обсягів щодо залучених інвестицій, розмірів залучених венчурних коштів, проведення оцінки участі банків у діяльності кластера, розмірів державних і приватних інвестицій у розвиток інфраструктури, кількості виділених грантів.

Інфраструктурна та логістична складова вимірюється показниками щодо рівня мінімізації витрат, пов'язаних із транспортуванням, зберіганням, переупакуванням, митним документооборотом, підвищенням попиту на логістичні послуги й складську нерухомість, відповідний рівень використання

інформаційних технологій в управлінні логістичними ланцюгами, підвищення вимог безпосередньо до систем обліку й управління, а також рівень зниження витрат відповідних виробників за рахунок логістики та строків між етапами виробництва та споживання.

Безпосередньо інноваційний розвиток у кластері характеризують показники ресурсного забезпечення, залучених із державних й приватних джерел у науково-дослідні розробки у межах такого кластера, кількості патентів, які зареєстровані компаніями-учасниками кластеру, обсягів інвестицій у нові технології, кількості нових продуктів, випущених підприємствами кластера.

Якість життя та соціальна відповідальність характеризують показники, які впливають на рівень життя в регіоні та можливість розвитку екосистеми (мережа, що розвивається навколо: освіта, підвищення рівня життя, ін.). Основними показниками для кластерної соціальної відповідальності є: дотримання чинного законодавства України, повага, довіра, рівень добропорядості, чесність, взаємовигідне співробітництво, недопущення брехні та крадіжок, захист навколишнього середовища та життя людини.

Отже, функціонування організаційного конструкту взаємодії стейкхолдерів інноваційного розвитку аграрного сектору України на базі кластеру забезпечує ефективність участі і правильний розподіл повноважень між усіма дійовими особами у рамках партнерства. У свою чергу, публічний формат кластерного підходу щодо реалізації завдань механізмів державного управління інноваційного розвитку обумовлюється не лише раціональністю організаційно-оформленої мережі для взаємодій між інституціями, а й перспективністю врахуванням їх потреб й інтересів, забезпеченням їх узгодженості на основі пошуку компромісу. Характерною ознакою кластерного підходу як публічного інструменту є забезпечення ефективної взаємодії між особами і залучення зацікавлених сторін щодо реалізації кластерної стратегії.

Зрештою, налагодження ефективного функціонування запропонованого нами організаційного механізму можливе за умови розроблення механізму законодавчого забезпечення належного функціонування партнерської мережі – договірних відносин у системі багатопартнерської взаємодії учасників представленої кластерної ініціативи інтереси сторін інноваційного розвитку.

Отже, організаційний конструкт взаємодії стейкхолдерів інноваційного розвитку аграрного сектору України на базі кластеру, який пропонується розглядати як публічний інструмент механізмів державного управління, складається з таких елементів: алгоритм реалізації стратегічних рішень (цілей державного управління інноваційного розвитку економік); основні групи інтересів стейкхолдерів, які взаємодіють між собою в рамках функціонування кластера; сукупність норм та правил, які регламентують мережевий формат для ефективної інституціональної взаємодії, процеси та процедури у сфері партнерських відносин безпосередньо між учасниками кластера; архітектура партнерської мережі з представленням координаційного органу у сфері функціонування кластера як інструменту механізмів державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України. Такий підхід до реалізації механізмів державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України забезпечує ефективність участі та правильний розподіл функціональних повноважень у межах такого партнерства. Виділено критерії оцінювання ефективності використання кластерної ініціативи в механізмах державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України: бізнес-клімат; рівень освіти працівників; інфраструктурно-логістична складова; якість життя та соціальна відповідальність стейкхолдерів; інноваційна культура суспільства. Використання такого організаційного конструкта взаємодії стейкхолдерів інноваційного розвитку аграрного сектору України обумовлюється не лише раціональністю функціонування мережі взаємодій між стейкхолдерами, а і врахуванням їхніх інтересів та потреб, забезпеченням узгодженості шляхом пошуку компромісу, що певним чином визначає публічний формат кластеризації в реалізації завдань механізмів державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України. Характерною ознакою такого підходу як публічного інструменту механізмів державного управління є забезпечення ефективної взаємодії між усіма дієвими стейкхолдерами та залучення всіх зацікавлених сторін до їх реалізації.

Отже, можна зауважити на наступні моменти:

1. Обґрунтовано стратегічні напрями вдосконалення механізмів державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України:

- *нормативно-правового механізму* – регламентація правового статусу інститутів, які стимулюють інноваційний розвиток економіки, унормування інтелектуальної власності суб'єктів інноваційної діяльності; врегулювання на законодавчому рівні функціонування кластерів, різного роду міжрегіонального співробітництва, різних форм державно-приватного партнерства;

- *організаційно-інституціонального механізму* – активізація системи державного замовлення інноваційної продукції для галузей економіки України; впровадження ефективних стартапів, орієнтованих на розвиток економіки, подолання розбалансованості інноваційного розвитку аграрного сектору в умовах децентралізації влади; реалізація механізмів державно-приватного партнерства в інноваційному розвитку аграрного сектору, у контексті модернізації інноваційної інфраструктури; створення спеціалізованої структури, яка має реалізувати діагностичну, прогностичну й рекомендаційну функції щодо координації інноваційного розвитку аграрного сектору, міжнародного співробітництва, проведення моніторингу стану інноваційних складових економіки;

- *фінансово-економічного механізму* – становлення диверсифікованої системи державної фінансової і матеріально-технічної підтримки відповідних інститутів інноваційної сфери, насамперед інститутів кластеризації, державно-приватного партнерства, державного замовлення; використання непрямих методів державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору, становлення дієвих фінансових, податково-кредитних стимулів для розвитку інноваційної діяльності, комерціалізації інновацій; ідентифікація реальних потреб у фінансово-економічних ресурсах на основі дієвого аналізу стану інноваційного розвитку аграрного сектору, враховуючи всі необхідні види забезпечення; цільове й ефективне використання бюджетних коштів, які виділяються на інноваційний розвиток економіки;

- *інформаційно-комунікаційного механізму* – використання інформаційної технології blockchain для злагодженості функціонування різних форм взаємодії органів влади з громадськістю, різних зацікавлених сторін з метою урахування

інтересів держави, бізнесу, науки та громадськості; формування довіри до формування та функціонування нових інноваційних інститутів (наприклад кластерних структур) через репутацію представників влади на різних рівнях управління; становлення інноваційної культури економічної спільноти; проведення моніторингу, зовнішнього оцінювання і бенчмаркінгу; проведення онлайн-консультування щодо використання існуючих інноваційних досягнень та можливості генерування нових для вирішення проблем розвитку аграрного сектору України;

- *соціально-екологічного механізму* – імплементація положень концепції «зеленої економіки»; активізація органічного виробництва; забезпечення інноваційного відновлюваного інноваційного розвитку соціуму, природи; використання відновлюваних джерел енергії; підвищення рівня якості життя населення.

2. Запропоновано науково-концептуальний підхід до формування комплексного механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України на засадах кластеризації, який являє собою сукупність структурно-функціональних елементів нормативно-правового, організаційно-інституціонального, фінансово-економічного, інформаційно-комунікаційного й соціально-екологічного механізмів, комплексу методів прямого і непрямого регулювання, економічного стимулювання та процедур, які забезпечуються п'ятьма етапами: аналіз легітимних нормативно-правових актів; ідентифікація джерел фінансування; методика та проведення оцінювання факторів впливу на інноваційний розвиток економіки, аналіз стратегічного інноваційного розвитку суб'єктів господарювання; моніторинг стану та тенденцій інноваційного розвитку аграрного сектору України; розробка програм інноваційного розвитку аграрного сектору України.

3. Серед перспективних напрямів реалізації комплексного механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України є формування кластерного інноваційного центру саморозвитку та лідерства в кожній об'єднаній територіальній громаді, діяльність якого орієнтована на забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору та держави загалом. Для успішної реалізації комплексного механізму державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору

України доцільно вирішити такі питання: інституційних і нормативних (нормативно-правове забезпечення функціонування кластерних інститутів, захист прав інтелектуальної власності, врегулювання завдань комерціалізації інновацій в економіці України та за її межами); кадрових (підготовка кваліфікованих фахівців у цьому напрямі); фінансових (фінансування науково-дослідних робіт, придбання нового обладнання, стимулювання інноваційної діяльності тощо).

4. Розроблено організаційний конструкт взаємодії стейкхолдерів інноваційного розвитку аграрного сектору України на базі кластеру, який пропонується розглядати як публічний інструмент механізмів державного управління, що складається з таких елементів: алгоритм реалізації стратегічних рішень (цілей державного управління інноваційного розвитку економік); основні групи інтересів стейкхолдерів, які взаємодіють між собою в рамках функціонування кластера; сукупність норм та правил, які регламентують мережевий формат для ефективної інституціональної взаємодії, процеси та процедури у сфері партнерських відносин безпосередньо між учасниками кластера; архітектура партнерської мережі з представленням координаційного органу у сфері функціонування кластера як інструменту механізмів державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України. Такий підхід до реалізації механізмів державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України забезпечує ефективність участі та правильний розподіл функціональних повноважень у межах такого партнерства. Виділено критерії оцінювання ефективності використання кластерної ініціативи в механізмах державного управління інноваційним розвитком аграрного сектору України: бізнес-клімат; рівень освіти працівників; інфраструктурно-логістична складова; якість життя та соціальна відповідальність стейкхолдерів; інноваційна культура суспільства. Використання такого організаційного конструкта взаємодії стейкхолдерів інноваційного розвитку аграрного сектору України обумовлюється не лише раціональністю функціонування мережі взаємодій між стейкхолдерами, а і врахуванням їхніх інтересів та потреб, забезпеченням узгодженості шляхом пошуку компромісу, що певним чином визначає публічний формат кластеризації в реалізації завдань механізмів державного управління інноваційним розвитком

аграрного сектору України. Характерною ознакою такого підходу як публічного інструменту механізмів державного управління є забезпечення ефективної взаємодії між усіма дієвими стейкхолдерами та залучення всіх зацікавлених сторін до їх реалізації.

Використані джерела:

1. Бахчисарай В.Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування національної інноваційної системи: світовий досвід. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2013. Т. 18. Вип.4/1. С. 14.
2. Бова Т.В. Державна інноваційно-інвестиційна політика України: теорія, методологія, напрями розвитку [Текст] : монографія / Т. В. Бова; Донец. держ. ун-т упр. Донецьк : Юго-Восток, 2011. 450 с.
3. Богашко О. Л. Розгляд сутності інновацій в умовах становлення перших теоретичних уявлень про них. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 28(1). С. 5-9. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_28\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_28(1)_3).
4. Бутирська І.В. Особливості формування державної інноваційної політики. URL: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2009/Economics/53704.doc.htm
5. Валевський О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження. Монографія / О. Л. Валевський. К.: НІСД, 2001. 242 с.
6. Волобуєв Г. С. Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3. С. 213-217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2016_3_32.
7. Воротін В. Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій : [монографія] / В. Є. Воротін. К. : Вид-во УАДУ, 2002. 392 с.
8. Гончарова Н.П. Інноваційна економіка: проблеми і пріоритети. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 6. С.11-19.
9. Гудзинський О.Д., Сієнко Н.М. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти розвитку організаційних формувань. *Вісник аграрної науки Причорномор'я. Миколаїв*, 2009. Вип. 4 (51). С.14-21.
10. Дем'янчук Г. В. Об'єкти промислової власності в процесі комерціалізації інновацій. *Наука та інновації*. 2014. Т. 10, № 4. С.51–57

11. Гривко С. Д. Перспективи удосконалення державної політики формування національних та міжнародних інноваційних кластерів в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1740>
12. Землянкін А. І., Підоричева І.Ю. До питання про інноваційну політику України. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 1. С. 41-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2014_1_8.
13. Зінченко О.П. Регіональна політика підтримки інноваційної діяльності в малому бізнесі / [О.П. Зінченко, І.С. Кузнєцова, В.П. Ільчук]. К.: НДІСЕП, 2005. 356 с.
14. Алимов О. М., Юрик Я.І. Структурно-динамічна оцінка потенціалу інноваційних та організаційно-економічних змін. *Економіка промисловості*. 2010. № 1. С. 3-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2010_1_3.
15. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. К.: КНЕУ, 2003. 394 с.
16. Шестаковська Т. Л., Гривко С. Д. Напрями реалізації державної політики інформаційного забезпечення розвитку інноваційних кластерів в економіці. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 3(46). С. 122-130.
17. Вишлова-Пилєва І. І. Територіальні кластери як інструмент підвищення ефективності регіонального управління: зарубіжний досвід/ Кластери як інструмент інноваційного розвитку : матеріали науково-практичного семінару (м. Феодосія, 16–20 липня 2012 р.) / За ред. проф. В. В. Мамонової. Х. : ХарРІ НАДУ, 2012. 115 с. С. 22-25.
18. Дегтярьова І. О. Наукові та практичні аспекти застосування кластерного підходу в управлінні конкурентоспроможністю регіонів України. URL : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Degtyaryova.pdf> - назва з екрану.
19. Ільчук В. П. Кластерна стратегія економіки регіону : монографія / В. П. Ільчук, І. О. Хоменко, І. В. Лисенко. Чернігів : Черніг. держ. технол. ун-т, 2013. 367 с.
20. Ковінчук О. Кластерний підхід у стратегічному плануванні розвитку територій. Державне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи: матеріали V-ої

Міжнар. наук. конф. аспірантів та докторантів з державного управління (Одеса, 15 травня 2014 р.). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. С. 109-113.

21. Миколайчук М. М. Економічна політика інноваційного розвитку в умовах глобалізації: [монографія] / М. Миколайчук. К.: "К.І.С.", 2009. 228 с.

22. Молодцов О. В. Сітьова парадигма територіального розвитку: сутність, логіка впровадження: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2010. 36 с.

23. Миколайчук М. М. Економічна політика інноваційного розвитку в умовах глобалізації : [монографія] / М. Миколайчук. К. : "К.І.С.", 2009. 228 с.

24. Модернізація України – наш стратегічний вибір: щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. К.: [б.в.], 2011. 416 с.

25. Папковська О.Е. Формування кластерної політики в регіонах України. Економіка. Управління: праці Одеського політехнічного університету. 2011. Вип. 1(35). с. 239-243.

26. Сальніков В. Міжнародні відносини, світова і регіональна політика в архетипічній парадигмі. Публічне управління : теорія та практика : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. Х. : Вид-во "Док.Наук.Держ.Упр". Спеціальний випуск. Червень. 2013. 272 с.

27. Толкованов В. Розвиток і впровадження інструментів політики державного управління: вітчизняний та зарубіжний досвід. Науковий вісник "Демократичне врядування". 2013. Вип. 12

28. Хасаєв Г. Р, Міхєєв Ю. В. Кластери - сучасні інструменти підвищення конкурентноздатності регіону (через Партнерство до майбутнього). Частина 1. Журнал "Компас промислової реструктуризації". №1. 2003. С. 1-13

29. Черников А. П. Кластерный подход к устойчивому развитию Байкальского региона / А. П. Черников, Р. С Дугар-Жабон. URL: http://www.strategy.isea.ru/files/s1/13_Chernikov_Dugar-Zhabon.pdf.

30. Чому важливі ІТ-кластери URL: <http://m.biz.nv.ua/ukr/experts/medovoy/navishcho-potribni-it-klasteri-105688.html>

31. Шаров Ю. П. Інноваційні інструменти публічного адміністрування: європейський контекст URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/1/01.pdf> – назва з екрану.

32. Шевчук В. В. Підходи до реалізації механізмів державного регулювання інноваційного розвитку системи охорони здоров'я України. Наукові праці: Науково-методичний журнал. Вип. 223. Т. 235. Державне управління. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 144 с. URL: <http://idu.at.ua/naupr/t235.pdf>.

33. Яненко І. Г. Організаційно-управлінські ресурси інноваційного розвитку аграрного сектору : методологія та практика : монографія / Ірина Георгіївна Яненко. Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2012. 380 с.

34. Böhlke E. The Failure of the EU's Ukraine Policy. DGAPstandpunkt Prof. Dr. Eberhard Sandschneider (Hrsg.) Otto Wolff-Direktor des Forschungsinstituts der DGAP e. V. 2013. № 9. URL: <https://dgap.org/en/article/getFullPDF/24624>

35. Cluster Policies. Design of cluster initiatives - An overview of policies and praxis in Europe// The report summarizes the main messages and conclusions of a number of recent studies and reports on clusters, cluster initiatives and the development of clusters. URL: [http://www.europe-](http://www.europe-innova.eu/c/document_library/get_file?folderId=148901&name=DLFE-)

36. Industrial and Clusters: Concepts and Comparative Applications Edward M. Bergman and Edward J. Feser URL: <http://rri.wvu.edu/WebBook/Bergman-Feser/contents.htm>.

37. Steiner, M. and Hartmann, C. 'Learning with clusters: a case study from Upper Styria'. European Research in Regional Science, 1998: 211–225.

38. Visser E.-J., Boschma R. Clusters and Networks as Learning Devices for Individual Firms. Utrecht : Euram. 2002. May 9–11.

39. Костевко В. І. Комерціалізація технологій як напрям підвищення ефективності винахідницької та інноваційної діяльності підприємства. Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми комерціалізації науково-технічних розробок : тези доповіді IV науково-практичної конференції. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. С. 29–30.

40. Кучерява К. Я. Удосконалення нормативно-правової бази регулювання процесів кооперації в аграрному секторі. *Вісник*

Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. 2017. № 2. С. 68-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2017_2_12.

41. Максимов В. И. Структурно-целевой анализ развития социально-экономических ситуаций. *Проблемы управления : научно-техн. журнал*. 2005. № 3. С. 30-38.

42. Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності: затв. наказом Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13 вересня 2010 р. №18 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN58763.html

43. Мешко Н.П. Управління трансфером технологій в умовах міжнародної конкуренції. *Економіка та держава*. 2008. № 5(65). С. 33-35.

44. Никифоров А. Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління : монографія / А. Є. Никифоров. К.: КНЕУ, 2010. 420с.

45. Одінцова Г. С. та ін. Державне управління і менеджмент : [навч. посіб. у таблицях і схемах] / Г. С. Одінцова, Г. І. Мостовий та ін. Харків, 2002. 492 с.

46. Панкратов В.А. Стратегія розвитку соціально-економічних систем на основі методологій передбачення та когнітивного моделювання. Дисер. на здобуття наук. ступ. к.т.н. Спец. 01.05.04 - Системний аналіз і теорія оптимальних рішень, Київ. 2017. 198 с.

47. Пушкаренко А.Б. Коммерциализация научно-технических разработок как составляющий элемент инновационной деятельности научно-образовательных учреждений. *Известия Томского политехнического университета*. 2004. №3. Р.137-141.

48. Руденко Г. Р. Особливості впровадження інновацій у діяльність сільськогосподарських підприємств. *Бізнес Інформ*. 2015. № 5. С. 128-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_5_20.

49. Румянцева Е.Е. Новая экономическая энциклопедия / Е.Е.Румянцева. М.: ИНФРА-М, 2005. 724 с.

50. Скрипчук П.М. Соціо-еколого-економічні засади природокористування: інновації, інвестиції та механізм реалізації: [монографія] / П.М. Скрипчук, Н.І. Строченко, В.В. Рибак та ін.; [під редакцією П.М. Скрипчука]. Рівне: НУВГП, 2014. 454с.

51. Стадник В. В., Поліщук Т.А. Проблеми інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2016. № 3(1). С. 131-136. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_3\(1\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_3(1)_28).

52. Стратегічне маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: Навч. посіб. / Л. В. Балабанова, В. В. Холод. К. : ВД "Професіонал", 2006. 448 с.

53. Українська інтегрована система трансферу технологій. URL: <http://untt.com.ua/ua/about>

54. Уткин Э.А. Инновационный менеджмент / Э.А.Уткин, Н.И.Морозова, Г.И.Морозов. М. : АКАЛИС, 1996. 208 с.

55. Шустіна І. М. Створення інтегрованої системи управління як стратегічний напрямок економічного розвитку сільських територій. URL: <http://elibrary.nubip.edu.ua/12848/1/11sim.pdf>

56. Barnett H. Innovation the Basis of Cultural change / H. Barnett. N.Y. : McGraw-Hill, 1953. 462 p.

57. Muller R. Das Management der Innovation / R.Muller. Frankfurt am Mein, 1973. 198 p.

58. Ricardo David (1830). Principles of Political economy and Taxation / Ricardo David, 1971. London: Penguin Books.

59. Гривко С. Д. Кластери та кластеризація в Україні. *Теоретичні і практичні аспекти соціально-економічного розвитку України: макро- та регіональному рівні : [монографія кафедри економічної теорії]* / за заг. ред. В. Ф. Савченка, Т. Л. Шестаковської. Чернігів : Десна Поліграф, 2015. С. 22-36.

60. Гривко С. Д. Концептуалізація системи державного регулювання розвитку кластерів в економіці України. *Менеджмент та публічне управління в умовах інформаційного суспільства* : колективна монографія / за заг. ред. Філіпової Н. В. Мена : ТОВ «Домінант», 2020. 288 с.

61. Войнаренко М. Концепція кластерів – новий підхід до інвестування регіональних програм розвитку виробництва. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. 2000. №15, Ч.5. С.256-261.

62. Горняк О.В. Формування регіональної промислової політики на основі кластерів. *Экономические инновации*. 2005. №22. С.158-163.

63. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці. К.: Логос, 2004. – 848 с.

64. Гудзь П.В. Кластер как инновационная модель управления городским хозяйством. Менеджер. 2002. №1(17). С.39-48.

65. Porter, Michael E. Location, competition, and economic development: local clusters in a global economy. *Economic Development Quarterly*, Feb2000, Vol. 14

66. Семенова Г.А., Богма О.С. Національний кластер – новий шлях для прискорення економічного та інноваційного зростання України. Вісник економічної науки України. № 1(9). 2006. С. 127-133.

67. Ковальова Ю. Кластер як новий інструмент модернізації економіки. Схід. 2007. № 5 (83). С. 28-34.

68. Винокуров М.А. Территориально-производственные кластеры и промышленные районы Иркутской области. Вестник ИГЭА. 1998. № 14. С.11-17.

69. Виткин М.П. Общетеоретические и политико-экономические основы регионального развития: (на примере Кемеровской области). Кемерово: Кузбасс-вузиздат, 2000. Ч. 1. 325 с.

70. Гранберг А. Стратегия территориального социально-экономического развития России: от идеи к реализации. Вопросы экономики. 2001. № 29. С. 6-11.

71. Grivko S. Prospects for implementation of the state policy on cluster development in the economy of Ukraine. *Modern Science – Moderni veda*. 2020. № 4. Pp. 174-181.

72. Молодцов О. В. Сітьова парадигма територіального розвитку: сутність, логіка впровадження : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01/ Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2010. 36 с.

73. Гнатенко А.І. Напрями вдосконалення системи державного стратегічного планування на регіональному рівні в Україні/ Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львів, 2014. № 3. 536 с. С. 342-349.

74. Голова Комітету з питань промислової політики та підприємництва Віктор Галасюк взяв участь в обговоренні перспектив розвитку бізнес-кластерів в Україні/ Офіційний веб-портал ВРУ URL: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/117773.html>.

75. Державна регіональна політика в Україні: від декларацій до інноваційного розвитку. Дзеркало тижня. Україна: газета. № 41, 8 листопада 2013. URL: http://gazeta.dt.ua/internal/derzhavna-regionalna-politika-v-ukrayini-vid-deklaraciy-do-regionalnogo-rozvitku_.html.

76. Журба І. О. Оцінювання результативності реалізації кластерних ініціатив регіону. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2015. №2 (2). С. 91-100.

77. Ковінчук О. Кластерний підхід у стратегічному плануванні розвитку територій. Державне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи: матеріали V-ої Міжнар. наук. конф. аспірантів та докторантів з державного управління (Одеса, 15 травня 2014 р.). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. С. 109-113.

78. Ковінчук О. Л. Території, що потребують розвитку: визначення поняття. Актуальні проблеми розвитку науки державного управління: матеріали семінару 19 груд. 2013 р., м. Дніпропетровськ / редкол. Н. А. Липовська (голов. ред.) [та ін.]. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2013. С. 53-57.

79. Механізми реалізації державної регіональної політики в контексті проведення політичної та адміністративної реформ: наук. розробка / авт. кол.: С. Є. Саханенко (наук. кер.), М. П. Попов, О. О. Долженков та ін. К. : НАДУ, 2008. 48 с.

80. Молодожен Ю. Б. Планування розвитку територій: Навчальний посібник. Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ при Президентіві України, 2009. 264с.

81. Надолішній П. Концепція демократичного урядування: сутність і проблеми формування та реалізації. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. ОРІДУ. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007. Вип. 2(30). С. 46-55.

82. Регіональні стратегії розвитку. Офіційний веб-сайт Мінрегіонбуду. URL: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvitku>.

ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Розвиток аграрного виробництва в Україні є однією з найбільш важливих завдань фінансової політики держави, яка потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва та продовольчу безпеку держави.

В останні роки функціонування аграрного виробництва особливої актуальності набувають питання підвищення ефективності інструментів механізму фінансового державного регулювання. Результати аналізу сучасного стану державного регулювання аграрного виробництва, дозволили ідентифікувати низку основних проблем, характерних для фінансово-кредитних відносин в аграрному виробництві. А саме: низька ефективність аграрного виробництва; недосконалість системи оподаткування та механізмів кредитного забезпечення аграрного бізнесу; недостатнє стимулювання залучення інвестицій в аграрне виробництво; зниження забезпеченості сільськогосподарською технікою та високий рівень зношеності основних виробничих фондів; неефективність інфраструктури та механізмів регулювання кон'юнктури аграрних ринків; збільшення соціальних проблем в сільській місцевості.

Проведене нами дослідження механізму фінансово-кредитного державного регулювання аграрного виробництва у країнах з розвиненою ринковою економікою свідчить про складність його функціонування, який передбачає сукупність різноманітних інструментів впливу на результати аграрного виробництва та його загальну структуру, аграрний ринок, соціальну інфраструктуру тощо. Інструменти механізму фінансово-кредитного державного регулювання аграрного виробництва забезпечують його підтримку у таких формах як: бюджетна компенсація за відповідними програмами; підтримка рівня цін для стабілізації доходів виробників аграрної продукції; пільгове кредитування суб'єктів аграрного бізнесу; державна підтримка у вигляді інвестиційних надбавок; страхування доходу товаровиробників; гарантування державою відшкодування страхових платежів та ін. Також варто зазначити, що рівень даних підтримок є досить різним. Так, рівень державної підтримки виробленої сільськогосподарської продукції у США

становить 40 % від її вартості, у країнах ЄС – 35 %, у Японії – 70 %, в Україні – менше 10 % [1-2].

У результаті дослідження механізму фінансово-кредитного державного регулювання аграрного виробництва було встановлено, що його основним завданням є стимулювання ефективності сільськогосподарського виробництва, аграрного бізнесу та соціальної інфраструктури села. Тобто держава, за допомогою інструментів механізму фінансово-кредитного державного регулювання, повинна надавати підтримку на здійснення заходів, що мають надзвичайно важливе значення для розвитку аграрного виробництва та забезпечення продовольчої безпеки держави.

На рівні Кабінету Міністрів України доручити Мінагрополітики:

- внести зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів [3] щодо доповнення положеннями, які б визначали кількісні та якісні показники (із наданням відповідних підтвердних документів аграріями), відповідно до яких можливо було б стверджувати про наявність ефекту від надання державної підтримки щодо компенсації відсоткової ставки по кредитах на реальний сектор економіки (збільшення виробництва, прибутковості, оновлення матеріально-технічної бази), покращення соціально-економічної ситуації на селі (збільшення зайнятості, підвищення рівня заробітної плати тощо).

- внести зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства [4] щодо проведення комісією обов'язкової перевірки виконаних робіт щодо закладки та догляду садів, виноградників та хмільників і ягідників та обов'язкової перевірки із застосуванням державних сайтів на предмет внесення садивного матеріалу, придбаного сільгосподарськими виробниками, та на які отримують державну підтримку, до державних реєстрів щодо придатності для поширення в Україні та наявності відповідних сертифікатів сортової та товарної якості.

- внести зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції [5] та Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства [6] щодо застосування ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 «Правила визначення

вартості будівництва» з метою недопущення суб'єктами господарювання завищення вартості об'єктів будівництва та відповідно завищення сум компенсації сільгосподаровиробника з бюджету на розвиток садівництва та тваринництва.

- зважаючи на численні порушення, які виявлені аудитом, внести зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва [7], Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств [8], Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів [9] про виключення положень щодо надання державної підтримки через уповноважені Мінекономіки банки.

На рівні Мінагрополітики:

- Розробити план заходів із усунення недоліків, виявлених аудитом із визначенням відповідальних виконавців, строків виконання цих заходів та щоквартально інформувати Держаудитслужбу про його виконання.

- Розробити державну цільову програму розвитку аграрного сектору економіки та подати на погодження Кабінету Міністрів України.

- Переглянути у паспортах бюджетних програм показники ефективності та визначити такі показники, які показують ефект, який отримують економіка та суспільство завдяки діяльності головного розпорядника бюджетних коштів (забезпеченість суспільства сільгосппродукцією, вплив на цінову політику суспільно значущих категорій сільгосппродукції, зокрема тваринництва та рослинництва, забезпечення продовольчої безпеки населення, тощо), а результативні показники - послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій в економіці, користь для суспільства від реалізації бюджетної програми.

- Налагодити, у тому числі шляхом прийняття відповідного наказу, дієву систему проведення детальних розрахунків щодо потреби у коштах для державної підтримки сільгоспвиробників.

- Створити окремий автоматизований реєстр (або внести зміни у наявний Державний аграрний реєстр), що відображатиме інформацію про одержувача бюджетних коштів і обсяги отриманої

ним державної підтримки у розрізі напрямків, років, а також інформацію щодо встановлення у одержувачів контролюючими органами порушень та дасть можливість відповідно до порядків використання бюджетних коштів позбавляти протягом трьох років від дати виявлення такого порушення права на отримання державної підтримки.

Місією державного фінансового контролю слід визначити не тільки здійснення нагляду за дотриманням норм використання державних фінансів, асприяння економному, ефективному, результативному, законному і прозорому використанню фінансових ресурсів держави. Державний фінансовий контроль дає розуміння того, що його не можна розвивати лише в напрямі вдосконалення інспектування – ревізія не є інструментом дослідження та забезпечення ефективного й результативного використання навіть державних ресурсів, не кажучи вже про ресурси приватних підприємницьких структур і населення. Згідно з європейською моделлю першою складовою державного фінансового контролю є фінансове управління і контроль як створення курівником певних систем (а не ревізійна діяльність як це здебільшого розуміють в Україні). Такі системи фокусуються на пріоритетах та управлінні ризиками, а не на заходах, звичайних для адміністративно-командної моделі управління. Урядовий фінансовий контроль повинен надавати інформацію про якість заходів державного регулювання економікою, тобто не тільки і не стільки повідомляти про порушення, бо це не прокуратура чи міністерство, які інформувати про нерегульованість, слабкі місця в управлінні ресурсами держави, а також вносити обґрунтовані пропозиції щодо усунення або мінімізації їх наслідків.

Отже, проаналізувавши світовий досвід та основні моменти модернізації контрольної-ревізійної роботи зупинимось на практичних моментах, реалізація яких наразі може сприяти удосконаленню контрольної-ревізійної роботи на сучасному етапі.

Слід зазначити, що для забезпечення захисту інтересів держави шляхом повної реалізації ревізійних матеріалів органи ДКРС наділені певними правами та обов'язками по відношенню до об'єктів, що перевіряються, але для підвищення ефективності контрольної-ревізійної роботи потребує врегулювання та удосконалення ряд моментів на яких ми зупинимось нижче.

А) Вдосконалення організації контрольної-ревізійної роботи в частині відбору ризикових операцій при підготовці програми та при проведенні ревізії.

Проблема оцінки фінансових ризиків підприємства має першочергове значення, бо від точності визначення фінансових ризиків і факторів, які впливають на діяльність підприємства, залежить як об'єктивність прийняття управлінських рішень, фінансове становище підприємства, так і якість ревізії.

Основний метод визначення ризикових операцій на мою думку має бути аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства за звітними даними та результатами попередніх ревізій, завданням якого є оцінка ефективності управління та виявлення факторів, які позитивно або негативно вплинули на кінцеві фінансові результати.

Про недоліки у системі внутрішньогосподарського контролю можуть свідчити: відсутність наказу про облікову політику; непроведення інвентаризації основних засобів, товарно-матеріальних цінностей тощо; недотримання законодавчих обмежень при прийнятті на роботу обліково-фінансових та матеріально-відповідальних працівників, порядку і періодичності їх перепідготовки; невизначеність статусу осіб, відповідальних за здійснення внутрішньогосподарського контролю та їх обов'язків; не створено умов для збереження в установі коштів та матеріальних цінностей тощо; відсутність посадових інструкцій; відсутність графіка документообороту та контролю за його дотриманням; не дотримуються правила прийому документів на виконання; не проводиться системно основний аналіз цільового та економічного використання всіх видів ресурсів.

Тобто потрібно проводити постійний регіональний моніторинг з урахуванням недоліків системи внутрішньогосподарського контролю, визначати ризикові операції, які мають підлягати першочерговому поглибленому вивченню та узагальненню.

Б) Вдосконалення системи правової відповідальності учасників бюджетного процесу за вчинені правопорушення.

Відповідальність за фінансово-бюджетні порушення в Україні на мою думку досі розглядається передусім як застосування силових та адміністративних заходів, що є наслідком каральної системи контролю, яка існувала за радянських часів і дісталась у спадок незалежній Україні. Але поняття «відповідальність» у світовій

практиці значно ширше і має іншу спрямованість. Основні її складові: дисциплінарна, цивільна, політична, морально-етична.

У країнах із розвинутою економікою система відповідальності у фінансово-бюджетній сфері побудована на таких засадах як законодавче визначення видів відповідальності та порядок їх застосування. Окрім того, міру відповідальності винних визначено у відповідних законах. Основні фінансові порушення обов'язково класифікуються у законодавстві. Кожне фінансове порушення має чітко визначений ступінь відповідальності. І лише в суді встановлюється адміністративна чи кримінальна відповідальність і призначається відповідне покарання.

Тобто до того часу поки суд не визнає особу винною у навмисному порушенні або злочині й не призначить покарання адміністративна чи кримінальна відповідальність не настає. Окрім того уповноваженими органами державного управління може бути встановлено іншу відповідальність, що не потребує рішення суду. Але в таких випадках чітко регламентована система застосування заходів впливу до фізичних та юридичних осіб, які скоїли фінансове порушення.

Діяльність органів контролю чітко регламентована. Етичні норми поведінки їх працівників вимагають суворого дотримання професійної етики та чинного законодавства. Відповідальність посадових осіб, яких держава уповноважила здійснювати контрольні дії регулюється виключно законами.

За таких умов довіра до законослухняних суб'єктів господарювання є непохитною, а їх недоторканість є основою взаємовідносин між суб'єктами і об'єктами державного фінансового контролю. Органи контролю підтримують партнерські стосунки з підконтрольними об'єктами і допомагають їм у дотриманні законодавства. Лише у разі виявлення ознак злочину матеріали передаються до суду або правоохоронних органів. Тоді штрафи, які призначає суд за фінансові злочини, сягають значних розмірів, а терміни засудження значних періодів. Уповноважені державні органи ретельно відслідковують сплату призначених штрафів у повному обсязі.

В Україні є певні відмінності. За детального розгляду норм права, які регулюють відповідальність учасників бюджетного процесу, можна дійти висновку, що вони дещо недосконалі та різняться в підходах.

Наприклад, згідно з положеннями Бюджетного кодексу України передбачається загальна норма про цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність осіб, винних у порушенні бюджетного законодавства. Інших норм, які б регламентували порядок застосування зазначених видів відповідальності у цьому кодексі немає.

Тому для застосування цієї норми потрібно користуватися іншими законами. А, отже, в разі виникнення бюджетного правопорушення можна застосувати будь-яку міру відповідальності залежно від вимог сфери права, зокрема цивільного, кримінального, адміністративного, трудового. Тобто нема чіткості у визначенні покарання за конкретний вид бюджетного правопорушення. Така правова неврегульованість дозволяє застосовувати подвійну (потрійну тощо) відповідальність за одне і те саме бюджетне правопорушення або, навпаки, зумовлює уникнення відповідальності, якщо скоєне бюджетне правопорушення не підпадає під дію іншого закону.

Водночас Бюджетним кодексом України передбачено, що незалежно від настання цивільно-правової відповідальності в разі скоєння бюджетного правопорушення до розпорядників чи одержувачів бюджетних коштів застосовується стягнення чи заходи впливу, регламентовані окремими нормами головного фінансового документа держави. Зокрема йдеться про призупинення бюджетних асигнувань та операцій з бюджетними коштами, зменшення бюджетних асигнувань розпорядникам або одержувачам бюджетних коштів, призупинення рішення про обласний бюджет, бюджети міст Києва та Севастополя і бюджетів територіальних громад, повернення до відповідного бюджету коштів, отриманих як субвенції в разі нецільового використання.

В той же час законодавчо передбачене Законами України про державний бюджет на відповідний рік у разі нецільового використання бюджетних коштів для розпорядників бюджетних коштів зменшення асигнувань на суму коштів, що витрачені не за цільовим призначенням, а для одержувачів бюджетних коштів – повернення у сумі, що витрачена не за цільовим призначенням у дохід відповідних бюджетів тягне за собою ризик збільшення обсягів нецільового використання. Причиною цього є той факт, що зменшення бюджетних асигнувань без відповідного зменшення бюджетних призначень фактично перерозподіляє нецільові витрати на інші статті витрат та робить їх до певної міри законними, що

здебільшого унеможлиблює притягнення порушників до відповідальності.

З метою запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів в сфері агропромислового комплексу регіону необхідно розробити дієві заходи, які б унеможливлювали нецільове та незаконне використання бюджетних коштів, а саме:

- проведення регіональними управліннями Держаудитслужби, при можливості із залученням спеціалістів Державної казначейської служби, управління агропромислового розвитку обласних держадміністрацій, управління держземагенства та інших спеціалістів за потреби масово-роз'яснювальної роботи серед підприємств, організацій, установ які відносяться до агропромислового комплексу регіону,

- проведення виїзних заходів (кущових нарад, семінарів) щодо правильності та законності використання бюджетних коштів в сфері агропромислового комплексу регіону, безпосередньо на місцях, на базі сільських, селищних радах та районих держадміністраціях.

- ведення постійного моніторингу підприємств, установ агропромислового комплексу регіону які отримують бюджетні кошти, що дасть змогу попередити незаконне та нецільове їх використання,

- на базі територіальних управлінь Держаудитслужби відкриття через Інтернет засоби електронного сайту для вільного листування (наприклад запитання-відповідь, інформація про можливе порушення - відповідне реагування, та інше) в сфері агропромислового комплексу регіону,

- створити єдину інформаційну базу державного фінансового контролю у сфері агропромислового комплексу регіону з можливістю використання її на регіональному рівні.

- проведення територіальними управліннями Держаудитслужби спільно із залученими спеціалістами відповідних галузей попередніх (камеральних) виїзних перевірок з метою попередження незаконного та нецільового використання бюджетних коштів в сфері агропромислового комплексу регіону.

Важливо розробити чіткий механізм обов'язкового повернення нецільових витрат розпорядниками бюджетних коштів на Єдиний казначейський рахунок. Законодавством передбачений постійно діючий механізм такого повернення лише для бюджетних коштів

отриманих як субвенції. Подібний порядок повернення доцільно розробити і для всіх інших коштів бюджету.

Ще одним важливим моментом є те, що заходи впливу та стягнення, передбачені Бюджетним кодексом України, застосовуються до юридичних осіб (бюджетних установ та суб'єктів господарювання) без врахування визначення вини керівників або відповідальних посадових осіб. Таким чином відповідальність настає для всіх працівників установи, підприємства, організації незалежно від їх відношення до скоєння бюджетного правопорушення.

Щоб уникнути суперечностей та несправедливості у процесі встановлення відповідальності необхідно внести зміни до Бюджетного кодексу України та інших законів, які визначають відповідальність за бюджетні правопорушення.

Г) Удосконалення професійної компетенції кадрового потенціалу в регіоні.

Сьогодні перед державною фінансовою інспекцією, як ніколи гостро, постало завдання профілактики фінансових порушень, попередження фактів завдання збитків та скоєння злочинів у сфері економіки, глибокого аналізу причин, що призводять до цих та подібних їм негативних явищ.

З огляду на це одним з пріоритетних напрямів роботи є робота з кадрами. Так, як рівень компетенції спеціалістів повинен бути надзвичайно високим, однієї профільної освіти і навіть досвіду економічної, бухгалтерської роботи для бездоганного виконання службових обов'язків фінансового замало.

На мою думку зазначені напрямки роботи з персоналом, які мають набути першочергового значення: підвищення особистої відповідальності кожного працівника за виконання покладених завдань; виховна та профілактична робота по попередженню неправомірних ревізорських дій; постійне підвищення кваліфікаційного рівня; робота щодо омолодження та оновлення кадрів та безумовно проведення навчання безпосередньо по лінії агропромислового комплексу із залученням відповідних спеціалістів галузі.

На жаль діяльність працівників роботи з персоналом обмежується в основному вирішенням питань прийому й звільнення, переводу працівників, оформлення кадрової документації, роботи з резервом керівного складу, щорічна оцінка.

У даний час на роботу приймаються люди на основі виборності і конкурсності. Тому бажано використовувати й застосовувати психологічні методи (тестування, аналіз експертної оцінки, розбір конкретних ділових ситуацій, ділових ігор, рольового тренінгу й ін.).

Психологічні методи можна використовувати при ротатії службовців. Переміщуючи працівника з низової ланки на більш високий рівень на іспитовий термін (від 3 місяців до 1 року), організація знайомить нового працівника чи керівника з багатьма сторонами діяльності. У результаті молодий фахівець пізнає різноманітні проблеми відділу.

Для керівників і для працівників відділів потрібно проводити різноманітні методи.

Так для керівного складу можна застосовувати такі методи: тестування, аналіз експертної оцінки, метод узагальнення незалежних суджень, самооцінка, бесіда: регламентована, вільна, цілеспрямована з взаємним обміном інформації.

Таким чином застосування вищезазначених пропозицій покращить на регіональному рівні проведення державного фінансового контролю в сфері агропромислового комплексу регіону.

Авторське бачення системи реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу полягає у трактуванні його як сукупності взаємоузгоджених засобів, методів та форм впливу інституційної складової, що корелюють з взаємозв'язками всіх інструментів механізмів фінансового регулювання державного регулювання, продукують мультиплікативні ефекти макроекономічного зростання і включають сукупність елементів, методів координації, правових норм, упорядкованих відповідним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху розвитку суб'єктів агропромислового комплексу, суспільства та його окремих верств (рис. 20).

Одним з напрямів підвищення ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є проведення структурних реформ та системних інституційних змін, що передбачає: розробку стратегій фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на засадах ефективності використання наявного фінансового потенціалу.

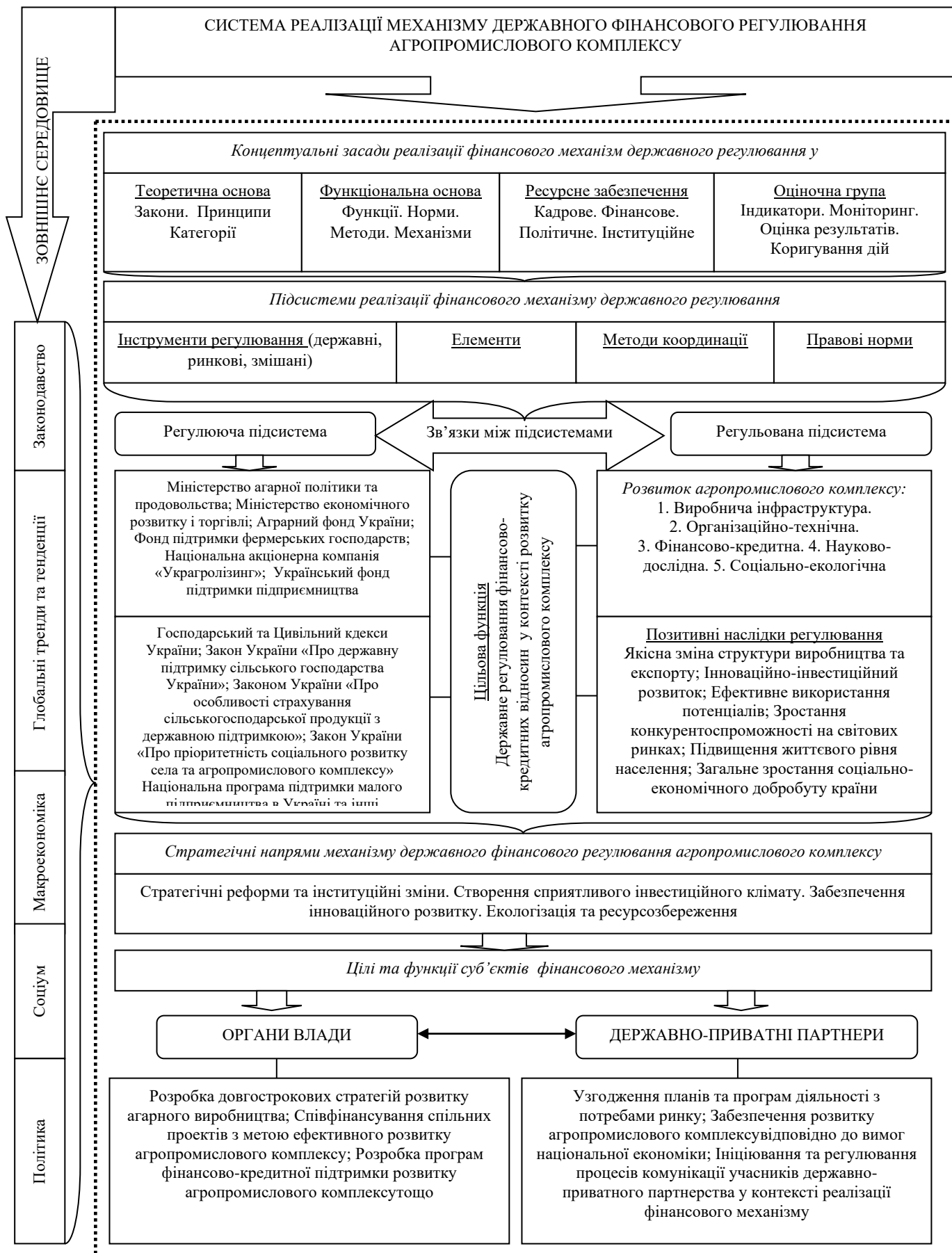

Рис. 20. Функціональна система реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні

Розроблено автором

Також слід говорити про модернізацію сировинної сектору; структурну переорієнтацію для впровадження органічного землеробства, інтенсивного тваринництва та рослинництва; використання інвестиційних стимулів для підтримки інноваційно-інвестиційних зрушень в аграрному виробництві; використання переваг державно-приватного партнерства у контексті фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; зміна орієнтирів у виробничій, експортній, організаційній та інвестиційній структурі аграрного бізнесу з метою усунення існуючих диспропорцій. Отже, можна запропонувати організаційно-інституційні імперативи на умовах інтегруючої взаємодії держави та аграрного бізнесу (рис. 21).

Застосування організаційно-інституційних імперативів відбувається шляхом застосування формального примусу (насадження зверху державою та її інституціями, що складає прояв державного регулювання на основі владного упорядкування) та неформального примусу (на основі сигналів ринку, детермінованих його законами, поточною ситуацією, а також поведінкою суб'єктів агропромислового комплексу). Визначені підходи є актуальними для України, але у формуванні ефективних імперативів удосконалення політики регулювання фінансових відносин у аграрному виробництві важливо враховувати його інституційні особливості. Сучасні особливості аграрної політики та її інституційне забезпечення, супроводжуються необхідністю симбіотичного поєднання державного регулювання фінансових відносин з ринковим саморегулюванням, враховуючи такі принципи як доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість.

Отже, формування організаційно-інституційних імперативів реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є досить складним процесом, вирішення якого з позитивним соціально-економічним ефектом полягає у необхідності застосування системного підходу. На особливу увагу заслуговують трансформаційні динамічні процеси у розвитку аграрного бізнесу, за яких в сучасних умовах, відбувається системна деградація села як середовища агропромислового комплексу. У стратегічному плані завдання організаційно-інституційних імперативів реалізації механізмів фінансового регулювання державного регулювання полягає в утвердженні конкурентоспроможного, соціально-спрямованого, функціонуючого на засадах інноваційності агропромислового комплексу.

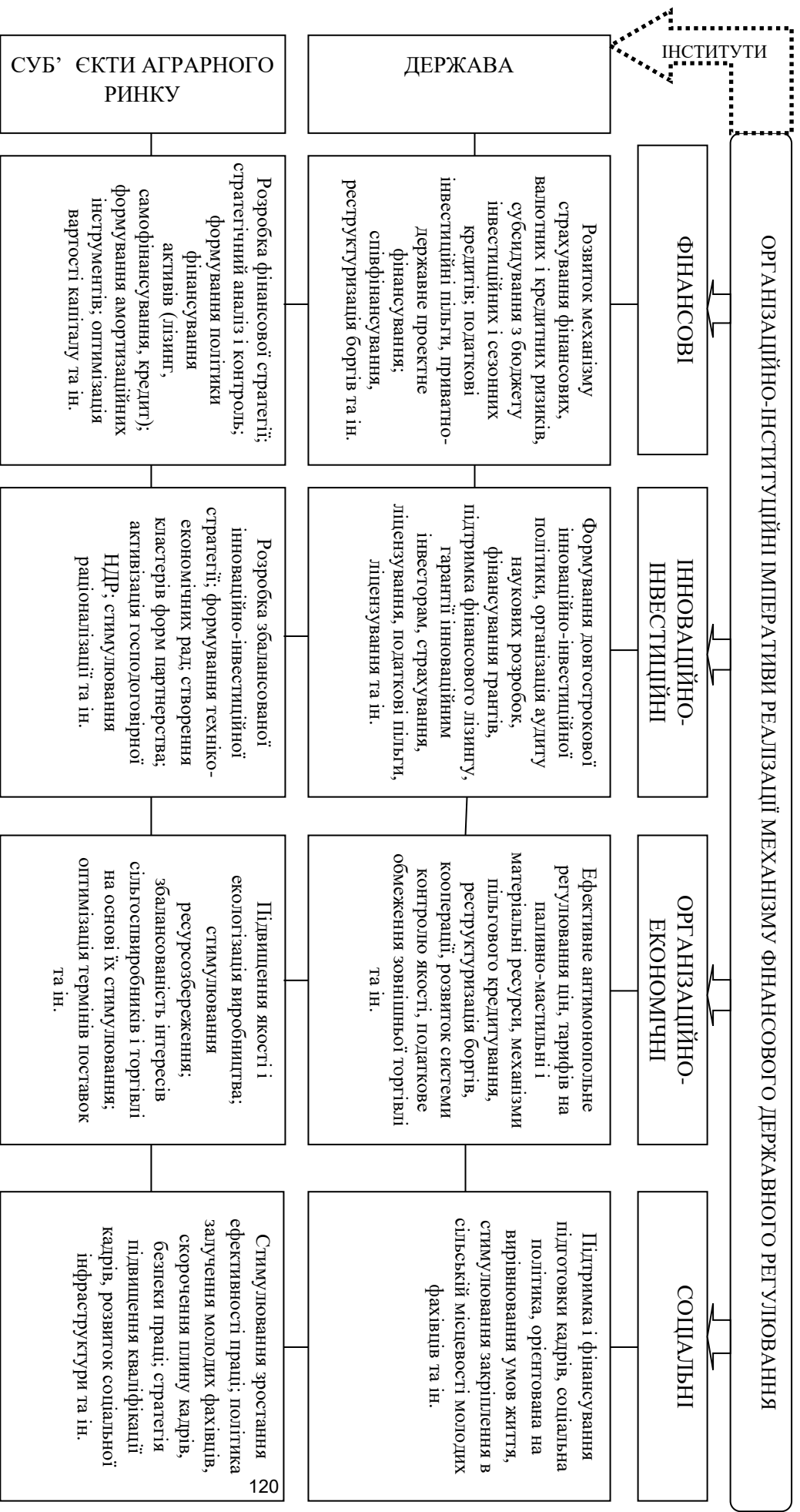

Рис. 21. Структурна схема організаційно-інституційних імперативів реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу
 Розроблено автором

Інституційне забезпечення механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу здійснюється соціально-економічними та політичними установами. До установ, які забезпечують політичну регулюючу складову механізмів фінансового регулювання та здійснюють вплив на виробничі процеси в аграрному секторі відносять: Верховну раду України, Адміністрацію Президента України, Кабінет міністрів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство фінансів України та відповідні територіальні адміністративні органи влади на місцевому рівні.

Соціально-економічну складову інституційного забезпечення механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу представляють фінансові інститути та організації, а саме: банківські установи, страхові організації, лізингові компанії, інститути спільного інвестування та ін. Головна функція вище представлених установ в контексті запропонованого механізму полягає у забезпеченні розвитку виробничих процесів аграрного сектору його економічних відносин з фінансовими посередниками (агрохолдінги, агроконцерни, корпорації, кооперативи та ін.).

В контексті реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу важливу роль відіграє політика щодо фінансової підтримки та впровадження цільових програм, які регламентуються комплексом відповідних законодавчо-нормативних актів (Законами України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [6-8] та «Про державні цільові програми» [9] тощо). Для фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні у проекті бюджету 2020 року передбачено видатки у обсязі 3721,8 млн грн. До програм підтримки розвитку аграрного сектору в Україні у 2020 р. належать:

1. Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів (заплановано на рівні 2016 р. в сумі 300 млн грн.).
2. Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі (60 млн грн.).
3. Державна підтримка розвитку, закладання молодих садів виноградників та ягідників і нагляд за ними (75 млн грн.).

4. Надання кредитів фермерським господарствам (65 млн грн.).
5. Державна підтримка галузі тваринництва (210 млн грн.).
6. Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників (1473 млн грн. загального та 1500 млн грн. спеціального фондів) [10].

Крім того, ст.4 проекту Закону України «Про Державний бюджет на 2020 р.» передбачено залучення кредитів до спеціального фонду Державного бюджету України від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів, в тому числі передбачено залучення 400 млн євро від Європейського інвестиційного банку на реалізацію інвестиційних проектів у агропромисловому комплексі [11-12].

Розвиток економіки будь-якої країни залежить від можливості залучати та ефективно використовувати капітал міжнародних організацій. Інститутами залучення міжнародних фінансових ресурсів у напрямку реалізації програм фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу виступають великі фінансові установи. Наприклад, продовольча й сільськогосподарська організація (ФАО) була створена Організацією об'єднаних націй в 1945 р., яка функціонує на фінансових ресурсах Європейського Союзу та 191 країн, серед яких і є Україна, у якості повноправного члена п'яти відкритих комітетів та двох комісій цієї установи (Комітет з питань сировинних товарів, Комітет рибного господарства, Аграрний комітет, Комітет з питань всесвітньої продовольчої безпеки, Комітет лісового господарства, Комісії «Кодекс Аліментаріус» і Комісії з питань генетичних ресурсів. Відповідальність за співробітництво з вище переліченими комітетами несуть структурні підрозділи Міністерства аграрної політики та продовольства України [13].

До ключових міжнародних фінансових інститутів належать: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародне агентство гарантій інвестицій (МАГІ). Головною функцією вище представлених інститутів у функціонуванні механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є створення сприятливих умов для ефективного вкладення капіталу, залучення довгострокових іноземних інвестицій та управління міграцією капіталопотоків.

Враховуючи позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід функціонування міжнародних організацій у фінансово-кредитному механізмі державного регулювання агропромислового комплексу, нами виокремлено дві групи правових питань та напрямів перспективного розвитку міжнародного співробітництва України, а саме: 1) правові питання щодо стратегічного науково-технічного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в контексті удосконалення міжнародних відносин у цій сфері; 2) актуалізація питання удосконалення (відповідно до вимог ЄС) чинного законодавства та нормотворчого процесу в аграрному виробництві.

Особливої актуальності, в фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, набувають питання розбудови соціальної сфери на селі. Забезпечення доступності до якісних освітніх і медичних послуг сприяє залученню висококваліфікованих спеціалістів у виробничі процеси аграрних підприємств, що, у свою чергу, сприяє збільшенню рівня їх прибутковості. Для виконання поставлених завдань необхідна безпосередня участь держави з метою створення належних умов для формування фондів, асоціацій, кооперативних установ тощо у напрямку формування капіталу для фінансування розвитку соціально-економічних процесів в аграрному секторі на стратегічному рівні.

Серед міжнародних інститутів, які сприяють забезпеченню підтримки соціальної сфери у контексті фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, виділяють такі фонди як «Східна Європа» та «Євразія». Функціонування цих фондів відбувається за рахунок фінансових вкладень Агентства США з міжнародного розвитку та інших фінансових інвесторів. До функцій таких фондів у рамках реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу належать: охорона навколишнього середовища, енергозбереження, розвиток приватного підприємництва, соціальне виробництво, суспільне керування та політика фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу [14].

Результати проведеного у другому розділі дисертаційної роботи аналізу діяльності суб'єктів агропромислового комплексу дозволив засвідчити, що дієвими інститутами, які займаються вирішенням питань фінансової підтримки фінансового

регулювання розвитку агропромислового комплексу, виконують соціально-економічну функцію є організовані об'єднання, а саме:

1. Аграрний фонд України. У контексті реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу аграрний фонд України здійснює бюджетне кредитування суб'єктів агропромислового комплексу через інструменти цінової політики. Даний фонд є підзвітним центральному органу виконавчої влади та сприяє реалізації державної аграрної політики. У рамках проведення державних закупівель надає бюджетну позику виробнику зерна, що слугує об'єктом державного цінового регулювання під заставу такого об'єкта, який оформлюється переданням кредитору належно оформленого відповідного складського свідоцтва або квитанції. Бюджетна позика у рамках режиму заставних закупівель є платною. Суб'єкт агропромислового комплексу сплачує відсоток за користування бюджетною позикою, що є набагато нижчою порівняно із ставкою банківського кредиту [15-20].

2. Український державний фонд підтримки фермерських господарств. Основною метою функціонування даного фонду є безповоротна фінансова підтримка, на конкурсній основі, новоствореним фермерським господарствам, фермерським господарствам, які мають відокремлені садиби або розташовані на територіях, визначених в установленому порядку Кабінетом Міністрів України. Також можлива фінансова підтримка й інших фермерських господарств на поворотній основі, або ж забезпечення гарантій, поруки при кредитуванні банками [21].

3. Національна акціонерна компанія «Украгролізинг». Діяльність даної компанії у контексті реалізації механізмів фінансового регулювання державного регулювання зорієнтована на інвестування коштів в аграрний сектор України. Відповідно до порядку використання коштів Державного бюджету України, що спрямовуються на придбання вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового сектору на умовах фінансового лізингу та заходи за операціями фінансового лізингу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 №1904 (зі змінами та доповненнями), у фінансовий лізинг може бути передана техніка тільки вітчизняного виробника [22].

4. Український фонд підтримки підприємництва. Даний фонд належить до державних неприбуткових організацій, який

забезпечує підтримку сільського господарства. Основними функціями фонду є реалізація державної фінансової політики у контексті розвитку малого бізнесу, керуючись Законом України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» №2157-III від 21.12.2000 р.). Діяльність фонду спрямована на реалізацію ефективних кредитно-гарантійних механізмів фінансування суб'єктів малого бізнесу та формування дієвої фінансової системи у напрямку забезпечення суб'єктів малого бізнесу необхідними фінансовими ресурсами [23-24].

Фінансовий механізм державного регулювання є невід'ємною складовою фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, що спонукає до формування ефективного правового регулювання його функціонування. Правове регулювання передбачає формування та ефективну реалізацію законів, нормативних актів, інструкцій, розпоряджень, які сприяють раціональному використанню фінансових ресурсів, капіталу підприємств у нормативно-правовому забезпеченні і організаційній його формі. Також важливим моментом нормативно-правового забезпечення є його чіткість щодо взаємовідносин між державними органами та суб'єктами агропромислового комплексу, особливостей відносин з фінансовими установами у контексті капіталоутворення і його перерозподілу.

Формування нормативно-правової бази щодо управління фінансовими відносинами у фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу є ключовим ефективним засобом стабільного забезпечення конкурентоспроможності та прибутковості суб'єктів агропромислового комплексу. Виходячи із вище викладеного виникає необхідність формування ефективного законодавства щодо залучення, розміщення та функціонування фінансових ресурсів в аграрному виробництві.

Досліджуючи зарубіжний досвід фінансових механізмів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, було встановлено, що спеціальні закони у напрямку функціонування таких механізмів відсутні. Адже всі питання щодо формування та функціонування фінансових механізмів державного регулювання агропромислового комплексу визначені в конституції і законодавстві, що регулює цивільні відносини. Водночас формування і реалізація нормативно-законодавчих актів здійснюється при використанні відповідної методології,

стереотипів державного регулювання агропромислового комплексу. Саме недосконалість нормативно-правового забезпечення функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу призводить до негативних наслідків у його фінансуванні та прибутковості. Отже формування ефективної інституційної складової механізмів фінансового регулювання державного регулювання виступає необхідною потребою в фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

В Україні система нормативно-правового забезпечення механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу полягає в управлінні фінансовими потоками капіталів та розвивається на основі формування безлічі нових нормативно-правових актів, які регламентуються як загальновідомі і специфічні відносини між державою, суб'єктами агропромислового комплексу та інвесторами.

До нормативно-правових актів, які регламентують права суб'єктів агропромислового комплексу в процесі їх діяльності та в частині залучення і перерозподілу їх фінансових ресурсів відносять: Господарський та Цивільний кодекси України, Закони України «Про господарські товариства», «Про колективне сільськогосподарське підприємство», «Про фермерське господарство», «Про сільськогосподарську кооперацію». Відносини щодо формування, функціонування і руху капіталу суб'єктів агропромислового комплексу регулюються нормативно-правовими актами специфічного характеру, а саме: Законами України «Про банки і банківську діяльність», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про фінансові послуги переказ грошей в Україні», «Про забезпечення вимог кредиторів і реєстрацію обтяжень», «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» та ін.

Особливості формування капіталу суб'єктів агропромислового комплексу різних організаційно-правових форм регулюється сукупністю нормативно-правових актів.

Згідно з визначеними особливостями та інструментами механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу держава здійснює підтримку у вигляді бюджетних асигнувань. Даний процес регламентується низкою нормативно-правових актів: Господарським кодексом

України, Законами України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», а також «Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року», які дають можливість визначати порядок застосування пільг, їх анулювання тощо [25-30].

Відповідно до норм Господарського кодексу України держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають звичайний економічний ефект [28].

Одним із інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу виступає допомога аграрному сектору при страхуванні аграрної продукції, що досить відчутно залежить від погодних умов. Дані питання в Україні регулюються Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [31], який регламентує особливості надання субсидій з державного бюджету для погашення частини страхового платежу, визначеного у договорі страхування.

Починаючи з 2000 р. в Україні, крім субсидій на страхування аграрної продукції, часткового компенсуються суми сплати за користування кредитними ресурсами банківських установ, коштами лізингових організацій тощо.

Отже, виходячи із вище викладеного, можна констатувати, що в Україні нормативно-правова база, яка забезпечує реалізацію механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу досить ємна та не завжди ефективна, що робить даний механізм обтяжливим і не завжди прозорим. Отже, законодавча база щодо фінансового державного регулювання агропромислового комплексу повинна бути переглянута у бік скасування нормативних актів, які взаємодоповнюють один одного, у яких дублюються регулятивні норми з метою розробки і впровадження більш чіткої і доступної правової бази, що сприятиме фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в сучасних умовах [32].

Визначити на скільки якісна існуюча нормативно-правова база державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, необхідно проводити оцінку кількісних результатів діяльності суб'єктів аграрного бізнесу у контексті залучення фінансових ресурсів, їх використання та перерозподіл. Тому, для вибору більш ефективного варіанту бізнесової моделі функціонування агропромислового комплексу виникає необхідність у використанні кількісних методів, прийомів і форм моделювання відповідного рішення з управління фінансовими ресурсами аграрного бізнесу у напрямку вибору найприбутковішого, як з економічної, так і соціальної складової фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

Ефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні відображає річна динаміка результативних показників його функціонування. Такими результатами є як абсолютні показники у натуральних і грошових одиницях (наприклад обсяг виробництва, валова продукція сільського господарства, фінансовий результат аграрних підприємств тощо). Так і відносні (рентабельність агропромислового виробництва, продуктивність праці, капіталовіддача тощо).

На рис. 22 запропоновано алгоритм багатофакторного моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який передбачає послідовну реалізацію 9 етапів. На першому та другому етапах необхідно здійснити ідентифікацію та відбір результуючої ознаки (відповідного показника ефективності фінансового державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу) і факторних ознак (показників фінансового забезпечення фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу). Основними принципами ідентифікації та відбору показників має бути достовірність статистичних даних і максимально довгий аналізований період часу.

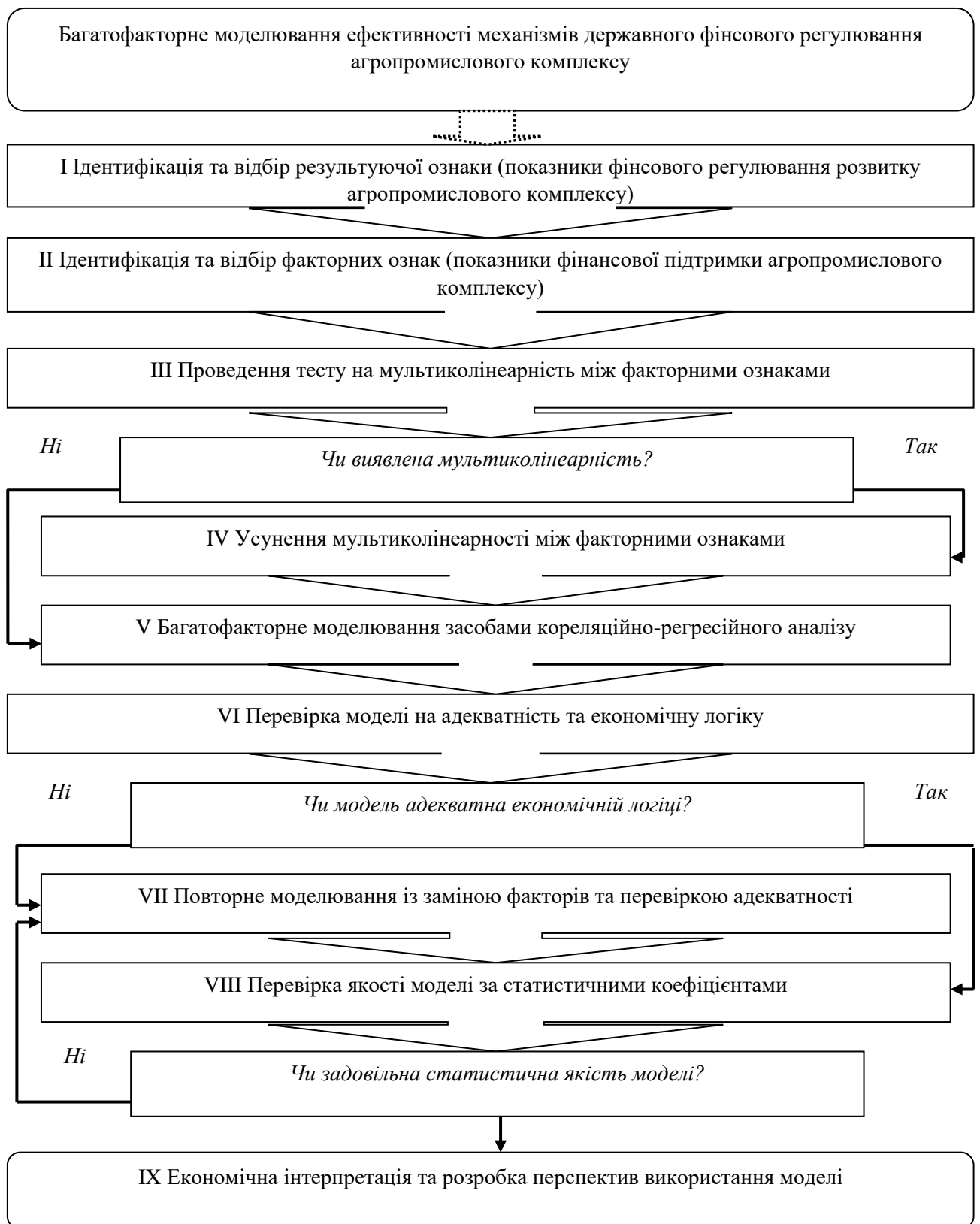

Рис. 22. Алгоритм моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу*

Розроблено автором

Третій і четвертий етапи алгоритму полягають у проведенні тесту на мультиколінеарність між факторними ознаками та здійснюють її усунення. На п'ятому етапі алгоритму багатофакторного моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу здійснюється, власне, процес багатофакторного моделювання засобами кореляційно-регресійного аналізу (з використанням надбудов статистичного моделювання MS Excel), в результаті чого одержується рівняння множинної регресії, параметри якого відображають кількісний вплив факторів на результат. Шостий етап запропонованого алгоритму полягає у перевірці моделі на адекватність та економічну логіку. Слід зазначити, що результати моделювання повинні відповідати економічній ситуації, що склалася і, відповідно відобразити достовірний характер впливу кожного фактора на результат. Наприклад, збільшення державного фінансування аграрного сектору однозначно стимулює виробництво сільськогосподарської продукції, тому між видатками на фінансування агропромислового комплексу, рівнем їх виконання і обсягом валової продукції сільського господарства повинен бути тільки прямий зв'язок. У разі, якщо рівняння регресії свідчить про протилежне, необхідно або замінити фактор, або вивести його з моделі, оскільки вона є неадекватною реальній економічній ситуації і перейти до повторного моделювання з метою реалізації 7 етапу запропонованого алгоритму «Повторне моделювання із заміною факторів та перевіркою адекватності».

Передостанній восьмий етап алгоритму багатофакторного моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу здійснюється шляхом перевірки якості моделі за статистичними коефіцієнтами множинної кореляції, детермінації, t-критерію Стюдента, F-критерію Фішера тощо. Величина коефіцієнта множинної кореляції свідчить про щільність кореляційного зв'язку між факторами та результатом, він має бути не меншим 0,7.

Розробка перспектив використання моделі полягає у визначенні напрямів її застосування у підвищенні ефективності розвитку аграрного сектору шляхом стимулювання бюджетного фінансування. Також доцільно закласти підвалини для прогнозування показників фінансового регулювання розвитку

агропромислового комплексу щонайменше на 5 наступних років (бажано на 10 років).

Перейдемо до безпосередньої реалізації алгоритму багатофакторного моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу у контексті дисертаційного дослідження з урахуванням запропонованої автором в першому розділі методики.

На основі вибірки основних показників, що характеризують механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, здійснено поетапну побудову економіко-математичної моделі. Для об'єктивності результату нами обрано часовий параметр протягом останніх 10 років (2007-2016 рр.), що найбільш точно відображають тенденції фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні внаслідок фінансових регулюючих дій держави. Вихідні дані для побудови моделі подано в табл. 6.

У результаті моделювання, нами акцентовано увагу на тому, що вибір результативних ознак моделі визначається виходячи із різноманітності інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, які сприяють формуванню різноманітних ефектів від їх застосування в аграрному секторі. Так, для прикладу, частка ВВП агропромислового комплексу у загальному обсязі ВВП країни та продуктивність праці в аграрному виробництві виражають соціально-економічний ефект. Оскільки від ефективного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та частки його ВВП у загальному обсязі залежить перш за все національна продовольча безпека, економічна безпека суміжних галузей економіки, рівень фінансової забезпеченості населення, що задіяні в аграрному виробництві. Вище викладене характеризує соціально-економічні ефекти реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Водночас такі показники як рентабельність агропромислового комплексу та індекс обсягу агропромислового комплексу, відображають ефективність непрямих регулюючих заходів держави щодо створення умов їх належного фінансування з однієї сторони та пришвидшення ділової активності суб'єктів агропромислового комплексу – з іншої.

Таблиця 6

**Вихідні параметри для побудови моделі ефективності механізмів
державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в
Україні, 2011-2020рр.**

Параметри моделі		Роки									
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Результативні показники моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу											
Частка ВВП агропромислового комплексу у загальному обсязі ВВП країни (Qввп)	y_1	8,6	7,5	7,9	8,3	8,7	9,6	9,2	8,9*	10,2*	9,7*
Рентабельність агропромислового комплексу (Pав)	y_2	2,8	15,6	13,4	13,8	21,1	27,0	20,5	11,2*	25,8*	23,4*
Індекс обсягу агропромислового комплексу (Iов)	y_3	102,5	93,5	117,1	98,2	98,5	119,9	95,5	113,3*	102,2*	104,3*
Продуктивність праці в аграрному виробництві (Пав)	y_4	115,5	105,6	143,8	103,1	101,1	124,5	96,7	126,0*	109,1*	111,2*
Індекс ВВП агропромислового комплексу (Кіі)	y_5	121,9	114	133,5	131,1	129	154,7	147,8	167,4*	172,1*	178,6*
Фактори, які впливають на результативні показники											
Частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового комплексу (Кба)	x_1	8,1	7,0	6,0	3,0	2,5	2,8	3,0	3,5	1,7	1,9
Рівень податкового навантаження агропромислового комплексу (Кпн)	x_2	10,5	10,8	11,0	15,7	17,6	15,4	19,3	24,2	22,5	21,4
Рівень підтримки агропромислового комплексу через спеціальні режими та механізми оподаткування у ВВП (Кро)	x_3	10,00	12,02	10,90	13,99	16,46	12,21	13,65	8,54	3,25	3,15
Частка наданих	x	4,9	5,1	7,2	6,2	6,1	6,8	6,9	7,4	8,6	9,2

капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі (Ккі)	4										
Частка наданих банківських кредитів аграрному сектору у їх загальному обсязі (Кбк)	x ₅	7,1	6,1	6,5	5,6	5,3	5,9	6	4,6	4,6	4,5
Рівень пільгового кредитування агропромислового комплексу (Кпк)	x ₆	6,93	16,9 9	7,48	12,2 7	13,7 4	22,4 3	19,3 0	17,82	27,34	30,5
Динаміка іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс (Кіі)	x ₇	130, 6	137, 8	145, 9	82,3	107, 5	100, 8	99,0	108,2	79,4	60,5

*показники представлені без урахування тимчасово окупованих територій України.

Розраховано автором на підставі даних Міністерства аграрної політики та продовольства і Державної служби статистики України.

Для дослідження впливу запропонованих індикаторів на ефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу було побудовано парні регресійні рівняння залежності результативних ознак від вище перелічених індикаторів впливу (x_n). За допомогою використання електронних таблиць Excel та вбудованої статистичної функції ЛИНЕЙН узагальнено найбільш впливові чинники і їх вірогідність до обраного масиву даних (табл. 7).

Внаслідок проведених розрахунків отримано моделі, котрі перевірено на статистичну вірогідність з ймовірністю $p=0,95$ (рівень значущості $\alpha=0,05$). Розрахункові значення критерію порівнюються із табличними значеннями і вважається, що модель адекватна експериментальним даним у разі $F_{розр} > F_{табл}$. Так, табличне значення критерію Фішера $F_{табл}$ (за відповідного рівня значущості $\alpha=0,05$ і ступенів вільності $k_1=m=1$ (m – кількість факторів, зокрема у випадку парної регресії $m = 1$ і $k_2 = n-m-1 = 10-1-1 = 8$) склало $F_{табл} = 5,32$.

З метою визначення значимості впливу чинників на результативну ознаку використано t-критерій Стьюдента. Табличне

значення зазначеного критерію (при ймовірності $p=0,95$ і числом ступенів вільності $k=8;1$) склав $t_{табл}(8;0,95)=2,306$. Це значення перевіряємо на виконання умови $t_{розн} > t_{табл}$. Якщо вона виконується, то обраний чинник впливає на результативний показник, а модель є адекватною експериментальним даним.

Ще одним критерієм, що характеризує адекватність моделі до експериментальних даних є критерій Дарбіна-Уотсона. Він визначає наявність чи відсутність явища автокореляції залишків. У разі відсутності автокореляції помилок якщо $DW=2$, то характерно відсутність явища автокореляції. При позитивній автокореляції d прямує до нуля, а при негативній прагне до 4 [34].

На практиці застосування критерію Дарбіна-Уотсона засноване на порівнянні величини DW з теоретичними значеннями DW_1 і DW_2 для заданого числа спостережень n , числа незалежних змінних моделі k і рівня значущості α . Якщо $DW < DW_1$ то гіпотеза про незалежність випадкових відхилень відкидається (отже, є присутньою позитивна автокореляція); якщо $DW > DW_2$, то гіпотеза не відкидається; якщо $DW_1 < DW < DW_2$, то немає достатніх підстав для ухвалення рішень. Коли розрахункове значення DW перевищує 2, то з DW_1 і DW_2 порівнюється не сам коефіцієнт DW , а вираз $(4 - DW)$ [35-37].

Таблиця 7

Вплив інструментів механізмів державного фінансового регулювання на розвиток агропромислового комплексу

Назва показника	Коефіцієнт детермінації R^2	Економічний зміст дії факторної ознаки на обсяг результативну ознаку	Економіко-математична модель
Вплив факторів на частку ВВП агропромислового комплексу у загальному обсязі ВВП України, (y_1)			
Частка наданих банківських кредитів аграрному виробництву у їх загальному обсязі, %	0,633	Збільшення частки банківських кредитів на 1% у їх загальному обсязі збільшує частку ВВП агропромислового комплексу на 0,8331 п.п	$y = 0,8331x^2 - 10,121x + 38,992$
Вплив факторів на рентабельність агропромислового комплексу (y_2)			
Частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП аграрного виробництва, %	0,63	Збільшення частки бюджетних асигнувань у ВВП аграрного виробництва на 1% збільшує рентабельність на 0,295 п.п	$y = 0,295x^2 - 5,648x + 33,537$

Рівень податкового навантаження агропромислового комплексу, %	0,575	Кожен додатковий 1 % податкового навантаження у галузь зменшує рівень рентабельності на 0,1962 п.п	$y = -0,1962x^2 + 7,1976x - 43,819$
Частка наданих банківських кредитів аграрному виробництву у їх обсязі, %	0,524	Збільшення частки банківських кредитів на 1 п.п у їх загальному обсязі зменшує рівень рентабельності агропромислового комплексу на 3,3528 %	$y = -3,3528x^2 + 35,14x - 71,965$
Рівень пільгового кредитування агропромислового комплексу, %	0,678	Кожний 1% пільгового кредитування збільшує рентабельність агропромислового комплексу на 0,9669 п.п	$y = 0,9669x + 0,9469$
Вплив факторів на індекс ВВП аграрного виробництва (y_5)			
Частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового комплексу, %	0,551	Збільшення частки бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового комплексу на 1% збільшує індекс ВВП агропромислового комплексу на 0,7762 п.п.	$y = 0,7762x^2 - 14,228x + 182,92$
Рівень податкового навантаження агропромислового комплексу, %	0,775	Збільшення на 1 % податкового навантаження збільшує індекс ВВП на 0,0914 п.п.	$y = 0,0914x^2 + 0,3563x + 108,92$
Частка наданих капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі, %	0,819	Збільшення частки капітальних інвестицій агропромислового комплексу у загальному їх обсязі на 1% збільшує індекс ВВП агропромислового комплексу на 15,96 п.п.	$y = 15,96x + 35,939$
Частка наданих банківських кредитів аграрному виробництву у їх обсязі, %	0,578	Збільшення частки банківських кредитів на 1 п.п у їх загальному обсязі зменшує індекс ВВП агропромислового комплексу на 15,989 п.п.	$y = -15,989x + 233,7$
Рівень пільгового кредитування агропромислового комплексу, %	0,582	Кожний 1% пільгового кредитування збільшує індекс ВВП агропромислового комплексу на 2,3047 п.п.	$y = 2,3047x + 103,64$

Розраховано на підставі проведених досліджень

У процесі проведеного аналізу серед обраного масиву факторів ми виділили три групи факторів, що мають різний ступінь впливу на результативні ознаки:

1) чинник, що засвідчує високий ступінь впливу на індекс ВВП агропромислового комплексу ($R^2 \geq 0,7$) – частка наданих капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі;

2) чинники, що засвідчують помітний вплив у переважній більшості випадків ($R^2 \geq 0,5$) на рівень рентабельності та індекс ВВП агропромислового комплексу – рівень податкового навантаження агропромислового комплексу, частка наданих банківських кредитів аграрному виробництву у їх загальному обсязі; частка пільгових кредитів у загальній сумі наданих кредитів; частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового комплексу; частка наданих капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі;

3) чинники, що засвідчують слабкий зв'язок, або практично він відсутній ($R^2 \leq 0,5$), або ж економічні моделі є неадекватними відносно вихідних даних – динаміка іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс та відношення податкової підтримки агропромислового комплексу до обсягу його ВВП.

Зазначимо, що весь обраний масив факторів, який характеризує ефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу виявились статистично неадекватними (критерій Фішера та критерій Стьюдента): частки ВВП агропромислового комплексу до його загального обсягу, індексу продуктивності праці та індексу обсягу агропромислового комплексу. Коефіцієнти детермінації засвідчили дуже низький вплив досліджуваних чинників або ж невірність моделей до вибірки даних. Таке явище підтверджує неефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні, відсутність раціональних практичних інструментів та методів щодо підтримки агропромислового комплексу в Україні як з позиції бюджетно-податкового, так і кредитно-інвестиційного стимулювання ділової активності суб'єктів агропромислового комплексу [38-40]. Отже, приріст обсягів агропромислової продукції та продуктивності праці відбувається всупереч державному регулюванню, або точніше, без його впливу. Зазначене не відповідає умовам ринкової економіки, і

поправу може називатися унікальною особливістю державного дерегулювання фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

Отримані ж вірогідні моделі у переважній більшості характеризуються або ж лінійною, або ж параболічною залежністю у випадку вивчення впливу факторних ознак на рівень рентабельності та індекс ВВП агропромислового комплексу. Факторні ознаки мають як прямий вплив, так і опосередкований на рівень рентабельності та індекс ВВП агропромислового комплексу.

Так, в обох випадках частка банківського кредитування у загальному обсязі кредитів має обернену дію до результативних ознак. Як засвідчують результати аналізу, що із збільшенням на 1 п.п. частки банківського кредитування агропромислового комплексу у загальному обсязі кредитів буде знижуватись рентабельність на 3,3528 % та індекс ВВП агропромислового комплексу – на 15,898%. За таких умов, попри хронічну недостачу коштів суб'єктами агропромислового комплексу, збільшення частки кредитування галузі не призводить до покращення результатів їх діяльності. В такому випадку вірним є те, що дія механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу має сприяти не стільки збільшенню обсягів кредитів, а створенню умов та раціональних механізмів їх надання. Підтвердженням цього є суттєвий прямий вплив рівня пільгового кредитування на зазначені ознаки.

Адекватною відносно рентабельності та індексу ВВП агропромислового комплексу виявились математичні моделі рівняння лінійної регресії для частки пільгових кредитів у загальній сумі наданих кредитів аграрному виробництву. Додатне значення коефіцієнт a у лінійному рівнянні засвідчує, що зі збільшенням на 1 п. п. частки пільгових кредитів у загальному обсязі кредитів рівень рентабельності буде збільшуватись на 0,9669%, а приріст індексу ВВП складе 2,3047%. З практичної точки це можна пояснити тенденціями щодо створення вигідних умов для кредиторів надавати такого роду кредити, а від так і синергетичним ефектом відносно рентабельності та індексу ВВП агропромислового комплексу через їх ефективне використання.

Отримані результати аналізу виявили суттєву залежність рентабельності та індексу ВВП агропромислового комплексу від частки обсягу бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового

сектору. Параболічні регресійні моделі показали, що приріст на 1 п.п рівня прямої державної фінансової підтримки агропромислового комплексу здатне призвести до збільшення рівня рентабельності на 0,295%, а індексу ВВП агропромислового комплексу – аж на 0,7762%. Вірогідність зазначених висновків характеризують критерії вірогідності моделей до вихідних даних, де відповідно $R^2=0,63$ та 0,551.

Виявилось, що високою загалом для рівня рентабельності є частка наданих капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі, що за умови їх збільшення на 1 п.п. призводять до зростання рентабельності агропромислового комплексу – на 15,96%.

Адекватною до рівня рентабельності агропромислового комплексу виявилась модель рівняння параболічної регресії для податкового навантаження. Від'ємне значення коефіцієнт a свідчить, що зі збільшенням на 1 п. п. податкового навантаження рентабельність буде зменшуватись на 0,1962 %. Щодо впливу зазначеного чинника на індекс ВВП агропромислового комплексу, то модель за критерієм DW виявилась неадекватно, а тому для показників гіпотеза про відсутність автокореляції залишків не може бути ні прийнятною, ні відкинутою.

Відсутність впливу податкових пільг на ефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу пояснюється тим, що, результат необхідно очікувати через два роки. Саме в цьому полягає мультиплікативна дія податків.

Мультиплікативний ефект, котрий можна отримати завдяки впровадженню податкових пільг та зниженню ставок податків є значно повільнішим у порівнянні із ефектом від збільшення державних витрат на підтримку агропромислового комплексу. Проте, такий підхід створює передумови для ефективного функціонування агропромислового комплексу у майбутньому.

Зокрема сукупний вплив обраних чинників на результативні ознаки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу (рентабельність та індекс ВВП) можна оцінити на підставі моделі множинної регресії при умові відсутності мультиколінеарного зв'язку між факторними ознаками. З метою виявлення мультиколінеарності обраних факторів використано матрицю парних коефіцієнтів кореляції (табл. 8).

Таблиця 8

Матриця парних коефіцієнтів кореляції між факторними ознаками

Показник		x ₁	x ₂	x ₃	x ₄	x ₅	x ₆	x ₇
Частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового комплексу	x ₁	1	-0,80	-0,25	-0,72	-0,71	0,85	0,87
Рівень податкового навантаження агропромислового комплексу	x ₂	-0,80	1	-	0,76	-0,91	-	-
Рівень підтримки через спеціальні режими та механізми оподаткування у ВВП	x ₃	-0,25	-	1	-0,30	-0,01	-0,17	-0,15
Частка наданих капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі	x ₄	-0,72	0,76	-0,30	1	-0,71	-0,69	-0,57
Частка наданих банківських кредитів аграрному виробництву у їх загальному обсязі	x ₅	-0,71	-0,91	-0,01	-0,71	1	0,869	0,717
Рівень пільгового кредитування агропромислового комплексу	x ₆	0,85	-	-0,17	-0,69	0,869	1	0,868
Динаміка іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс	x ₇	0,87	-	-0,15	-0,57	0,717	0,868	1

Розраховано на основі даних табл. 6

Результати кореляції між факторними ознаками засвідчили, що серед більшості факторів присутнє явище мультиколінеарності. Шляхом експертної оцінки та опираючись на попередні результати дослідження вважаємо за доцільне включити у багатофакторну модель лише два показники, а саме: рівень податкової підтримки агропромислового комплексу до обсягу його ВВП (x₃) та рівень пільгового кредитування агропромислового комплексу (x₆). Зазначене обумовлене тим, що між даними показниками рівень кореляції практично відсутній (R=-0,17), і за попередніми обрахунками зазначені чинники здійснюють суттєвий вплив як на рентабельність, так і на індекс ВВП агропромислового комплексу. Інші ж чинники, або характеризуються щільним кореляційним зв'язком між собою, або відсутністю тісноти впливу на результативну ознаку у всіх випадках.

Такий підхід до побудови багатофакторної моделі можна відобразити наступним рівнянням регресії:

$$y = b_0 + b_1x_3 + b_2x_6,$$

де, y – результативна ознака: рентабельність ВВП агропромислового комплексу, індекс ВВП агропромислового комплексу;

x_3, x_6 – факторні ознаки впливу;

b_0 – константа, яка зводить одиниці вимірювання факторних ознак до одиниць вимірювання результуючої ознаки;

b_1, b_2 – коефіцієнти регресії (параметри моделі).

Здійснені розрахунки дали можливість побудувати математичну модель, котра визначає перспективи для прогнозу окремих складових фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на основі визначення основних трендів факторних ознак. Математичні параметри одержаних результатів відображено у табл. 9.

Таблиця 9

Математичні параметри множинної регресійної моделі фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу

Залежність	Економіко-математична модель	Порівняльна сила впливу факторної ознаки		
		Коефіцієнт кореляції R	Коефіцієнт детермінації R ²	Критерій Фішера, F _{розр}
Залежність рентабельності агропромислового комплексу від рівня його податкової підтримки до обсягу ВВП (x_3) та рівня пільгового кредитування агропромислового комплексу (x_6)	$y = 0,8262 x_3 + 1,1266 x_6 - 10,628$	0,89	0,79	13,79
Залежність індексу ВВП аграрного виробництва від рівня податкової підтримки агропромислового комплексу до обсягу його ВВП (x_3) та рівня пільгового кредитування агропромислового комплексу (x_6)	$y = -1,5454 x_3 + 2,006 x_6 + 125,29$	0,796	0,633	6,04

Розраховано на підставі даних табл. 6.

Дані табл. 8 свідчать про адекватність першої двофакторної регресійної моделі рентабельності агропромислового комплексу, адже коефіцієнт множинної кореляції засвідчує про високу тісноту зв'язку між факторними і результуючою ознакою $R = 0,89$. Коефіцієнт множинної детермінації моделі склав $R^2 = 0,79$ і є адекватний до вихідних даних, адже спостережуване значення критерію Фішера складає $F_{розр} = 13,79$ і є більше табличного значення $F_{табл} = 4,74$ за відповідного рівня значущості $\alpha = 0,05$ і ступенів вільності $k_1 = m = 2$ і $k_2 = n - m - 1 = 7$. Це свідчить про

високу достовірність математичної моделі. До того ж зміна рівня рентабельності на 79% обумовлюється зміною рівня податкових пільг та рівня пільгового кредитування агропромислового комплексу, а вплив інших факторів складає лише 21%.

Результати розрахунків дозволили зробити висновки, що на рівень рентабельності агропромислового комплексу позитивний вплив здійснюють обидва чинники. При умові збільшення на 1 п.п. значення показника x_3 і x_6 рівень рентабельності зростає відповідно на 0,8262 % та 1,1266 %. Отримана економіко-математична модель чітко описує економічні процеси реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні. Очевидним є те, що підвищення рівня фінансових заходів держави щодо пільгових умов оподаткування та кредитування агропромислового комплексу в результаті призводить до збільшення рівня рентабельності галузі в цілому. У підсумку зазначене здатне позитивно впливати на загальні тенденції фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, достатньо висока якість моделі у подальшому дозволить здійснити прогнозування означеного фактора.

У другій двофакторній моделі індексу ВВП агропромислового комплексу коефіцієнт кореляції склав $R=0,796$. До того ж, високе значення коефіцієнта детермінації ($R^2 =0,633$) свідчить, що 63,3% сумарної варіації індексу ВВП агропромислового комплексу пояснюється варіабельністю введених у математичну модель чинників впливу. Статистичну значимість моделі для прогнозування індексу ВВП агропромислового комплексу та її адекватність до вихідних даних показує F-критерій Фішера, розрахункове значення якого ($F_{розр}=6,04$) перевищує $F_{табл}(2;7;\alpha=0,05) = 4,74$.

З огляду на отримані результати, слід звернути увагу на те, що обидві факторні ознаки чинять різнонаправлений вплив на індекс ВВП агропромислового комплексу. Зокрема обернений вплив на результативну ознаку має рівень податкової підтримки агропромислового комплексу до обсягу його ВВП (x_3). Так, кожний додатковий 1 п.п. рівня податкової підтримки агропромислового комплексу призводить до зниження індексу ВВП досліджуваної сфери на 1,5454 п.п. Позитивний вплив на рівень індексу ВВП аграрного бізнесу має рівень пільгових кредитів, що можна трактувати наступним чином: при збільшенні на 1 п.п. рівня

пільгового кредитування агропромислового комплексу (x_6) індекс ВВП аграрного виробництва відповідно підвищиться на 2,006 %.

За допомогою представлених нами моделей пропонуємо здійснити прогнозування основних результативних ознак фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та визначальних факторів впливу на них (табл. 10).

Таблиця 10

Результати прогнозування запропонованих параметрів моделі ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Параметри моделі		Роки		
		2022	2023	2024
Результативні показники				
Частка ВВП агропромислового комплексу у загальному обсязі ВВП країни	y_1	10,770	11,524	12,376
Рентабельність агропромислового комплексу	y_2	19,772	18,273	16,218
Індекс обсягу агропромислового комплексу	y_3	105,713	105,816	105,918
Продуктивність праці в аграрному виробництві	y_4	111,340	110,858	110,376
Індекс ВВП агропромислового комплексу	y_5	173,300	179,529	185,758
Фактори, які впливають на результативні показники				
Частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового комплексу	x_1	1,910	1,798	1,769
Рівень податкового навантаження агропромислового комплексу	x_2	24,747	26,408	28,069
Рівень підтримки через спеціальні режими та механізми оподаткування у ВВП	x_3	2,021	0,550	-1,163
Частка наданих капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі	x_4	8,710	9,283	9,896
Частка наданих банківських кредитів аграрному виробництву у їх загальному обсязі	x_5	4,380	4,100	3,820
Рівень пільгового кредитування агропромислового комплексу	x_6	25,238	27,034	28,829
Динаміка іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс	x_7	83,892	80,032	76,529

Розраховано автором

Отримані у процесі дослідження економіко-математичні моделі дають можливість здійснювати прогнозування основних результативних чинників з урахуванням сукупності факторів впливу. Зазначене загалом сприятиме визначенню негативного чи позитивного впливу факторних чинників на ефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Визначено, що такі інструменти механізмів фінансового регулювання державного регулювання як податкові пільги та пільгове кредитування здатні позитивно впливати на ефективність процесів у аграрному виробництві. Тому подальші дослідження в цьому контексті необхідно зосередити на розробці якісно нових стратегічних напрямів розвитку механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

В умовах європейської інтеграції особливої актуальності набувають питання дотримання вимог європейської політики щодо розвитку аграрного сектору та національної економіки в цілому. Зміст політики державного регулювання агропромислового комплексу полягає у регулюванні ринку агропромислової продукції, забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках в умовах СОТ, захисту навколишнього середовища, безпеки агропромислової продукції (екологічність). Для досягнення поставлених завдань аграрної політики та удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки в умовах європейської інтеграції, актуальним є розробка та реалізація цільових фінансових програм регулювання агропромислового комплексу, дія яких має бути спрямована на гарантування належної якості агропромислової продукції за визначеними екологічними стандартами агропромислового комплексу в ЄС.

Проведений у дисертаційній роботі аналіз наукових праць щодо формування фінансових програм фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в умовах євроінтеграції свідчить про сукупність проблем, серед яких однією із ключових є відсутність такої складової як екологічні ризики та заходи щодо їх мінімізації. Тому на особливу увагу заслуговують напрямки удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу шляхом формування програм його розвитку в умовах євроінтеграції. В сучасних умовах в Україні приділяється увага розробці цільових програм, однак методологічні підходи до їх формування чітко не були прописані, тим паче з врахуванням європейського вектору розвитку.

Відповідно до досвіду країн ЄС, державна підтримка, в рамках цільових програм, здійснюється при наявності стратегії розвитку країни чи окремо взятої адміністративно-територіальної одиниці. Слід зазначити, що при розробці програми реформування

стратегія має передбачати початковий і заключний етапи розвитку. В Україні є практичний досвід формування цільових програм за методологією стратегії розвитку сільських територій, а саме стратегічний план розвитку Карпатського сільськогосподарського регіону України (входить в цей регіон Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька області) (рис. 23).

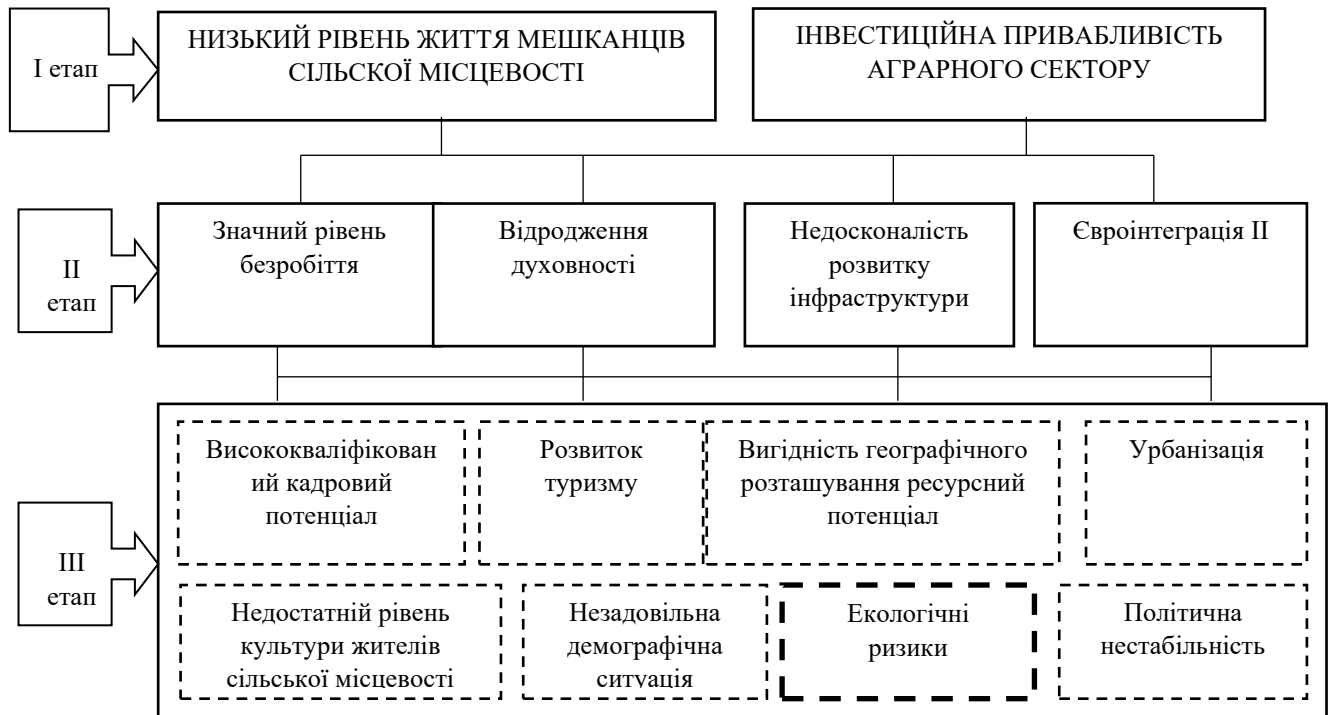

Рис. 23. Розробка економічної програми розвитку аграрного сектору України

Удосконалено на основі [43]

Виходячи із практично функціонуючої стратегії розвитку сільських територій нами здійснено її удосконалення, враховуючи сучасний стан фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та методологію ЄС (рис. 24). Тому, стратегія фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на відповідній території повинна мати три основні блоки – економіка, екологія, інфраструктура, їх мета та шляхи реалізації. Перший етап передбачає визначення методів, які використовуються при розробці стратегії. На другому етапі проводиться аналіз сучасного стану агропромислового комплексу на основі звітів статистичних органів, місцевих органів самоуправління, що розташовані на відповідній території. Третій етап передбачає

здійснення SWOT-аналізу (з'ясування слабких і сильних сторін). На заключному етапі визначаються пріоритети [41-42].

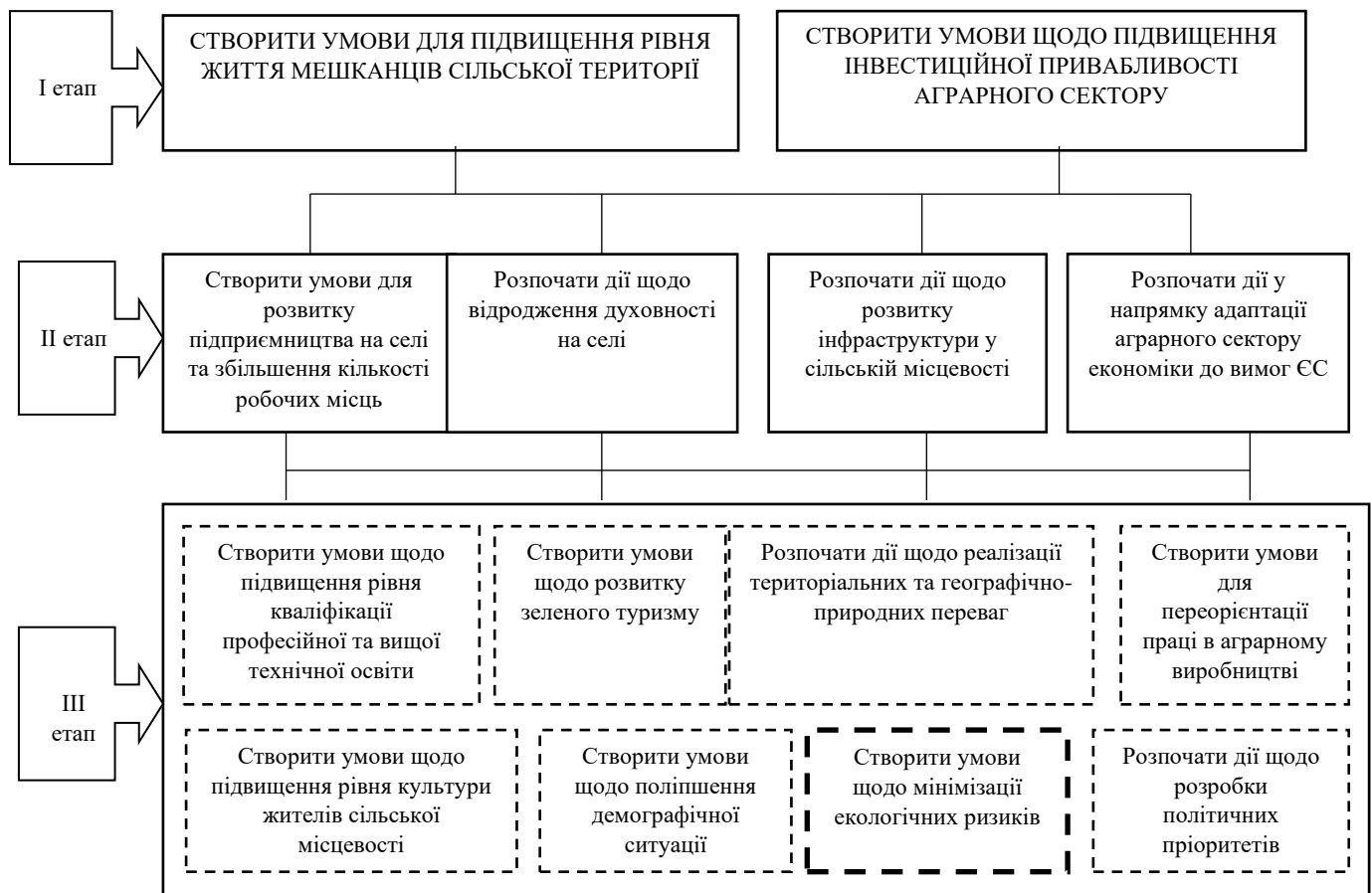

Рис. 24. Шляхи досягнення основних завдань соціально-економічного розвитку аграрного сектору*

Удосконалено на основі [44]

Тобто, для того щоб отримати фінансову підтримку місцеві органи влади повинні довести необхідність отримання фінансування для розвитку відповідної території. Обов'язковою умовою розробки і реалізації стратегії фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та відповідної території є врахування питань екологічного характеру. В свою чергу, методика розробки стратегічних проектів для різних територій (міських і сільських) однакова. В першу чергу при розробці такої стратегії мешканці відповідної адміністративної території, для якої розробляється програма, планують необхідний рівень розвитку, мету і методом спільних дискусій окреслюють майбутній проект, не обмежуючись ні в часі, ні в коштах.

Для того щоб отримати фінансування проекту необхідно: 1) обґрунтувати завдання проекту фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; 2) презентація проекту; 3) дотримання процедури затвердження документів на основі рішення місцевого самоврядування; 4) набуття проектом статусу місцевого закону (при цьому керівник регіону не може одноосібно його змінити); 5) переклад змісту проекту на іноземну мову з метою використання його при переговорах з іноземними інвесторами.

Участь у формуванні стратегії фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та відповідної території можуть приймати всі бажаючі (бажано зацікавити осіб з обласних і районних адміністрацій, депутатів, відповідальних осіб сфери житлово-комунального господарства, спортивно-оздоровчих організацій, закладів культури та охорони історичних пам'яток архітектури, також представників позаурядових спілок, товариства опіки інвалідів, об'єднання підприємців та ін., тобто необхідно повідомляти ті організації, які охоплюють певні групи людей) з тією метою, щоб програма більш повніше могла задовольнити широкі верстви населення.

Одним із ключових етапів стратегії фінансової підтримки агропромислового комплексу є аналіз екологічного середовища, що дозволяє визначити необхідні умови утилізації відходів, очищення стоків, проводиться аналіз води, повітря. Якщо у результаті дослідження буде виявлено, що на відповідній території наявне забруднення води, то першочерговим завданням в стратегії буде вирішення саме цієї проблеми. На основі описаної вище методології та методів планування стратегії державної фінансової підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу і сільських територій України, здійснюється дослідження екологічного стану відповідного регіону України. Для цього необхідно активізувати наступні заходи: по-перше, актуалізувати питання впровадження нових технологій для забезпечення необхідного рівня екологічного стану; по-друге, задіяти фінансові, податкові механізми у напрямку реалізації нових технологій, пов'язаних із захистом екологічного середовища. На основі обґрунтованих економічних показників переконати виконавців програми в необхідності використання таких технологій; по-третє, реалізувати дії (фінансові, податкові заходи), спрямовані на впровадження нових технологій із дотриманням

екологічних стандартів. Для цього органам державної влади необхідно забезпечити організацію залучення інвестицій за рахунок використання податкових механізмів для розв'язання проблем, визначених проведеним діагностуванням; по-четверте, реалізація запропонованих екологічних заходів або ж заборона дій, що спонукають до екологічних ризиків.

За вищезазначеною методикою нами пропонується удосконалити фінансовий механізм державної підтримки агропромислового комплексу і сільських територій будь-якого економічного регіону України. Мета розробки проекту повинна полягати у наступному: створити придатні фінансові умови для фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу і сільських територій відповідного регіону [45-46]. Для визначення сучасного стану фінансової підтримки агропромислового комплексу з урахуванням екологічного середовища, проведемо аналіз фінансування екологічних державних програм за рахунок державного бюджету, що стосуються розбудови аграрного сектору.

Особливістю даних програм є те, що вони є довготривалими. Так, державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року розрахована на 8 років, що ускладнює впровадження її у практичне буття і досконалий контроль за здійсненням заходів, що в ній прописані, зважаючи на досить мінливу політичну, економічну ситуацію в Україні.

Основою для розробки, реалізації та фінансування вище проаналізованих програм слугує Програма економічних реформ в Україні, наказів Міністерства аграрної політики та продовольства в Україні, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та ін. Обсяги фінансування, показники виконання цих програм регламентуються Законом України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів (за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період) на плановий та два бюджетні періоди, що настають за плановим», який затверджено у 2012 році.

Під час аналізу програм було встановлено, що їх фінансування здійснюється в основному з державного бюджету, хоча інколи для вирішення питань, зазначених у цих програмах, залучаються кошти місцевого бюджету чи інших джерел.

Закон України «Про державні цільові програми» окреслює критерії оцінки виконання завдань, визначених в певних програмах. Згідно цих критеріїв на державному рівні визначається пріоритетність розробки та впровадження цільових програм, а в подальшому визначення результативності здійснення заходів, передбачених тією чи іншою програмою [47].

Результати проведеного аналізу, свідчать про те, що незважаючи на важливість екологічних програм для захисту природного середовища, здоров'я нації і звідси активізації соціально-економічних процесів свідчать, що низький рівень фінансування цих програм спонукає до їх неефективності. Тому виникає необхідність в об'єктивному плануванні фінансових можливостей для розробки і практичної реалізації екологічних програм, у контексті удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні з урахуванням європейського досвіду.

Напрями удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в умовах євроінтеграції, на нашу думку, перш за все повинні передбачати особливості функціонування вітчизняного агропромислового комплексу в умовах СОТ. В умовах членства в СОТ, ґрунтуючись на принципі справедливої конкуренції, заходи фінансової державної підтримки агропромислового комплексу мають обмежений характер (особливо відносно питань підтримки цін), адже в пріоритеті опинилася підтримка доходів через цільові виплати на одиницю обробленої площі, голову худоби тощо. Отже, враховуючи особливості членства України в СОТ, необхідно удосконалювати фінансовий механізм державного регулювання, шляхом переорієнтації його на принцип справедливої конкуренції. Тобто державна підтримка агропромислового комплексу має враховувати три скриньки: «зеленої», «жовтої» і «блакитної» [47-56].

Отже, результати проведеного дослідження дозволили нам сформулювати рекомендації з розробки положення про розвиток механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу в умовах СОТ.

Суть розробленого положення полягає в тому, що запропонований документ являє собою механізм розподілу коштів

державної підтримки, що надаються аграрним товаровиробникам, з урахуванням показників ефективності використання державної підтримки для здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єктів агропромислового комплексу з урахуванням вимог СОТ. Об'єктом запропонованого проекту програми є аграрні товаровиробники, умови їх функціонування, результати фінансово-виробничої діяльності. З точки зору системного підходу програма – це процес переходу з початкового стану в кінцевий, тобто результат, досягнутий за допомогою низки підсистем механізмів фінансового регулювання та відповідних обмежень (рис. 25).

Рис. 25. Інтерпретація факторів, що впливають на цільові елементи проекту програми розвитку механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу

Систематизовано автором

Основні цілі реалізації програми розвитку механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу: отримання об'єктивних даних про фінансово-

виробничий стан аграрного сектору; збір інформації, необхідної для оцінки ефективності використання коштів державної підтримки агропромислового комплексу; розподіл коштів в обсязі, необхідному для простого відтворення у контексті вимог СОТ; підвищення ефективності використання наданих коштів.

Отже, можна зауважити на наступні моменти:

1. Одним з важливих інструментів механізму фінансово-кредитного регулювання аграрного виробництва є державна підтримка суб'єктів аграрного бізнесу через здешевлення відсоткової ставки по кредитах. Через відсутність коштів у державному бюджеті цей інструмент не вирішує проблемних питань щодо кредитування аграрного виробництва. На нашу думку, першочерговим завданням з удосконалення кредитування аграрного виробництва є перегляд нормативно-законодавчої бази, удосконалення інструментів застави, вирішення питань захисту прав кредиторів і позичальників, актуалізація за реалізація нових нетрадиційних інструментів механізму фінансово-кредитного регулювання: фінансового лізингу, факторингу, форфейтингу, та інших інструментів залучення кредитних ресурсів.

2. З метою забезпечення ефективності прямого бюджетного фінансування виробничих програм необхідно: вдосконалити порядок визначення суб'єктів одержання підтримки через диференційований розподіл бюджетних коштів у розрізі заходів підтримки за соціально-економічною ефективністю; передбачити оптимізацію кількості бюджетних програм підтримки аграрного виробництва, покращити їх структуру та зміст з дотриманням логічної послідовності запровадження за їх пріоритетністю, черговістю, термінами виконання та обсягами фінансування; закріпити на законодавчому рівні стимулюючої ролі бюджетної підтримки з метою забезпечення збільшення обсягів виробництва вітчизняної конкурентоспроможної аграрної продукції та просування її на внутрішньому і світовому ринках.

3. Реалізація запропонованих у дисертаційній роботі напрямів удосконалення інструментів фінансово-кредитного механізму державного регулювання в майбутньому стане основою стійкого розвитку аграрного виробництва в Україні. Основною передумовою підвищення результативності інструментів механізму фінансово-кредитного державного регулювання розвитку аграрного виробництва є забезпечення стабільності, дієвості та забезпечення

ефективності реалізації фінансово-кредитної державної політики розвитку аграрного виробництва, його конкурентоспроможності на світовому та внутрішньому ринках, гарантування продовольчої безпеки країни.

4. Одним з напрямів підвищення ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є проведення структурних реформ та системних інституційних змін, що передбачає: розробку стратегій фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на засадах ефективності використання наявного фінансового потенціалу; модернізацію сировинної сектору; структурну переорієнтацію для впровадження органічного землеробства, інтенсивного тваринництва та рослинництва; використання інвестиційних стимулів для підтримки інноваційно-інвестиційних зрушень в аграрному виробництві; використання переваг державно-приватного партнерства у контексті фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; зміна орієнтирів у виробничій, експортній, організаційній та інвестиційній структурі аграрного бізнесу з метою усунення існуючих диспропорцій.

5. В Україні нормативно-правова база, яка забезпечує реалізацію механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу досить ємна та не завжди ефективна, що робить даний механізм обтяжливим і не завжди прозорим. Отже, законодавча база щодо фінансового державного регулювання агропромислового комплексу повинна бути переглянута у бік скасування нормативних актів, які взаємодоповнюють один одного, у яких дублюються регулятивні норми з метою розробки і впровадження більш чіткої і доступної правової бази, що сприятиме фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в сучасних умовах.

6. Ефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні відображає річна динаміка результативних показників його функціонування. Такими результатами є як абсолютні показники у натуральних і грошових одиницях (наприклад обсяг виробництва, валова продукція сільського господарства, фінансовий результат аграрних підприємств тощо). Так і відносні (рентабельність агропромислового виробництва, продуктивність праці, капіталовіддача тощо). Запропоновано алгоритм багатофакторного

моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який передбачає послідовну реалізацію 9 етапів.

7. В сучасних умовах функціонування агропромислового комплексу на особливу увагу заслуговують напрямки удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу шляхом формування програм його розвитку в умовах євроінтеграції. Відповідно до досвіду країн ЄС, державна підтримка, в рамках цільових програм, здійснюється при наявності стратегії розвитку країни чи окремо взятої адміністративно-територіальної одиниці. Стратегія фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на відповідній території повинна мати три основні блоки – економіка, екологія, інфраструктура, їх мета та шляхи реалізації. Для того щоб отримати фінансову підтримку місцеві органи влади повинні довести необхідність отримання фінансування для розвитку відповідної території. Обов'язковою умовою розробки і реалізації стратегії фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та відповідної території є врахування питань екологічного характеру.

8. Напрями удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в умовах євроінтеграції, на нашу думку, перш за все повинні передбачати особливості функціонування вітчизняного агропромислового комплексу в умовах СОТ. В умовах членства в СОТ, ґрунтуючись на принципі справедливої конкуренції, заходи фінансової державної підтримки агропромислового комплексу мають обмежений характер (особливо відносно питань підтримки цін), адже в пріоритеті опинилася підтримка доходів через цільові виплати на одиницю обробленої площі, голову худоби тощо. Результати проведеного дослідження дозволили нам сформулювати рекомендації з розробки положення про розвиток механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу в умовах СОТ.

9. Фінансовий механізм державної підтримки агропромислового комплексу повинен поєднувати в собі, різні форми його реалізації – пряму (субсидування), непряму (пільгове оподаткування тощо) й опосередковану (прямо не пов'язану з аграрним виробництвом) державну підтримку. Саме гармонійне

поєднання визначених форм державної підтримки надає фінансово-кредитному механізму додаткову стійкість та ефективність. При певних умовах їх взаємодія може викликати і синергетичний ефект. У результаті дослідження нами запропоновано концептуальну схему стратегії державної підтримки аграрних виробників.

10. Фінансово-кредитна державна підтримка суб'єктів агропромислового комплексу в більшості країн світу, насамперед, в країнах Європейського Союзу, має тенденцію до зменшення прямої залежності її розміру від обсягів виробництва продукції. Відбувається також часткова переорієнтація від традиційних форм такої підтримки (цінова підтримка, виплата дотацій, субсидій, фінансові та товарні інвестиції тощо) до здійснення цього процесу заходами «зеленої скриньки».

Використані джерела:

1. Кропивко М. Ф. Стратегічне бачення аграрного устрою України. Економіка АПК. 2017. № 4. С. 5–16.

2. Ксенофонов М. М. Стратегія забезпечення стану економічної безпеки як складова стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2017. № 6. Т.3. С. 47-53.

3. Наумов О.Б. Стратегічні вектори державного регулювання агропромислового виробництва: інструменти та методи консолідації ресурсів розвитку. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. № 4. С. 93-100.

4. Гоголь Т.А., Слободяник І.Л. Складові системи забезпечення розвитку інноваційного потенціалу та їх вплив на економічну безпеку країни. Оцінка та регулювання економічної безпеки регіонального співробітництва депресивних територій в рамках євроінтеграційних процесів: монографія. Чернігів: ЧНТУ, 2018. С. 69-85.

5. Венглюк І. В. Становлення соціально-економічної безпеки підприємства. Економічний вісник Донбасу. 2013. № 3(33). С. 226–230.

6. Головіков О. М. Соціальна політика та економічна безпека / заг. ред. Є.І. Крихтіна. Донецьк : Каштан, 2004. 336 с.

7. Грибіненко О. М., Шагоян С. М. Сутність та шляхи забезпечення економічної безпеки підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету : Серія Економічні науки. 2017. № 22. Ч.1. С. 98–100.

8. Панюк Т. П., Лукомська О.І. Диверсифікація як основа структурної модернізації економічної діяльності аграрних підприємств. *зб. наук. пр. Луцького національного технічного університету «Економічний форум»*. Луцьк. 2016. Вип. 1. С. 189-197.

9. Грушко В. І., Лаптев С. М. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності в умовах глобальної фінансової кризи : монографія / за ред. О.А. Кириченка, М. П. Денисенка, В. С. Сідака. Київ : Університет економіки та права «КРОК», 2015. 412 с.

10. Грушко В. І., Коптюх О. Г. Суперечності сучасної фінансової системи України. Вчені записки. Університет економіки та права «КРОК». 2016. № 22. С. 28-33.

11. Козловський А. В., Мазур Г. Ф. Сучасні заходи стимулювання розвитку агропромислового виробництва в Україні. *Агросвіт*. 2017. № 8. С. 12–18.

12. Кутузова М. М. Теоретичні основи формування і розвитку економічної безпеки. *Молодий вчений*. 2017. № 1 (41). С. 628-631.

13. Гнатєва Т.М., Давидюк О.О. Аналіз рівня захищеності економічних інтересів аграрного виробництва в умовах інтеграції України до світового економічного простору. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 6.

14. Слободяник І.Л. Організаційні детермінанти розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору в Україні. Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. Херсон, 2018. № 27 (16). С.124-128.

15. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : теоретико-методологічний аспект. *Економіка АПК*. 2011. № 2. С. 3–12.

16. Штангрет А. М., Караїм М. М. Обліково-аналітичне забезпечення як основа прийняття рішень суб'єктами економічної безпеки підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. № 7. С. 167-170.

17. Rio Declaration on Environment and Development // Report of the United Nations Conference on Environment and Development

(Rio de Janeiro, 3-14 June 1992). Annex I – A/CONF.151/26 (Vol. I)
URL: <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm>

18. Candice Stevens. Agriculture and Green Growth / Candice Stevens URL: <http://www.oecd.org/tad/sustainableagriculture/48289829.pdf>.

19. The future of subsidy payments for organic farming URL: <http://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/161na4.pdf>.

20. Венглюк І. В. Становлення соціально-економічної безпеки підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 3(33). С. 226–230.

21. Головіков О. М. Соціальна політика та економічна безпека / заг. ред. Є.І. Крихтіна. Донецьк : Каштан, 2004. 336 с.

22. Грушко В. І., Коптюх О. Г. Суперечності сучасної фінансової системи України. *Вчені записки. Університет економіки та права «КРОК»*. 2016. № 22. С. 28-33.

23. Козловський А. В., Мазур Г. Ф. Сучасні заходи стимулювання розвитку агропромислового виробництва в Україні. *Агросвіт*. 2017. № 8. С. 12–18.

24. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : теоретико-методологічний аспект. *Економіка АПК*. 2011. № 2. С. 3–12.

25. Білик Р. Р. Оцінювання взаємозв'язків економічної безпеки та конкурентоспроможності регіону. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2017. № 1. С. 23–30.

26. Грибіненко О. М., Шагоян С. М. Сутність та шляхи забезпечення економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету : Серія Економічні науки*. 2017. № 22. Ч.1. С. 98–100.

27. Кропивко М. Ф. Стратегічне бачення аграрного устрою України. *Економіка АПК*. 2017. № 4. С. 5–16.

28. Галицький О. М., Шабатура Т. С. Методологічне забезпечення захисту економічних інтересів інноваційного розвитку суб'єктів аграрного виробництва. *Наукові записки законодавства Верховної Ради України*. 2017. №1. С.123-130.

29. Гнатєва Т.М., Давидюк О.О. Механізм забезпечення компліментарності захисту економічних інтересів аграрного

виробництва. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 5. С. 80-89.

30. Благой В. В., Базарнова Є. О. Формування комплексу заходів, спрямованих на попередження фінансової кризи вітчизняних підприємств. *Молодий вчений*. 2017. № 4.4 (44.4). С. 1–4.

31. Кутузова М. М. Теоретичні основи формування і розвитку економічної безпеки. *Молодий вчений*. 2017. № 1 (41). С. 628-631.

32. Ксенофонов М. М. Стратегія забезпечення стану економічної безпеки як складова стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2017. № 6. Т.3. С. 47-53.

33. Штангрет А. М., Караїм М. М. Обліково-аналітичне забезпечення як основа прийняття рішень суб'єктами економічної безпеки підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. № 7. С. 167-170.

34. Костецький М. Р. Управління еколого–економічною безпекою: монографія. Рівне : ППДМ, 2010, 116 с.

35. Rio Declaration on Environment and Development // Report of the United Nations Conference on Environment and Development (Rio de Janeiro, 3-14 June 1992). Annex I – A/CONF.151/26 (Vol. I) URL: <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm>

36. Candice Stevens. Agriculture and Green Growth / Candice Stevens URL: <http://www.oecd.org/tad/sustainableagriculture/48289829.pdf>.

37. The future of subsidy payments for organic farming URL: <http://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/161na4.pdf>.

38. Коденська М. Ю. Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки. *Економіка АПК*. 2013. № 6 (224). С. 14–21.

39. Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 № 739-р. Офіційний вісник України. 2013. № 76. Ст. 2831. С. 291.

40. Беренштейн Б. Л. Перспективи розвитку українського біржового аграрного ринку. *Економіка АПК*. 2010. № 1. С. 50-56.

41. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / [Б. Й. Пасхавер, О. В. Шубравська, Л. В. Молдаван [та ін.]; за ред. акад. УААН Б. Й. Пасхавера ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. Київ, 2009. 432 с.
42. Воротін В. С. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: монографія. Київ: Вид-во УАДУ, 2002. 392 с.
43. Гойчук О. І. Продовольча безпека: монографія. Житомир: Полісся, 2004. 348 с.
44. Державна підтримка агросфери: еволюція, проблеми: [монографія] / [О.М. Бородіна, М.Г. Бетлій, Н.М. Головченко та ін.]. К., 2008. 264 с.
45. Сафонов Ю. М. Інституціоналізм в умовах трансформації АПК [Електронний ресурс] Ефективна економіка. 2013. № 4. Режим доступу : [http : // www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1994](http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1994), вільний. Назва з екрану.
46. Семенова Л. Ю. Конкурентоспроможність аграрних підприємств : монографія / Л. Ю. Семенова ; Дніпропетр. держ. фін. акад. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. фін. акад., 2013. 164 с.
47. Mechanism of Sustainable Development of Economic Systems Formation : Collective monograph. Nürnberg, Deutschland : Verlag SWG imex GmbH, 2014. 438 p.
48. Вдовенко Н. М., Невесенко А. В. Сталий сільський розвиток та конкурентоспроможність аграрного сектора в умовах трансформації бюджетної підтримки. К.: Видавничий дім Кондор, 2018. 236 с.
49. Дементьєв В. В. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз. Економічна теорія. 2011. № 3. С. 5-20.
50. Козловський А. В., Мазур Г. Ф. Сучасні заходи стимулювання розвитку агропромислового виробництва в Україні. Агросвіт. 2017. № 8. С. 12–18.
51. Слободяник І.Л. Організаційні детермінанти розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору в Україні. Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. Херсон, 2018. № 27 (16). С.124-128.
52. Трофимова В. В. Регіональні інноваційні комплекси в глобальній економіці: монографія. Сімферополь: ВіТроПрінт, 2009. 260 с.

53. Піщенко О.В. Особливості регулювання еколого-економічної безпеки аграрного сектору. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2018. №3. Том3. С.308-313.

54. Українська асоціація бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів URL: <http://www.investing.org.ua>

55. Шерстобитов С. Цифровизация экономики. Бизнес & информационные технологии. 2017. №8(71). С.182-189.

56. Vdovenko N. M., Nakonechna K. V., Samsonova V. V. Mechanisms and tools of supply regulation in agricultural sector of economy. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 3 (11). Ч. 1. С. 165–169.

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У сучасному світі якість державної політики розвитку земельних відносин в Україні стала визначальним фактором забезпечення національної безпеки. Активізація ринкових відносин, прагнення побудови відкритої соціально-економічної моделі в державі, стрімка інтеграція у світові ринкові відносини зумовлюють необхідність дослідження проблеми формування та реалізації державної політики розвитку земельних відносин на основі генерації нових знань, технологій та їх прискореному освоєнні у виробництві. Однією з головних проблем сучасних земельних відносин в Україні, яке потребує вирішення є відсутність ефективної концепції формування та реалізації державної політики розвитку земельних відносин, яка дозволить здійснювати протидію можливим загрозам економічної діяльності, використовувати наявний потенціал та в цілому підтримувати належний рівень національної безпеки.

Необхідно признати, що на сьогодні в усіх сферах суспільного життя України відбуваються певного характеру трансформаційні процеси. Зростаюча потреба у забезпеченні сталого розвитку життя суспільства наполегливо вимагає і від держави і від українського суспільства принципово нового ставлення до питання формування та реалізації державної політики розвитку земельних відносин в Україні. Ситуація в земельних відносинах залишається складною й такою, що вимагає невідкладного поліпшення. Необхідність формування державної політики розвитку земельних відносин в Україні зумовлена тим, що галузь і надалі залишається екстенсивною, продукція ж, створена в ній, – з низькою доданою вартістю. Загальна картина така, що можна говорити про: деінноватизацію, особливо дрібних і середніх виробників; антинаціональний характер підтримки інновацій, адже ті розробки, які впроваджують передові підприємства, – це виключно зарубіжний продукт наукової творчості; ситуативність рішень щодо стратегічного курсу аграрного сектору, який часто змінюється у виключній орієнтації на зовнішньоринковий попит; практичну відсутність зрозумілого, підтримуваного державою курсу на пошук ефективних інновацій, спродукованих аграрною наукою.

Формації ефективності у сучасному вітчизняному аграрному секторі загалом надзвичайно широкоаспектні, адже існує чимало проблем і позитивів, на які слід звернути увагу. У цьому процесі «здіянні» організаційні, функціонально-господарські, економічні, науково-дослідницькі, але, перш за усе, управлінські результати. Поряд із вказаним, необхідно засвідчити, що за роки незалежності в Україні, в основному, сформовано організаційно-правові та ресурсно-функціональні основи у площині реалізації державної політики розвитку аграрного сектору та земельних відносин зокрема [1-2].

Зміст державної політики розвитку земельних відносин повинен становити реальну сукупність цілей, завдань, пріоритетів розвитку, програм, які розробляють і реалізують органи державної влади із залученням інститутів громадянського суспільства. Звідси, метою державної політики розвитку земельних відносин в Україні – є створення оптимальних умов для розвитку аграрного сектора, виходячи із суспільних потреб, економічних інтересів держави, гарантування продовольчої безпеки країни, необхідності адаптування до змінних внутрішніх факторів і динамічних глобальних економічних процесів. Таким чином, можна підтвердити і те, що основними напрямками державної політики розвитку земельних відносин в Україні є:

1. Науковий (розроблення Державних програм розвитку земельних відносин та Регіональних програм реалізації моделі інноваційного розвитку аграрного сектора України; розроблення науково обґрунтованої структури аграрного виробництва, виходячи із потреб споживачів та стратегічних завдань держави; ініціювання створення локальних інноваційних формувань, орієнтованих на підвищення якісного рівня співпраці науки і виробництва як виконавця та замовника; підвищення рівня результативності наукових досліджень через систему соціальних і економічних мотиваторів, формування справедливого механізму комерціалізації результатів наукових досліджень).

2. Економічний (науково-обґрунтоване збалансування витрат бюджету на науку, освіту, інноваційну діяльність, виробництво; розробка заходів щодо стимулювання збільшення частки витрат на інновації; зміна цільової спрямованості податкової системи в площину стимулювання суб'єктів господарювання до інноваційної

активності; розроблення прозорої системи пільг і дотацій активним учасникам земельних відносин).

3. Інтелектуальний (розроблення системи мотиваційних заходів для науковців з метою спонукання їх до проривних досліджень та недопущення імміграції талановитої молоді; галузеве збалансування підготовки наукових кадрів; розроблення програми підготовки фахівців з інноваційного менеджменту в аграрному секторі).

4. Інституційний (всебічна законодавча підтримка розвитку земельних відносин; створення регіональних інноваційних фондів з метою акумуляції коштів на удосконалення земельних відносин; формування інтегрованих інноваційних структур; розвиток інноваційного підприємництва).

5. Інформаційно-комунікаційний (формування при дорадчих службах консультаційних центрів, відділів із питань реалізації моделі розвитку земельних відносин; формування системи інформаційного забезпечення розвитку земельних відносин; інтеграція науково-освітнього, виробничого, управлінського, громадського та інформаційного секторів на принципах комплементарності; розробка програмного забезпечення для впровадження інформаційних технологій «блокчейн»).

6. Страховий (розвиток системи страхування в аграрному секторі, її наукова обґрунтованість та доступність товаровиробникам; створення мотиваційної системи по залученню страхових організацій до страхування суб'єктів земельних відносин; підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору України з метою диференціації ризиків) [3-7].

З огляду на визначеність домінант державної політики розвитку земельних відносин, вважаємо, що її формування та реалізація повинна передбачати і здійснюватися за результатами синхронного використання на основі загальних й спеціальних принципів забезпечення її результативності. Поряд із визначеними базовими принципами формування та реалізації державної політики розвитку земельних відносин, вважаємо, що провідну роль у здійсненні на практиці ефективної державної політики відіграють і такі значущі компоненти забезпечення її змістовності та адекватності, як раціональний і дієвий комплекс методів управління [8-9].

Систематизувавши погляди провідних науковців у сфері формування державної політики розвитку земельних відносин, запропоновано класифікувати методи управління за формою впливу на прямі і непрямі. До методів прямого впливу доцільно відносити правові та адміністративні, методами опосередкованого (непрямого) впливу є фінансово-економічні. Саме фінансово-економічні методи займають провідне місце в державній політиці розвитку земельних відносин та реалізуються через інструменти бюджетної, податкової, митної, грошово-кредитної, цінової та інвестиційної політики.

Тому з метою ефективного формування та реалізації державної політики розвитку земельних відносин, вважаємо, слід використовувати загальнонаукові методологічно важливі положення, які є обґрунтованими в межах сучасної теорії державної політики та управління. Зокрема, автором визнано за доцільне використання інструментарію системно-структурного, ресурсно-функціонального, програмно-цільового та ситуаційного теоретичних підходів у контексті розроблення комплементарної концепції формування та реалізації державної політики розвитку земельних відносин.

Поряд із вказаним необхідно засвідчити, що системний підхід при формуванні та реалізації державної політики розвитку земельних відносин знаходить своє відображення у комплексному вивченні земельних відносин, інноваційного потенціалу і тієї частини середовища, яка визначає необхідні умови їх використання, а також сприяє визначенню оптимальних для потреб України кількості та структури органів державної влади, на які покладається функція управління розвитком земельних відносин [10-11].

Системно-структурний підхід, що застосовується при формуванні та реалізації державної політики розвитку земельних відносин полягає в описі і поясненні систем, при якому досліджуються їхні елементи і залежності між ними в рамках єдиного цілого; окремі соціальні явища виконують визначену функцію в підтримці і зміні соціальної системи. Сутність його полягає у розділенні складного об'єкта на складові частини, вивченні зв'язків між ними та у визначенні притаманних їм специфічних функцій (ролей), спрямованих на задоволення відповідних потреб системи управління персоналом з урахуванням

цілісності останньої та її взаємодії із зовнішнім середовищем. В рамках положень, передбачених в системно-структурному підході, визначено елементи системного забезпечення формування та реалізації державної політики розвитку земельних відносин.

У цій відповідності підтвердимо, що за використання положень ресурсно-функціонального підходу (а саме: розумінні важливості ресурсів країни для забезпечення економічної безпеки в умовах мінливості внутрішнього й зовнішнього середовищ) можна досягти такого рівня державної політики розвитку земельних відносин, при якому буде забезпечено національну безпеку країни і створено екологічно безпечні умови для організації економічної діяльності та суспільства в цілому. Отже, відповідно до теоретико-методологічного базису формування та реалізації державної політики розвитку земельних відносин та вказаних і обґрунтованих домінант запропоновано концептуальну схему концепції державної політики розвитку земельних відносин в Україні комплементарного типу (рис.26).

Концепція державної політики розвитку земельних відносин в Україні комплементарного типу запропонована до використання у практиці державного управління, адже представлені розробки можуть стати фундаментальною основою для підготовки проектів нормативно-правових актів у контексті реалізації дієвої політики органами виконавчої влади при виконанні ними, у повній мірі, наданих законодавством повноважень. При цьому останні можна використати у напрямку реалізації на практиці положень децентралізації влади в Україні [12-13].

Отже, з метою забезпечення збалансованого розвитку, пріоритетними напрямками повинно бути раціональне використання природних ресурсів, зокрема, земельно-ресурсного потенціалу сільських територій, через відновлення його якісних складових. Науково-методичні засади здійснення програми природоохоронної діяльності держави полягають у адаптованому підході до формування мети природоохоронної діяльності й системних засобів її досягнення. Основною метою природоохоронної діяльності повинна бути система, яка здатна адаптуватися від функцій реагування на події, що відбулися, до здійснення ефективного й дієвого контролю, запровадження відповідних запобіжних дій [14-15].

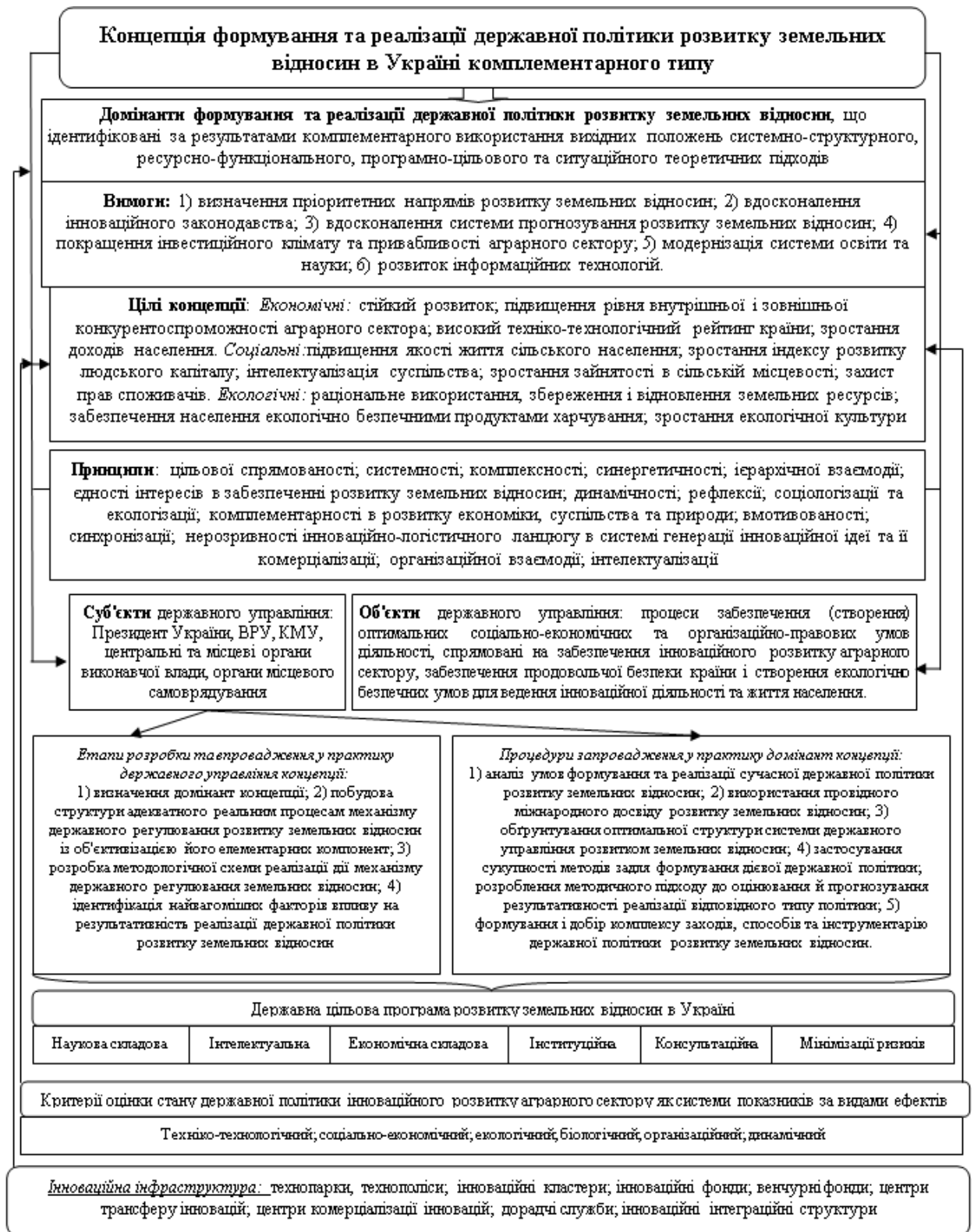

Рис. 26. Концепція державної політики розвитку земельних відносин в Україні

Розроблено автором

У результаті досліджень розроблено концептуальну модель регулювання процесів формування та використання потенціалу земельних ресурсів в Україні (рис. 27).

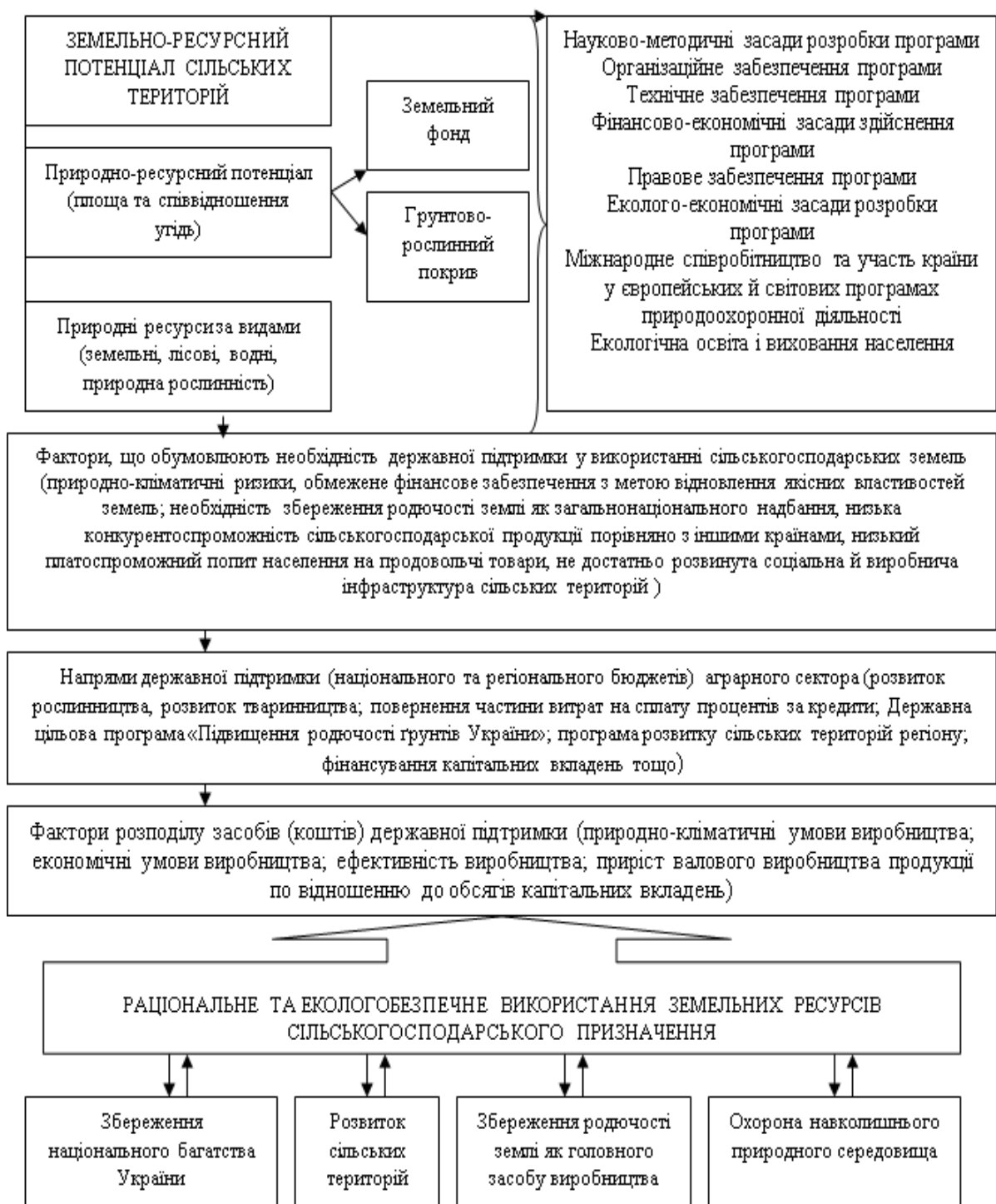

Рис. 27. Концептуальна модель регулювання процесів формування та використання потенціалу земельних ресурсів України

Сформовано автором

Отже, концептуальні засади формування і використання потенціалу земельних ресурсів ґрунтуються на державній підтримці, узгодженості законодавчих норм, програм державного і регіонального рівнів у запровадженні «еко-технологій» використання земельних ресурсів сільськогосподарського

призначення враховуючи пріоритетні засади апроксимації (наближення) законодавства до міжнародного й європейського права з метою збереження, відновлення і охорони навколишнього середовища, раціонального використання і створення передумов збереження якісних ознак земельно-ресурсного потенціалу сільських територій.

Актуальним на часі є питання щодо створення сприятливих умов до розбудови ринку землі і дієвих механізмів практичного запровадження з огляду на суспільну користь усіх видів потенціалу земельних ресурсів, значимість національного багатства України. На місцевому рівня здійснюється регулювання через передачу земельних ділянок у власність, реєстрацію права власності, права користування землею і договорів на оренду землі, вилучення або викуп земель, плата за землю, ведення земельно-кадастрової документації, узгодження проектів землеустрою, погодження будівництва різних об'єктів (від жилих і виробничих, до суспільних об'єктів), а також вирішення земельних спорів у межах законодавства.

Обумовлено, що окремим видом державного регулювання у сфері земельних відносин є економічні методи, які реалізуються через запровадження плати за придбання земель за видами цільового використання, оплати земельного податку, орендної плати, які мають залежність від якості й місця розташування земельної ділянки, а також кадастрової оцінки земельної ділянки. Крім зазначеного до економічних методів регулювання можна віднести запровадження пільг щодо плати за землю, розробку й функціонування механізму визначення, відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам за погіршення якості земель за видами, приведення їх у непридатність через нецільове використання або виснаження, надмірне антропогенне навантаження.

Скоротити рівень небезпек на сільських територіях можна за рахунок технологічного оновлення, переробки відходів та ощадливого відношення до довкілля. Для підприємств аграрного сектора вагомим чинником впливу є запровадження заходів з екологізації виробництв. Щоб розібратись у питанні забезпечення зменшення навантаження на земельні ресурси, пошуку шляхів підвищення ефективності їх використання та превентивних заходів з попередження виснажування необхідно проаналізувати світовий

досвід у впровадженні земельних реформ у зарубіжних країнах (табл. 11). Спираючись на досвід проведення земельних реформ, можна було б перейняти досвід успішної реалізації та використання позитивного економічного ефекту від впровадження реформаторських заходів. Але, запропоновані системи землекористування не дозволяють забезпечити конкурентоспроможність сільського господарства.

Таблиця 11

Світовий досвід у впровадженні земельної реформи у країнах світу

Країна, що запроваджує	Назва системи	Особливості застосування
Латинська Америка	Реформаторська	незначна концентрація земель сільськогосподарського призначення у володінні населення
у тому числі Мексика	Егідальна система землекористування	передбачає використання земель на 97% індіанськими общинами (егідо; від чого походить і назва системи)
Індонезія	«Хак мілік»	право землеволодіння і землекористування передбачає право на землю, що включає можливість передання або успадкування з моменту, коли земельні угіддя використовуються непродуктивно; уряд країни має законодавчо закріплене право вилучення й передачі землі у користування суб'єкту, що буде дотримуватись раціонального використання земельної ділянки
Єгипет	Заборона володіння землями іноземцям	забезпечення землею значної частки безземельних орендарів, зменшення нерівномірного перерозподілу, тобто, здійснення націоналізації земельних відносин із одночасним виконанням державою захисної функції у сфері природокористування
Намібія	Земельна реформа	надання позик на купівлю земельних ділянок фермерським господарствам, що мають більше 150 голів худоби

Власна розробка автора з використанням [16]

Таке явище обумовлене тим, що при концентрації земель у незначній частині населення спостерігається екстенсивне використання продуктивних земель сільськогосподарського призначення великими землевласниками та стримування застосування прогресивних технологій на дрібних підприємствах. А тому земельні реформи мають впроваджуватися гнучко і оперативно з орієнтацією на особливості внутрішнього середовища країни, забезпечуючи баланс державного регулювання земельних відносин в узгодженні і взаємодії із системою збереження інтересів сільського населення у землекористуванні, зокрема, закріплення прав як орендарів, так і орендодавців.

Отже, досягнення економічно ефективного, раціонального та соціально орієнтованого використання земельного потенціалу

можливо лише через еколого-орієнтоване використання відповідних земельних ділянок, створення прозорого механізму управління землекористування та забезпечення гарантування прав землевласників і землекористувачів. Механізм повинен орієнтуватися на встановлення лімітів у приватизації земель, спрощення процедури державної реєстрації земельних ділянок, зменшення податкового навантаження, спрощення взаємовідносин в орендній системі з ціллю найскорішого введення в обіг незадіяних земель [17-20]. На рівні місцевих громад і регіонального управління необхідне введення обґрунтованої методології здійснення планування раціонального й продуктивного використання земель, які зосереджено на сільських територіях.

Підвищення інвестиційної привабливості у цьому вимірі повинне забезпечуватись не через підвищення ринкової вартості на землю, як різновиду активу підприємства, а через докорінні інноваційно-структурні зрушення використання природного ресурсу; не через денаціоналізацію ринку землі, а через мотивування вітчизняних підприємців до ощадливого соціально відповідального ведення бізнесу. Потрібно здійснити не розпродаж земельно-ресурсної основи, що формується тисячоліттями, а розумно і поступово перейти від аналізу кількісних характеристик діяльності підприємств до інтенсивних зрушень у веденні господарювання, до виміру соціальної відповідальності аграрного бізнесу, до підтримання етики землекористування та формування ціннісних орієнтирів екологічної культури, механізмів і інструментів екологічної політики держави.

Обґрунтована доцільність та формалізована змістовність авторської організаційно-функціональної моделі удосконалення механізмів державного регулювання земельних відносин в умовах децентралізації (рис. 28).

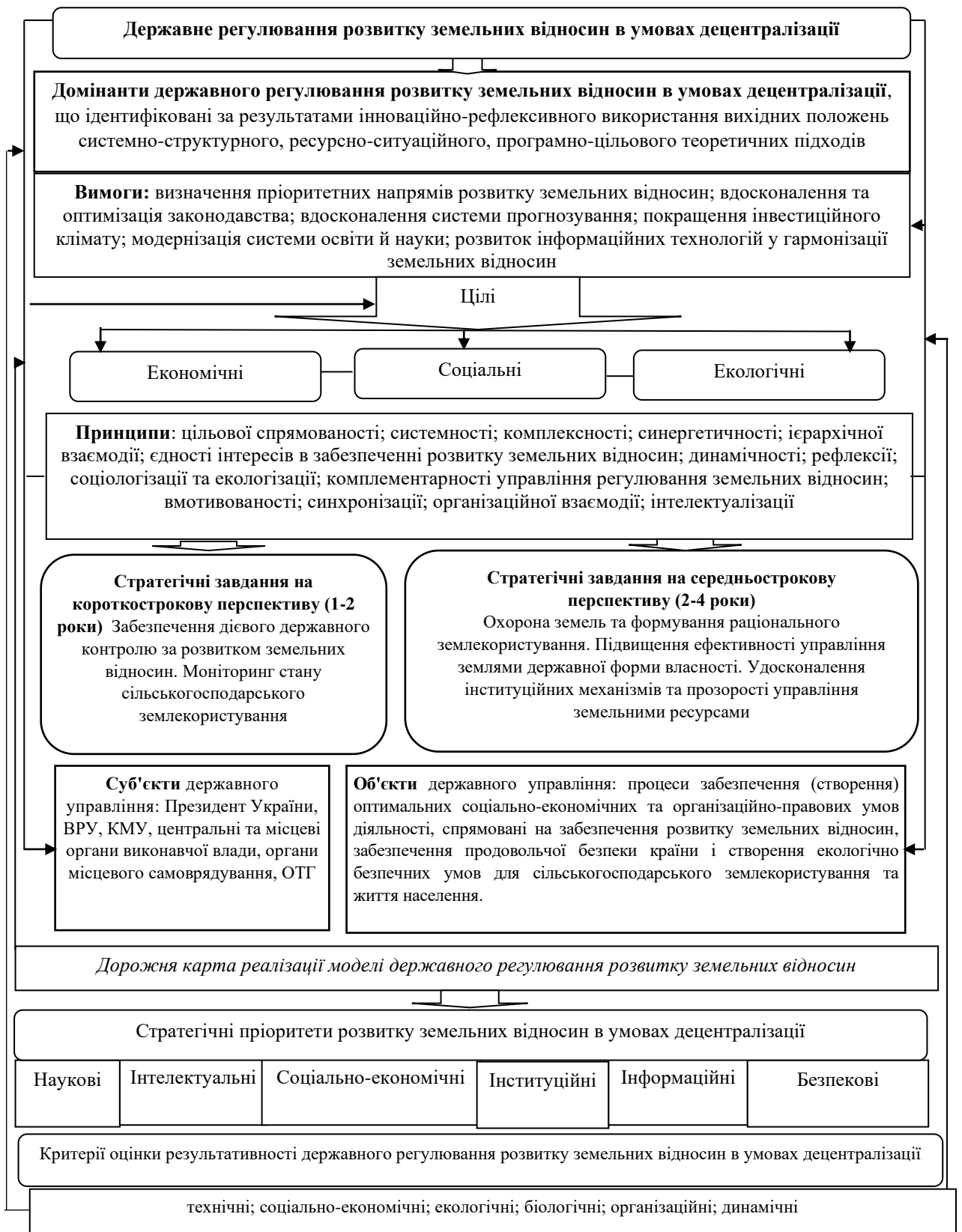

Рис. 28. Організаційно-функціональна модель удосконалення механізмів державного регулювання розвитку земельних відносин в умовах децентралізації

Розроблено автором.

Обґрунтована доцільність та формалізована змістовність авторської концепції формування та реалізації державної політики розвитку земельних відносин комплементарного типу. Визнано, що цільовими завданнями авторської концепції є наступні: Економічні: стійкий розвиток; підвищення рівня внутрішньої і зовнішньої конкурентоспроможності аграрного сектора; високий техніко-технологічний рейтинг країни; зростання доходів населення. Соціальні: підвищення якості життя сільського населення; зростання індексу розвитку людського капіталу; інтелектуалізація суспільства; зростання зайнятості в сільській місцевості; захист прав споживачів. Екологічні: раціональне використання, збереження і відновлення земельних природних ресурсів; забезпечення населення екологічно безпечними продуктами харчування; зростання екологічної культури

Запропоновано до використання чотири етапи розробки та впровадження у практику державного управління авторської концепції комплементарного типу: 1) визначення домінант концепції; 2) побудова структури адекватного реальним процесам механізму державного регулювання розвитку земельних відносин із об'єктивізацією його елементарних компонент; 3) розробка методологічної схеми реалізації дії механізму державного регулювання земельних відносин; 4) ідентифікація найвагоміших факторів впливу на результативність реалізації державної політики розвитку земельних відносин.

Отже, до основних стратегічних пріоритетів такої моделі запропоновано віднести: науковий (розробка державних та регіональних програм розвитку земельних відносин; ініціювання створення локальних інноваційних формувань, які мають орієнтуватись на підвищення рівня співпраці органів влади на різних рівнях управління враховуючи вимоги децентралізації, підвищення ефективності наукових досліджень тощо); соціально-економічний (розробка проєктів землеустрою; формування альтернативних джерел наповнення бюджету; налагодження системи оподаткування землекористувачів; формування належного інвестиційного клімату на певних сільських територіях; розвиток сільського підприємництва тощо); інтелектуальний (розробка системи мотиваційних заходів у контексті спонукання науковців до проривних досліджень і недопущення відтоку талановитої молоді інші); інституційний (законодавча підтримка сільськогосподарської

діяльності; моніторинг стану використання сільськогосподарських земель; формування інтегрованих інформаційно-інноваційних структур; становлення інституту застави земель сільськогосподарського призначення); інформаційний (впровадження проєктів у сфері проведення земельних аукціонів із використанням технології блокчейн; формування системи інформаційного забезпечення розвитку земельних відносин); безпековий (створення мотиваційної системи по залученню організацій до страхування суб'єктів земельних відносин; диференціація ризиків у землегосподарюванні тощо).

Формування ринку сільськогосподарських земель залишається одним із найбільш нагальних питань державного регулювання земельних відносин в Україні. Теоретичні основи його функціонування досить тривалий час були предметом уваги теорії державного управління. Однак для України, яка за певними історичними причинами зорієнтована на розвиток ринкових відносин в умовах міжнародної інтеграції, актуальним виявилось переосмислення та поглиблення теоретико-концептуальних засад формування й реалізації державної земельної політики. Головними проблемами формування та функціонування державної земельної політики є: 1) неоднозначне сприйняття суспільством ринкових механізмів щодо функціонування земельних відносин; 2) незадовільний рівень щодо визначеності, різні суперечності у змісті й характері прав на землю; 3) невідповідність діючих регуляторних заходів щодо функціонування ринку землі соціально-економічному характеру.

Державна земельна політика є діяльністю органів влади у сфері земельних відносин, орієнтована на раціональне використання і охорону землі, гарантування продовольчої безпеки країни та формування екологічно безпечних умов для господарської діяльності та якості життя [21]. Тобто, державна земельна політика формується у сфері регулювання земельних відносин, використання і охорони земель, землеустрою, плати за землю, ведення державного земельного кадастру, здійснення моніторингу земель та державного контролю за використанням й охороною земель. Земельна політика в конкретний період її розвитку насамперед формується під впливом загальнодержавної соціально-економічної політики та представляється в правилах розподілу і

використання земельного фонду, певних обмеженнях та стимулах у досліджуваній сфері [22].

Досить складно представити рівень впливу та державного регулювання соціально-економічних процесів, забезпечуючи результативне функціонування країни. Насамперед це стосується сільського господарства, у якому ще й до сьогодні не завершено земельної реформи й не врегульовано земельні відносини.

Дієва державна земельна політика є важливою складовою механізмів державного управління соціо-еколого-економічного поступу України, формує важливі умови для розвитку інфраструктури соціально-економічної системи й життєдіяльності всього суспільства, відіграє досить важливу роль у наповненні бюджетів всіх рівнів, може стати дієвим інструментом зміцнення позиції адміністративного устрою України.

Так, Європейська економічна комісія ООН з питань забезпечення управління земельними ресурсами представляє рекомендації, які сприяють удосконаленню державного регулювання досліджуваної сфери:

1. Законодавче представлення сутності землі, форм і характеру власності, юридична регламентація форм користування та прав на землю, певних обмежень та зобов'язань, які реєструються.

2. Комерційне використання системи державного управління земельними ресурсами у відповідності до довгострокової фінансової моделі, дієвої системи нормативно-правового регулювання й адміністративного управління, а також своєчасна орієнтація механізмів управління земельними відносинами на задоволення попиту споживачів.

3. Забезпечення прозорості діяльності системи управління земельними відносинами, надійний, вільний, із низькими витратами доступ до необхідної земельної інформації для всіх суб'єктів ринку.

4. Постійне проведення оцінки і контролю ефективності, цілісності та прозорості системи державного управління земельними відносинами за допомогою сукупності показників, які представляють, насамперед, витрати коштів та часу на виконання відповідних операцій із землями, а також рівень задоволення соціально-економічних потреб [23].

Із представлених рекомендацій на сьогодні Україною частково виконано лише першу. Напрями реалізації основних пріоритетів державної політики щодо розвитку земельних відносин

представлено в Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року».

Саме цим законом передбачено, що формування та функціонування земельних відносин проводитиметься шляхом розширення та вдосконалення відповідного нормативно-правового забезпечення, формування необхідних інституційних засад, сприяння посилення державної підтримки відповідних земельної реформи. Також акцентовано увагу на тому, що основними шляхами для удосконалення регулювання земельних відносин є: створення державної системи щодо реєстрації прав власності на земельні ділянки і розміщене на них нерухоме майно; повна персоніфікація власників і користувачів земельних ділянок сільськогосподарського призначення; удосконалення методики щодо оцінки земель, урахування вартості землі сільськогосподарського призначення при забезпеченні збалансування міжгалузевих відносин; формування інфраструктури ринку землі; формування системи земельного іпотечного кредитування; становлення та фінансове забезпечення загальнодержавних програм щодо використання і охорони земель, насамперед зменшення їх розораності, використання системи захисту від водної та вітрової ерозії, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, рекультивації порушених земель, стандартизації і нормування у сфері охорони земель; розробка проєктів організації територій новостворених землеволодінь і землекористувань до бізнес-планів сільськогосподарських підприємств; впровадження ефективної системи охорони родючості ґрунтів і системи моніторингу ґрунтів, організація суцільної агрохімічної паспортизації земель саме сільськогосподарського призначення.

Незважаючи на те, що розробляється багато програм та завдань, які прямо або опосередковано стосуються певних проблем земельної політики, земельні відносини залишаються й досі нерегульованими. Тобто повноцінного нормативно-правового поля для регулювання земельних відносин поки що не сформовано. Особливої актуальності набувають питання перебудови системи контролю за процесом використання й охороною земель, адже державний контроль, який здійснюється, є неефективним, визначена кількість порушень законодавства має тенденцію до зростання, земельні органи зазвичай самі порушують

закони, а держава не має механізму контролю за порушниками [24-28].

Значна кількість дискусій ведеться навколо проблем запуску ринку сільськогосподарських земель, його важливості і механізму функціонування. На момент дослідження в Україні діє мораторій на продаж сільськогосподарських земель, однак незважаючи на це, операції із продажу землі проводяться. Такий факт свідчить про недосконалість законодавчої бази та розвитку тіньового корумпованого сектору.

У країнах, де функціонує ринок земель, на проведення операцій купівлі-продажу накладаються значні обмеження. Так, в різних європейських державах саме той, хто купує землю, повинен мати необхідну сільськогосподарську кваліфікацію, встановлений законодавством досвід роботи, обов'язковість проживати у даному господарстві і сам працювати в ньому. У випадку, коли фермер не обробляє землі або ж використовує її неефективно, вона може у нього бути вилучена. Також практикується примусовий викуп землі у таких неефективних власників.

У США використовують механізми, за якими придбання банками землі може бути досить обмеженою вимогою продати протягом двох років землю боржника, яка придбана внаслідок неповернення наданого кредиту. Так, в Австралії для продажу землі потрібен дозвіл спеціальних органів на проведення земельних угод [29-32]. Держава також не допускає невиправданого подрібнення ділянок або ж надмірної концентрації земельного ресурсу. Також в законодавстві Данії, Німеччини, Франції, Іспанії, Норвегії, Швейцарії та Італії визначено максимальні розміри для концентрації землі у власності відповідних юридичних й фізичних осіб.

Також, у Великобританії, Швеції, Голландії й інших країнах використовуються ефективні механізми недопущення спекуляції з питань купівлі-продажу через впровадження високих податків на додану вартість, та досить високих ставок податку на прибуток, які утворюються від різниці в ціні купівлі та продажу земельної ділянки.

Проводячи оцінку ситуації, яка склалася в Україні із питань ринку сільськогосподарських земель, варто зазначити, що не всі представники наукових шкіл підтримують його запровадження, акцентуючи увагу на тому, що нині на це немає соціально-

економічних підстав, а питання є у більшій мірі політичним. Думка про те, що запуск ринку сільськогосподарських земель може вирішити багато проблем, є дійсно хибною. Так, із запуском ринку землі може взагалі зупинитись виробництво, адже виробники повинні будуть всі свої кошти вкладати в купівлю землі, а не в розвиток виробничого процесу. Така ситуація перш за все буде на користь тільки великим фінансових груп, які не обробляють землі, а прагнуть лише збагатитися за рахунок операцій купівлі-продажу [33-377]. Питання щодо запровадження ринку землі має також бути досить обдуманим. Механізми функціонування ринку мають бути насамперед прозорими, основою яких повинна стати дієва державна політика.

Підтримуємо думку науковців про те, що земельний ринок слугує засобом гармонізації відповідних відносин між суб'єктами щодо володіння, користування, розпорядження визначеними об'єктами ринку. Практично ринок не є самостійним явищем, адже він формується під впливом сукупності зовнішніх чинників та впливом держави. В розвинених країнах ринок ефективний тому, що держава створила необхідне економічне середовище. Також варто погодитись, що основним фактором виникнення і функціонування земельного ринку є не просто законодавчі акти із земельних питань, державні й міністерські рішення або ж постанови Парламенту, а загальнодержавна комплексна нормативно-правова система: діючі правила, норми, практика їх використання й рівень відповідальності всіх учасників такого ринку [38-40].

Актуальними є принципи державного регулювання ринку землі, які пропонуються науковцями сучасності: реалізація загальнодержавних інтересів шляхом орієнтації земельних ресурсів до власників, які зможуть забезпечити їх раціональне й ефективне використання; єдність державного регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення, єдність нормативно-правової бази, методів і форм державного регулювання, концентрації державою управлінських й контрольних функцій у відповідному спеціальному державному органі; послідовність державного регулювання щодо ринку сільськогосподарських земель із урахуванням сучасних тенденцій у функціонуванні земельних відносин, дотримання обраної моделі для розвитку ринку землі у відповідності до нормативної бази [41].

Ми підтримуємо думку про те, що насамперед необхідно відрегулювати саме ринок оренди сільськогосподарських земель [42]. Адже у питаннях оренди землі саме роль держави має бути вирішальною, так, як залучити у сільське господарство інвесторів варто лише надавши їм надійні державні гарантії. Також лише підконтрольність державним органам зі сторони орендарів стане основним фактором у вирішенні проблем продовольчої безпеки країни, екології й ефективного використання земель.

Таким чином оренда сьогодні дає суттєву змогу досягати оптимальних розмірів саме землекористування, не авансуючи необхідних коштів на купівлю землі, адже витрати при порівняно низьких доходах нескоро себе окуплять. Саме тому в майбутньому оренда буде гарною перспективною формою для землекористування, однак за умови, що держава буде вести постійний контроль та сприятиме розвитку цивілізованих орендних відносин, які насамперед будуть мати законодавче підґрунтя.

Особливої уваги зі сторони держави потребує також питання про цільове використання земель, адже віднесення земель до відповідної категорії та переведення їх із однієї категорії в іншу є досить важливим фактором для організації раціонального й екологічнобезпечного землекористування. В Україні найвищий показник розорюваності сільськогосподарських угідь, який є причиною для розвитку вітрової й водної ерозії з усіма негативними наслідками. Останнім часом відбуваються незаконні зміни щодо цільового призначення, яке призводить до зайняття навколо великих міст значних площ сільськогосподарських угідь під забудову. Саме тому такі процеси варто брати під особливий контроль держави, який передбачає: ідентифікацію випадків земельних правопорушень та їх реєстрацію; понесення відповідальності за порушення й стимулювання підтримки родючості ґрунту; надання відповідних консультаційних послуг.

Зауважимо, що ефективно функціонуюча державна земельна політика сприяє зростанню рівня якості життя населення шляхом становлення сприятливих умов життя та задоволення його необхідних потреб. Таким чином, на основі представленого зробимо проміжні висновки: у регулюванні земельних відносин вирішальну роль займає держава, адже вона є гарантом нормативно-правової та фінансової стабільності; на державному рівні варто проводити заходи, орієнтовані на формування

ефективного та регульованого обігу земель сільськогосподарського призначення із урахуванням законних соціально-економічних інтересів власників земельних ділянок, відповідних сільськогосподарських товаровиробників й держави; необхідно удосконалити нормативно-правове регулювання відносин щодо власності, земельних відносин, сприяння раціонального використання земельних ділянок, та посилити державний контроль за охороною й використанням сільськогосподарських земель; необхідно створити фонд земель для державної власності, для конструктивного впливу на процеси, пов'язані із обігом сільськогосподарських земель, своєчасно запобігати негативним тенденціям, у тому числі щодо спекулятивного характеру, сприяти забезпеченню стабільного землекористування та реалізацію важливих соціально значущих інвестиційних проєктів в сільському господарстві.

Сучасна державна земельна політика в Україні перебуває на етапі становлення та не відповідає світовим критеріям й вимогам належного управління відповідними земельними ресурсами. Тому держава повинна регулювати земельні відносини та вести свою політику більш ефективно, виважено, адже земля є специфічним засобом для виробництва, який потребує значної уваги.

Потрібно визнати, що процеси розробки механізмів державного регулювання земельних відносин пов'язані з нормативно-правовими, адміністративно-управлінськими та з економічними інструментами, важелями і методами, які складають основу механізму регулювання земельних відносин. Поняття механізму регулювання земельних відносин загалом не є новим для управлінської науки, але на сьогодні немає достатніх підстав вважати його ґрунтовно дослідженим. Так, зокрема, під поняттям "механізм" у техніці традиційно [40] розуміють спосіб функціонування певної системи, пристрій, що передбачає чи перетворює рух, складовими компонентами якого є: вхідна ланка, яка отримує рух від двигуна, вихідна, яка з'єднана з робочим органом машини та регульовальний пристрій. Словник української мови містить декілька визначень терміну, так, наприклад, механізм - це внутрішня будова, система чого-небудь; сукупність станів і процесів, із яких складається певне фізичне, хімічне та інші явища [43]. Тому для визначення сутності та змісту, а також структури механізму державного регулювання земельних відносин в Україні

необхідно, на твердження дисертанта, врахувати наступні методологічні основи, які репрезентовано і визначено автором у джерелах [44-45]. А саме:

1) основним призначенням механізму ДРЗВ – є організація процесів раціонального землекористування та охорони земель, які набувають певної спрямованості та цільових орієнтирів у зв'язку з функціонуванням останніх;

2) механізм ДРЗВ включає в себе: а) як організацію землекористування, так і дії суб'єктів управління через правові, організаційно-управлінські й економічні методи і важелі, що впливають на реалізацію земельних відносин; б) не є статичним функціоналом, а постійно розвивається, пройшовши ряд стадій від простої функціональної до складної управлінської системи;

3) ефективне функціонування механізму ДРЗВ, якому підпорядковують інструменти, важелі та методи впливу на процеси раціоналізації землекористування, залежить від повноти забезпечення економічних інтересів суб'єктів земельних відносин, а також від забезпечення інтересів суспільства в екологічно безпечних умовах для господарської діяльності та проживання громадян;

4) забезпечуючи реалізацію процесу користування землею, механізм ДРЗВ в Україні повинен охоплювати і регулятивні дії, що спрямовані на його адаптацію до змін як господарської, так і екологічної ситуації в державі та світі.

Змістовне наповнення загального механізму державного регулювання земельних відносин у аграрному секторі з метою подальшої капіталізації земельних ресурсів в державі (враховуючи домінанту політики децентралізації) дозволяє представити найвагоміший та найбільш результативний прикладний інструментарій, який варто використовувати в межах саме нормативно-правового механізму державного регулювання земельних відносин в аграрному секторі України. Такий механізм представляє собою сукупність інструментів безпосереднього впливу на суспільно-економічні відносини щодо використання, розпорядження, охорони й відтворення земельних ресурсів в сільському господарстві.

Адже держава, через нормативно-правову базу, проводить виважену політику, яка надає органам місцевого самоврядування можливість самостійно розпоряджатися землями

сільськогосподарського призначення у межах відповідних територіальних громад. Тобто, інструменти нормативно-правового регулювання – є обов'язковими до виконання та забезпечують особливий спосіб законодавчого впливу на поведінку всіх учасників земельних відносин, а саме: врегулювання питань права власності на землю, його змісту й способів реалізації; сприяння раціональному землекористуванню, охорона та відтворення земельних ресурсів в аграрному секторі.

Насамперед, інструментарій нормативно-правового регулювання передбачає екологічні та ресурсні закони й відповідні підзаконні нормативно-правові акти. Отже, основним завданням нормативно-правового механізму державного регулювання земельних відносин в аграрному секторі є становлення та закріплення права кожної людини і всього суспільства на екологічно безпечне навколишнє середовище, встановлення права громадян і юридичних осіб на приватну власність на землю й інші природні ресурси.

Визначеність змістовності загального механізму регулювання у контексті подальшої капіталізації земельних ресурсів в державі (задля його інкорпорації до домінант політики регулювання на перспективу) дозволяє виокремити найвагоміший та, наразі, найбільш дієвий прикладний інструментарій, який, на твердження дисертанта, слід використовувати в межах правового підмеханізму державного регулювання земельних відносин (доведено автором у [38-40.]).

Відтак, засвідчимо і про те, що першоосновою правового підмеханізму ДРЗВ в Україні – є законодавча база, що визначає взаємовідносини суб'єктів земельних відносин та відповідні організаційні структури управління землекористуванням в Україні. Саме держава, через законодавчу базу, проводить політику, спрямовану на підвищення економічної самостійності територій та надає органам місцевого самоврядування можливість самостійно розпоряджатися землями територіальних громад (засвідчено у науковому джерелі [34-38]).

Водночас підтвердимо, що нормативно-правова та законодавча бази дозволяють контролювати діяльність органів місцевого самоврядування у сфері регулювання земельних питань шляхом обов'язкового погодження землепорядної документації органами державної виконавчої влади (тобто, виконувати оцінку за

вимогами, передбаченими автором вище – у табл. 3.3). Тому, підтвердимо і таке: інструменти нормативно-правового регулювання – є обов’язковими та забезпечують специфічний спосіб правового впливу на поведінку учасників земельних відносин щодо закріплення права власності на землю, його змісту та способів реалізації, забезпечення раціонального землекористування, охорони і відтворення земельних ресурсів, охорони навколишнього середовища, захисту екологічних прав та інтересів суспільства та суб’єктів господарювання. Поряд із цим, інструментарій нормативно-правового регулювання включають екологічні та ресурсні закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Слід відзначити, що інструменти нормативно-правового регулювання, покликані забезпечити ефективне втілення правових норм у процес державної політики регулювання земельних відносин. Також за результатами розробки цього складу інструментарію, встановлюються правові норми здійснення управлінського впливу всіх елементів структури механізму формування та реалізації ДПРЗВ, які визначають цілі, завдання, принципи функціонування механізму і регламентують відносини, що виникають у земельній сфері [21-45]). Необхідно вказати і на те, що наразі дозвільні інструменти адміністративно-правового підмеханізму ДРЗВ передбачають ідентифікацію параметрів екологічної безпеки у процесі підготовки, прийняття і реалізації управлінських рішень щодо земель, мінімізацію екологічного ризику, запобігання і обмеження негативного впливу виробничо-господарської діяльності на земельні ресурси та стан довкілля.

Відтак, провідним призначенням правового підмеханізму державного регулювання земельних відносин – є формування та закріплення права кожної людини та суспільства загалом на безпечне навколишнє природне середовище, визначення права громадян та юридичних осіб на приватну власність на землю та інші природні ресурси (визнано автором дисертації у [25]).

Адміністративний підмеханізм державного регулювання земельних відносин пронизує усі рівні та відносини у сфері державного регулювання і, відповідно, є сукупністю прийомів впливів, заснованих на використанні об’єктивних організаційних відносин між людьми та загально-організаційних принципів управління. Реалізація дії цього підмеханізму здійснюється за

рахунок використання організаційних, розпорядчих та економічних методів впливу.

Організаційно-адміністративний механізм державного регулювання земельних відносин в аграрному секторі діє на всіх рівнях у сфері державного регулювання та, насамперед, є сукупністю злагоджених прийомів щодо впливу, рунтуючись на використанні відповідних об'єктивних організаційних відносин між стейкхолдерами. Реалізація такого механізму відбувається шляхом використання організаційно-розпорядчих та економічних методів безпосереднього впливу. Зазначимо, що специфічними особливостями організаційно-адміністративного механізму є: а) безпосередній вплив на об'єкт управління шляхом визначення його конкретних повноважень; б) визначення суб'єктом управління поточної та стратегічної мети, завдань щодо реалізації управлінського процесу, алгоритму дій, термінів їх виконання, ресурсного забезпечення, завдання та послідовність їх виконання; в) юридична обов'язковість управлінських актів, недотримання яких призводить до понесення відповідальності [46].

Зазначимо, що на сьогодні існує тісний зв'язок між організаційно-адміністративним та нормативно-правовим механізмами державного регулювання земельних відносин, адже, визначені важелі та регулятори, комплексно, визначають встановлення певних порогових рамок й норм поведінки у контексті зміцнення взаємодії між стейкхолдерами земельних відносин, а тому регламентацію процесів безпосереднього використання, володіння та відтворення земельних ресурсів.

У свою чергу організаційно-адміністративний механізм державного регулювання земельних відносин передбачає реалізацію комплексу організаційно-землевпорядних, планувальних інструментів й відповідну інституціональну структуру управління. Такий механізм забезпечує в сучасних умовах проведення впорядкування і регулювання земельних відносин з метою сприяння розвитку аграрного сектору України.

Фінансово-економічний механізм державного регулювання земельних відносин включає склад різноманітних диверсифікованих економічних важелів й фінансовий інструментарій щодо сприяння формування сучасної системи земельних відносин в умовах децентралізації влади з метою економічного обґрунтування встановлених заходів орієнтованих на

раціональне використання й відтворення такого важливого для України ресурсу, як земля (табл. 9) [47]. Представлені групи інструментарію дозволяють визначити й окреслити напрями фінансово-економічного впливу на різних стейкхолдерів земельних відносин з метою забезпечення стійкого раціонального землеволодіння та землекористування.

Таблиця 12

Інструментарій фінансово-економічного механізму державного регулювання земельних відносин в Україні

Інструменти економічного стимулювання	Ринкові інструменти	Кредитно-іпотечні інструменти	Фіскально-бюджетні інструменти	Інноваційні інструменти
- державні субсидії, дотації та субвенції; - податкові та кредитні пільги; - державні інвестиційні фонди	- ринкова ціна землі; - експертна оцінка землі; - земельні аукціони; - екологічний маркетинг	- земельна іпотека та земельні банки; - державне пільгове кредитування	- земельний податок; - екологічні податки; - штрафні санкції; - орендна плата; - нормативна оцінка землі	- державний інноваційний фонд; - еко-інновації в землекористуванні; - безвідсоткове бюджетне кредитування; - інноваційні проекти сталого землекористування

Узагальнено автором на основі досліджень [48]

Отже, інструментами фінансово-економічного стимулювання є заходи, які використовують ринкові важелі з метою досягнення поставлених цілей, які безпосередньо призначені для орієнтації діяльності стейкхолдерів земельних відносин в екологічно орієнтованому напрямку щодо раціонального використання земельних ресурсів впливаючи на витрати і вигоди від використання різних альтернатив поведінки. Зокрема, базові засади економічного стимулювання щодо раціонального використання та охорони земель закріплені в Земельному Кодексі України.

Діючий та попередній Уряди України проголосили наміри щодо використання заходів із підвищення енергоефективності та енергозбереження та, відповідно, пріоритетність у впровадженні екологічно чистих технологій у різних галузях національного господарства. Тому, актуальності набувають питання впровадження технологій, які допоможуть вирішити кричущі проблеми раціонального використання й відтворення землі, які є стратегічно важливими для України. Саме тому, екологічний механізм державного регулювання земельних відносин є спеціальним

важелем, який містить інструменти організаційно-адміністративного, нормативно-правового та фінансово-економічного механізму й об'єднує інструменти прямого і опосередкованого впливу на стейкхолдерів земельних відносин у напрямку стимулювання до вчинення, або утримання від негативних певних дій в процесі землекористування, та орієнтовані на зацікавленість землевласників або землекористувачів на раціональний підхід і оптимізацію у використанні землі як важливого природного ресурсу.

Варто зауважити, що саме земля належить до числа обмежених невідновних ресурсів, актуалізуючи питання збереження її корисної властивості для майбутніх поколінь. Дана догма вимагає чіткості у процесі диференціації антропогенного навантаження на земельні ресурси, встановлюючи дозвільні й недозвільні способи експлуатації землі, процесу мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище.

Слід наголосити на важливості обов'язкового використання механізму власності у процесі регулювання земельних відносин в умовах децентралізації. Вітчизняним законодавством встановлено, що земельна ділянка може бути об'єктом певних цивільних прав виключно з моменту її формування (окрім випадків суборенди, сервітуту щодо частин земельних ділянок) і державної реєстрації права власності. Особливої актуальності набувають питання врегулювання земельної власності, які передбачають насамперед: а) інвентаризацію земель та встановлення чітких меж населених пунктів; б) врегулювання на законодавчому рівні методики формування земель державної і комунальної власності; в) нормативно-правове врегулювання розмежування земель а їх територіальністю, власністю тощо. Ключовими інструментами ідентифікації земельних ділянок, які забезпечували б достовірність, відсутність дублювань й максимальну інформативність, є кадастровий номер земельної ділянки й Державний земельний кадастр.

Встановлено, що в регулюванні земельних відносин ключова роль повинна бути відведена саме державі, адже вона повинна розробляти ефективну нормативно-правову базу, виступати гарантом для продовольчої безпеки країни, формувати екологічно безпечні умови для провадження господарської діяльності і сприяти раціональному використанню й охороні землі а також

нести відповідальність за дії, які будуть вступати у протиріччя із діючим законодавством. Державна земельна політика в Україні перебуває на етапі формування і на цей час не відповідає світовим критеріям та вимогам належного управління земельними відносинами. Для запровадження дієвого ринку купівлі-продажу сільськогосподарських земель відсутні необхідні соціально-економічних передумов, питання у значній мірі має лише політичний характер. Зарубіжний досвід також свідчить, що перш ніж запускати ринок землі варто розробити необхідну нормативно-правову й документальну базу. Як свідчить, історичний досвід саме запровадження ринку землі повинно проходити поступовий, поетапний шлях а не нав'язуватися різними насильницькими методами. Актуалізуються потреби скорішого вирішення завдання щодо вдосконалення ринку оренди, адже саме оренда дає змогу досягати тих оптимальних розмірів у землекористуванні, не авансуючи необхідних коштів на купівлю землі, адже витрати при порівняно низьких доходах досить нескоро себе окуплять. Тому в майбутньому саме оренда буде перспективною формою землекористування, однак за умови, що держава буде використовувати ефективні механізми щодо контролю і сприятиме розвитку орендних відносин, які будуть мати законне підґрунтя. Насамперед це стосується врегулювання законодавчого поля щодо спадкоємства власності, надання орендарям й орендодавцям однакових прав та інше.

Процес логічного завершення земельної реформи в аграрному секторі економіки в Україні потребує наукового обґрунтування інституціонального розвитку, що передбачає визначення та конкретизацію набору інструментів і методів здійснення заходів, спрямованих на раціональне землекористування та охорону природно-ресурсної сфери. Розробка таких підходів є першочерговим завданням та основою подальших дій у напрямі збереження та відтворення земельних ресурсів України. У зв'язку із цим подальший розвиток земельної реформи пропонуємо здійснювати на основі підходів зазначених на рис. 29.

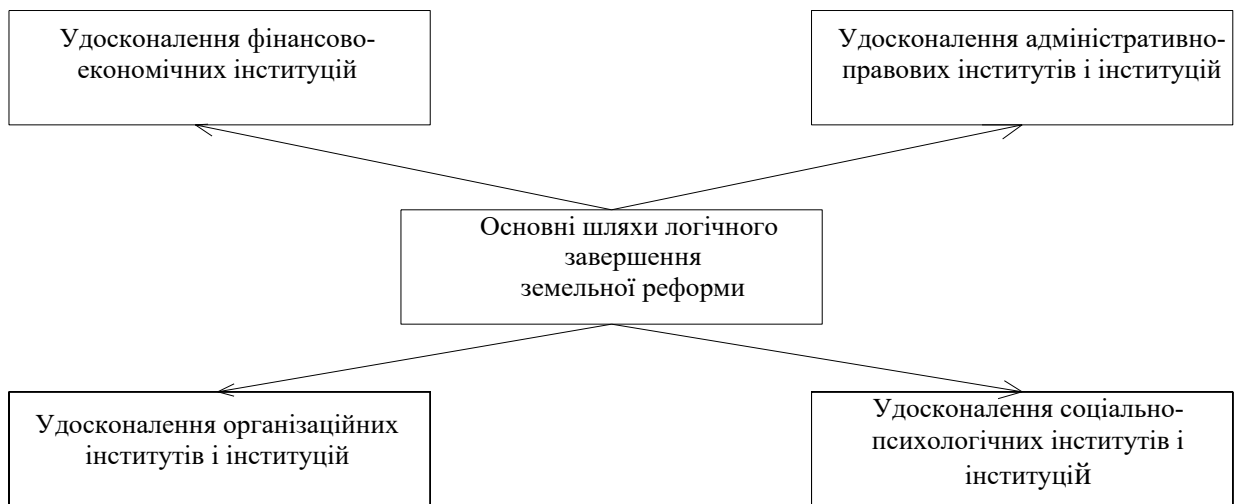

Рис. 29. Основні шляхи логічного завершення земельної реформи
Розроблено автором.

Наведений рисунок дає змогу чітко визначити структуру підходів, спрямовану на завершення земельної реформи. Запропонована структурна схема не є вичерпною, але переконує у необхідності визначення концептуальних підходів до формування та здійснення ґрунтовних перетворень для завершення земельної реформи в Україні.

Відповідно до суспільних вимог, основними завданнями державної політики у сфері обігу земель сільськогосподарського призначення повинні бути: зміцнення продовольчої безпеки країни; захист законних інтересів власників та користувачів земельних ділянок; покращання рівня зайнятості сільського населення та демографічного стану у сільській місцевості; забезпечення сталого землекористування, раціонального та ефективного використання земель; забезпечення сталого розвитку сільських громад; підвищення капіталізації та ліквідності землі як економічного активу; забезпечення справедливої ціни на землю та рівня плати за користування землею; запобігання уникненню фіскальних втрат і застосування тіньових схем ухиляння від оподаткування, рейдерських схем захоплення земель, використання підставних осіб у разі набуття права власності та користування на землю; запровадження механізмів запобігання спекулятивним операціям та монополізації земель сільськогосподарського призначення.

Крім того, необхідно визначити інституційні шляхи реалізації завдань державної політики у сфері обігу земель сільськогосподарського призначення шляхом: закріплення

мінімальних норм зайнятості населення на одиницю площі сільськогосподарських угідь; обмеження площі земель, що може перебувати у власності однієї особи; заборони на перепродаж земельних ділянок на певний строк; запровадження диференційованого розміру державного мита під час здійснення продажу земель, що пов'язано з експертною (ринковою) оцінкою земель; установлення певних вимог до потенційних покупців земельних ділянок; запобігання подрібненню земельних ділянок шляхом консолідації земель; заборони на зміну цільового призначення земельних ділянок, крім їх відчуження для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності; запровадження мінімального та максимального строку оренди земельних ділянок; підвищення розміру земельної ренти; запровадження прогресивної шкали плати за сільськогосподарські угіддя залежно від часу, протягом якого вони не використовуються; підтримка економічно активної частини сільського населення; удосконалення платності сільськогосподарського землекористування [50].

Прийняття нового законодавства практичне впровадження закріплених у ньому норм дозволить:

1) забезпечити інтереси держави як представника народу України під час включення сільськогосподарських земель до економічного обігу;

2) спрямувати фінансову активність при обігу сільськогосподарських земель в русло реального виробництва, підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва шляхом виключення спекулятивних операцій на ринку земель;

3) припинити незаконне використання сільськогосподарських земель без належних правових підстав (невитребувані паї, запроектовані польові шляхи, господарські двори, сінокоси і пасовища тощо);

4) досягти сталого землекористування за рахунок введення і реалізації проектів землеустрою, з еколого економічного обґрунтування сівозмін;

5) підвищити інвестиційну привабливість аграрного сектора та економіки України в цілому.

Узагальнивши результати досліджень і врахувавши перспективи на майбутнє, необхідно формувати стратегію розвитку державного регулювання земельних відносин, яка має включати такі етапи:

1. Розробку і прийняття нового Земельного кодексу та Державної програми розвитку земельних відносин. Численні зміни, внесені до чинного Земельного кодексу, який лише узаконив «указні» правові норми щодо паювання і приватизації земель, не дають позитивного результату.

Новий Земельний кодекс повинен кодифікувати всі напрацьовані земельні правові інституції та забезпечити реорганізацію і подальшу трансформацію земельних відносин, направивши їх у цивілізоване, суспільно важливе русло, забезпечивши формування і створення стійких високопродуктивних виробничих аграрних структур, головним чином кооперативного типу.

2. Налагодження економічних відносин та правових інституцій, які повинні враховувати зональні та регіональні особливості розвитку сільського господарства, традиційні інститути земельних відносин та соціально-економічний стан села. Неприйнятний підхід щодо необхідності суцільної деколективізації, а пропоновані кооперативні аграрні підприємства актуальні лише для частини регіонів. Узявши до уваги соціально-економічну та зональну специфіку, необхідно розробити регіональні державні програми, які б ураховували особливості регіонів.

3. Аналіз головних тенденцій розвитку земельних відносин та врахування попереднього негативного досвіду, що потребує: припинення безоплатної приватизації земель за межами населених пунктів; інвентаризацію і передачу частини земель державної власності сільгосппризначення Державному фонду чи агентству земель; виділення та передача сільським й селищним радам громадські сінокоси, пасовища і городи в комунальну власність; представити шляхи і відрегулювати державну позицію щодо домінування державної власності на землю.

4. Мораторій на обіг земель сільськогосподарського призначення необхідно зняти лише за умови, якщо обіг земель буде інституціонально охоплений державним регулюванням та сформується відповідні інститути ринку земель. Економічний обіг земель сільськогосподарського призначення, необхідно підпорядкувати суспільним інтересам з питань консолідації земель, обов'язкового збереження природної родючості, цільового, продуктивного та раціонального використання, ввівши відповідні санкції, аж до вилучення земель.

5. Необхідно повернутися від спільно-часткової до спільно-сумісної форми власності на земельні частки (паї) без права виділення паю в натурі в цілісному масиві. Консолідоване спільно-сумісне використання в межах масиву повинно бути обов'язковою умовою і головним обтяжувальним елементом власності. До того ж введення поземельних книг і витягів замість державних актів зберігатиме актуальність і можливість реалізації права в частині продажу, обліку та внеску в кооператив. Особливо, це актуально для господарств що ведуть органічне землеробство і ретельно поліпшують властивості ґрунтів.

Розробка, схвалення та реалізація стратегії розвитку державного регулювання земельних відносин дозволить вирішити більшість проблем у цій сфері, а також створить прозорі, стабільні й ефективні механізми державного регулювання земельних відносин, дасть змогу сформувати інвестиційно-привабливий клімат, сприятиме розвитку землеустрою, забезпечить раціональне та ефективне землекористування.

Сучасна світова економіка характеризується кардинальними змінами у визначенні напрямів економічного прогресу. Основні акценти сьогодні переміщуються на прискорений розвиток, перехід до стратегії регулювання. Для країн з ринковою економікою регулювальна роль держави полягає у створенні найсприятливіших умов для проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, надання свободи дій там, де втручання держави зайве.

Державне регулювання розвитку ринкових відносин у земельній сфері можна визначити як систему цілеспрямованого організаційно-адміністративного та економічно санкціонованого, стимулюючого впливу держави на суспільні процеси і відносини щодо економічного обороту й обігу земельних ділянок та прав на них, включаючи право володіння, користування і розпоряджання відповідно до існуючих нормативно-правових, інституційних, суспільних традицій та норм поведінки. На рис. 30 розкрито основні цілі державного регулювання.

Рис. 30. Мета державного регулювання ринку земель

Сформовано автором.

Ідентифіковані принципи державної регуляторної політики в земельній сфері [42-48]:

– обґрунтування необхідності державного регулювання земельних відносин для недопущення дисбалансів у суспільній сфері;

– збалансованості інтересів – формування регуляторними чинниками балансу інтересів суспільства, окремих громадян, господарюючих суб'єктів і держави;

– актуальності – відповідність механізмів та методів регулювання нинішній суспільній потребі та відносинам з урахуванням можливих ризиків і фактів розвитку та впливу;

– позитивних результатів – позитивний вплив регуляторних дій держави, з отриманням економічних ефектів при незначних затратах ресурсів, висока окупність державних витрат;

– прогнозів і очікуваних перспектив – послідовність, стабільність регуляторної політики, системність розвитку у визначеному суспільному напрямку; плановий курс;

– урахування громадських інтересів, відкритість і функціональність громадського контролю на всіх етапах реалізації регуляторних норм держави [467].

Спираючись на вказані принципи державного регулювання земельного обороту і формування ринку земель, різні види економічного обігу для різних сегментів ринку земель держава повинна дотримуватися чіткої інституціалізації (розвитку) з використанням відповідних регулювальних методів (рис. 31).

Правова частина включає правові інституції, норми і правила, які визначаються передусім земельним законодавством і є обов’язковими для виконання. Їх здійснення контролюється органами державної влади, землевпорядною службою, судовими інстанціями.

Рис. 31. Інституціалізація механізмів державного регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення

Джерело: сформовано автором.

Основою правової частини механізму управління земельними ресурсами можна вважати положення правового механізму управління, які закладені Конституцією України та Земельним кодексом України. На їхній базі вибудовуються основні елементи правового механізму управління. У зв’язку із загостренням ситуації у галузі земельних відносин та землекористування в Україні, необхідністю вирішення невідкладних проблем землеустрою та

формування сталого землекористування у ринкових умовах розробка нормативно-правових актів є одним з головних завдань державного регулювання ринку землі [42].

Отже, для впорядкування земельних відносин необхідно розглядати земельні ресурси як складову єдиного соціально-економіко-правового комплексу в триєдиному вимірі: як соціальний розвиток, що створює умови для життя та існування населення; як просторовий базис розміщення продуктивних сил, а також як предмет та засіб праці, що забезпечить раціональне використання землі і приведе не тільки до суттєвих змін у функціонуванні земельних відносин шляхом зменшення земель у відчуженні та нерозподільній спадщині, але й допоможе економіці в цілому. Тобто за такого вирішення визначених питань стає можливим формування адекватного механізму державного регулювання розвитку ринку сільськогосподарських земель та раціонального використання земельних ресурсів.

Встановлено, що найбільш важливим в умовах сьогодення для України стає крок щодо формування інституту цивілізованого ринку землі. В цьому контексті для держави необхідним завданням залишається формування відповідного розвинутого нормативно-правового забезпечення, яке б спрямувало на вирішення питань гармонізації суспільних інтересів владу, бізнес та громаду. Вище запропоноване може бути суттєвою передумовою для забезпечення сталого розвитку. Визначено основні шляхи розвитку державного регулювання ринку сільськогосподарських земель. За такого вирішення визначених питань стає можливим формування адекватного механізму державного регулювання розвитку ринку сільськогосподарських земель та раціонального використання земельних ресурсів. Для логічного завершення земельної реформи в першу чергу потрібно виконати наступні умови: передача земель у трастове управління, боротьба с корупцією, децентралізація земельних відносин, прозорість земельних рішень, впровадження системи контролю за землями, удосконалення системи консервації земель, удосконалення системи обігу земель, розвиток ринку землі. Розвинуто науково-практичні положення при розробці, схвалені та реалізація стратегії розвитку державного регулювання земельних відносин, що дозволить розв'язати більшість проблем у цій сфері, а також створить прозорі стабільно діючі, ефективні механізми державного регулювання земельних відносин, дозволить

сформувати інвестиційно-привабливий клімат, сприятиме розвитку землеустрою, забезпечить раціональне та ефективне землекористування.

Для вирішення проблем державного регулювання земельних відносин в Україні в умовах децентралізації інтерпретовано комплексний механізм, який включає нормативно-правовий, організаційно-адміністративний, фінансово-економічний, екологічний і механізм врегулювання земельної власності, які перебувають у тісній взаємодії, ґрунтуючись на принципах, функціях, інструментах і методах різних управлінських рівнів. До основних інструментів такого механізму запропоновано віднести: нормативно-правові (розробка та прийняття природноресурсного й екологічного законодавств; загальна й секторальні стратегії розвитку, дорожні карти; концепції, стратегії, цільові програми у сфері розвитку земельних відносин тощо); інституціональні (розмежування повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування щодо земельних ресурсів; реалізація державної політики щодо використання і охорони земель; інституалізація форм власності та прав власності на землю); адміністративно-контрольні (публічний контроль за використанням, охороною і відтворенням земельних ресурсів; відповідальність за порушення або невиконання законодавчих норм у сфері власності, охорони й відтворення земельних ресурсів; моніторинг стану навколишнього середовища; екологічна сертифікація норми, ліміти); землевпорядні (цільове призначення використання земельних ресурсів; меліоративна організація території; сівозміна; землевпорядна звітність і запровадження у практику проєктів із землеустрою); інформаційні (моніторинг стану земель та ґрунтів; відкритість інформації державного земельного кадастру й системи реєстрації земельних ділянок; впровадження технологій диджиталізації); стимуляційно-мотиваційні (пошук та забезпечення державних субсидій, дотацій і субвенцій; податково-кредитні пільги; інвестиційні фонди); ринкові (ринкова ціна землі; експертна оцінка землі; земельні аукціони; екологічний менеджмент та маркетинг); фінансово-економічні (земельна іпотека й земельні банки; встановлення земельного податку; обґрунтування штрафних санкцій; орендна плата; оцінка землі); інноваційні (екоінновації в землекористуванні; публічний інноваційний фонд, безвідсоткове бюджетне кредитування; інноваційні проєкти землекористування).

Запропонований механізм орієнтований на досягнення ефективності регулювання земельних відносин з метою забезпечення раціонального використання та охорони землі як головного ресурсу природи, використання якого в ресурсних обмеженнях, притаманних Україні, дозволить забезпечити продовольчу безпеку та створити екологічно безпечні умови для ведення господарської діяльності й підвищення рівня якості життя громадян.

Формування ринку сільськогосподарських земель залишається одним із найбільш нагальних питань державного регулювання земельних відносин в Україні. Теоретичні основи його функціонування досить тривалий час були предметом уваги теорії державного управління. Однак для України, яка за певними історичними причинами зорієнтована на розвиток ринкових відносин в умовах міжнародної інтеграції, актуальним виявилось переосмислення та поглиблення теоретико-концептуальних засад формування й реалізації державної земельної політики. Головними проблемами формування та функціонування державної земельної політики є: 1) неоднозначне сприйняття суспільством ринкових механізмів щодо функціонування земельних відносин; 2) незадовільний рівень щодо визначеності, різні суперечності у змісті й характері прав на землю; 3) невідповідність діючих регуляторних заходів щодо функціонування ринку землі соціально-економічному характеру.

Державна земельна політика є діяльністю органів влади у сфері земельних відносин, орієнтована на раціональне використання і охорону землі, гарантування продовольчої безпеки країни та формування екологічно безпечних умов для господарської діяльності та якості життя [30]. Тобто, державна земельна політика формується у сфері регулювання земельних відносин, використання і охорони земель, землеустрою, плати за землю, ведення державного земельного кадастру, здійснення моніторингу земель та державного контролю за використанням й охороною земель. Земельна політика в конкретний період її розвитку насамперед формується під впливом загальнодержавної соціально-економічної політики та представляється в правилах розподілу і використання земельного фонду, певних обмеженнях та стимулах у досліджуваній сфері [31].

Досить складно представити рівень впливу та державного регулювання соціально-економічних процесів, забезпечуючи результативне функціонування країни. Насамперед це стосується сільського господарства, у якому ще й до сьогодні не завершено земельної реформи й не врегульовано земельні відносини.

Дієва державна земельна політика є важливою складовою механізмів державного управління соціо-еколого-економічного поступу України, формує важливі умови для розвитку інфраструктури соціально-економічної системи й життєдіяльності всього суспільства, відіграє досить важливу роль у наповненні бюджетів всіх рівнів, може стати дієвим інструментом зміцнення позиції адміністративного устрою України.

Так, Європейська економічна комісія ООН з питань забезпечення управління земельними ресурсами представляє рекомендації, які сприяють удосконаленню державного регулювання досліджуваної сфери:

1. Законодавче представлення сутності землі, форм і характеру власності, юридична регламентація форм користування та прав на землю, певних обмежень та зобов'язань, які реєструються.

2. Комерційне використання системи державного управління земельними ресурсами у відповідності до довгострокової фінансової моделі, дієвої системи нормативно-правового регулювання й адміністративного управління, а також своєчасна орієнтація механізмів управління земельними відносинами на задоволення попиту споживачів.

3. Забезпечення прозорості діяльності системи управління земельними відносинами, надійний, вільний, із низькими витратами доступ до необхідної земельної інформації для всіх суб'єктів ринку.

4. Постійне проведення оцінки і контролю ефективності, цілісності та прозорості системи державного управління земельними відносинами за допомогою сукупності показників, які представляють, насамперед, витрати коштів та часу на виконання відповідних операцій із землями, а також рівень задоволення соціально-економічних потреб [33].

Із представлених рекомендацій на сьогодні Україною частково виконано лише першу. Напрями реалізації основних пріоритетів державної політики щодо розвитку земельних відносин представлено в Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року».

Саме цим законом передбачено, що формування та функціонування земельних відносин проводитиметься шляхом розширення та вдосконалення відповідного нормативно-правового забезпечення, формування необхідних інституційних засад, сприяння посилення державної підтримки відповідних земельної реформи. Також акцентовано увагу на тому, що основними шляхами для удосконалення регулювання земельних відносин є: створення державної системи щодо реєстрації прав власності на земельні ділянки і розміщене на них нерухоме майно; повна персоніфікація власників і користувачів земельних ділянок сільськогосподарського призначення; удосконалення методики щодо оцінки земель, урахування вартості землі сільськогосподарського призначення при забезпеченні збалансування міжгалузевих відносин; формування інфраструктури ринку землі; формування системи земельного іпотечного кредитування; становлення та фінансове забезпечення загальнодержавних програм щодо використання і охорони земель, насамперед зменшення їх розораності, використання системи захисту від водної та вітрової ерозії, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, рекультивації порушених земель, стандартизації і нормування у сфері охорони земель; розробка проєктів організації територій новостворених землеволодінь і землекористувань до бізнес-планів сільськогосподарських підприємств; впровадження ефективної системи охорони родючості ґрунтів і системи моніторингу ґрунтів, організація суцільної агрохімічної паспортизації земель саме сільськогосподарського призначення.

Незважаючи на те, що розробляється багато програм та завдань, які прямо або опосередковано стосуються певних проблем земельної політики, земельні відносини залишаються й досі нерегульованими. Тобто повноцінного нормативно-правового поля для регулювання земельних відносин поки що не сформовано. Особливої актуальності набувають питання перебудови системи контролю за процесом використання й охороною земель, адже державний контроль, який здійснюється, є неефективним, визначена кількість порушень законодавства має тенденцію до зростання, земельні органи зазвичай самі порушують закони, а держава не має механізму контролю за порушниками [34].

Значна кількість дискусій ведеться навколо проблем запуску ринку сільськогосподарських земель, його важливості і механізму

функціонування. На момент дослідження в Україні діє мораторій на продаж сільськогосподарських земель, однак незважаючи на це, операції із продажу землі проводяться. Такий факт свідчить про не досконалість законодавчої бази та розвитку тіньового корумпованого сектору.

У країнах, де функціонує ринок земель, на проведення операцій купівлі-продажу накладаються значні обмеження. Так, в різних європейських державах саме той, хто купує землю, повинен мати необхідну сільськогосподарську кваліфікацію, встановлений законодавством досвід роботи, обов'язковість проживати у даному господарстві і сам працювати в ньому. У випадку, коли фермер не обробляє землі або ж використовує її неефективно, вона може у нього бути вилучена. Також практикується примусовий викуп землі у таких неефективних власників.

У США використовують механізми, за якими придбання банками землі може бути досить обмеженою вимогою продати протягом двох років землю боржника, яка придбана внаслідок неповернення наданого кредиту. Так, в Австралії для продажу землі потрібен дозвіл спеціальних органів на проведення земельних угод [36]. Держава також не допускає невинновданого подрібнення ділянок або ж надмірної концентрації земельного ресурсу. Також в законодавстві Данії, Німеччини, Франції, Іспанії, Норвегії, Швейцарії та Італії визначено максимальні розміри для концентрації землі у власності відповідних юридичних й фізичних осіб.

Також, у Великобританії, Швеції, Голландії й інших країнах використовуються ефективні механізми недопущення спекуляції з питань купівлі-продажу через впровадження високих податків на додану вартість, та досить високих ставок податку на прибуток, які утворюються від різниці в ціні купівлі та продажу земельної ділянки.

Проводячи оцінку ситуації, яка склалася в Україні із питань ринку сільськогосподарських земель, варто зазначити, що не всі представники наукових шкіл підтримують його запровадження, акцентуючи увагу на тому, що нині на це немає соціально-економічних підстав, а питання є у більшій мірі політичним. Думка про те, що запуск ринку сільськогосподарських земель може вирішити багато проблем, є дійсно хибною. Так, із запуском ринку землі може взагалі зупинитись виробництво, адже виробники

повинні будуть всі свої кошти вкладати в купівлю землі, а не в розвиток виробничого процесу. Така ситуація перш за все буде на користь тільки великим фінансових груп, які не обробляють землі, а прагнуть лише збагатитися за рахунок операцій купівлі-продажу [37]. Питання щодо запровадження ринку землі має також бути досить обдуманим. Механізми функціонування ринку мають бути насамперед прозорими, основою яких повинна стати дієва державна політика.

Підтримуємо думку науковців про те, що земельний ринок слугує засобом гармонізації відповідних відносин між суб'єктами щодо володіння, користування, розпорядження визначеними об'єктами ринку. Практично ринок не є самостійним явищем, адже він формується під впливом сукупності зовнішніх чинників та впливом держави. В розвинених країнах ринок ефективний тому, що держава створила необхідне економічне середовище. Також варто погодитись, що основним фактором виникнення і функціонування земельного ринку є не просто законодавчі акти із земельних питань, державні й міністерські рішення або ж постанови Парламенту, а загальнодержавна комплексна нормативно-правова система: діючі правила, норми, практика їх використання й рівень відповідальності всіх учасників такого ринку [38-42].

Актуальними є принципи державного регулювання ринку землі, які пропонуються науковцями сучасності: реалізація загальнодержавних інтересів шляхом орієнтації земельних ресурсів до власників, які зможуть забезпечити їх раціональне й ефективне використання; єдність державного регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення, єдність нормативно-правової бази, методів і форм державного регулювання, концентрації державою управлінських й контрольних функцій у відповідному спеціальному державному органі; послідовність державного регулювання щодо ринку сільськогосподарських земель із урахуванням сучасних тенденцій у функціонуванні земельних відносин, дотримання обраної моделі для розвитку ринку землі у відповідності до нормативної бази [50].

Ми підтримуємо думку про те, що насамперед необхідно відрегулювати саме ринок оренди сільськогосподарських земель [51]. Адже у питаннях оренди землі саме роль держави має бути вирішальною, так, як залучити у сільське господарство інвесторів

варто лише надавши їм надійні державні гарантії. Також лише підконтрольність державним органам зі сторони орендарів стане основним фактором у вирішенні проблем продовольчої безпеки країни, екології й ефективного використання земель.

Таким чином оренда сьогодні дає суттєву змогу досягати оптимальних розмірів саме землекористування, не авансуючи необхідних коштів на купівлю землі, адже витрати при порівняно низьких доходах нескоро себе окуплять. Саме тому в майбутньому оренда буде гарною перспективною формою для землекористування, однак за умови, що держава буде вести постійний контроль та сприятиме розвитку цивілізованих орендних відносин, які насамперед будуть мати законодавче підґрунтя.

Особливої уваги зі сторони держави потребує також питання про цільове використання земель, адже віднесення земель до відповідної категорії та переведення їх із однієї категорії в іншу є досить важливим фактором для організації раціонального й екологічнобезпечного землекористування. В Україні найвищий показник розорюваності сільськогосподарських угідь, який є причиною для розвитку вітрової й водної ерозії з усіма негативними наслідками. Останнім часом відбуваються незаконні зміни щодо цільового призначення, яке призводить до зайняття навколо великих міст значних площ сільськогосподарських угідь під забудову. Саме тому такі процеси варто брати під особливий контроль держави, який передбачає: ідентифікацію випадків земельних правопорушень та їх реєстрацію; понесення відповідальності за порушення й стимулювання підтримки родючості ґрунту; надання відповідних консультаційних послуг.

Зауважимо, що ефективно функціонуюча державна земельна політика сприяє зростанню рівня якості життя населення шляхом становлення сприятливих умов життя та задоволення його необхідних потреб. Таким чином, на основі представленого зробимо проміжні висновки: у регулюванні земельних відносин вирішальну роль займає держава, адже вона є гарантом нормативно-правової та фінансової стабільності; на державному рівні варто проводити заходи, орієнтовані на формування ефективного та регульованого обігу земель сільськогосподарського призначення із урахуванням законних соціально-економічних інтересів власників земельних ділянок, відповідних сільськогосподарських товаровиробників й держави; необхідно

удосконалити нормативно-правове регулювання відносин щодо власності, земельних відносин, сприяння раціонального використання земельних ділянок, та посилити державний контроль за охороною й використанням сільськогосподарських земель; необхідно створити фонд земель для державної власності, для конструктивного впливу на процеси, пов'язані із обігом сільськогосподарських земель, своєчасно запобігати негативним тенденціям, у тому числі щодо спекулятивного характеру, сприяти забезпеченню стабільного землекористування та реалізацію важливих соціально значущих інвестиційних проєктів в сільському господарстві.

Сучасна державна земельна політика в Україні перебуває на етапі становлення та не відповідає світовим критеріям й вимогам належного управління відповідними земельними ресурсами. Тому держава повинна регулювати земельні відносини та вести свою політику більш ефективно, виважено, адже земля є специфічним засобом для виробництва, який потребує значної уваги.

Еколого-економічні проблеми на різних рівнях управління, насамперед пов'язані із особливостями процесу управління та фінансовими можливостями для реалізації заходів щодо забезпечення раціонального природокористування й природовідновлення.

Так, Україна серед європейських країн має найвище значення інтегрального показника антропогенного навантаження відповідно на природне середовище. Головним джерелом забруднення є перш за все водні та земельні ресурси, деградація ґрунтів, водойм тощо. Практично все населення країни споживає неякісні продукти харчування, питну вод та має значну проблему із забруднення всього атмосферного повітря. Таким чином, екологічним питанням на глобальному рівні, яке має тенденцію до погирчання, потребуючи запровадження саме системного підходу для сприяння збереження довкілля в усьому світі та реформування національної еколого-економічної політики. Тобто, інтеграція економічних та екологічних інтересів у процесі функціонування національного господарства має першочерговий характер враховуючи потребу у забезпеченні необхідних умов для стійкого розвитку [50].

В сучасних умовах актуальною є концепція формування еколого-економічної мережі, яку досить активно використовують розвинені європейські країни. Так, за досвідом Всеєвропейської

стратегії щодо збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, ключовими елементами, які необхідні для розробки екомережі є: природні осередки, які виступають інструментом для збереження природних екосистем; екологічних коридорів з метою забезпечення взаємного зв'язку між відповідними природними осередками і сприяння розселенню й природної міграції різних видів тваринного світу між відповідними природними ядрами; сфер відновлення порушених екосистем; необхідних буферних зон, які насамперед представляють собою захист певних природних осередків від можливого негативного впливу чинників зовнішнього середовища.

Серед головних умов для забезпечення формування еколого-економічної мережі в країні є значне розширення площі відповідного природно-заповідного фонду України практично вдвічі, таким чином, відбувається досягнення оптимального рівня, який є не менше ніж 10 відсотків від площі країни. Становлення й розвиток екомережі передбачає наукове обґрунтування й економічну доцільність проведення структурних змін у земельному фонді шляхом перенесення частини земель до тих об'єктів, які підлягають охороні, для забезпечення цілісності такої мережі [49].

Враховуючи те, що значна кількість областей України характеризується інтенсивністю сільськогосподарського використання земель, активізація значної фрагментації природних ландшафтів, які насамперед збереглися на тих землях, які використовувались в інших сферах економіки або ж були досить непридатними для застосування за своїми існуючими природними властивостями. Для забезпечення інтенсивного використання території значної кількості областей відбувається суттєве скорочення площі лісів, або степів та природно-заповідних зон, відбуваються невідворотні ерозійні процеси, біологічні властивості ресурсів втрачаються і ландшафтне біорізноманіття, починає змінюватись водний режим і стан екологічної системи загалом.

Таким чином, природоохоронні заходи саме на державному рівні проводяться у недостатній мірі та потребують значних нових підходів й напрямів для модернізації з метою гарантування еколого-економічної безпеки країни й окремих її територій. Важливими стратегічними цілями еколого-економічної безпеки на загальнодержавному рівні є: сприяння підвищення конкуренції продукції аграрного виробництва за рахунок забезпечення якісних

характеристик для підвищення показників експорту; зростання рівня самозабезпеченості для виробництва на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності; удосконалення нормативно-правової бази, яка повинна реагувати на актуальні сучасні умови виробництва аграрної продукції; налагодження зовнішньоекономічної діяльності; в економічному аспекті передбачається необхідність створення передумов щодо збереження стійкості по відношенню до екзогенних й ендегенних загроз, характеризує конкурентні позиції і здатність національної економіки до зростання. Екологічна безпека орієнтована на створення передумов щодо розвитку суспільства у відповідних придатних природно-кліматичних умовах і сприятливого стану навколишнього середовища. Тому напрями у сфері природоохоронної діяльності та раціональне використання земельних ресурсів має ґрунтуватися на використанні екологічно орієнтованого сталого розвитку із урахуванням специфічних територіальних характеристик [4]. У відповідності до діючого в Україні законодавства раціональне природокористування регламентує сукупність ключових програмно-цільових підходів, які насамперед включають різні програми на рівні держави й регіонів у сфері збереження й відновлення природних ресурсів для отримання еколого-економічних пріоритетів у розвитку різних галузей економіки та збереження природного середовища в перспективі для майбутніх поколінь. Регулювання такого процесу відбувається через систему еколого-економічних стимулів та важелів, які є важливими складовими відповідного механізму.

Актуальним в умовах сьогодення є формування ефективного екологічного ринку через відповідну інфраструктуру, а саме: екоаудит, екобанк, екострахування, екоінвестиції [24-26]. Екологічне страхування та екологічний аудит є основним важелем для стимулювання екологічної свідомості. Саме практична реалізація таких інструментів забезпечує не тільки результати діяльності суб'єктів господарювання, а й формує досить позитивний імідж, необхідний інвестиційний клімат та знижує рівень можливих екологічних загроз на відповідних територіях.

Охорона земельних ресурсів та екологізація сільського господарства насамперед передбачає: використання інтегрованого підходу до організації управління земельними ресурсами, сприяння підвищення його координованості і результативності;

забезпечення значно ширшого впровадження інноваційних екологічно збалансованих технологій у сфері землекористування; реформування системи моніторингу земель на рівні держави, ведення земельного кадастру і землеустрою; формування умов для більш максимально можливого забезпечення неперервності використання ділянок, стан яких у більшості наближається до природного; сприяння збалансуванню співвідношення між певними видами угідь і забезпечення еколого-економічної безпеки та рівноваги територій у різних регіонах; значне розширення площі лісів, лісових смуг й інших захисних насаджень відповідно до науково обґрунтованих індикаторів, які розроблятимуться із урахуванням відповідних регіональних й місцевих особливостей; зростання частки сільськогосподарських угідь екстенсивного використання у відповідності до науково обґрунтованих індикаторів, які розроблятимуться із урахуванням регіональних й місцевих особливостей; використання технологій щодо відновлення виведених із ріллі деградованих, або ж малопродуктивних і техногенно забруднених сільськогосподарських угідь; адаптація до європейських стандартів щодо відведення земель під сприяння розміщення об'єктів будівництва, промислового виробництва, транспорту, зв'язку та інше; сприяння розробці й ширшому впровадженню інноваційних біологічних засобів щодо захисту рослин у відповідному сільськогосподарському виробництві; сприяння забезпеченню екологічно допустимого для сільського господарства навантаження на ґрунтовий покрив; широке впровадження інноваційних екологічно збалансованих технологій для організації ведення сільського господарства за позитивним досвідом країн Європейського Союзу.

Таким чином, за результатами проведеної оцінки щодо інституційного регулювання у сфері забезпечення охорони навколишнього середовища ідентифіковано, що система заходів що охорони природи у Німеччині є головною турботою держави та суспільства загалом, в інтересах забезпечення добробуту громадян держава й суспільство сприяють охороні природи: утримання в необхідному стані води та повітря, охорона флори й фауни, природних красот для країни повинні забезпечуватися відповідними компетентними органами та є, насамперед, обов'язком безпосередньо кожного громадянина [27]. Таким чином,

інструменти державного регулювання використання земельних ресурсів входять у безпосередньо функціональні обов'язки суспільства та характеризуються дотриманням відповідальності кожного її учасника.

Відношення до природи та її багатств, як до загального надбання людей закріплено в законодавстві Угорщини. Так, єдність зовнішньополітичних принципів та інтересів щодо екологічного захисту навколишнього природного середовища виходять із важливості поєднання національних заходів із охорони довкілля із широкими міжнародними заходами щодо природоохоронних галузей [38]. Таким чином, інструменти державного регулювання процесів використання земельних ресурсів також входять у відповідні функціональні обов'язки для кожного учасника суспільства, характеризуються перспективністю вирішення питання щодо збереження рівня національного багатства країни.

Підходи щодо державної політики у Швеції і Австрії є результативними через узгодженість відповідного законодавства й жорсткий контроль за його дотриманням. Таким чином інструменти державного регулювання є ефективними та надають можливість для забезпечення збереження довкілля, охорону, раціональне використання певних видів земельних ресурсів.

На основі проаналізованих наукових джерел визначено, що державна політика у сфері забезпечення охорони навколишнього природного середовища, окремих елементів земельних ресурсів у більшості розвинених країн Європейського Союзу перш за все зорієнтоване на формування передумов до сталого розвитку галузей та відповідних територій. Також використовується цілісний підхід, який засвідчує, легітимізацію можливості врахування широкого спектру суспільних інтересів й поглядів.

Узагальнюючі отриману інформацію варто зазначити, що значна більшість країн використовує механізми саме екологічного управління, які також можуть включати: різні платежі за природокористування, які представляють собою платежі за використання відповідного природного земельного ресурсу; податки, які призначені для забезпечення раціонального використання таких ресурсів й не компенсуються такими платежами за їх використання; різні субсидії у вигляді форм фінансової допомоги, яка надається забруднювачам або ж користувачам таких ресурсів на цілі охорони природного

середовища (пільгові позики, зниження ставок податку, прискорена амортизація); виплати різних компенсацій за завдану шкоду екологічній системі: суми, які сплачуються відповідно до діючого законодавства у порядку компенсації за таку шкоду, яка заподіяна діяльністю, що викликає зростання забруднення навколишнього природного середовища; передача дозволу, права чи квоти - заснованої на принципах, що будь-яке збільшення рівня використання природних земельних ресурсів має бути компенсовано відповідним зниженням на рівну величину, або ж більшої за неї [40-43].

Усі інструменти державної політики щодо використання земельних ресурсів повинні враховувати можливості та мотивацію можливих учасників такого процесу у виробничій й соціальній сферах зберігати та примножувати національне багатство країни та її регіонів, обмежувати негативний вплив ризиків та гарантувати екологічну безпеку.

В сучасних ринкових умовах значної актуальності набувають питання особливостей використання економічних моделей на основі різних математичних знань, які дозволяють врегульовувати питання соціально-економічного розвитку, формування індикаторів діяльності суб'єктів господарювання. Досить гострим на сьогодні залишається питання екологізації процесу виробництва, використання природоохоронних заходів і сприяння сталого розвитку. Так, серед індикаторів організації діяльності відповідно до критеріїв екологічності і принципів щодо соціальної відповідальності бізнесу є контроль за дотриманням науково обґрунтованого ліміту виникнення відходів, що за умови їх неправильного поводження і утилізації, можуть становити значну екологічну загрозу.

Державна політика регулювання земельних ресурсів, реалізацію земельних відносин, проводять органи державного управління на усіх ієрархічних рівнях. Таким чином на державному рівні відбувається інституційне забезпечення, проводиться законодавче регулювання земельних відносин, питаннями розпорядження землями державної власності, організація контролю за збереженням якості земельних ресурсів, забезпечення захисту прав землевласників та землекористувачів.

Досить актуальним є питання щодо формування сприятливих умов до запуску ринку землі та дієвих механізмів щодо

практичного його державного регулювання. На місцевому рівня відбувається регулювання шляхом передачі земельних ділянок у власність, проведення реєстрації права власності, користування землею та договорів на оренду землі, викуп земель, плата за землю, організація ведення земельно-кадастрової документації, погодження будівництва різних об'єктів, вирішення земельних спорів тощо.

Доведено, що досить актуальним видом державного регулювання у сфері земельних відносин є саме економічні методи, які реалізуються шляхом: плати за придбання земель, оплати земельного податку, орендної плати, залежно від якості та місця розташування відповідної земельної ділянки, запровадження пільг, розробка та функціонування механізму ідентифікації, відшкодування збитків відповідним власникам землі й землекористувачам за зниження якості земель, приведення їх у непридатність, як результат нецільового їх використання або ж виснаження, значне антропогенне навантаження.

Отже, саме підвищення інвестиційної привабливості у даному контексті повинне забезпечуватись не підвищенням ринкової вартості на землю, а шляхом проведення докорінних інноваційно-структурних зрушень у використанні природного ресурсу; через мотивування протекціоністських заходів на засадах оптимального соціально відповідального ведення бізнесу. Доцільно провести не розпродаж земельно-ресурсного базису, який формується з плином часу, а поступового переходу від аналізу кількісних характеристик результатів діяльності підприємств відповідно до інтенсивних трансформацій у веденні господарювання, до визначення рівня соціальної відповідальності бізнесу, до підтримання культури землекористування і формування орієнтирів цінностей екологічної культури, механізмів та інструментів еколого-економічної політики держави.

Визначено, що в механізмах державного регулювання земельних відносин в умовах децентралізації актуальності набуває реалізація форм публічно-приватного партнерства, які можуть служити дієвим засобом реалізації суспільно важливих проєктів у землегосподарюванні й розбудови системи управління в контексті її соціальної стабілізації й узгодження інтересів учасників земельних відносин (бізнесу до нарощення прибутку; населенню до справедливого розподілу земельних ресурсів; державі до соціально-

економічної та політичної стабільності у сфері земельних відносин) за умови адаптації державно-бізнесової архітектури до формату диверсифікованого партнерства у контексті максимального залучення більш активної частини суспільства до ефективного діалогу у процесі підготовки й реалізації проєктів земельних реформ. Визначено базові елементи комунікативної комплементарної платформи механізмів державного регулювання земельних відносин у контексті децентралізації: зростання рівня соціальної відповідальності публічної влади перед сучасним суспільством і бізнесом при реалізації механізмів державного регулювання земельних відносин, з метою забезпечення справедливого розподілу прав на землю між учасниками земельних відносин і одночасно збереження продуктивності землі на засадах комунікативності земельного законодавства; сприяння швидкому й ефективному вирішенню конфліктів інтересів учасників земельних відносин, які пов'язані з порушенням прав власності на землю, стимулюючи запровадження інституту земельної медіації; стимулювання участі громадськості у процесі обґрунтування цілей та програм земельних реформ в умовах децентралізації за інтерактивною системою краудсорсингового стартапу.

Отже, можна зауважити на наступні моменти:

1. Обґрунтована доцільність та формалізована змістовність авторської організаційно-функціональної моделі удосконалення механізмів державного регулювання земельних відносин в умовах децентралізації. До основних стратегічних пріоритетів такої моделі запропоновано віднести: науковий (розробка державних та регіональних програм розвитку земельних відносин; ініціювання створення локальних інноваційних формувань, які мають орієнтуватись на підвищення рівня співпраці органів влади на різних рівнях управління враховуючи вимоги децентралізації, підвищення ефективності наукових досліджень тощо); соціально-економічний (розробка проєктів землеустрою; формування альтернативних джерел наповнення бюджету; налагодження системи оподаткування землекористувачів; формування належного інвестиційного клімату на певних сільських територіях; розвиток сільського підприємництва тощо); інтелектуальний (розробка системи мотиваційних заходів у контексті спонукання науковців до проривних досліджень і недопущення відтоку талановитої молоді інші); інституційний (законодавча підтримка сільськогосподарської

діяльності; моніторинг стану використання сільськогосподарських земель; формування інтегрованих інформаційно-інноваційних структур; становлення інституту застави земель сільськогосподарського призначення); інформаційний (впровадження проєктів у сфері проведення земельних аукціонів із використанням технології блокчейн; формування системи інформаційного забезпечення розвитку земельних відносин); безпековий (створення мотиваційної системи по залученню організацій до страхування суб'єктів земельних відносин; диференціація ризиків у землегосподаруванні тощо).

2. Для вирішення проблем державного регулювання земельних відносин в Україні в умовах децентралізації інтерпретовано комплексний механізм, який включає нормативно-правовий, організаційно-адміністративний, фінансово-економічний, екологічний і механізм врегулювання земельної власності, які перебувають у тісній взаємодії, ґрунтуючись на принципах, функціях, інструментах і методах різних управлінських рівнів. До основних інструментів такого механізму запропоновано віднести: нормативно-правові (розробка та прийняття природноресурсного й екологічного законодавств; загальна й секторальні стратегії розвитку, дорожні карти; концепції, стратегії, цільові програми у сфері розвитку земельних відносин тощо); інституціональні (розмежування повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування щодо земельних ресурсів; реалізація державної політики щодо використання і охорони земель; інституалізація форм власності та прав власності на землю); адміністративно-контрольні; меліоративна організація території; сівозміна; землевпорядна звітність і запровадження у практику проєктів із землеустрою); інформаційні (моніторинг стану земель та ґрунтів; відкритість інформації державного земельного кадастру й системи реєстрації земельних ділянок; впровадження технологій диджиталізації); стимуляційно-мотиваційні (пошук та забезпечення державних субсидій, дотацій і субвенцій; податково-кредитні пільги; інвестиційні фонди); ринкові (ринкова ціна землі; експертна оцінка землі; земельні аукціони; екологічний менеджмент та маркетинг); фінансово-економічні (земельна іпотека й земельні банки; встановлення земельного податку; обґрунтування штрафних санкцій; орендна плата; оцінка землі); інноваційні (екоінновації в землекористуванні; публічний інноваційний фонд, безвідсоткове

бюджетне кредитування; інноваційні проєкти землекористування). Запропонований механізм орієнтований на досягнення ефективності регулювання земельних відносин з метою забезпечення раціонального використання та охорони землі як головного ресурсу природи, використання якого в ресурсних обмеженнях, притаманних Україні, дозволить забезпечити продовольчу безпеку та створити екологічно безпечні умови для ведення господарської діяльності й підвищення рівня якості життя громадян.

3. Визначено, що в механізмах державного регулювання земельних відносин в умовах децентралізації актуальності набуває реалізація форм публічно-приватного партнерства, які можуть служити дієвим засобом реалізації суспільно важливих проєктів у землегосподарюванні й розбудови системи управління в контексті її соціальної стабілізації й узгодження інтересів учасників земельних відносин (бізнесу до нарощення прибутку; населенню до справедливого розподілу земельних ресурсів; державі до соціально-економічної та політичної стабільності у сфері земельних відносин) за умови адаптації державно-бізнесової архітектури до формату диверсифікованого партнерства у контексті максимального залучення більш активної частини суспільства до ефективного діалогу у процесі підготовки й реалізації проєктів земельних реформ.

Використані джерела:

1. Чирикова А.Е. Взаимодействие власти и бизнеса в реализации социальной политики: на пороге перемен / А.Е. Чирикова. SPERO. Социальная политика: экспертиза рекомендации, обзоры. 2008. №9. С.53-67.
2. Врегулювання та розвиток земельних відносин в Україні. Економіка АПК. 2009. № 3. С. 19-20.
3. Stig Enemark. Understanding the Land Management Paradigm / Stig Enemark // Innovative Technology for Land Administration. Proceedings of a Symposium held by FIG Commission 7 on 24 and 25, June, 2005 at the University of Wisconsin, State Historical Society in Madison Wisconsin, USA. P. 17-27.
4. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: монографія / В.Г.Андрійчук. Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф",

2007. 216 с.

5. Баланюк І.Ф. Реформування в аграрному секторі регіону / І.Ф. Баланюк. К.: ІАЕ УААН. 1999. 270 с.

6. Бусуйок Д. В. Обмеження прав на землю за законодавством України: Монографія / Д. В. Бусуйок. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. 144 с.

7. Вишневська О.М. Технологічні зміни у сільськогосподарському виробництві з метою мінімізації ризиків землекористування. Вісник аграрної науки Причорномор'я. Миколаїв, 2010. Вип. 1 (52). С.118-129.

8. Галушка З.І. Соціалізація трансформаційної економіки: особливості, проблеми, пріоритети: Монографія / З.І. Галушка. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. 475 с.

9. Головатюк М.С. Формування системи земельних відносин в Україні на сучасному етапі. Економіка АПК. 2003. № 1. С. 43 – 48.

10. Дема Д.І. Еколого-економічна ефективність використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Обліково-аналітичне та фінансове забезпечення розвитку АПК України: проблеми і перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 40-річчю екон. ф-ту, 25-26 листоп. 2010 р. Житомир: ЖНАЕУ, 2010. – С. 142-147.

11. Державна земельна політика в Україні: стан і стратегія розвитку (аналітичні матеріали). Національна безпека і оборона. 2009. № 3 (107). С. 2-31.

12. Дорош Й.М. Напрями підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування на регіональному рівні (на прикладі Київської області) /Й.М. Дорош, М.П. Стецюк. К.: Урожай, 2011.–168 с.

13. Євграфов О.Є. Розвиток системи управління земельними ресурсами в Україні. Державні механізми управління природокористуванням. Сер. Державне управління. 2008. Вип. 111, т. 9. С. 147-160.

14. Tetyana Zavalichna Denshadowing of land market as a factor of ensuring of the national security of Ukraine. Forum SCIENTIAE Oeconomia, Volume 2 (2014), No. 2. Security management, Poland, p. 85-95.

15. Заволічна Т.Р. Зміцнення фінансової ініціативи на рівні місцевого самоврядування. Фінансовий потенціал суб'єктів

господарювання як чинник сталого розвитку ринкової економіки :
Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (1 лютого 2013 р.) /
Відповідальний редактор Глущенко В.В. ХНУ імені В.Н. Каразіна,
2013. С. 259-263.

16. Розвиток ринку земель сільськогосподарського
призначення в Україні: аналітична доповідь Національного
інституту стратегічних досліджень / відп.ред. Я.А.Жаліло. К.:
НІСД, 2011. 29 с.

17. Скидан О.В Планирование устойчивого сельского
развития / Management theory and studies for rural business and
infrastructure development: Research papers. Lithuanian University of
Agriculture. 2011. №2 (26). С. 220-226.

18. Титова Н.І. Новий Земельний кодекс України: позитивні
та негативні аспекти. Право України. 2002. №4. С. 70-76.

19. Stig Enemark. Understanding the Land Management Paradigm
/ Stig Enemark // Innovative Technology for Land Administration.
Proceedings of a Symposium held by FIG Commission 7 on 24 and 25,
June, 2005 at the University of Wisconsin, State Historical Society in
Madison Wisconsin, USA. P. 17-27.

20. Schweizer U. Externalities and the Coase Theorem:
Hypothesis or Result? Journal of Institutional and Theoretical
Economics. 2018. Vol. 144.

21. Титаренко Т. Г. Концептуальні засади побудови
державної політики регулювання земельних відносин в Україні
[Текст]/ Т. Г. Титаренко //Університетська наука і освіта. Збірник
матеріалів студентської міжнародної науково-практичної
конференції 15.07. 2015 р. – Дніпропетровськ: «ФОП Дробязко
С.І.», 2015. – С. 50-55.

22. Халімон П. В. Еколого-економічні імперативи державної
політики використання земельних ресурсів: вітчизняні реалії та
світовий досвід. Державне управління: удосконалення та розвиток.
2017. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1749>

23. Халімон П. В. Нормативно-правовий механізм державного
регулювання земельних відносин в Україні. Право та державне
управління. 2018. № 4 (33). С. 223-229.

24. Халімон П. В. Стратегічні пріоритети механізмів
державного регулювання ринку сільськогосподарських земель.
Держава та регіони. 2018. № 3(63). С. 178-183.

25. Halimon P. Public regulation of land relations in Ukraine.

SocioWorld-Social Research & Behavioral Sciences. Tallinn, Estonia. 2020. Vol. 01. Iss. 01. Pp. 11-16. URL: <http://sc-media.org/swd>.

26. Шевченко Р. І. Екологічна безпека харчових продуктів: визначення поняття. Харчова наука і технологія. 2015. № 1. С. 65-70.

27. Романко С.М. Економіко-правовий механізм забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / С.М. Романко ; Нац. аграр. ун-т. К., 2008. –19 с.

28. Коренюк П. І. Еколого-економічна ефективність відтворювальної системи продовольчого комплексу: теорія, методологія, практика / П. І. Коренюк. Дніпропетровськ: ДДФА, 2005. 355 с.

29. Калашнікова Т.В., Клепчева О.В. Державна підтримка у забезпеченні економічної стійкості сільськогосподарських підприємств. Економіка АПК. 2014. № 2. – С. 51.

30. Гармашов В.В., Фомічова О.В. До питання органічного сільськогосподарського виробництва в Україні. Вісник аграрної науки. 2010. №7. С. 11-16.

31. Журавель С.В., Матвійчук Б.В. Особливості органічного землеробства на Поліссі. URL: http://zemlerobstvo.com/wpcontent/uploads/v.z.1-2.2011_2.pdf/

32. Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини»: Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 50. Ст. 533.

33. Величко О. В. Механізм формування національної інвестиційно-інноваційної системи України: монографія / О. В. Величко, М. М. Дубовиков, О. В. Лященко. Луганськ: Елтон-2, 2011. 186 с.

34. Нижник В. М. Механізми підвищення конкурентного потенціалу промислових підприємств : монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Нижника, канд. екон. наук, доц. М. В. Ніколайчука. Хмельницький: ХНУ, 2013. 347 с.

35. Шестаковська Т. Л. Сучасний стан та механізм реалізації державної політики регулювання земельних відносин України в умовах децентралізації. Публічне адміністрування та національна безпека. 2019. № 4. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2019/4/5223>.

36. Щурик М. В. Збереження та охорона земель як ключові передумови їх поліпшення. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. : Економіка. 2017. Вип. 1. С. 61-66.
37. Бородіна О., Прокопа І. Подолання структурних деформацій в аграрному секторі України: інституціалізація і модернізація мало товарного сільськогосподарського виробництва. Економіка України. 2015. №4. С. 88-96.
38. Косович Б. Структура земельних відносин в Україні: економіко-правовий аспект. Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК. 2004. №11(2) 563 с.
39. Мірошніченко А.М. Земельне право України: підручник / А.М. Мірошніченко. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 712 с.
40. Третяк А. Напрями формування державної земельної політики, або зміна пріоритетів земельної реформи. Землевпорядний вісник. 2008. № 1. С. 21-33.
41. Поліщук Л. Ринок землі: видимі й приховані ризики. Землевпорядний вісник. 2008. № 1. С. 9 – 21.
42. Федоров М. М. Організаційно-економічні передумови формування ринку земель сільськогосподарського призначення. Економіка АПК. 2003. №1. С. 25-31.
43. Руденко О. М., Халімон П. В. Механізми реалізації державної політики регулювання земельних відносин в умовах децентралізації. Державне управління та місцеве самоврядування. 2020. Вип. 3(46). С. 113-121.
44. Руденко О. М., Халімон П. В. Науково-методичні підходи до формування концепції державної політики розвитку земельних відносин в Україні. Аспекти публічного управління. 2020. Т. 8, № 4. С. 118-128.
45. Rudenko O., Halimon P. State policy for environmental safety of the agricultural sector. Innovative Economics and Management. 2020. Vol. 7 (3). Pp. 26-37
46. Словник термінів і понять з державного управління[Текст]/ уклад.:В.Я. Малиновський. К.:Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.
47. Ібатуллін Ш. І. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку [Текст] / Ш. І. Ібатуллін, О. В. Степенко, О. В. Сакаль [та ін.]. К.: Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”, 2012. 52 с.

48. Управління земельними ресурсами [Текст] / За редакцією професора А. М. Третяка. Навчальний посібник. - Вінниця: Нова Книга, 2006 - 360 с.

49. Закон України “Про охорону земель” від 19.06.2003 р. № 962-зі змінами та доповненнями URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.

50. Заяць В. М. Розвиток ринку сільськогосподарських земель : монографія [Текст] / В. М. Заяць. К. : ННЦ ІАЕ, 2011. 166 с.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗПОДІЛУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

За умов посилення глобалізаційного впливу на природне середовище існує необхідність запровадження адаптаційних підходів у гарантуванні екологічної безпеки держав світу і окремих регіонів. Посилення негативного впливу не екосистеми передбачає проведення постійного моніторингу чинників зовнішнього впливу і запровадження комплексу заходів з метою збереження, відтворення й охорони довкілля. Розвиток більшості держав світу зорієнтований на отримання соціально-економічних інтересів, що дозволяє забезпечувати приріст валового внутрішнього продукту, валютні надходження від експортування продукції, розвиток зовнішньоекономічних відносин, фінансових інститутів, платоспроможний попит населення. Зростаюче навантаження на екосистеми світу, нарощування сировинного й енергетичного потенціалів для потреб найбільших економік світу (США, КНР), збільшення викидів у світовий океан, атмосферу залишається питанням другого порядку. Тенденції у руйнуванні екосистем вже мають загальносвітовий характер і вимагають зміни пріоритетності з метою збереження довкілля [1].

На рис. 32 представлено концептуальні засади державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України, екологічного регулювання щодо запровадження організаційно-економічних інструментів. У свою чергу державне регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України на першому етапі визначає формування нової системи управління щодо організації природоохоронної діяльності й відновлення відповідних природних ресурсів із поступовим використанням нових законодавчих актів, сповільнення різних деградаційних процесів для природи, можливість достовірної оцінки щодо екологічного стану у державі, прийняття виважених рішень й оперативність щодо їхнього запровадження у виробництві й сільських територіях.

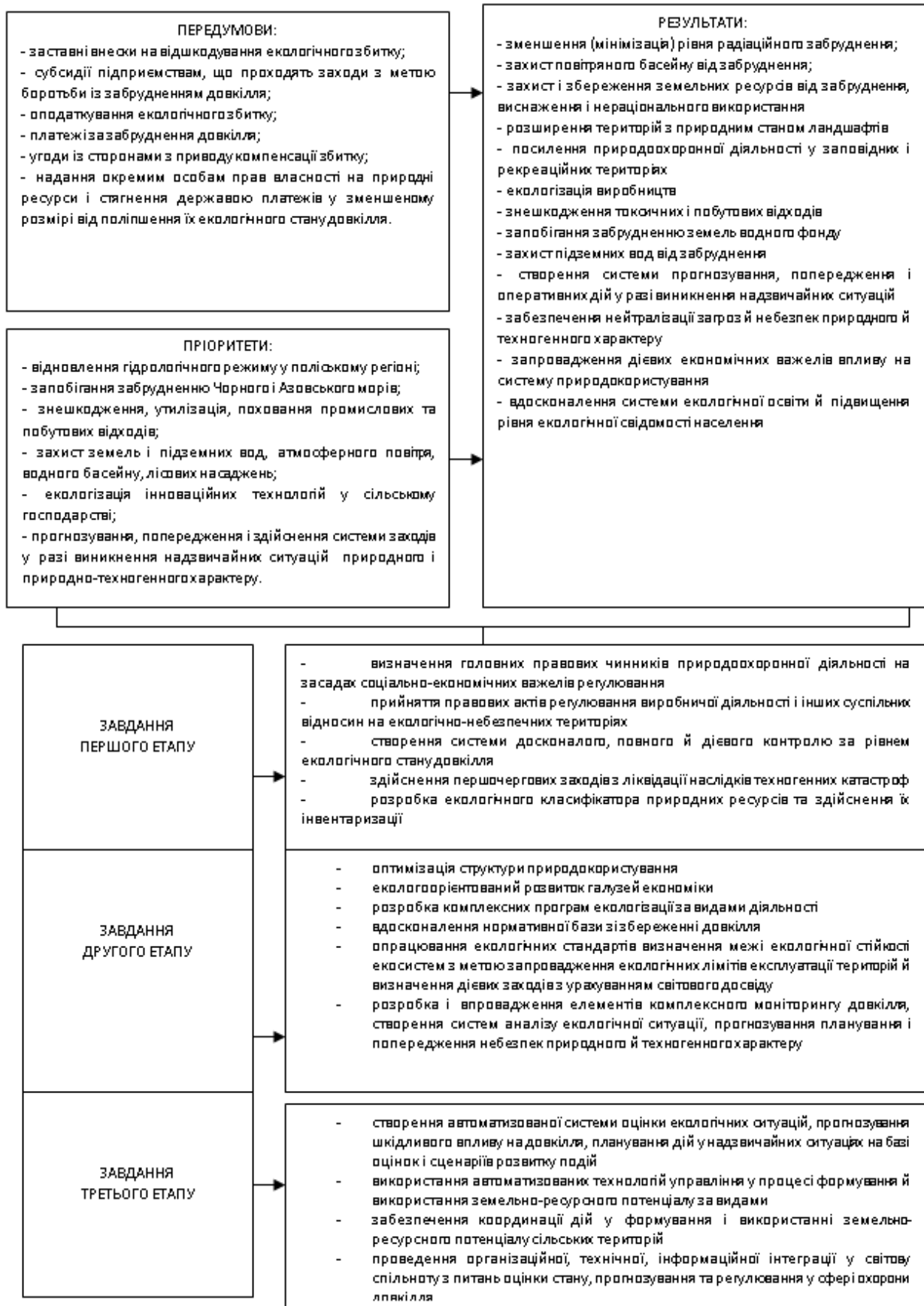

Рис. 32. Концептуальні засади державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України

Узагальнено автором

Як результат проведення другого етапу передбачається отримання загального покращення для екологічної ситуації у країні, забезпечуючи цим самим стабілізацію певних відновлювальних природних ресурсів та значного покращення соціального комфорту щодо рівня життя населення, відповідного наближення до умов необхідності у рівновазі між безпосереднім шкідливим впливом на природне середовище та його відновленням на відповідних сільських територіях.

Таким чином, концептуальні засади державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України передбачають створення системи збалансованого управління розвитком всього суспільства враховуючи ресурсоощадне виробництво. Обумовлені визначені концептуальні засади включають також науково-методичні, екологічні, соціально-економічні засади щодо виконання програм, законодавче, технічне забезпечення, виважене міжнародне співробітництво та безпосередня участь держави у європейських й світових програмах із природоохоронної діяльності, відповідну апроксимацію (наближення) вітчизняного законодавства у сфері забезпечення охорони довкілля до дієвого європейського та міжнародного права.

Отже, з метою забезпечення збалансованого розвитку, пріоритетними напрямками повинно бути раціональне використання природних ресурсів, зокрема, земельно-ресурсного потенціалу сільських територій, через відновлення його якісних складових. Науково-методичні засади здійснення програми природоохоронної діяльності держави полягають у адаптованому підході до формування мети природоохоронної діяльності й системних засобів її досягнення. Основною метою природоохоронної діяльності повинна бути система, яка здатна адаптуватися від функцій реагування на події, що відбулися, до здійснення ефективного й дієвого контролю, запровадження відповідних запобіжних дій [2-5].

У результаті досліджень розроблено концептуальну модель регулювання процесів формування і використання земельно-ресурсного потенціалу сільських територій (рис. 33).

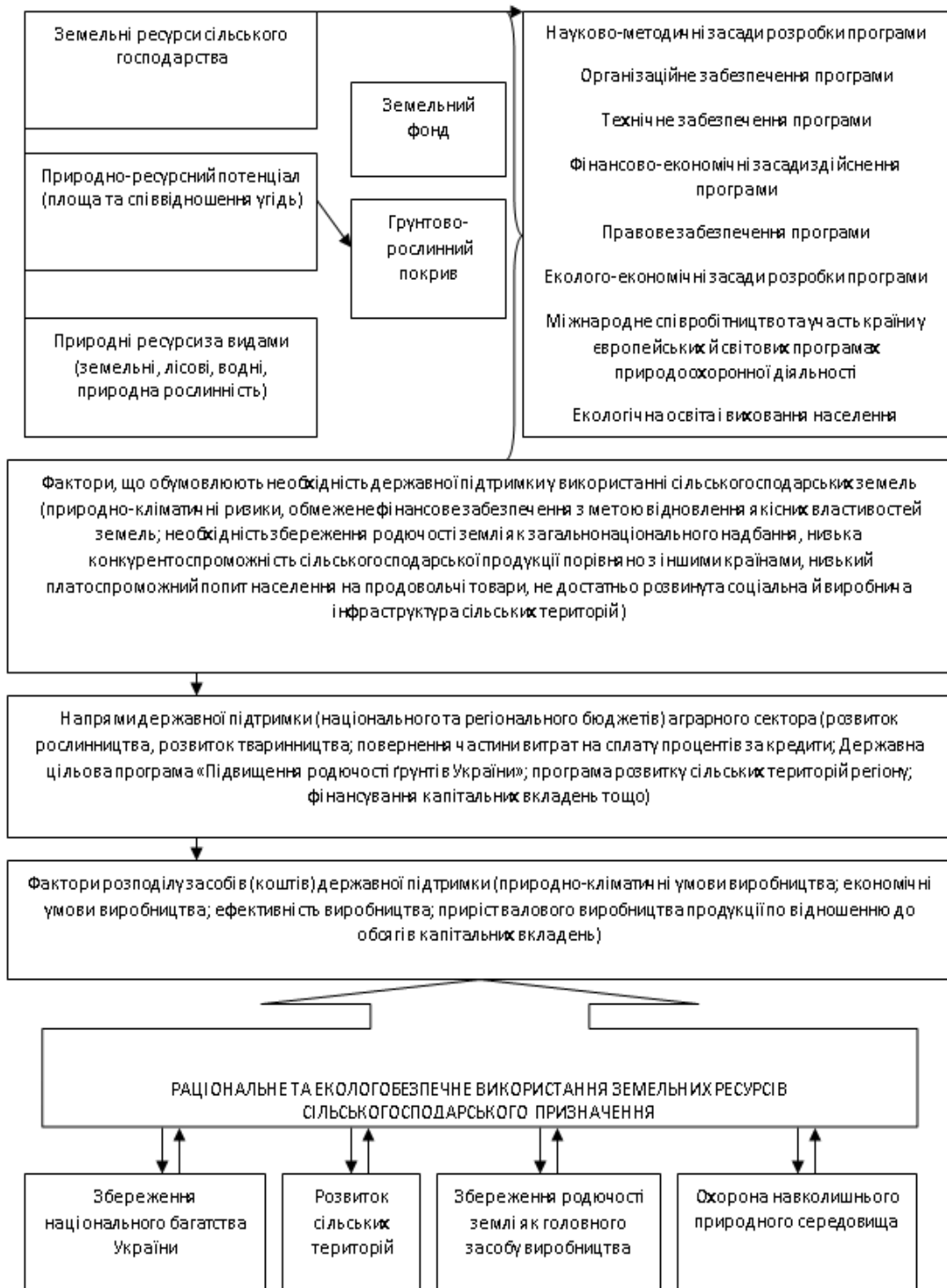

Рис. 33. Концептуальна модель державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України

Джерело: сформовано автором

Структурні перетворення в сільському господарстві призвели до пошуку інноваційних форм та механізмів розвитку відповідних суб'єктів господарювання з метою забезпечення реалізації інноваційних процесів. Фінансово-економічний стан забезпечення підприємств залежить насамперед від багатьох факторів та, насамперед, від безпосередньої наявності й ефективності

державного регулювання земельних ресурсів сільського господарства. По мірі технічного розвитку відповідних кількісний склад земельних ресурсів сільського господарства розширюється за рахунок включення інвестиційних, інноваційних, інформаційних та інших ресурсів, які істотно ускладнює динамічно структуру показників щодо ефективності їх використання [6-12].

Подібний механізм щодо мінімізації викидів парникових газів також має переваги відповідно порівняно із механізмом Кіотського протоколу, так як дозволить кожній країні запроваджувати адаптаційний підхід у модернізації виробництв і розвитку альтернативної енергетики з урахуванням специфіки структури національної економіки, фінансових можливостей, інвестиційної привабливості. Сутність процесу адаптації полягає у пристосуванні до умов зовнішнього середовища. Саме тому адаптаційний підхід є більш дієвим, так як не передбачає жорстких обмежень та орієнтований на можливості кожної країни самостійно обирати напрями і пріоритети у скороченні викидів парникових газів з урахуванням ресурсних можливостей і національних інтересів.

Відповідно до Паризької угоди країни матимуть можливості використовувати ринкові механізми з метою досягнення своїх цілей зі скорочення викидів, купуючи міжнародні вуглецеві одиниці. Нові ринкові механізми будуть враховувати уроки від використання механізму спільного впровадження, механізму чистого розвитку та міжнародної торгівлі вуглецевими одиницями у рамках Кіотського протоколу. Міжнародні вуглецеві одиниці мають відображати реальні скорочення викидів, а детальні правила функціонування нових ринкових механізмів мають бути затверджені на наступних Конференціях Сторін Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату. При цьому розвинені країни підтвердили своє зобов'язання надати фінансові ресурси для допомоги країнам, які розвиваються, у боротьбі зі змінами клімату та адаптації до їх наслідків, а також поступово збільшувати обсяги такої фінансової допомоги.

Основними результатами запровадження підходів у гарантуванні екологічної безпеки територій й регіонів світу є дієвість заходів з забезпечення раціонального природокористування і природного відтворення, з огляду на глибину і масштаби екологічної проблеми, особливості і темпи соціально-економічного розвитку держави, а також зміна

свідомості суспільства у напрямку екологічного виховання, поєднання економічних й екологічних інтересів у розвитку галузей економіки держави. Вагомою передумовою отримання результативності є чітке розмежування рівнів і центрів відповідальності на усіх рівнях управління.

Для успішної реалізації стратегічних імперативів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства пропонується механізм її формування й реалізації (рис. 34). У сучасних умовах, включаючи вплив глобалізаційних трансформацій й потенційні можливості та загрози, механізм реалізації стратегічних імперативів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства можливе шляхом декількох сценаріїв.

Перший сценарій орієнтований на вирішення проблеми щодо забезпечення фінансування сільськогосподарського виробництва при певному рівні декларативності визначених соціо-еколого-економічних заходів за відсутності механізмів їх реалізації. До причин обрання саме такого сценарію належать необхідність ідентифікації сукупності нерозв'язаних проблем.

Другий сценарій передбачає доцільність представлення, формування й імплементації напрямів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства на основі реформування виробничо-господарських зв'язків, оптимізації структури, наявної соціальної інфраструктури, значного збільшення розмірів виробництва щодо якісної й екологічно безпечної продукції, підвищення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на міжнародному аграрному ринку, охорона навколишнього природного середовища й природних ресурсів, сталість сільського розвитку. Саме такий сценарій на думку автора є оптимальним й ефективним.

Стратегічні імперативи державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства включають стратегічні завдання, план й стратегічні пріоритети, тобто комплексний план дій, який орієнтований на досягнення стратегічної мети, включаючи сукупність напрямів, завдань й пріоритетів.

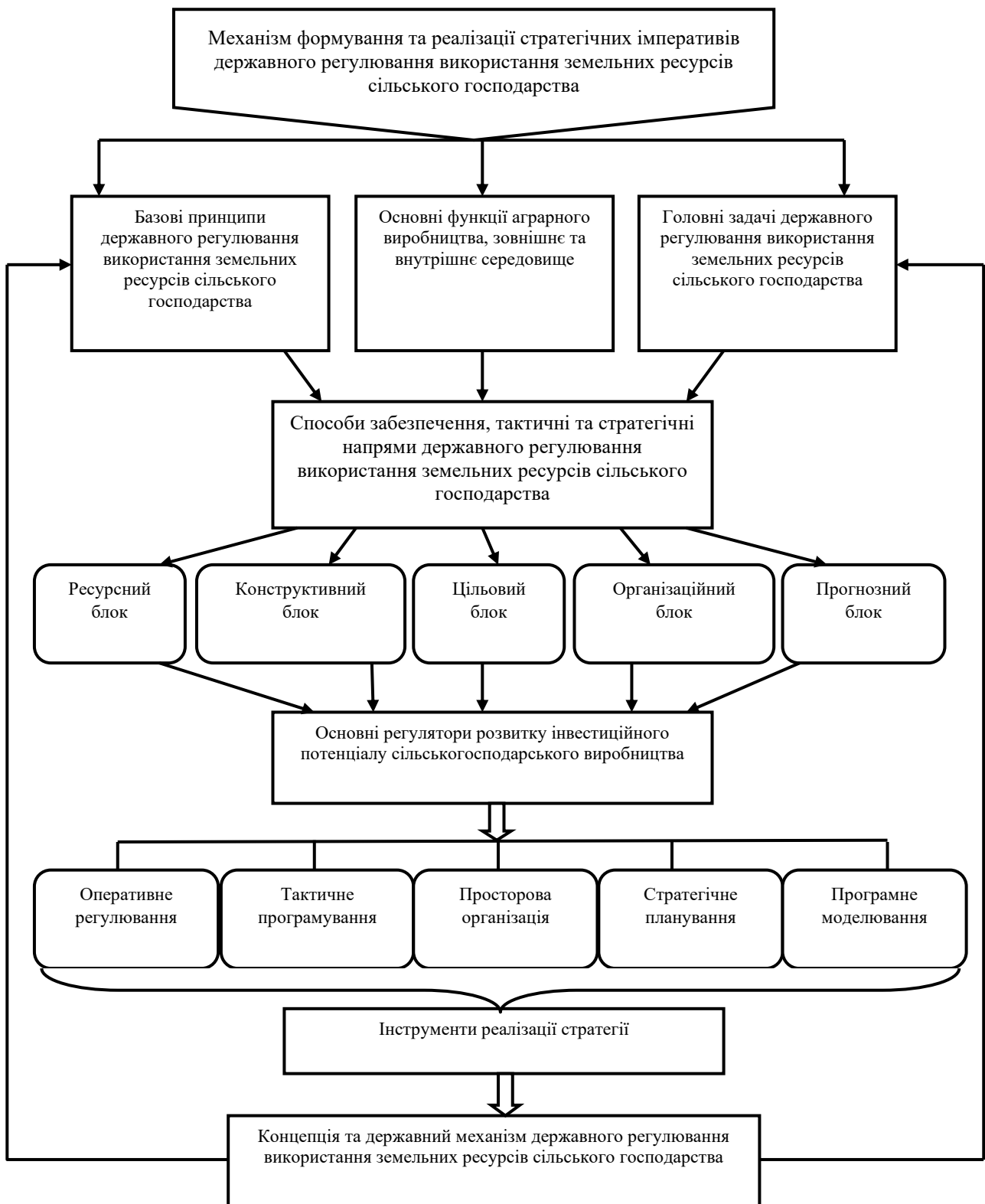

Рис. 34. Блок-схема механізму реалізації стратегічних імперативів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства

Джерело: розроблено автором

Метою державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства є забезпечення на засадах сталості досить тривалої капіталізації інвестиційних ресурсів для забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на міжнародній арені, а населення країни у екологічно чистих продуктах харчування, промисловість у достатній й якісній сировині, яка сприятиме гарантуванню органічного виробництва й соціо-еколого-економічної стабільності.

До цільових орієнтирів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України належать:

- значне зростання темпів сільськогосподарського виробництва у відповідності з наявними потребами суспільства;
- удосконалення діючої територіальної інфраструктури та розвитку функціонально-просторової організації процесу виробництва;
- збалансування внутрішньої структури сільськогосподарського виробництва й міжгалузевих пропорцій;
- сприяння підвищення рівня інвестиційного потенціалу і його поступова капіталізація;
- зростання обсягів доходів від виробничої та інноваційно-інвестиційної діяльності;
- прискорений розвиток соціально-економічної інфраструктури;
- налагодження роботи з діючими та пошук нових ринків для продукції сільськогосподарського виробництва;
- реорганізація й модернізація матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва;
- зміцнення конкурентних позицій на сучасних й вихід на нові ринки вітчизняного та світового рівнів [6-15].

Таким чином, забезпечення стратегічного державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства повинно реалізуватись на таких концептуальних підходах:

Програмування. Основою такого підходу є розробка середньо й короткострокових планів й програм державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства .

Концентрації. Обмеженість ресурсного забезпечення щодо реалізації завдань державного регулювання використання

земельних ресурсів сільського господарства й концентрацію на тих завданнях, які відповідають ключовим поточним напрямам для сучасного розвитку використання земельних ресурсів сільського господарства .

Синхронізації дій. Взаємозалежне узгодження діяльності суб'єктів використання земельних ресурсів сільського господарства й органів державного регулювання та місцевого самоврядування, що сприятиме зменшенню затратності на досягнення головних завдань державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства .

Збалансованого та пропорційного розвитку. Такий підхід передбачає можливості для використання диференційованого підходу щодо вирішення питань для стабілізації основних складових державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства в залежності від першочерговості завдань.

Державно-приватного партнерства. Такий підхід передбачає чітку координацію визначених дій щодо налагодження співпраці органів державної влади з суб'єктами використання земельних ресурсів сільського господарства і громадськістю у процесі реалізації стратегічних завдань державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства .

Стрімкого розвитку. Перехід до шостого технологічного укладу й формування на засадах повної структурно-технологічної модернізації сільськогосподарського виробництва на інноваційних технологіях, які будуть забезпечувати зростаючу продуктивність праці з метою наближення до вимог й стандартів ЄС.

Для розробки стратегічних імперативів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства важливо звернути увагу на їх структуру. Зазвичай, вона передбачає чотири ключові блоки: концептуальний, прогнозовано-аналітичний, цільовий, ресурсний.

Ресурсний блок формується виходячи з усіх можливих ресурсів, факторів внутрішнього й зовнішнього впливу на розвиток використання земельних ресурсів сільського господарства. Вони більш детально досліджуються, групуються за визначеним рівнем впливу на зміни для структури інвестиційного потенціалу, на вибір варіантів її реформування.

Аналітичний блок представляє собою базовий рівень державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства, узагальнює й систематизує результати попередніх розробок, визначає рівень розвитку інвестиційного потенціалу за такими елементами: виробничий, організаційний, фінансово-економічний, соціально-екологічний, науково-дослідний.

Цільовий блок включає результати аналітичного блоку для визначення основних проблем й тенденцій у регулюванні розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва. Відповідно до ієрархічності формуються більш детальні підцілі на їх поточну перспективу. Варто акцентувати увагу на визначенні проміжних питань, для покращення ситуації у поточному й довгостроковому періодах.

Прогнозний блок визначає параметри для оцінки сучасного стану державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства, з урахуванням можливих варіантів на відповідних рівнях реалізації (а саме, макрорівень, міжгалузевий й регіональний).

Концептуальний блок базується на основі результатів проведених прогнозних розрахунків розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва та їх корегування, які імплементуються із певних аналітично-ресурсних характеристик. У даному блоці стратегічні імперативи набувають цільового значення.

Стратегічні імперативи державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства є комплексом правил та законів, якими варто керуватись як державні, так й господарюючим структурам. Також, змістом таких імперативів є сукупність напрямів та дій, які повинні забезпечувати зростання результативності державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства, зміцнення його позицій в країні та світі.

До перспективних напрямів реалізації стратегічних імперативів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства, пропонуємо віднести:

- адаптацію національного законодавства до вимог й стандартів Європейського Союзу щодо використання земельних ресурсів сільського господарства ;

- актуалізація інтеграції європейських інструментів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства в національну модель регулювання;
- формування і реалізація механізму активізації інноваційних процесів у використанні земельних ресурсів сільського господарства для збільшення доданої вартості і зростання експортного потенціалу;
- визначення дієвих заходів для нейтралізації динамічних процесів деградації земель саме сільськогосподарського призначення;
- організація моніторингу і контролю за якістю земель, дотримання визначених екологічних норм, реалізація заходів щодо підвищення родючості ґрунтів;
- забезпечення своєчасного збереження біологічного різноманіття;
- належне залучення капітальних інвестицій у раціональне використання земельних ресурсів сільського господарства ;
- актуалізація виробництва саме органічної продукції на основі розвитку органічного землеробства;
- модернізація системи страхування, процесу кредитування у контексті державної підтримки;
- сприяння становленню дієвої національної мережі інфраструктурного забезпечення використання земельних ресурсів сільського господарства ;
- організація комплексу прикладних наукових й науково-технічних розробок,
- реалізація вимог щодо виконання державного замовлення з метою раціонального використання земельних ресурсів сільського господарства ;
- модернізація інфраструктури сільських територій;
- реалізація заходів для збереження навколишнього середовища, збереження природних ресурсів [16-24].

Реалізація представлених стратегічних імперативів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства сприяє формуванню умов для підвищення рівня якості життя всього населення (особливо сільського) на засадах комплексного й сталого розвитку ключових складових, тобто: модернізації виробничо-господарської діяльності; зростанню конкурентоспроможності; активізації інноваційно-інвестиційних

процесів; значному розширенню можливостей для налагодження механізму державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства .

Отже, реалізація обґрунтованих стратегічних імперативів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства сприятиме:

- збільшенню обсягів та якості сільськогосподарського виробництва;
- організації ефективної виробничо-господарської діяльності із використанням екологічно безпечних земельних ресурсів;
- зростання обсягів споживання основних органічних продуктів харчування;
- підвищення ефективності регуляторної політики використання земельних ресурсів сільського господарства ;
- підвищення якості продукції, виробництво органічної продукції за доступними цінами;
- підвищення рівня заробітної плати до рівня середнього по всій економіці тощо.

Для України земельні ділянки, при використанні яких утворюється приблизно 95% обсягу продовольчого фонду й 2/3 фонду продуктів споживання, є передовим механізмом організації виробництва й розвитку економіки. Слід зазначити, що вага земельних ресурсів у структурі продуктивних сил держави складає понад 40%, а в ресурсному гарантуванні соціально-економічного досягнення України земля складає майже 45% [33]. Змістовність юридичної концепції землі як предмета нерухомості визначена тим, що дії на сучасному періоді до втрати монополії державної власності на ділянки істотно змінив властивості та вміст земельних відносин. В наслідок встановлення різносторонності форм земельної власності та застосування й додавання землі як об'єкта нерухомості в механізм ринкового обороту засобом здійснення торгівлі, застави, спадкування, оренди, суперфіції, емфітевзису земельні взаємовідносини отримали майнового характеру. До нерухомості відносять земельні ділянки, угіддя надр, відокремлені водні об'єкти та решту, що міцно зв'язане із землею, тобто об'єкти, трансформація яких без відповідного шкоди їхньому призначенню неможливо. Якщо фізичні особливості і юридичні обмеження значною мірою діють на характер землекористування, то зростає обсяг соціальних груп які виявляють цікавість до того, як задіяна

земля та яким способом мають бути поділені відповідні права. Основна частина людства намагається зберегти первозданну природу землі та направляють в основу екологічні аспекти користування землі – це соціальна концепція, решта розглядають земельні ділянки, в першу чергу, як потрібний ринковий товар та намагаються інтенсивно його задіяти – це економічна концепція землі. Наявні і інші групування інтересів даних груп, що регулюються як на державному й регіональному рівнях, так і органами місцевої влади. Земельні джерела здійснюють ряд функцій, власне від чого й проявляється залежність її використання та зацікавленість персон у здобутті прав власності та користування ділянками.

Для організацій промисловості, транспорту та будівництва, розташування населених пунктів, переліку інших підприємств виробництва вона являється просторою операційною основою, місцем для розташування будинків, споруд та устрою доріг сполучень. Повністю іншу роль реалізує земля в сільськогосподарському виробництві та лісовому господарстві, де вона являється не тільки матеріальною умовою, однак й методом виробництва. В рамках територіальної громади земля здійснює відразу три основні функції, які є джерелом для гарантування нормальної життєдіяльності людства, а саме: економічну, соціальну й екологічну. Здійснюючи економічну функцію, земельна ділянка діє як важливий матеріальний ресурс, який виконує роль головного засобу виробництва та предмета роботи в сільському господарстві й просторової основи для розвитку інших секторів економіки. Соціальний зміст землі зводиться до думки, що вона це місце проживання населення. Екологічна риса землі проявляється в тому, що земля є центральним джерелом екологічної системи, який певною мірою передує функціональну стійкість як даної системи в загальному, так і окремих частин природного середовища. Складність керування земельними ділянками на місцевому рівні зосереджена в тому, що в рамках населеного пункту земельні угіддя представлені будь якими категоріями цільового значення, яких відносно до Земельного кодексу України виділено дев'ять, Водночас, угіддя в межах територіальних громад поділені між трьома формами власності це державною, комунальною та приватною. Отже, має відбиток чітко визначене розмежування земель громади за відповідним призначенням та формою власності.

Всі земельні ділянки в рамках територіальної громади можна поділити за відповідними критеріями та ознаками

Земельні угіддя, що перебувають в межах територіальної влади на правах комунальної власності, відносять до матеріально-фінансової бази місцевого самоврядування та керування ними проводиться його органами в рамках переліку наданих законодавством повноважень. Переважно, на органи місцевого самоврядування віднесено забезпечення раціонального використання природних земель методом попереднього затвердження відповідних планів та підготовка пропозицій на рахунок розташування, спеціалізації й розвитку підприємств та організацій не зважаючи на форму власності, які займаються даними питаннями на відповідній околиці. Важливо, що винагорода за експлуатацію природних ресурсів являється джерелом зростання доходів місцевих бюджетів.

Потужність об'єднаних територіальних громад певною мірою окреслюється тим, як результативно вони застосовують земельні ресурси, які знаходяться в їх користуванні та формують їх ресурсний потенціал. Ресурсний потенціал представляє собою джерело та спосіб їх відновлення, а також здійснює ключову роль у виокремленні функцій, направленості та динаміки їх розвитку. Існування ринкової економіки потребує від об'єднаної територіальної громади розв'язання складних задач керування земельно-ресурсним потенціалом, серед яких виділяють максимально можливе задіяти їх потенційних можливостей, утворення здатності швидко пристосуватися до перемінної ситуації на ринку. Формування умов для раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу, ліквідація основних диспропорцій призведе до зростання спроможності територіальних громад та їх представницьких органів до розв'язання проблем місцевого значення особистими силами. Звісно, зріст ефективності й водночас економне застосування існуючих ресурсів, при обов'язковому збереженню при цьому докільля в відповідному стані для майбутніх поколінь, вимагає надійної теоретичного ґрунту та практичних навичок у керівних осіб місцевого самоврядування, які займаються питаннями розвитку об'єднаних територіальних громад [34-37]. Досить актуальним є питання що до експлуатації наявних в громаді земельних ділянок постали в процесі розвитку місцевого самоврядування та отримали нового імпульсу в межах

децентралізації та зміцнення реальної можливості територіальних громад розпоряджатися особистим майном та джерелами, серед яких вагоме місце посідають земельні ділянки. Дана проблема виростає в умовах ринкової економіки, коли законодавчо укоріняються різноманітні форми власності на землю та господарювання на ній. Громадянам України було віддано у власність мільйони гектарів площ для збільшення особистих селянських господарств, організації селянських (фермерських) господарств, вагомі розміри ділянок для будівництва житла, ведення садівництва та городництва тощо [38]. Для громад територіального значення земельні ресурси важливі по двох головним причин: як складова навколишнього середовища та місце проживання громадян, і як економічне джерело: землі сільськогосподарського та несільськогосподарського значення, які дозволено застосовувати для організації виробництва та передачі в оренду. Звертаючи увагу, що, як і будь який економічний ресурс, земля являється вичерпним ресурсом, даний принцип закладаються в основу державної політики контролювання земельних відносин у багатьох зарубіжних країн. Відповідно державне регулювання земельними відносинами та ресурсами базується також на принципах доцільного та науково обґрунтованого застосування землі з зауваженням економічного задоволення потреб людства, так і збереження відповідного стану земельних джерел для розвитку держави в майбутньому [39].

Цивільним кодексом України земля (земельні ділянки) затверджена об'єктом нерухомості та додана в цивільний обіг. В той час Конституція України оголосила землю предметом права власності Українського народу й відмітила, що від імені народу України права власника виконують органи державної влади й органи місцевого самоврядування в областях, визначених Основним Законом. Земельним кодексом України термін «земельні ресурси» взагалі не виділено, що визиває здивування. Отже, в період уточнення поняття земельні ресурси об'єднаної територіальної громади використали спосіб «від факту» та врахувати існуючу ситуацію, яка склалася, то земельні ресурси ОТГ – це всі земельні ділянки, що перебувають в межах новоутвореної об'єднаної громади, до них належать: землі комунальної власності; землі, період переходу яких з державної до комунальної власності продовжується; землі державної власності, які не

підпорядковуюються передачі до комунальної власності (наприклад, землі державних організацій, що знаходяться на території ОТГ). Однак якщо просторовий аспект являється чітким та абсолютно зрозумілим, то адміністративний – веде перелік запитань, переважно: як довго продовжуватиметься стадія передачі земель сільськогосподарського значення у власність об'єднаних територіальних громад; як трансформується функціональна складова на рахунок управління відповідними ділянками; чи буде захищено інтереси тих, хто наразі орендує відповідні земельні угіддя у держави на довгостроковий період; з якого часу податки на землю стануть залишатися у місцевому бюджеті; і нарешті, як бути ОТГ, межі яких не визначено [40].

Мамонова В.В. висуває затвердження в законодавстві таке поняття земельних ресурсів об'єднаної територіальної громади: землі, що перебувають в межах об'єднаної територіальної громади, є ресурсом поповнення її бюджету, керування й розпорядження якими проводить рада відповідної громади. згідно її думки, саме дане визначення об'єднує як просторовий, так й управлінський аспект. Беручи до уваги чинники та критерії, які окреслюють земельні ресурси як предмет управління територіальної громади дозволяють визначити земельні угіддя територіальної громади як землі, які перебувають в площині територіальної громади на правах комунальної власності, з затвердженими межами й правовим режимом застосування. Також, якщо розглядати земельні угіддя як джерело збільшення місцевого бюджету, то відповідно можна твердити і те, що земельні ділянки є інвестиційною рисою територіальної громади, оскільки дані ресурси при раціональному підході до керування та розпорядження ними, здатні суттєво нарощувати бюджет громади. Питання інвестицій набуває значно розширеного значення в ринкових умовах, коли люба нерухомість являється товаром та земельні ресурси також. В країнах з ринковою економікою на протязі року переміщуються від одних господарів до інших в середньому 1-2% загальної земельної ділянки. Відповідний показник рухомості земельних угідь, з одного боку, підштовхує до залучення через ринок землі до третини існуючих інвестиційних ресурсів, а з іншого – не дозволяє торгівлю землею та спекулятивних операцій. Органи місцевого самоврядування відповідно мають інтерес в тому, щоб продаж земельних угідь та прав на них, що володіють ОТГ здійснювався через аукціонний та

конкурсний способи. Визначення земельних угідь за формою власності й можливими особливостями, додавання їх в економічний оборот можливо за умови затвердження меж територіальної громади та здійснення перевірки земель, що є одним з головних задач в сфері керування землями комунальної власності в ринкових умовах. Тільки після виділення потенційних можливостей земельних угідь території, дозволяє визначати даний інвестиційний потенціал з ціллю поповнення місцевого бюджету. Відповідно до думки, для приваблення потенційних інвесторів на територію громади потрібно : - з боку державної влади: покращення механізмів застави земельних площ, використання іпотечного кредитування фізичних й юридичних осіб та гарантування ліквідності застави; - з боку органів місцевого самоврядування: обговорення змісту інвестиційно привабливих об'єктів, для будівництва яких земельні площі можуть даватися тільки на умовах продажу; ведення обов'язкової статистичної звітності про чисельність, площу та місцезнаходження проданих земельних угідь, період та умови їх минулого придбання, ціни та вартість продажу; реалізація сучасного процесу реєстрації прав на землю, яка буде чіткою та доступною для майбутніх інвесторів.

З урахуванням інвестиційної привабливості й інвестиційних особливостей земель територіальної громади, додавання їх в економічний процес передбачає використання прямих і опосередкованих (через бюджетну систему) вкладень як на первинному, так і на вторинному ринку. Це повинні бути кошти і отримані від торгівлі ділянок, і додатково залучені покупцями угіддя в зв'язку з її купівлею. Ринок земель має можливість значно розширити джерело прибутків бюджетів усіх рівнів. Отже, за допомогою формуванню ринку землі, можуть та бути утворені важелі тривалої дії для збільшення бюджетів територіальних громад. Можливе формування ринку землі тягне проведення комплексу поточних й перспективних завдань. Це, передусім, утворення необхідних ринкових умов, функціонування інвестиційного й бюджетного можливостей ринку землі, гарантування його зрозумілості, нормативно-правове забезпечення законного існування та цивілізованого регулювання.

Створення цивілізованого ринку землі – важливий фактор і обов'язкова умова інвестиційної привабливості земельного потенціалу територіальної громади, яка проявляється в прямій та

опосередкованій (через бюджетну систему) формах. Торгівля земельними ділянками збільшує мотивацію до вкладення в економіку, інвестування коштів у будівництво, збільшення та модернізацію організацій, житла, об'єктів інфраструктури, максималізацію господарської діяльності та покращення якості землі. Водночас, це частково сприяє швидкості інвестиційного процесу через напрям частини отриманих коштів, сплачених податків й зборів удосконалення інфраструктури пунктів населення. Представники земельно-інвестиційних відносин, які інвестують власний або запозичений капітал у земельні угіддя або в земельні вартісні папери, повинні бути впевненими в тому, що законодавча влада України міцно захищає їхні права й інтереси. Важливим пунктом забезпечення соціального напрямку формування ринку землі являється раціональне застосування бюджетного потенціалу земельних угідь методом збільшення надходження грошових коштів від торгівлі ділянок, що відносять до комунальної власності, у надходження бюджетів відповідних територіальних громад й нарощення податків та зборів від торгівлі приватних земельних площ. Однак, до сьогодні не має чітко визначеної концепції місцевого розвитку з ціллю внесення інвестицій в економіко-соціальний розвиток на рівні територіальної громади. Враховуючи активний рух реформування адміністративної системи, збільшення повноважень щодо керування землями комунальної власності, з ціллю розвитку територій громад та нарощення місцевого бюджету, затверджуємо обов'язкове визначення інвестиційної привабливості угідь територіальних громад. В наслідок чого буде підкреслено сукупність критеріїв функціонування умов та факторів, які гарантують зацікавленість інвесторів у внесенні капіталу.

Притяжним ресурсом для окреслених інвесторів можуть бути ділянки сільськогосподарського значення, адже, виробництво сільськогосподарського товару може стати значно дохідним бізнесом, крім того, використовуючи новітні технології в дану сферу також здійснення експорту сільськогосподарської продукції даний засіб виробництва має великі перспективи. Передбачаємо, що територіальна громада має можливість розглядати комунальні земельні ділянки як предмет інвестування особистих коштів, оскільки, в даному випадку вона матиме сталий прибуток, збільшення кількості робочих місць, розширення власної

інфраструктури, тобто внутрішній інвестиційний ресурс. Беручи до уваги, що на сьогодні вагома кількість земель державної власності за територіями населених пунктів віддано комунальній власності, а це площі сільськогосподарського використання, то головним є те, які дії стосовно певних земель узгоджують органи місцевого самоврядування, оскільки це особливий спосіб виробництва, який при раціональному його використанні може надавати постійний дохід до місцевого бюджету. Згідно даних Міністерства розвитку громад та територій на 01.01.2020р майже набула кінця передачі сільськогосподарських земель у комунальну власність, тобто віддано 97,6 % запланованої до передачі площ (табл. 13).

Таблиця 13.

Передача земель сільськогосподарського призначення з державної в комунальну власність станом на 01.01.2020р.

№ з/п	Область	Кількість ОТГ в плані-графі ку передачі земельних ділянок	Кількість ОТГ, які отримали к комунальну власність земельні ділянки с/г призначення	Площа земельних ділянок передана ОТГ, тис. га	% ОТГ, які отримали земельні ділянки від заплановани
1	Вінницька	34	34	37,6	100
2	Волинська	40	30	49,4	75
3	Дніпропетровська	56	55	185	98,2
4	Донецька	9	9	41,8	100
5	Житомирська	45	44	95	97,8
6	Закарпатська	6	6	1,7	100
7	Запорізька	36	36	105,6	100
8	Івано-Франківська	20	20	13,4	100
9	Київська	9	9	7,4	88,9
10	Кіровоградська	13	13	25,8	100
11	Луганська	8	8	13,5	100
12	Львівська	35	35	41,5	100
13	Миколаївська	28	28	81,2	100
14	Одеська	25	23	97,5	92
15	Полтавська	39	39	91,1	100
16	Рівненська	25	25	27,8	100
17	Сумська	28	28	71,8	100
18	Тернопільська	40	40	36,4	100
19	Харківська	12	12	28,1	100
20	Херсонська	26	25	89,1	96,2
21	Хмельницька	39	39	100,5	100
22	Черкаська	26	26	40,4	100
23	Чернівецька	26	26	7,3	100
24	Чернігівська	37	37	161,8	100
	Разом по Україні	662	646	1450,8	97,6

Згідно даних таблиці 13, період передачі майже закінчився, який становить 1450,8 тис. га сільськогосподарських угідь перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування, тобто громади одержали ресурс, який вимагає правильного руху до подальшого застосування, а також являється інвестиційно-привабливим для розширення території. Інвестиційну привабливість слід назвати в оточенні основних критеріїв, яких дотримуються і вітчизняні, і зарубіжні інвестори при затвердженні рішень про внесення своїх капіталів (ресурсів) в економіку будь якого району. Інвестиційна привабливість це переважно умовний інтегральний показник, що має різні чинники, які діють на формування сприятливого середовища для здійснення певної (або певного роду) економічної діяльності на відповідній території. У ньому відображаються оцінки ресурсно-сировинного й виробничого потенціалу площ; її економіко-географічного розташування і інфраструктурної облаштованості; рівня розвиненості ведучих інститутів ринкової економіки; ступеня соціальної напруженості; рівня забруднення природного середовища; величина бюджетної забезпеченості територіальної громади; особливості нормативної бази, податкового режиму і т.п. [41].

В наукових дослідженнях не має єдиних підходів до визначення інвестиційної привабливості угідь об'єднаних територіальних громад. Відповідно, І. Бланк зосереджує увагу на інтегральних особливостях визначення інвестиційної привабливості персон господарювання [42]. С. Басалай й Л. Хоружий характеризують інвестиційну привабливість з місця інвестора, який утворює та реалізує інвестиційні ресурси в функціонування суб'єкта господарювання [43]. На відміну від представлених науковців, Ю. Радзінська описує інвестиційну привабливість земель міського населення залежно від механізмів планування цілей використання земель, ступеня взаємодії між різними утвореннями зацікавлених осіб, беручи до уваги особливості утворення містобудівного, просторового, економічного забезпечення [44]. На важливість проведення інвестицій для гарантування розвитку ділянок вказують Б. Данилишин, Л. Новаковський, А. Юрченко [45]. У тексті визначення інвестиційної привабливості угідь об'єднаних територіальних громад досить вагоме значення має її оцінка. Деякі вчені для оцінки інвестиційної

привабливості зосереджують увагу на показника фінансового становища. Для оцінки інвестиційної привабливості угідь обчислюється рівень інноваційності інвестицій [46]. Як підкреслено вище значно привабливими для інвестицій є ділянки розташовані за межами забудованої території, відповідно це землі сільськогосподарського значення, оскільки виробництво сільськогосподарських товарів є одним з значно дохідних бізнес-проектів при раціональному підході до її виробництва. На теперішній час на території держави начисляється певна кількість сільськогосподарських земель, які віддані у комунальну власність чи перебувають в стадії передачі. В певній мірі розширення територіальної громади характеризується інвестиційною привабливістю її земельних ділянок. У цьому підтексті особливого значення наживає визначення факторів, які вплив діють на відповідну привабливість: просторових, якісних, містобудівних й економічних, екологічних та факторів, що гарантують взаємозв'язок між різними об'єднаннями зацікавлених осіб, які діють у інвестиційному процесі. І. Рій пропонує проводити оцінювання інвестиційної привабливості земель на базі комплексного підходу, який містить наступні етапи:

1. Утворення методологічного етапу.
2. Організація аналітичного етапу, конкретизація цілей та формування задач.
3. Пошук інвесторів.
4. Прогноз майбутніх результатів внесених інвестиційних ресурсів.
5. Знаходження спорів, ризиків, проблем тощо.
6. Утвердження повноважень, обов'язків та відповідальності тощо.
7. Здійснення аналізу отриманих результатів [47].

На проти дію від представлених методів, деякі вчені при оцінюванні інвестиційної привабливості зосереджують увагу на: обчисленні рівня іпотечного запозичення, законодавчого забезпечення, використання системи утворення та експлуатація земель, ступінь фінансового стану господарів господарювання, визначення дії податкової політики, зобов'язання гарантій захисту інвестицій [48]. Варто відмітити, що «для інвестиційної привабливості ділянок пропонується використовувати показники, що описують: якість земельних угідь; ресурсовіддачу та ділову

активність; ефективність робочої сили; фінансову стабільність; можливості економічного розвитку й ефективність господарської діяльності [49]. Отже, потрібно створити новий вид оцінювання земель за їх інвестиційної привабливості. Інвестиційна привабливість ділянок можлива оцінена за різноманітними факторами та критеріями [50]. Відповідно нашої думку, враховуючи наукові дослідження, розрахувати інвестиційну привабливість ділянок можна методом її оцінки за відповідними критеріями. Їх вибір здійснюється в кожному індивідуальному підході та залежить від того, з якою ціллю можливе використання земельної ділянки, як операційна основа або засіб виробництва. Так, наприклад, переважаючим критерієм який окреслює інвестиційну привабливість площ сільськогосподарського виробництва є її можливість до виробництва товарів при найменших витрат, тобто значимим є якісний склад землі та можливість продажу продукції. На рахунок земель несільськогосподарського значення, то фактори, що виділяють інвестиційну привабливість залежать від мети перспективного застосування земель відповідним інвестором та від ступеня цільового призначення земельних угідь.

Рішення як найприбутковіше інвестувати грошові кошти, необхідно приймати окремо в індивідуальному випадку, однак прогнозування інвестицій повинен мати опору на просторовий аналіз угідь, які поділяються за рівнем їх інвестиційної привабливості. Такі визначення, як кон'юнктура певного сегменту ринку, інфраструктура району, розміщення та суч теперішні споживчі переваги грають провідну роль і тільки точний аналіз всіх частин дасть можливість обрати потрібний та дохідний варіант капіталовкладень. Оцінювання інвестиційної привабливості має бути ціле направлена та швидко мінятися як у часі, так і в просторі, знаходячись в залежності від великої кількості умов та явищ: загального економічного становища, рівня прибутковості та платоспроможності вкладників, правового середовища, динаміки попиту та пропозиції, особистих цілей та особистих інтересів відповідного покупця та продавця, які взаємопов'язані та мають вплив один на одного. Для збереження цих умов потрібне формування повної діючої системи географічно зв'язаної інформації про становище земельного фонду, яка має збиратися та оновлюватися при здійсненні системи моніторингу інвестиційної

привабливості угідь. На практиці є велика чисельність методів до інвестиційної привабливості земель міст. Є можливість виділити та утворити етапність їх проведення:

1. Відбір критеріїв згідно думки експертів, що утворюють умови для формування інвестиційної привабливості і обчислюють її рівень.

2. Встановлення експертної оцінки та дії кожного з чинників зважаючи на їх взаємовплив з використанням при визначенні їх вагових коефіцієнтів.

3. Розрахунок показників, що за дослідними оцінками є значно впливовими та в вагомій мірі діють на інвестиційну привабливість територій міст. Певні показники існують як рівними по значенню, так і значно відрізняються. При цьому, встановлюється рівень впливу кожного з величин.

4. За визначеною методикою здійснюється обчислення окремих показників.

5. Знайдені окремі результати об'єднуються в групи.

6. За потреби визначається рівень їх впливу за допомогою обчислення вагових коефіцієнтів.

7. Одержаний інтегральний результат відповідного показника рахується його відповідною оцінкою.

Знайдені результати з урахуванням певних вагових коефіцієнтів групуються в єдиний ранг, який описує рівень інвестиційної привабливості земельної території міста. Рангове значення може характеризуватися будь яким виглядом, однак він повинен дорівнювати ранговій шкалі, яка пояснює одержане значення та дає зробити належні висновки. При даному способі оцінки не досліджується якість кожного критерію, однак в цілому оцінюється ступінь інвестиційної привабливості ділянок міст та ін. [15]. Як інвестиційно-привабливі ділянки громад можна досліджувати землі не тільки населених пунктів, але й за їх територіями, адже наразі продовжується процес трансформування земель з державної в комунальну власність за територіями населених пунктів. Одним із головних переліком децентралізації влади стало затвердження Урядом 31 січня 2018 року розпорядження № 60-р на рахунок передачі земельних територій сільськогосподарського значення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад, що дало змогу провести земельну децентралізацію не схиляючись до змін у

законодавстві. Це було значно суттєвим рішенням відповідно до подальшого керування земельними ресурсами територіальних громад та гарантувало здійснення основних задач децентралізації : трансформування повноважень органами виконавчої влади органам місцевого самоврядування та утворення відповідної ресурсної бази для реалізації своїх повноважень. Органи місцевого самоврядування одержали продуктивні землі, однак рівень та стан їх експлуатації бажає кращого, це зв'язане з переліком факторів, серед яких неприсутність зацікавленого землевласника або землекористувача. Одним із методів вирішення задачі, що склалася, є зростання інвестиційної привабливості угідь сільськогосподарського значення територіальної громади, що гарантуватиме високий ступінь зацікавленості можливих інвесторів. Як результат, висока ефективність застосування земельних ділянок призведе до нарощування обсягів виробництва високоякісної та екологічно чистих товарів.

Відносно визначення інвестиційної привабливості угідь сільськогосподарського значення, то згідно нашої думки, одним із провідних визначальних чинників є якісний склад ґрунтів, тобто їх можливість віддавати свої корисні властивості, гарантуючи певний (очікуваний) дохід від виробництва продукції сільськогосподарського значення. Органи місцевого самоврядування одержавши у комунальну власність ефективні землі, зобов'язані розуміти, що тільки доцільне рішення відносно їх майбутнього використання дозволить нарощувати бюджет та разом з тим вирішувати перспективні задачі на рахунок розвитку територій громади. Отже, рішення має бути спрямоване не на швидкий розподіл відповідних земель, з ціллю їх передачі приватну власність, а ОМС зобов'язані вбачати в цих землях сталий дохід до бюджету при здачі їх в оренду. Тобто, кожне рішення відносно подальшого застосування продуктивних земель має бути продуманим та раціональним.

Крім цього, потрібно брати до уваги той факт, що за територіями населених пунктів у комунальній власності знаходяться не тільки продуктивні землі, а й земельні угіддя не передані у власність та користування, що знаходяться у землях запасу, згідно чинного законодавства. Отже, влада місцевого самоврядування зобов'язана розглянути задачі приваблення інвесторів, які матимуть інтерес у використанні земельних угідь не

тільки як засіб виробництва, однак і як основу для розширення туристичної та рекреаційної діяльності, логістики, розташування предметів загального користування тощо. Не беручи до уваги стійке обґрунтування на рахунок привабливості ділянок для подальшого інвестування, дає можливість виділити чинники, які негативно діють на вирішення питання інвестування й використання сільськогосподарських ділянок, а саме: політична нестабільність; не має місця гарантій з боку країни; мала захищеність інвесторів; недосконала база законодавства; ріст рівня інфляції; зменшення пільг для інвесторів; неподільність банківської системи і ін. [51].

Отже, для росту інвестиційної привабливості ділянок міст держави потрібно розробити методи, зв'язані із вдосконаленням законодавчої та податкової бази для приваблення іноземного капіталу в інвестиційне середовище. Також варто полегшити реєстрацію та ліцензування, процес участі іноземних вкладників під час приватизації державного майна, покращити митну політику, утворити методи щодо стимулювання розміщення товарів, послуг та капіталів в самій державі, так і за її межами. Потрібно надати грошову підтримку зі сторони держави та зменшити рівень політичного ризику, оскільки це є основним фактором при прийнятті інвестиційного рішення. Відповідні міри дозволяють поліпшити економічну ситуацію в містах держави та допоможуть Україні вийти ціле направленою розвитку. Отже, щоб інвестиційне середовище України було більш привабливе, потрібно розвивати та брати до уваги весь комплекс перерахованих чинників.

Перспективами подальшого аналізу є розробка механізму та застосування інструментів для оцінювання інвестиційної привабливості територій міст, враховуючи певне інформаційно-аналітичне забезпечення й технічні умови застосування земель міст України. [51] Досліджуючи міську агломерацію на рахунок подальшого застосування, то можна на підставах зазначити, що за рівнем віддаленості від ядра особливість використання земель певною мірою змінюється, а відповідно інтенсивність застосування сільськогосподарських земель зменшується в значно віддалених від центру площ. Якщо загалом здійснити аналіз залежності застосування земельного угіддя агломерації відносно віддаленості від центру, то відслідковуємо загальну закономірність нарощення інтенсивності експлуатації ділянок з приближенням до міста, а саме

зростають частки забудованих територій, земель промислового й комерційного застосування, густота населення, росте оцінка земельно-майнового комплексу, розвивається ринок земель. При цьому висока планка інтенсивності виробництва особлива для приміських типів господарювання. Крім цього, можна відмітити, що ціна росте залежно від рівня освоєння. У приміській сфері земля має високу інвестиційну привабливість та користується високим попитом з боку господарів економічної діяльності, які пробують застосовувати для розташування своїх об'єктів гарні умови приміської зони з погляду на можливе зменшення витрат. Дуже прикрим є те, що це веде до того, що міські агломерації розширюються стихійним та некерованим методом, без дотримання вагомих містобудівних, природоохоронних та санітарно-гігієнічних норм, що призводить до зниження привабливості екосоціосистем, їх надмірного навантаження та значним тиском на довкілля. Затверджено, що вартісна оцінка земель є значно високою в центральній частині населених пунктів великих територій, яких нараховується в Україні понад 20, та знижується за рівнем віддаленості на периферію. Ринок земель урбанізованих площ володіє високою привабливістю та має конкурентну здатність і може значно збільшити джерела доходів усіх рівнів.

Одночасно характеризується високим доступом до приватизації, переважно вищою, ніж в країні загалом. Це передусім відноситься до вільних від забудови земельних площ, наявності великої частки сільськогосподарських земель, територій під житловими та промисловими об'єктами, які належать до приватизації. Вагомою є складова суб'єктів земельних відносин, що збільшує конкурентність на ринку земель; високий ступінь персоніфікації земельних угідь є значним для приватизації, утворення й конкурентної діяльності ринку земель; високий ступінь інфраструктурного облаштування; велика частка невикористаних земель збільшує їх привабливість та надає можливості для додавання до економічного обігу; високе оцінювання земель за рівнем віддаленості від ядра агломерації й падіння густоти населення, що примножує можливості задіяти до господарського обігу. Перелічені та решта чинників сприяють до широкого залученню ділянок до економічного обігу. У міській агломерації територія набуває високої інвестиційної привабливості та має підвищений попит зі сторони суб'єктів економічного

господарювання, які намагаються застосовувати для розташування своїх об'єктів сприятливі передумови з перспективою на передбачену економію витрат. Однак найбільш інвестиційно-привабливими являються саме приміські території, але попитом на земельні угіддя користується і вся територія агломераційного розселення. Предметом інвестиційної діяльності міської агломерації являється нерухоме майно, переважно земельна ділянка чи територія (сукупність земельних угідь), що знаходяться у власності територіальної громади (громад), юридичних й фізичних осіб. Водночас торгівля земельними ділянками підвищуватиме рівень мотивації до інвестування в економіку, внесення коштів у будівництво, розвиток та модернізації підприємств та інтенсифікацію господарської галузі та покращення якості землі.

Актуальність вивчення землі як об'єкту інвестування зумовлено тим, що на теперішньому процесі розвитку економічних відносин між різними країнами світу суть інвестицій продовжує розширяться на протязі десятків років. В період глобалізації економіки всі країни світу тісно пов'язані економічними відносинами. На даному етапі для кожної держави та регіону вагому роль складають високотехнологічні показники, задіяні в міжнародний обмін. Згідно допомоги інвестицій відповідні галузі розширюються швидше та продуктивніше. Будь яка держава та регіон мають інтерес в залученні фінансових джерел у свою економіку з сусідніх економічних систем. Не являються винятком в даному русі і регіони України. Раціональність здійснення структурних перевтілень в економіці держави та регіону проявляється в залежності від якості й наповненості інформації про інвестиційну привабливість. Це дає можливість в визначений термін прийняти правильних управлінських рішень. На теперішньому періоді розвитку інвестиційних відносин країна перебуває в складному процесі. На тлі незначних ефективно діючих інвестиційних проектів множинність іноземних інвесторів з недовірою відносяться до проектів в регіонах держави. Відповідно важливим є аналіз реального інвестиційного положення кожної області, програма та методи покращення інвестиційного середовища регіону в цілому та окремих його адміністративних складових зокрема. В період розроблення аналізу покращення інвестиційного положення адміністративних одиниць, переважно громад, в основному потрібно умотивувати сутність, значення й

методологічні бази загального механізму інвестиційного передбачення. Складність утворення аналізу розвитку складає в тому, що згідно різних теоретико-методологічних методів даний процес розглядається з визначеної позиції, а саме утворення аналізу як механізм осмислення; формальний процес; аналітичний процес; процес прогнозування; ментальний процес; процес, який розвивається; колективний процес; швидкісний процес; процес трансформації. Зважаючи на результати трансформацій, що здійснилися в Україні на протязі останніх двох десятиліть, дає стверджувати, що розширення інвестиційної діяльності динамічний. Внесок інвестицій на пряму пов'язане з інвестиційною зацікавленістю об'єкта інвестування. Вартість інвестиційної привабливості відповідного об'єкта інвестування є першим процесом в період прийняття інвестиційного рішення. Також можливість внеску інвестицій залежить від зрозумілості та врахування всебічних сторін проекту та способу можливого бачення об'єкта інвестування з точки зору інвестора та визначити його інвестиційну привабливість.

Кожна виділена об'єднана територіальна громада в державі зацікавлена в зростанні рівня інвестиційної привабливості, оскільки кожен господар господарювання прагне розширювати своє виробництво, нарощувати свою конкурентоспроможність, завойовувати нові ринки. На даному етапі розвитку головним з найпоширеніших та найпотужніших джерел розвитку й нарощення виробництва є вкладення інвестицій. Саме інвестиційні капітали відіграють вагомий роль у структурі залучених ресурсів підприємств й організацій. Отже дуже значимим для об'єкта інвестування є утворення умов, при яких інвестор внесе би свої капітали саме в дану громаду. Базою рішення інвестора про інвестування коштів стане ступінь інвестиційної привабливості й інвестиційного клімату на ділянках. Тому потрібно вміти правильним й професійним методом дати оцінку інвестиційної привабливості, а в деяких випадках потрібно ще й збільшувати її рівень, вирішувати задачі, що, певною мірою, матиме додатний ефект в період утвердження управлінських рішень на рахунок інвестування. В основному при оцінці сучасного стану земельних ресурсів, відмітимо, що охороні, доцільному використанню й відновленню родючості землі не виділяють достатньо уваги на державному, регіональному й місцевому рівнях.

Отже, для розширення інвестиційної привабливості окремої територіальної громади потрібно утворити та вдосконалити механізм методів та програм, в основному зосереджувати існуючі ресурси в пріоритетних сферах економіки з їхнім майбутнім перетворенням в інвестиції, завдяки яких сформувані умови для економічного приросту, вкладення в людський капітал, збільшення ступеня кваліфікації робітників; забезпечити чіткості затвердження інвестиційних проектів у галузі місцевого виробництва, сервісу та нерухомості, сільського господарства; розглянути фінансово-кредитну систему слугуючи для іноземних інвесторів; взяти до уваги маркетингові розробки, що застосовують агенції для сприяння на бренд-імідж й виникнення зацікавленості у майбутнього інвестора. Методи підвищення інвестиційної привабливості використання ділянок повинні бути направлені на утворення місцевої інвестиційної земельної політики, направленої на вирішення сукупних земельно-правових питань покращення земельних відносин та прогнозування просторового розвитку. В теперішніх умовах інвестиційна зацікавленість регіону залежить від впевнених дій органів влади та досконало розробленої маркетингової стратегії. Саме від раціонального позиціонування регіону залежать перспективи застосування потужних інвестиційних розробок та використання інвестиційних ресурсів. Отже, ділянка, яка знаходиться у власності територіальних громад, може являтися одним з головних інвестиційних джерел, активом, ресурсом іпотечного кредитування, територіальною основою для розташування інфраструктурних об'єктів тощо. Ділянки населених пунктів держави володіють потужним ринковим потенціалом та збільшеною доступністю для приватизації. В сукупності з великою чисельністю суб'єктів земельних відносин й великим ступенем їх персоніфікації, певним інфраструктурним гарантуванням та малим рівнем зайнятості, високою вартістю їх дохідності – це формує гідні умови для першочергового додавання таких земель в економічний процес. При врахуванні інвестиційної привабливості й інвестиційних можливостей ділянок пунктів населення, залучення їх в економічний механізм передбачає використання як прямих, так і непрямих (через бюджетну систему) вкладень на первинному і на вторинному ринку. Це повинні бути кошти і отримані від торгівлі ділянок та додатково отримані покупцями ділянки у зв'язку з її придбанням [16]. Ринок земель пунктів населення має можливість

розширити сферу прибутків бюджетів усіх рівнів. Отже, завдяки утворенню ринку землі, можуть і повинні бути утворені процеси тривалої дії для нарощування бюджетів територіальних громад. Реальне утворення ринку землі прогнозує проведення комплексу поточних й перспективних задач. Це, передусім, формування необхідних ринкових платформ, реалізація інвестиційного й бюджетного потенціалів ринку ділянок, збереження його прозорості, нормативно-правове гарантування законного функціонування та цивілізованого регулювання. Утворення цивілізованого ринку земель – важливий фактор і обов’язкова передумова інвестиційної зацікавленості земельно-ресурсного потенціалу держави, яка проявляється в прямій та опосередкованій (через бюджетну систему) формах.

Торгівля земельних ділянок нарощує бажання до інвестування в економіку, внесення коштів у будівництво, розвиток або модернізацію підприємств, житла, об’єктів інфраструктури, розширення господарської діяльності та покращення якості землі. Водночас, це частково сприяє активізації інвестиційного явища через направлення частини виручених доходів, отриманих податків та зборів у розвиток інфраструктури житлових пунктів [16]. Представники земельно-інвестиційних відносин, які інвестують власний або позиковий капітал у земельні угіддя чи в земельні цінні папери, повинні бути впевненими, що закони й влада держави міцно захищають їхні права й інтереси. Досить важною умовою забезпечення соціального напрямку формування ринку землі являється раціональне використання бюджетного потенціалу земельних угідь методом росту надходження коштів від торгівлі ділянок, що відносяться до комунальної власності, у доходи бюджетів певних територіальних громад та зростання податків й зборів від купівлі-продажу приватних земельних ділянок.

Звертаючи увагу на сукупність різних механізмів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України у рамках інтегрованої системи забезпечення екологічної безпеки, ми припускаємо, що сам по собі процес всеосяжний, і у рамках відповідного, конкретного механізму складно знайти достатній теоретико-методологічний і практичний інструментарій для його ефективної реалізації. Тим паче, сукупність завдань такого дослідження доцільно згрупувати до формування саме організаційно-економічного механізму

державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України.

Державне регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України у контексті розбудови дієвої системи, повинно здійснюватися в напрямі забезпечення стратегічної стабільності. Загальний кінцевий результат функціонування суб'єктів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України, орієнтований на перспективу, передбачає стабільність національної продовольчої безпеки та стабільне утримання конкурентних позицій на глобальному ринку. Сільське господарство при цьому розглядається як функціональна підсистема аграрного ринку, пов'язана зі створенням аграрних благ.

Конструкція визначеного організаційно-економічного механізму державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України зорієнтована на необхідність включення сукупності особливостей сільського господарства, а саме: недоформованість інститутів ринку, транзитивність ринкового середовища їх нестабільність; нерозвиненість соціальної інфраструктури; відсутність реального захисту прав власності на майно, та результати виробничої діяльності; суттєва важливість державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України для життєзабезпечення суспільства; відсутність у суб'єктів державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України необхідних можливостей впливати на відповідні умови й процес виробництва; суттєва залежність від природних умов, що формують природне інституційне середовище в сільському господарюванні (природні особливості на певній території); тривалість у відновленні та обмеженість у просторі такого виробничого ресурсу як землі.

Саме тому державне регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України є особливою системою щодо формування відповідного механізму у контексті дотримання обов'язковості врахування вище представлених особливостей, що спонукатиме до досягнення необхідного рівня розвитку. Одним із першочергових завдань щодо врегулювання стратегічного організаційно-економічного забезпечення державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України

є оптимально-ефективне використання головного ресурсу – землі. Законодавчо і організаційно-функціонально слід сформувати такі умови, за яких земля як основний засіб виробництва й предмет праці буде використовуватися економно, якісно, з збереженням та відновленням в рамках об'єктивних умов екологічних систем. Тобто, важливим складником державної політики у даному випадку виступає юридичне закріплення норм, традицій і способів стимулювання збалансованого використання суб'єктами державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України. Організаційно-економічне забезпечення державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України вбачається нами як складна система з сукупністю складників.

Серед головних умов організаційно-економічного забезпечення державне регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України, які необхідно обов'язково врахувати, наступні: кон'юнктура світового ринку аграрної продукції та продовольства; рівень внутрідержавного споживання та ціни на готовий продукт; інфраструктурно-обслуговуюча складова та її функціональні можливості й стан; регіональні особливості аграрного виробництва та сільських формувань; інноваційно-інвестиційна складова розвитку виробництва на селі.

Головною складовою при формуванні організаційно-економічного механізму реалізації державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України є стабільність, тобто можливість результатів виробництва утримувати високі ринкові позиції. Відомо, що досягнення стабільності державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України не є можливим без системного усунення проблем, які перешкоджають розширеному відтворенню, стабілізації обсягів виробництва продукції, упровадження принципів і технологій екологізації сільського господарства.

Головне завдання сучасного організаційно-економічного механізму державного регулювання використання земельних ресурсів сільського господарства України полягає у формуванні сприятливих інституційних умов у контексті реалізації заходів

сприяння розширеному відтворенню, стабілізації обсягу виробництва відповідно до потреб земельного ринку.

До основних інструментів, за допомогою яких можна здійснювати реалізацію механізму, відносимо: 1) економічні: грошово-кредитну політику; - фінансово-бюджетну політику; - інноваційно-інвестиційну політику; - боргову політику; - амортизаційну політику тощо. 2) адміністративні: - нормативно-правове регулювання; - установлення державних норм, стандартів та антимонопольних заходів; - надання дотацій, субвенцій; - державна експертиза; - захист інвестиційно-інноваційних процесів; моніторинг, контроль.

Доцільне використання ресурсів рахується пріоритетом національних інтересів держави та цілком звичайним є положення, що на теперішньому етапі основними реальними й можливими загрозами національній безпеці державі, стійкості в суспільстві є недоцільне, виснажливе застосування ресурсів як не відновлюються, так і відновлюються. Для недопущення цих загроз та формування безпечних умов життєдіяльності людства перед органами державної влади й органами місцевого самоврядування прогноуються задачі збільшення раціональності використання ресурсів, утворення збалансованого механізму природокористування. Україна ще в 1998 році додалася до Європейської хартії місцевого самоврядування, яка вимагає організацію місцевого самоврядування на принципах повсюдності та субсидіарності. Дана Хартія ратифікована Верховною Радою України та стала складовою національного законодавства. Прогнозований нею принцип повсюдності місцевого самоврядування свідчить що, воно має задіювати всю площу країни, а значення субсидіарності гласить, що місцеві органи самоврядування територіальних громад (комун тощо) повинні вирішувати всі задачі місцевого населення, крім тих, які мають бути розв'язані тільки на вищих ступенях публічної влади – національному чи регіональному. Проте, тільки після затвердження в 2015 р. Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» в нашій державі розпочали вживати методів щодо перебудови місцевого самоврядування на принципах його повсюдності й субсидіарності. Невід'ємною складовою впровадженої адміністративної реформи становить децентралізація обов'язків органів державної влади у середовищі застосування та

охорони земель. Тобіш, органи державної влади, переважно, Держгеокадастр України повинні делегувати певну частину повноважень відносно регулювання земельних відносин й керування земельними ділянками з органами самоврядування об'єднаних територіальних громад – їх радами. Певна норма є максимально справедливою, оскільки множинність земельних відносин за своєю характеристикою є питаннями місцевого населення, відповідно ними краще можуть займатися саме громади. Про що підтверджує і досвід реалізації пробних проектів у Кіптівській (Чернігівська область), Паланській (Черкаська область), Миколаївській (Донецька область) та решти об'єднаних територіальних громадах з питань утворення їх спроможності. Впровадження певних пілотних проектів дослідило, що кожна з новоутворених ОТГ володіє значною зацікавленістю в освоєнні наявного інструментарію управління застосуванням та охороною ділянок в рамках своєї території, розпочинаючи з планування застосування земель та закінчуючи проведенням контролю за застосуванням та охороною земельних ділянок. Адже, громада розташована ближче до своєї ділянки, ніж районні й обласні та інші посадовці. Вона користується більш наповненою інформацією про земельні потреби місцевості та проблеми, відповідно здатна самостійно надати собі раду при розв'язанні вагомої більшості земельних питань. Ефективним методом гарантування реалізації правових приписів країни є контроль, який також здійснює функцію регулювання та керування та є домінуючим методом гарантування дієвості законодавства, його впровадження персонами певних суспільних відносин. Функція керування зв'язана з іншими управлінськими функціями та фактично є з ним одне ціле.

Здійснення контролю на завершальних стадіях управлінської діяльності говорить, що він є об'єднуючим механізмом для дотримання й здійснення поставленої цілі і завдань, згідно їм усіх решти функцій державного управління [51]. Можна відмітити, що в процесі керування земельними ділянками здійснюється передача та опрацювання інформації, на базі якої затверджуються рішення, проводяться певні дії, і для характеристики відповідності дій затвердженим рішенням продовжується контроль за їх реалізацією. Контроль є частиною управління земельними ділянками і відіграє

вагому роль в системі механізмів забезпечення виконання вимог земельного законодавства, ціль якого полягає в подальшому:

- виконання вимог земельного законодавства держави органами державної влади та органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

- виконання завдань земельного законодавства у галузі охорони й використання земель;

- заподіяти порушенням законодавства України у середовищі експлуатації та охорони земель, вчасного виявлення певних порушень та прийняття відповідних мір щодо їх ліквідації;

- дотримання господарями землі й землекористувачами стандартів та нормативів у секторі використання та охорони ділянок, протидіяти забрудненню земель, спаду родючості ґрунтів та погіршенню становища рослинного й тваринного світу, водних та решти природних ресурсів.

Суть контролю ґрунтується у сприянні зростанню результативності та доцільності управлінської діяльності. Контроль буде відповідати своєму призначенню, якщо від стане своєчасним та об'єктивним, направленим на досягнення кінцевих цілей, а організація його здійснення та механізм проведення не мішатимуть роботі контрольованих органів та здійснюватимуться в чітко встановлених рамках, тоді як результативність досягатиметься не чисельністю перевірок, а фактичним забезпеченням здійснення поставлених задач [1]. Конституція України та Земельний кодекс України зумовлюють, що земля є головним національним багатством, що знаходиться під особливою охороною країни (ст.14), а виконання даного положення неможлива без здійснення відповідного контролю на рахунок використання та охорони земельних ділянок країни, не беручи до уваги форму власності. Наразі законодавством затверджено певні форми контролю за застосуванням та охороною ділянок: державний, самоврядний та громадський. Якраз завдяки державному та самоврядному й громадському контролю проводиться моніторинг реалізації положень існуючого законодавства, забезпечується прогнозування земельних правопорушень, помічаються відхилення від норм чинного законодавства при застосуванні земельних ділянок громадянами й юридичними особами також приймаються вказівки щодо ліквідації земельних правопорушень та в разі потреби приймаються визначення щодо притягнення осіб, які здійснюють

зазначенні посягання, до юридичної відповідальності. Згідно Земельного кодексу України, ревізія за використанням та охороною ділянок полягає в гарантуванні виконання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами земельного законодавства держави. Державний контроль за застосуванням та охороною земель проводиться уповноваженими органами виконавчої влади по земельних угіддях, а за виконанням вимог законодавства про охорону ділянок – спеціально уповноваженими органами з питань екології й природних ресурсів. Самоврядний контроль за застосуванням та охороною земель проводиться сільськими, селищними, міськими, районними й обласними радами. Громадський контроль за використанням й охороною земель проводиться громадськими інспекторами, які назначені відповідними органами місцевого самоврядування та функціонують на основі положення, утвердженого центральним органом виконавчої влади по земельних ресурсах [52]. Головною нормативно-правовою базою, яка окреслює правові, економічні й соціальні основи організації проведення державного контролю за застосуванням та відновлення природних ресурсів, та охорону природнього середовища, є Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель». Згідно цього Закону, контроль проводиться на всіх процесах регулювання земельних відносин, тобто від отримання дозволу на створення проектної документації із землеустрою, надання земель у власність або користування до часу одержання правостановлюючих документів на ділянку та розв'язання земельних спорів та зобов'язати винних у порушенні законодавства до відповідальності. На сьогоднішній час серед решти видів контролю (державний, самоврядний, громадський) саме більш є дієвим і таким, що володіє нормативно визначеними положеннями щодо його здійснення являється державний. Але, беручі до уваги, що в період децентралізації досить вагома частина повноважень на рахунок керування земельними ресурсами надходить до органів місцевого самоврядування, то перспективним є затвердження нормативно-правових актів саме відносно самоврядного контролю. Розширення механізму самоврядного контролю повинно бути обумовлено й тим, що контроль являється однією із головних функцій керування, а отже не може бути відділеним від решти функцій керування на

рівні місцевого самоврядування. Відповідно зі ст. 189 Земельного кодексу України відповідний контроль за використанням та охороною ділянок проводиться сільськими, селищними, міськими, районними й обласними радами, однак методи порядок та задачі відповідного контролю законодавством чітко не затверджені. В існуючому законодавстві держави не має спеціально законодавче регулювання проведення такого контролю, тому при прийнятті повноважень рад у даній сфері потрібно керуватися положеннями ЗК України, Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про охорону земель», «Про меліорацію земель», інших нормативно-правових актів. Згідно до ст. 33 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» більшість керованих повноважень у галузі регулювання земельних відносин та охорони природного середовища, прийнятих до відання виконавчих органів сільських, селищних та міських рад, є переданими, тобто повноваженнями органів виконавчої влади, отриманими органами місцевого самоврядування. Серед даних повноважень Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає проведення контролю за дотриманням земельного та природоохоронного законодавства, застосуванням та охороною земель, природних земель загальнодержавного та місцевого значення, відновлення лісів; (п.1 ст. 33); направлення діяльності місцевих органів земельних ресурсів (п.3 ст. 33); регулювання земельних спорів у черзі, встановленому законом. Надання органів місцевого самоврядування, що проводять контроль за застосуванням та охороною земель, є основою для затвердження рішення про консервацію земель [53]. У питаннях використання та охорони ділянок місцевими органами самоврядування підконтрольні та підзвітні існуючі підприємства, організації й установи комунальної власності зазначених територіальних громад (ст. 17 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»). Взаємовідносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами й організаціями, що не знаходяться в комунальній власності певних територіальних громад, утворюються на договірній та податковій базі та на основах підконтрольності у рамках повноважень, наділених органам місцевого самоврядування законом. З питань, що відносяться до діяльності органів місцевого самоврядування, на їх потребу підприємства, установи й організації, які не знаходяться в комунальній власності певних територіальних громад, надають

певну інформацію. На теперішній час відсутнє законодавче окреслення терміну самоврядного контролю не тільки в системі контролю земельними ресурсами держави, однак й в інших галузях управління. Серед дослідників також не прийнято одностайності на рахунок даного питання. Отже, спираючись на наукові праці та положення існуючого законодавства, самоврядний контроль за застосуванням та охороною ділянок дозволяє визначити як функція керування органів місцевого самоврядування, що направлена на виконання положень земельного й іншого природоохоронного законодавства щодо застосування та охорони ділянок в рамках територіальної громади. Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997р. термін «місцеве самоврядування» розуміється як забезпечене державою право та реальна можливість територіальної громади, населення села або добровільного угруповання у сільську громаду жителів декількох сіл, селища, міста - самостійно чи під відповідальність органів та посадових персон місцевого самоврядування розв'язувати питання місцевого значення в рамках Конституції та законів України. Спираючись на діюче законодавство України, нормативно-правові акти, що контролюють використання земельних ділянок, можна виділити складові частини системи самоврядного контролю (рис.35.).

Варто підкреслити, що в теперішній час встановлений правовий вакуум у питаннях проведення самоврядного контролю за застосуванням та охороною земель. Даний контроль згідно затверджених норм законодавчих актів де-юре проводять всі без винятку органи місцевого самоврядування. Однак, на сьогоднішній час, по-перше, не керований порядок проведення даного контролю, а по-друге, місцевим органам самоврядування не відведено ніяких повноважень з розгляду питань про адміністративні правопорушення в даній сфері. Отже, місцева рада, відповідальна за розвиток населених територій, не отримала жодних важелів впливу на господарів, які експлуатують земельні угіддя не за їх цільовим призначенням, які проводять самозахоплення земельних територій, або застосовують їх без відповідного оформлення, не оплативши до місцевого бюджету ніяких внесків. В цей же період, значно наростивши повноваження місцевих рад з управління земельними ресурсами, потрібно гарантувати контроль щодо

законного господарювання і самих органів місцевого самоврядування.

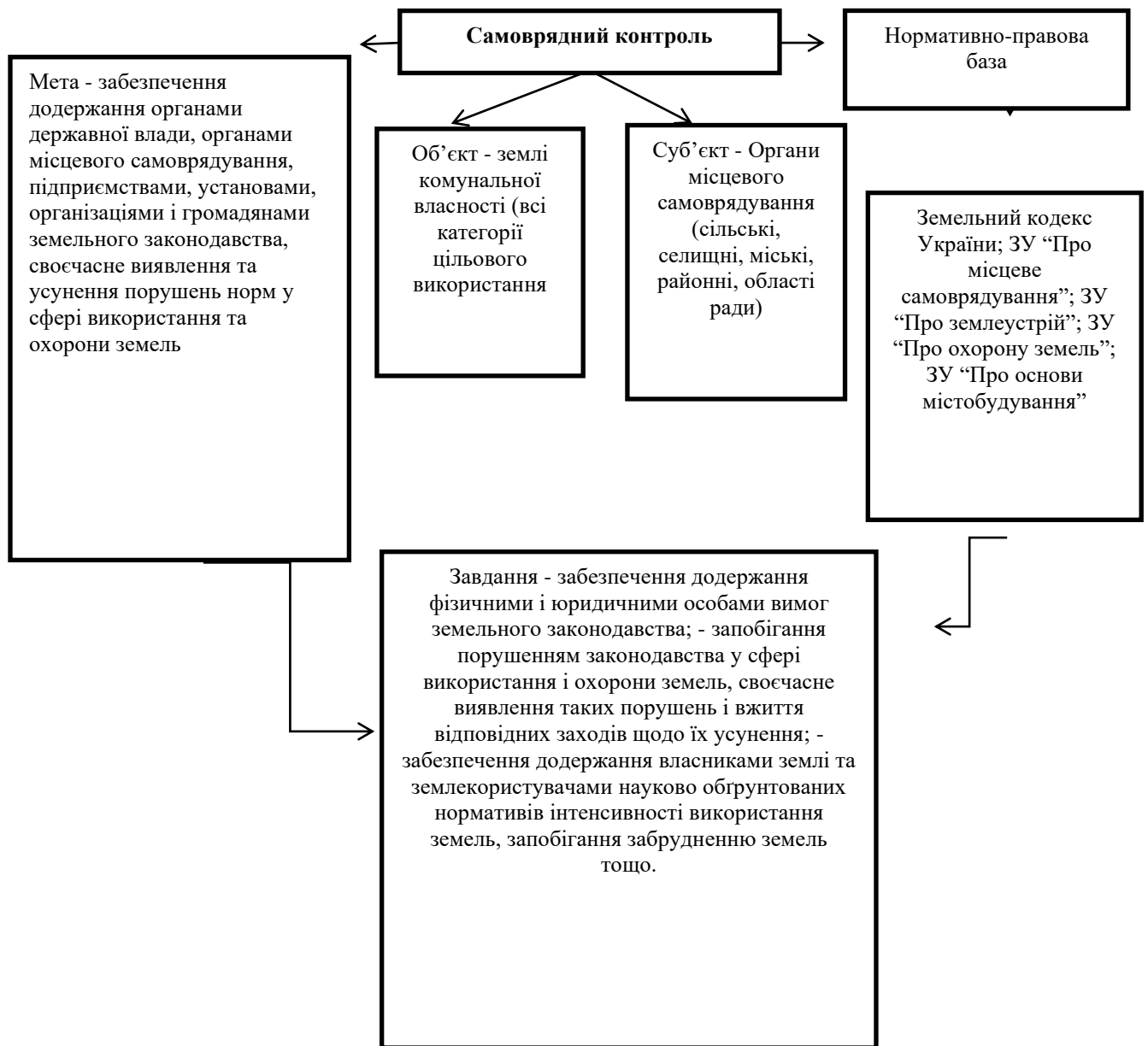

Рис 35. Компоненти системи самоврядного контролю в Україні

На даний час зареєстровано й вже здійснилось перше читання проект закону «Про внесення змін до певних законодавчих актів України на рахунок збільшення повноважень органів місцевого самоврядування з керування земельними ресурсами й посилення державного регулювання за використанням і охороною земель» №4355 від 31.03.2016р., яким прогнозувалось надати повноваження із проведення державного контролю за застосуванням та охороною земель виконавчим органам сільських, селищних та міських рад (у

частці контролю за дотриманням вимог щодо застосування земельних угідь за цільовим призначенням; виконання в строки вчасного повернення тимчасово використаних земельних угідь й обов'язкового виконання методів щодо виведення їх у стан, здатний для використання за цільовим значенням; використання відповідно до закону методів щодо повернення самостійно зайнятих земельних угідь їх господарям або користувачам). Досягненням законопроекту є формування відповідних правових умов для проведення самоврядного контролю за використанням й охороною земель в державі та можливостей здійснення органами місцевого самоврядування власних функцій щодо проведення самоврядного контролю за застосуванням та охороною земель. Беручи до уваги, що процес проведення самоврядного контролю не контролюване законодавчо, на теперішній час певна більшість частин місцевих органів самоврядування своїми рішеннями створюють навіть деякі виконавчі органи самоврядного контролю за застосуванням та охороною ділянок. Однак, наразі функції органів місцевого самоврядування звужуються претензійно-позовною працею в судах. В сукупності в процесі зверненні до суду з заявою щодо вимог ліквідації виявлених в процесі самоврядного контролю відхилення від правил земельного законодавства, самоврядний контроль не беруться до уваги судами як відокремлений вид контролю за застосуванням та охороною ділянок, і в результаті, позовні заяви рад не задовольняються. В наслідок чого ради повинні звертатися до належних державних органів у галузі державного контролю за застосуванням та охороною ділянок з проханням здійснити перевірку дотримання вимог земельного законодавства, що вимагає значної витрати часу і не дає можливості органу місцевого самоврядування, як господарю ділянок комунальної власності, вчасно та миттєво вживати методів до порушників земельного права.

В результаті державні органи відслідковування за використанням та охороною ділянок (Держсільгоспінспекція) не постійно звертають увагу на звернення міських рад що до необхідності здійснення перевірок. Причиною якого, переважно, є катастрофічна нестача працівників на місцях. Відповідно, у Львові, на 15 тисяч гектарів ділянок – налічується два державних інспектора всього. Згідно думки, дивлячись на активний процес віддачі ділянок у комунальну власність та також той факт, що ради

сільського, селищного та міського значення прямо не виконують контроль за використанням та охороною територій, а характеризуються лише деякими повноваженнями, які дають можливість їм опосередковано виконувати контроль у сфері земельних відносин у рамках їх територій, виникла термінова потреба врегулювання законом самоврядного контролю. Притримуємося за необхідне впровадження практичного процесу дії органів місцевого самоврядування на додержання законодавства у галузі земельних відносин, переважно заборона використання земельних площ без правовстановлюючих документів, експлуатація не за призначенням, самовільного використання земельних ділянок. Вагомим є розширення дій виконавчих органів сільських, селищних та міських рад керуючими функціями, а також отримання права формувати протоколи що до адміністративного правопорушення посадовим персоналом, наділеними на те виконавчими комітетами рад сільського, селищного та міського значення, тим паче, що переважна частина правопорушень виконується саме на територіях комунальної власності, тобто підконтрольними місцевими органами самоврядування. Також пропонуємо прогнозувати відповідальність за експлуатацію земельних ділянок особами господарювання без відповідного оформлення прав. Згідно нашої думки, беручи до уваги активний механізм децентралізації влади та включаючи, що органи місцевого самоврядування зобов'язані оперативнo і ефективно проводити державну земельну політику на територіях з метою гарантування доцільного та раціонального застосування земельних угідь усіма особами земельних відносин, самостійний контроль на ділянках громад повинен здійснюватись за встановленим порядком:

- ревізія дотримання норм земельного законодавства будь-ким землевласниками та землекористувачами;
- затвердження акту щодо дотримання механізму законодавства відносно використання та охорони ділянок;
- розгляд питання комісією на рахунок порушення та невиконання положень земельного та природоохоронного законодавства;
- встановлення адміністративного покарання за невиконання вимог законодавства щодо застосування та охорони земель;
- додаткова перевірка, щодо ліквідації правопорушень земельного законодавства.

Можна відмітити, що зараз в результаті застосування земельного фонду держави невідповідним чином із порушенням норм та вимог законодавства обсяг порушень росте, також проведення контролю землекористування в державі доказує його некомплексність та недовірливість самостійного контролю за використанням та охороною територій. Земля вимагає охорони не тільки від самовільного використання та продажу, а передусім від деградації. Через практичне зупинення робіт по боротьбі з ерозією земель, засоленням та забрудненням їх металами важкого значення та хімічними речовинами на постійній основі збільшуються площі деградованих ділянок. Перелічені явища в певній мірі є наслідком негативного проведення державного контролю землекористування і гарантом того, що методи контролю вимагають корінних перемін. В першу чергу, це стосується існування самоврядного й громадського контролю за застосуванням і охороною територій. Не враховуючи самоврядного контролю відносно використання та охорони угідь, законодавством держави прогнозовано громадський контроль, який згідно статті 190 Земельного кодексу України виконується громадськими інспекторами, щозначаються належними органами місцевого самоврядування. Зазначена стаття підкреслює, що громадські інспектори призначаються органом центральної виконавчої влади, який здійснює державну політику у галузі проведення державного нагляду (контролю) в комплексі агропромислового значення, центральним органом виконавчої влади, що виконує державну політику із проведення державного нагляду (контролю) у середовищі охорони навколишнього середовища, та функціонують на базі положення, прийнятого центральними органами виконавчої влади, що гарантують утворення державної політики у напрямках нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі, охорони природного середовища. Значимість проведення громадського контролю є не менш значимим відносно самоврядного, адже корінне покращення дії щодо контролю землекористування органами місцевого самоврядування може гарантувати контроль з боку громадськості, оскільки в демократичному суспільстві функціонування громадських утворень будь яких рівнів володіє вагомим значенням в керуванні, а особливо такого механізму як контроль. Можливість громадських об'єднань потрібно сконцентрувати на суттєве покращення якості контролю, його розповсюдження, зниження

кількості корупційних дій у земельному середовищі, застереження криміналізації ринку земель [54].

Отже, можна зауважити на наступні моменти:

1. Громадський контроль зобов'язаний проводитись громадськими інспекторами, які можуть назначатися: певними органами місцевого самоврядування та центральним органом виконавчої влади, що проводить державну політику у галузі земельних відносин; центральним органом виконавчої влади, що виконує державну політику із проведенням державного нагляду (контролю) у середовищі охорони навколишнього середовища. Положення що до громадських інспекторів зобов'язане утверджуватись вказаними центральними органами виконавчої влади. Відмітимо, що на разі такого положення не має, виконання громадського контролю відносно законодавства не урегульований, громадських інспекторів не існує.

2. Можна доводити, що громадські угруповання не додано до сфери контролю за землекористуванням, тоді громадський контроль за застосуванням і охороною територій на теперішній час не проводиться через брак повноважень у певних осіб та чітко визначеного процесу призначення та утвердження положення що до громадських інспекторів. Серед головних задач громадського контролю, так як і самоврядного являється гарантування реалізації державної політики у галузі охорони та доцільного використання територій та дотримання фізичними й юридичними суб'єктами земельного й природоохоронного законодавства. Значно схожими в проведенні громадського й самоврядного контролю являються також принципи та положення. Отже, для якісного проведення перевірок, а також з ціллю отримання результатів ліквідації порушень щодо застосування земель необхідна взаємодія інспекторів громадського й самоврядного процесів контролю. Для більш точного дослідження можна зрівняти головні складові громадського й самоврядного контролю.

3. Зіставляючи теоретичні аспекти самоврядного та громадського контролю, дає можливість відмітити, що вони мають одну мету щодо гарантування доцільного та ефективного застосування земель територіальної громади, а також запобігти порушенню земельного й природоохоронного законодавства. Тобіш, така ціль призводить до значно пов'язаної взаємодії органів, які мають певні повноваження та виконують певні види контролю.

4. Отже, громада територіального значення прямо або використовуючи органи місцевого самоврядування володіє гарантоване державою правом проводити самоврядний контроль на рахунок застосування та охорони територій комунальної власності з наділеними відповідних повноважень. У переважних випадків вказаний вид контролю має характер взаємодії та узгодження і спрямований на гарантування законності проведення всіма господарями земельних відносин, повноважень та виконання прав й свобод учасників територіальної громади. В той же період дослідження нормативно-правової основи, що веде дане питання, дає ґрунт стверджувати про ефективність проведення змін до законодавчих актів на рахунок контрольних функцій органів місцевого самоврядування, також у чинну редакцію Земельного кодексу України й Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», в яких відмітити відповідну термінологію, суб'єкт та об'єкт, предмет, особливості проведення самоврядного контролю.

Використані джерела:

1. Чирикова А.Е. Взаимодействие власти и бизнеса в реализации социальной политики: на пороге перемен / А.Е. Чирикова. SPERO. Социальная политика: экспертиза рекомендации, обзоры. 2008. №9. С.53-67.
2. Врегулювання та розвиток земельних відносин в Україні. Економіка АПК. 2009. № 3. С. 19-20.
3. Stig Enemark. Understanding the Land Management Paradigm / Stig Enemark // Innovative Technology for Land Administration. Proceedings of a Symposium held by FIG Commission 7 on 24 and 25, June, 2005 at the University of Wisconsin, State Historical Society in Madison Wisconsin, USA. P. 17-27.
4. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: монографія / В.Г.Андрійчук. Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2007. 216 с.
5. Баланюк І.Ф. Реформування в аграрному секторі регіону / І.Ф. Баланюк. К.: ІАЕ УААН. 1999. 270 с.
6. Бусуйок Д. В. Обмеження прав на землю за законодавством України: Монографія / Д. В. Бусуйок. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. 144 с.
7. Вишневська О.М. Технологічні зміни у

сільськогосподарському виробництві з метою мінімізації ризиків землекористування. Вісник аграрної науки Причорномор'я. Миколаїв, 2010. Вип. 1 (52). С.118-129.

8. Галушка З.І. Соціалізація трансформаційної економіки: особливості, проблеми, пріоритети: Монографія / З.І. Галушка. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. 475 с.

9. Головатюк М.С. Формування системи земельних відносин в Україні на сучасному етапі. Економіка АПК. 2003. № 1. С. 43 – 48.

10. Дема Д.І. Еколого-економічна ефективність використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Обліково-аналітичне та фінансове забезпечення розвитку АПК України: проблеми і перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 40-річчю екон. ф-ту, 25-26 листоп. 2010 р. Житомир: ЖНАЕУ, 2010. – С. 142-147.

11. Державна земельна політика в Україні: стан і стратегія розвитку (аналітичні матеріали). Національна безпека і оборона. 2009. № 3 (107). С. 2-31.

12. Дорош Й.М. Напрями підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування на регіональному рівні (на прикладі Київської області) /Й.М. Дорош, М.П. Стецюк. К.: Урожай, 2011.–168 с.

13. Євграфов О.Є. Розвиток системи управління земельними ресурсами в Україні. Державні механізми управління природокористуванням. Сер. Державне управління. 2008. Вип. 111, т. 9. С. 147-160.

14. Tetyana Zavalichna Deshadowing of land market as a factor of ensuring of the national security of Ukraine. Forum SCIENTIAE Oeconomia, Volume 2 (2014), No. 2. Security management, Poland, p. 85-95.

15. Заволічна Т.Р. Зміцнення фінансової ініціативи на рівні місцевого самоврядування. Фінансовий потенціал суб'єктів господарювання як чинник сталого розвитку ринкової економіки : Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (1 лютого 2013 р.) / Відповідальний редактор Глущенко В.В. ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. С. 259-263.

16. Розвиток ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні: аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень / відп.ред. Я.А.Жаліло. К.:

НІСД, 2011. 29 с.

17. Скидан О.В. Планирование устойчивого сельского развития / Management theory and studies for rural business and infrastructure development: Research papers. Lithuanian University of Agriculture. 2011. №2 (26). С. 220-226.

18. Титова Н.І. Новий Земельний кодекс України: позитивні та негативні аспекти. Право України. 2002. №4. С. 70-76.

19. Stig Enemark. Understanding the Land Management Paradigm / Stig Enemark // Innovative Technology for Land Administration. Proceedings of a Symposium held by FIG Commission 7 on 24 and 25, June, 2005 at the University of Wisconsin, State Historical Society in Madison Wisconsin, USA. P. 17-27.

20. Schweizer U. Externalities and the Coase Theorem: Hypothesis or Result? Journal of Institutional and Theoretical Economics. 2018. Vol. 144.

21. Титаренко Т. Г. Концептуальні засади побудови державної політики регулювання земельних відносин в Україні [Текст]/ Т. Г. Титаренко // Університетська наука і освіта. Збірник матеріалів студентської міжнародної науково-практичної конференції 15.07. 2015 р. – Дніпропетровськ: «ФОП Дробязко С.І.», 2015. – С. 50-55.

22. Котеленець А.М., Забаштанський М.М., Роговий А.В. Продовольча безпека в умовах становлення земельних відносин в Україні. Науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». Випуск 34, частина 2. 2019. С. 355-359

23. Котеленець А.М. Напрями формування Державного земельного банку на ринку землі України. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. №4., Том3. С.7-12.

24. Котеленець А.М. Система економічних відносин між учасниками інфраструктури ринку землі України. Вісник Хмельницького національного університету. 2021. №1. С.282-288.

25. Котеленець А.М. Перспективи гармонізації соціально-економічних інтересів суб'єктів земельних відносин аграрного сектору України. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2021. №1(118). С.115-119.

26. Шевченко Р. І. Екологічна безпека харчових продуктів: визначення поняття. Харчова наука і технологія. 2015. № 1. С. 65-70.

27. Романко С.М. Економіко-правовий механізм забезпечення

екологічної безпеки сільськогосподарської продукції: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / С.М. Романко ; Нац. аграр. ун-т. К., 2008. –19 с.

28. Коренюк П. І. Еколого-економічна ефективність відтворювальної системи продовольчого комплексу: теорія, методологія, практика / П. І. Коренюк. Дніпропетровськ: ДДФА, 2005. 355 с.

29. Калашнікова Т.В., Клепчава О.В. Державна підтримка у забезпеченні економічної стійкості сільськогосподарських підприємств. Економіка АПК. 2014. № 2. – С. 51.

30. Гармашов В.В., Фомічова О.В. До питання органічного сільськогосподарського виробництва в Україні. Вісник аграрної науки. 2010. №7. С. 11-16.

31. Журавель С.В., Матвійчук Б.В. Особливості органічного землеробства на Поліссі. URL: http://zemlerobstvo.com/wpcontent/uploads/v.z.1-2.2011_2.pdf/

32. Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини»: Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 50. Ст. 533.

33. Величко О. В. Механізм формування національної інвестиційно-інноваційної системи України: монографія / О. В. Величко, М. М. Дубовиков, О. В. Лященко. Луганськ: Елтон-2, 2011. 186 с.

34. Нижник В. М. Механізми підвищення конкурентного потенціалу промислових підприємств : монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Нижника, канд. екон. наук, доц. М. В. Ніколайчука. Хмельницький: ХНУ, 2013. 347 с.

35. Шестаковська Т. Л. Сучасний стан та механізм реалізації державної політики регулювання земельних відносин України в умовах децентралізації. Публічне адміністрування та національна безпека. 2019. № 4. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2019/4/5223>.

36. Щурик М. В. Збереження та охорона земель як ключові передумови їх поліпшення. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. : Економіка. 2017. Вип. 1. С. 61-66.

37. Бородіна О., Прокопа І. Подолання структурних деформацій в аграрному секторі України: інституціалізація і модернізація мало товарного сільськогосподарського виробництва.

Економіка України. 2015. №4. С. 88-96.

38. Косович Б. Структура земельних відносин в Україні: економіко-правовий аспект. Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК. 2004. №11(2) 563 с.

39. Мірошніченко А.М. Земельне право України: підручник / А.М. Мірошніченко. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 712 с.

40. Третяк А. Напрями формування державної земельної політики, або зміна пріоритетів земельної реформи. Землевпорядний вісник. 2008. № 1. С. 21-33.

41. Поліщук Л. Ринок землі: видимі й приховані ризики. Землевпорядний вісник. 2008. № 1. С. 9 – 21.

42. Федоров М. М. Організаційно-економічні передумови формування ринку земель сільськогосподарського призначення. Економіка АПК. 2003. №1. С. 25-31.

43. Руденко О. М., Халімон П. В. Механізми реалізації державної політики регулювання земельних відносин в умовах децентралізації. Державне управління та місцеве самоврядування. 2020. Вип. 3(46). С. 113-121.

44. Руденко О. М., Халімон П. В. Науково-методичні підходи до формування концепції державної політики розвитку земельних відносин в Україні. Аспекти публічного управління. 2020. Т. 8, № 4. С. 118-128.

45. Rudenko O., Halimon P. State policy for environmental safety of the agricultural sector. Innovative Economics and Management. 2020. Vol. 7 (3). Pp. 26-37

46. Словник термінів і понять з державного управління[Текст]/ уклад.:В.Я. Малиновський. К.:Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.

47. Ібатуллін Ш. І. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку [Текст] / Ш. І. Ібатуллін, О. В. Степенко, О. В. Сакаль [та ін.]. К.: Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”, 2012. 52 с.

48. Управління земельними ресурсами [Текст] / За редакцією професора А. М. Третяка. Навчальний посібник. - Вінниця: Нова Книга, 2006 - 360 с.

49. Закон України “Про охорону земель” від 19.06.2003 р. № 962-зі змінами та доповненнями URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.

50. Заяць В. М. Розвиток ринку сільськогосподарських земель : монографія [Текст] / В. М. Заяць. К. : ННЦ ІАЕ, 2011. 166 с.
51. Bloomberg Innovation Index 2017 URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-01-17/sweden-gains-south-korea-reigns-as-world-s-most-innovative-economies>
52. Capital investment in agriculture in 2017 see Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine 2018 available URL: <http://www.minagro.gov.ua/en/node/25504>
53. Distributed ledger technology in payments, clearing, and settlement / Finance and Economics Discussion Series 2016-095. Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System, 2016. 34 p. URL: <https://www.federalreserve.gov/econresdata/feds/2016/files/2016095pap.pdf>
54. European GNSS Agency; Statista estimates © Statista 2018. URL: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/use-of-freshwater-resources-2/statista-2018>

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНОЇ СФЕРИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасному світі якість управління інноваційними процесами стала визначальним фактором конкурентоспроможності національних економік. Активізація ринкових відносин, прагнення побудови відкритої соціально-економічної моделі в державі, стрімка інтеграція у світові ринкові відносини зумовлюють необхідність дослідження проблеми реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору на основі генерації нових знань, технологій та їх прискореному освоєнні у виробництві. В Україні на сучасному етапі розвитку, коли загальний каркас інституційних трансформацій в аграрному секторі, щодо реалізації державної політики розвитку аграрного ринку практично завершений, набуло актуальності питання підвищення ефективності, стабілізації механізмів організаційно-економічного забезпечення. Ефективне функціонування вітчизняного аграрного сектору безпосередньо залежить від державної політики організаційно-економічного забезпечення його інноваційного розвитку та його компонент. Удосконалення функціональної організації, раціоналізація та оптимізація видової структури, запровадження соціально відповідального виробництва, конкурентоспроможність на світових ринках та можливість протистояти викликам глобалізованого суспільства перебуває у безпосередній залежності від обґрунтування, розробки та реалізації державної стратегії організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні.

Однією з головних проблем сучасного аграрного сектору в Україні, яке потребує вирішення є відсутність ефективного організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору, який дозволить здійснювати протидію можливим загрозам інноваційно-інвестиційної діяльності, використовувати наявний потенціал та в цілому підтримувати належний рівень продовольчої безпеки в Україні.

Господарська реформа для вітчизняного аграрного сектору означає трансформацію відносин власності, становлення ринкових форм виробництва, запровадження конкурентних методів оцінки

результатів праці тощо. На особливу увагу заслуговують сільськогосподарські підприємства, які визнані ринком такими, що дозволяють зреалізувати інтереси різних груп учасників, залежно від позицій в ієрархічних рівнях й статусних конструкціях відношень до власності.

Результатом державної політики забезпечення розвитку аграрного сектору є формування різнопланових за інституційно-правовими ознаками формувань (товариства, приватні підприємства, фермерські господарства, тощо). Вітчизняна агроекономічна наука дає різноаспектну оцінку стану й ефектам організаційно-структурних змін в системі галузевої господарської структури, однак ми хочемо показати його у ролі організаційно-економічного механізму реалізації державної політики забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору [1].

Результатом функціонування сучасного організаційно-економічного механізму державної політики забезпечення розвитку аграрного сектору та його підсистем є: перехід від адміністративно-командної системи розвитку виробничих формувань, до ринкової – на базі колгоспів і радгоспів були створені підприємницькі структури різних організаційно-правових форм; зміна суспільно-економічного устрою; радикальне переформатування системи регулювання господарських відносин; закріплення нової системи виробничих відносин з визнанням рівноправності усіх форм власності і господарювання; активізація приватної ініціативи [2].

Звертаючи увагу на сукупність різних механізмів державної політики у рамках інтегрованої системи забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору, ми припускаємо, що сам по собі процес всеосяжний, і у рамках відповідного, конкретного механізму складно знайти достатній теоретико-методологічний і практичний інструментарій для його ефективної реалізації. Тим паче, сукупність завдань такого дослідження доцільно згрупувати до формування саме організаційно-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору.

Державна політика забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору у контексті розбудови дієвої системи його управління, повинно здійснюватися в напрямі забезпечення стратегічної стабільності. Загальний кінцевий результат функціонування суб'єктів аграрного сектору, орієнтований на перспективу, передбачає стабільність національної продовольчої

безпеки та стабільне утримання конкурентних позицій на глобальному ринку. Аграрний сектор при цьому розглядається як функціональна підсистема аграрного ринку, пов'язана зі створенням аграрних благ [3].

Конструкція визначеного організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку зорієнтована на необхідність включення сукупності особливостей аграрного сектору, а саме: недоформованість інститутів ринку, транзитивність ринкового середовища їх нестабільність; нерозвиненість соціальної інфраструктури; відсутність реального захисту прав власності на майно, та результати виробничої діяльності; суттєва важливість аграрного сектору для життєзабезпечення суспільства; відсутність у суб'єктів аграрного сектору необхідних можливостей впливати на відповідні умови й процес виробництва; суттєва залежність від природних умов, що формують природне інституційне середовище в господарюванні (природні особливості на певній території); ресурси аграрного сектору представлені відповідними мікроорганізмами, тваринами, рослинами; короткостроковість зберігання виробленої продукції і обмеженість терміну виробничих процесів; складність в соціальній структурі виробництва; тривалість у відновленні та обмеженість у просторі такого виробничого ресурсу як землі [4].

Саме тому інноваційний розвиток аграрного сектору як об'єкт державної політики, особлива система щодо формування відповідного механізму у контексті дотримання обов'язковості врахування вище представлених особливостей, що спонукатиме до досягнення необхідного рівня розвитку. Одним із першочергових завдань щодо врегулювання стратегічного організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору є оптимально-ефективне використання головного ресурсу – землі. Законодавчо і організаційно-функціонально слід сформулювати такі умови, за яких земля як основний засіб виробництва й предмет праці буде використовуватися економічно, якісно, з збереженням та відновленням в рамках об'єктивних умов екологічних систем. Тобто, важливим складником державної політики у даному випадку виступає юридичне закріплення норм, традицій і способів стимулювання збалансованого використання суб'єктами аграрного сектору природних ресурсів (зокрема землі). Організаційно-економічне забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору

вбачається нами як складна система з сукупністю складників (рис. 36).

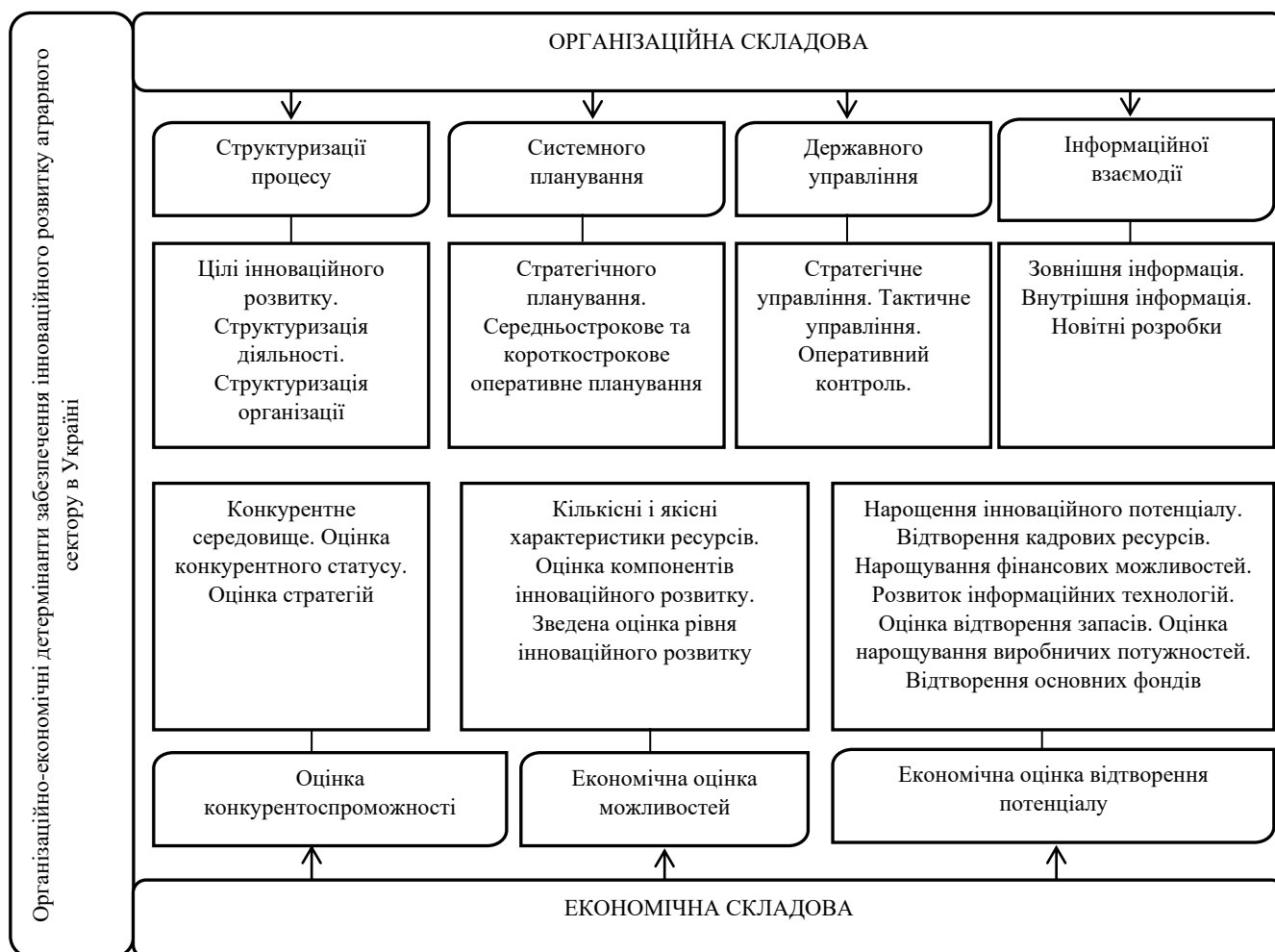

Рис. 36. Організаційно-економічні детермінанти державної політики забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні

Розроблено автором

Серед головних умов організаційно-економічного забезпечення державної політики розвитку аграрного сектору, які необхідно обов'язково врахувати, наступні: кон'юнктура світового ринку аграрної продукції та продовольства; рівень внутрідержавного споживання та ціни на готовий продукт; інфраструктурно-обслуговуюча складова та її функціональні можливості й стан; регіональні особливості аграрного виробництва та сільських формувань; інноваційно-інвестиційна складова розвитку виробництва на селі [5].

Головною складовою при формуванні організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору є конкурентна сталість,

тобто можливість результатів виробництва утримувати високі ринкові позиції. Відомо, що досягнення стабільності інноваційного розвитку аграрного сектору не є можливим без системного усунення проблем, які перешкоджають розширеному відтворенню, стабілізації обсягів виробництва продукції, упровадження принципів і технологій екологізації аграрного виробництва.

Головне завдання сучасного організаційно-економічного механізму державної політики забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору полягає у формуванні сприятливих інституційних умов у контексті реалізації заходів сприяння розширеному відтворенню, стабілізації обсягу виробництва відповідно до потреб ринку. Механізм реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору як складна система повинен включити в себе також підсистему, яка б здійснювала моніторинг та аналіз інформації, що дозволить забезпечити прийняття конструктивних управлінських рішень. Інформаційна складова має вирішальне значення, адже сьогодні необхідна об'єктивна оцінка наявності й динаміки зміни кількісно-якісних характеристик факторів функціонування і розвитку виробництва продукції суб'єктами аграрного сектору; засад та результативних характеристик використання виробничого потенціалу; прогнозування і передбачення умов зовнішнього природного середовища та ринку.

Організаційно-економічний механізм реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору як системи, а також конкретних аграрних підприємств як суб'єктних виробничих формувань, забезпечить координацію господарських взаємодій у певному, сформованому державою і ринком інституційному середовищі, ефективне функціонування галузей та виробництв, задоволення потреб сільського соціуму, мінімізацію ризиків.

В організаційно-економічному механізмі реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору на засадах стабільності і стратегічності, інноваційна складова, а саме – формування ефективних інститутів сприяння інноваційності агробізнесних структур, набуває вирішального значення. Суть і концепція вирішення питання полягає в тому, що інноваційність – це головна вимога ринку, дотримання якої дає підстави сподіватися на перспективну конкурентоспроможність, а також на досягнення відповідних стандартів сталості й продовольчої безпеки. Саме

тому, для створення дієвого організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору, держава повинна реально оцінювати перспективні можливості суб'єктів аграрного виробництва з урахуванням їх інноваційної спроможності, а також потенціалу задоволення продовольчої безпеки. Складові організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору мають бути науково-обґрунтованими і у своїй сукупності функцій сприяти вирішенню різносторонніх проблем на мікро-, мезо- і макрорівні [6].

До таких цілей запропоновано віднести: досягнення фінансово-економічної стійкості, достойного рівня конкурентоспроможності галузей і виробництв, а також продукції аграрного виробництва; формування й ефективне використання передового, адаптованого до вітчизняних реалій науково-технічного потенціалу аграрного виробництва; підвищення соціальних стандартів життя населення; інституційне збалансування міжгалузевого обміну для забезпечення передумов інноваційного відтворення в аграрному секторі; формування ефективних, доступних для усіх виробників інститутів ринкової інфраструктури; підтримка доходів споживачів продовольства для формування високоефективного внутрішнього аграрного ринку; формування прозорого механізму цінового регулювання ринків продукції аграрного виробництва; створення дієвого фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку аграрного сектору; розвиток мережі інститутів, зокрема кооперативних, які сприятимуть забезпеченню доступу дрібних товаровиробників до експортних каналів збуту продукції; підтримка заходів зі створення і впровадження на практиці вітчизняних наукових розробок; розбудова механізмів саморегулювання, самофінансування і самоокупності суб'єктів ринкового обміну; стимулювання розробки й впровадження технологій аграрного виробництва, які забезпечать оптимізацію витрат і високий рівень конкурентоспроможності; удосконалення системи зайнятості на селі за рахунок створення умов для розвитку малого аграрного підприємництва; впровадження у практику господарювання адаптивних систем удосконалення діяльності суб'єктів аграрного виробництва [7].

Виконання наведених завдань, як передумов створення функціонального, адаптованого до вітчизняних реалій

організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору, складає інституційну основу запровадження передового досвіду регулювання в галузі. Адже прогресивні моделі становлення найбільш конкурентоспроможних саморегульованих інституціональних формувань, передбачають обов'язковість виконання поставлених стратегічних завдань та стабільність результатів.

Концептуалізація та шляхи дотримання заходів, необхідних для реалізації напрямів формування організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору, спрямовані на досягнення стабільності, високого рівня продовольчої безпеки, ефективності й конкурентоспроможності аграрного сектору, а також створення організованого ринку.

Організаційно-економічний механізм реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні є однією із ключових підсистем загальної системи державного регулювання, що включає сукупність методів (економічних, адміністративних), принципів, функцій, завдань, важелів та інструментів впливу на формування та розвиток інноваційного потенціалу. Елементи механізму мають складну, багаторівневу та ієрархічну організацію, виявляючи себе у вигляді відповідних підсистем: підсистема регулювання, підсистема цілей та завдань, організаційно-функціональна структура узгодження яких пропонується проводити на основі комплексного та системного підходів.

Враховуючи стратегічну необхідність інноваційного розвитку аграрного сектору, його ролі у функціонуванні держави, вважаємо, що об'єктивним та доцільним є врахування комплексності при формування такого механізму, що обумовлено взаємодоповнюваністю між різними складовими інноваційного потенціалу (фінансова, кадрова, матеріально-технічна, наукова тощо). Пропонуємо два підходи до розгляду такого явища: 1) лінійний підхід – відповідно до якого елементи в механізмі мають однаковий вплив один на одного та, відповідно, при їх функціонуванні дотримується комплексність; 2) ієрархічний підхід, коли один з елементів механізму виконує провідну роль, а інші

його доповнюють, у контексті зростання ефективності їх функціонування та досліджуваного механізму загалом [8].

Враховуючи вищевикладене, нами запропоновано визначення сутності та змісту організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору – як сукупності послідовних дій, процесів щодо формування комплексу різнобічних стратегічних заходів, які реалізуються учасниками механізму для формування сприятливих умов активізації інноваційного потенціалу аграрного сектору та функціонує з урахуванням ієрархічного підходу, який полягає у ефективному поєднанні сукупності спеціальних економіко-адміністративних методів, інструментів, принципів, функцій, завдань та важелів впливу на рівень інноваційного розвитку аграрного сектору.

Процес функціонування організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору завжди передбачає наявність об'єкта та суб'єкта. Головною ознакою суб'єкта механізму є наявність у нього певних повноважень або компетенцій, що дають змогу втілювати свою волю у формі управлінських рішень, керівних команд, обов'язкових до виконання.

У вітчизняній практиці господарювання найчастіше суб'єктами організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору є суб'єкти господарювання аграрного сектору та органи державної влади. Об'єктом такого механізму виступають економічні процеси аграрного сектору в цілому, його окремі елементи (прибуток, джерела формування фінансових ресурсів, структура капіталу, обсяги та інтенсивність грошових потоків, інвестиції, інновації тощо) та сукупність складових інноваційного потенціалу. В межах формування та розвитку інноваційного потенціалу, об'єкт визначається та коригується залежно від завдань [9].

Основною метою організаційно-економічного механізму є забезпечення збалансованості інноваційного розвитку галузі шляхом активізації ефективних інструментів державного регулювання для забезпечення ефективного поступу в довгостроковому періоді.

Важливою складовою механізму є функції. Узагальнюючи результати аналізу поглядів вчених на перелік функцій механізму, пропонуємо акцентувати увагу на організаційній, діагностичній,

превентивній, регулюючій, захисній та контрольній функціях. Діагностична функція передбачає збір і аналіз інформації стосовно рівня інноваційного розвитку аграрного сектору, оцінку та прогнозування його стану [10].

Організаційна функція полягає у формуванні ефективного організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в сучасних умовах. Регулююча функція полягає у посиленні взаємозв'язку економічної політики та основних напрямів розвитку аграрного виробництва, забезпеченні ліквідності, платоспроможності та рентабельності, посиленні фінансової стійкості тощо.

Захисна функція зводиться до гарантування та контролю за дотриманням законодавчих норм, а також полягає у здатності механізму захищати соціально-економічні інтереси всіх учасників механізму від дії внутрішніх та зовнішніх ризикованих факторів. Контролююча функція передбачає здійснення безперервного контролю за ходом реалізації управлінських рішень у сфері функціонування механізму й полягає у: встановленні граничних розмірів індикаторів рівня інноваційного розвитку аграрного сектору та узгодженні з плановими завданнями, створенні системи інформації, виявленні відхилень між поточним рівнем інноваційного розвитку та плановим, здійсненні необхідного впливу на персонал, що здійснює прийняття відповідних рішень.

Функції організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору представляються в агрегованому вигляді та можуть бути деталізовані з врахуванням соціально-економічних відносин, структури капіталу, форм фінансування та фінансових інтересів сучасного аграрного сектору.

Організаційно-економічний механізм реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору містить також підсистеми методів, інструментів та важелів, що формують базу самого механізму. В структурі запропонованого механізму ми виділяємо наступні групи методів: адміністративні та економічні.

Економічні методи характеризуються впливом на суб'єкт через його економічні інтереси шляхом матеріального стимулювання, тобто створюють матеріальну зацікавленість у відповідальних осіб за стан інноваційного розвитку аграрного сектору. За допомогою адміністративних методів формується

організаційна структура формування та реалізації інноваційного потенціалу аграрного сектору, визначаються повноваження та відповідальність посадових осіб, розпорядок роботи, порядок дій у тій чи іншій ситуації [11].

До основних інструментів, за допомогою яких можна здійснювати реалізацію механізму, відносимо:

1) економічні: грошово-кредитну політику; - фінансово-бюджетну політику; - інноваційно-інвестиційну політику; - боргову політику; - амортизаційну політику тощо.

2) адміністративні: - нормативно-правове регулювання; - установлення державних норм, стандартів та антимонопольних заходів; - надання дотацій, субвенцій; - державна експертиза; - захист інвестиційно-інноваційних процесів; моніторинг, контроль.

Запропонований науковий підхід до функціонування організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору, який полягає у трактуванні його як сукупності взаємоузгоджених засобів, методів та форм впливу суб'єктів, що корелюють з взаємозв'язками всіх інструментів механізму, продукують синергетичні соціально-економічні ефекти та включають комплекс методів координації, правових норм, елементів, упорядкованих відповідним чином у контексті подолання перешкод, які стоять на шляху розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору в умовах глобалізаційних перетворень (рис. 37).

Організаційно-економічний механізм реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору ґрунтується на розробці відповідної наукової теорії, концепції, стратегії і тактики, проведенні адекватної соціально-економічної політики, систематизації можливих ризиків, застосуванні засобів, способів та методів комплексного розвитку інноваційного потенціалу. Процес реалізації механізму включає наступні етапи: оцінка соціально-економічних відносин у аграрному секторі країни та стану інноваційної діяльності; ідентифікація та структуризація можливих ризиків інноваційно-інвестиційної діяльності, що впливають на розвиток інноваційного потенціалу; оцінка та аналіз рівня інноваційного розвитку аграрного сектору; розробка заходів, націлених на ефективність формування та реалізації державної політики; вибір заходів зниження ризиків; контроль реалізації заходів щодо інноваційного розвитку аграрного сектору [12].

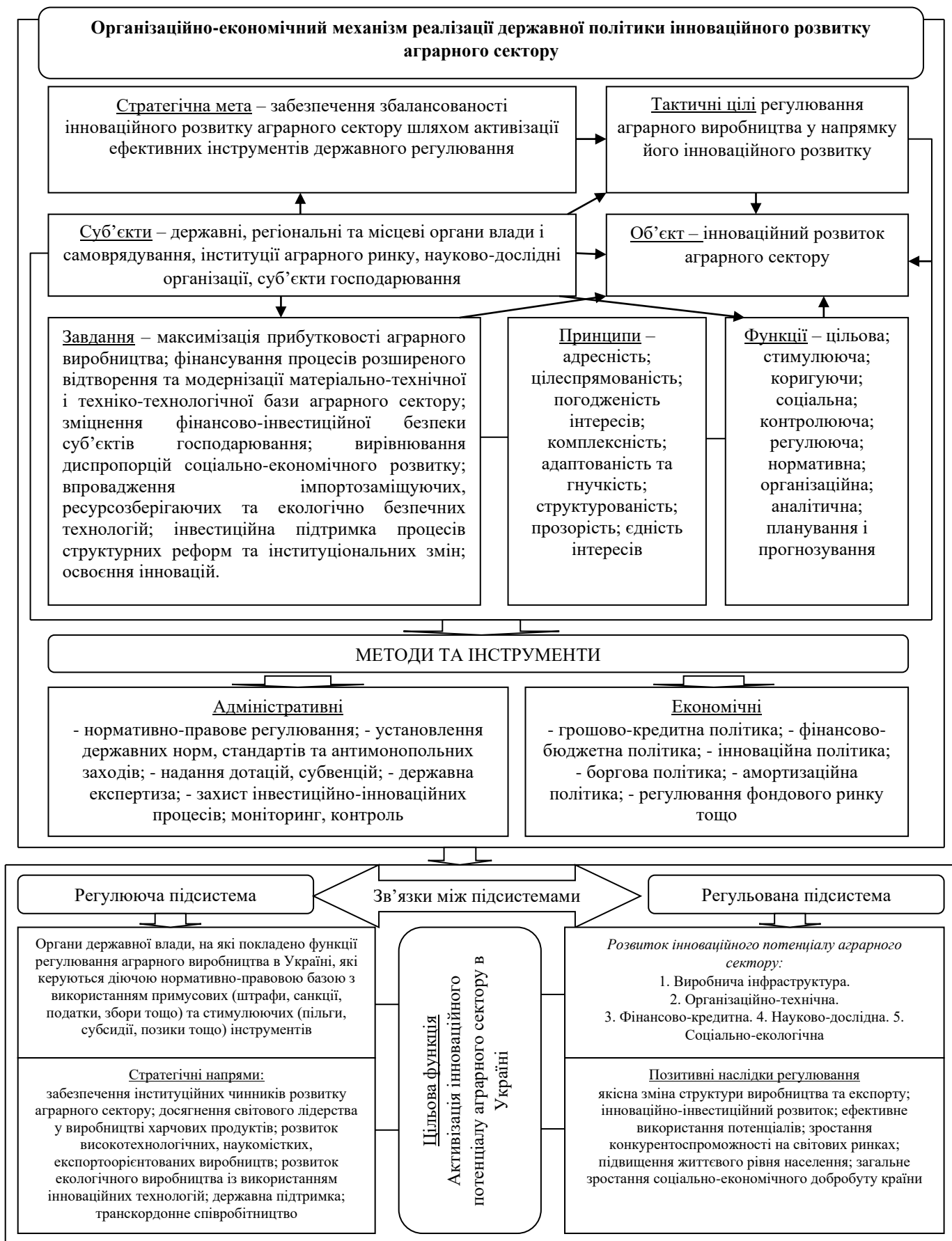

Рис. 37. Організаційно-економічний механізм реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні

Розроблено автором

Зв'язок між елементами підсистем реалізації організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору здійснюється завдяки цільовій функції, дія якої спрямована на задоволення потреб всіх учасників процесу інноваційного розвитку галузі:

- відбувається якісна зміна структури й частки виробництва та експорту на користь більш високотехнологічних та конкурентоспроможних інноваційних агропромислових продуктів;
- інноваційно-інвестиційний розвиток аграрного сектору у контексті забезпечення його сталого розвитку та конкурентоспроможності на світовому ринку;
- максимально ефективно використання наявних фінансових ресурсів, елементів інноваційного потенціалу, та факторів виробництва;
- підвищення життєвого рівня населення задіяних безпосередньо у аграрному виробництві [13].

Для досягнення мети механізму розробляється комплекс стратегічних завдань які пов'язані з модернізацією інноваційної системи, зі структурними реформами в аграрному секторі, впровадженням інституційних змін в інноваційно-інвестиційний управлінський процес, формування та гарантування підтримки сприятливого інвестиційного клімату, розвиток на засадах стійкості, що включає як один з компонентів добробут населення та екологічну безпеку.

Однією із складових організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору є система його забезпечення. На основі аналізу фахової економічної літератури, пропонуємо виділяти наступні підсистеми забезпечення такого механізму: ресурсне забезпечення (зовнішні та внутрішні джерела формування ресурсів для забезпечення розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору); нормативно-правове забезпечення (сукупність нормативно-правових актів, що регулюють інноваційну діяльність); інформаційне забезпечення (сукупність зовнішніх та внутрішніх інформаційних потоків, необхідних для здійснення аналізу, планування і підготовки ефективних управлінських рішень щодо розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору); методичне забезпечення (система аналітичних прийомів та способів оцінки ефективності формування та рівня розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору, з

урахуванням внутрішніх взаємозв'язків та взаємозалежностей між складовими інноваційного потенціалу); кадрове забезпечення (персонал, необхідний для забезпечення розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору); технічне забезпечення (комплекс програмно-технічних засобів, що сприяють розвитку інноваційного потенціалу) [14].

Отже, із врахуванням результатів проведеного дослідження, виявлених передумов, встановлених взаємозв'язків, виділених функціональних підсистем організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору, нам запропоновано стратегічні імперативи інноваційного розвитку аграрного сектору на умовах інтегруючої взаємодії держави та галузі: фінансові (розвиток механізму страхування фінансових, валютних і кредитних ризиків, субсидування з бюджету інвестиційних і сезонних кредитів; податкові інвестиційні пільги, приватно-державне проектне фінансування; співфінансування, реструктуризація боргів та ін.); інноваційно-інвестиційні (формування довгострокової інноваційно-інвестиційної політики, організація аудиту наукових розробок, фінансування грантів, підтримка фінансового лізингу, гарантії інноваційним інвесторам, страхування, ліцензування, податкові пільги, ліцензування та ін.); організаційно-економічні (ефективне антимонопольне регулювання цін, тарифів на паливно-мастильні і матеріальні ресурси, механізми пільгового кредитування, реструктуризація боргів, кооперації, розвиток системи контролю якості, податкове обмеження зовнішньої торгівлі та ін.); соціальні (підтримка і фінансування підготовки кадрів, соціальна політика, орієнтована на вирівнювання умов життя, стимулювання закріплення в сільській місцевості молодих фахівців та ін.) [15].

Застосування стратегічних імперативів інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні відбувається шляхом застосування формального примусу (насадження зверху державою та її інституціями, що складає прояв державного регулювання на основі владного упорядкування) та неформального примусу (на основі сигналів ринку, детермінованих його законами, поточною ситуацією, а також поведінкою суб'єктів аграрного виробництва). Визначені підходи є актуальними для України, але у формуванні ефективних стратегічних імперативів удосконалення інноваційної політики регулювання інноваційно-інвестиційних відносин у

аграрному секторі важливо враховувати його інституційні особливості [16].

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні для здійснення ефективного державного регулювання інноваційного розвитку аграрного сектору з метою виробництва конкурентоспроможної наукоємної продукції доцільно вносити зміни на всіх управлінських рівнях. Для сприяння розвитку інноваційної діяльності в сфері наукоємного аграрного виробництва варто, на думку автора, заходи інноваційної політики розробляти окремо, для кожного рівня управління.

Здатність аграрного сектору залучати та оптимально використовувати інвестиції в інновації багато в чому залежить від наявності сприятливих умов, при цьому рішення соціальних задач у багатьох випадках є наслідком економічного прогресу. Однак у рамках державної політики неприпустимо визначати пріоритетність економічного розвитку перед соціальним при всій показній привабливості такого підходу, з іншого боку, обмежуваний характер соціальних вимог не повинен приймати переважного фактора, особливо в умовах дефіциту ресурсів. Виходом із протиріччя між макроекономічними і соціально-економічними критеріями стають корпоративні методи управління на регіональному рівні. Але і корпоративні методи повинні бути обмежені, тому що перетворення територій у гігантську корпорацію в остаточному підсумку приводить до соціально-економічних потрясінь.

Як і в цілому для державного регулювання інноваційного розвитку країни, так і для аграрного сектору зокрема, існує можливість використання всіх трьох підходів: макроекономічного, соціально-економічного і корпоративного. Розглядаючи особливості кожного з підходів, дійдемо висновку, що можливо побудувати таку систему, коли кожний з них взаємно доповнює один одного. Таке сполучення різних підходів здійснюється при наступних умовах:

- макроекономічний підхід формує необхідні інституціональні умови реалізації інноваційної аграрної політики (сюди, насамперед, віднесемо непрямі методи державної підтримки використання інноваційного потенціалу – законодавство, інфраструктура, фіскальна політика);

- соціально-економічний підхід визначає мету функціонування

аграрної політики в країні, що забезпечує соціальну стабільність;

- корпоративний підхід дозволяє реалізувати методи прямої державної підтримки розвитку інноваційного потенціалу – формування організаційних платформ з реалізації інноваційних розробок у аграрному секторі при участі держави, суб'єктів аграрного виробництва, науково-освітнього сектору та громадськості [17].

На нашу думку, основним інструментом державного регулювання, який дозволяє забезпечувати ефективний інноваційний розвиток аграрного сектору в Україні залишаються програми, які інтегрують і координують діяльність відповідних адміністрацій, спрямованих на розвиток та зусилля відомств на різних рівнях. Під державною інноваційною програмою розуміється сукупність установлених цілей і пріоритетів розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі, шляхів та засобів їхнього досягнення на основі взаємодії всіх зацікавлених учасників інноваційного процесу.

У цьому зв'язку програмно-цільовий підхід до вирішення проблем інноваційного розвитку аграрного сектору слід розглядати як інструмент державного регулювання, що одночасно забезпечує як формування інноваційної політики в цілому, так і її реалізацію у виді конкретних програм різного рівня і призначення. Нами зазначено, що програми повинні відповідати ряду обов'язкових вимог, а саме: легітимність; нормативність програм будь-якого рівня; реальність; диверсифікованість; конкретність цілей і задач; контрольованість; відповідальність [18].

Державна інноваційна програма розвитку аграрного сектору як частина аграрної політики повинна містити наступні положення:

1) аналітичну частину, яка включає в себе аналіз стану інноваційної активності з метою виявлення: рівня та ступеня використання інноваційного потенціалу; перспективності і напрямків інноваційної діяльності у аграрному секторі, її масштабу та впливу на конкурентоспроможність аграрної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках; структурних і інституційних змін; умов підвищення рівня розвитку інноваційного потенціалу;

2) план заходів, спрямованих як на поліпшення інноваційного клімату в аграрному секторі, так і спрямованих на підтримку окремих суб'єктів господарювання;

3) систему контролю за здійсненням програмних заходів і

систему моніторингу за розвитком інноваційного потенціалу аграрного сектору [19].

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що держава підтримує інноваційні проекти на різних стадіях інноваційного процесу по-різному, але здійснення єдиної координації найбільш ефективно в рамках інтегрованої інноваційної програми. Аналіз результатів виконання державних та регіональних програм показує, що основною причиною їхньої недостатньої ефективності є як застосування традиційних ієрархічних принципів організації окремих стадій інноваційного процесу, так і відсутність інтеграційного ринкового механізму використання та залучення необхідних ресурсів (фінансових, технологічних, виробничих, управлінських, кадрових та ін.) для реалізації всього інноваційного процесу [20]. Така ситуація приводить до розривів між стадією наукового дослідження і наступним процесом комерціалізації результатів наукових досліджень, а також дослідним і аграрним виробництвом, що негативно позначається на комерційній і бюджетній ефективності. Необхідно для досягнення ефективності інноваційної програми розвитку аграрного сектору дотримуватися ряду умов і процедур.

До позитивних наслідків реалізації інноваційних програм розвитку аграрного сектору в Україні можна віднести: збільшення доходу бюджету; створення національного ринку інновацій; формування нових робочих місць; формування зв'язків між регіонами; зменшення дотацій у регіони.

До стратегічних цілей розвитку аграрного сектору як результату ефективного використання інноваційного потенціалу належать: формування додаткових джерел фінансових ресурсів; збереження кадрового потенціалу; залучення молоді до науково-технічної діяльності; підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору на вітчизняному та світовому ринках.

Нами запропоновано визначити пріоритети інноваційного розвитку аграрного сектору України для розробки системи та структури цілей інноваційної програми в рамках державної аграрної політики. Першочерговим пріоритетом є орієнтація на глобальні критерії науково-технічного прогресу, що дозволяють здійснювати добір прогресивних технологій і продуктів.

Наступним за значущістю пріоритетом є досягнення цілей соціально-економічного розвитку. Головне завдання органів

державної влади при цьому полягає в створенні сприятливого соціально-економічного середовища й умов для підвищення інвестиційної активності в науково-інноваційній сфері [21].

Третій пріоритет: інноваційна політика в країні повинна мати селективний, строго вибіркового характеру, не прагнучи охопити всі напрямки науково-технічного розвитку, а, вибравши напрямки стратегічного прориву, за якими можливе перевищення існуючого технологічного рівня, концентрувати на них основну частину обмежених ресурсів [22].

Кожен суб'єкт господарювання аграрного сектору має свою специфічну, відтворювану і технологічну структуру, свою систему пріоритетів, та повинен розраховувати на власні сили і ресурси при реалізації інноваційної стратегії.

Шляхи і засоби досягнення цілей в інноваційній програмі диференціюються в залежності від рівня і масштабу інноваційної сфери в країні: структурні й інституційні зміни в науково-освітній сфері, розвиток інноваційної інфраструктури. Шляхи і засоби досягнення інноваційних цілей у аграрному секторі інакше можуть бути сформовані у виді прямої і непрямой підтримки відповідних інноваційних дій.

Для подальшого формування інноваційної програми розвитку аграрного сектору необхідно здійснити організацію моніторингу інноваційного потенціалу та набір організаційно-адміністративних дій як плану стратегічних заходів. Для реалізації аграрної інноваційної політики запропоновано необхідність формування аналітичних служб при відповідних адміністраціях, які забезпечують моніторинг інноваційного потенціалу [23].

Значимість аналітичної роботи у реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору важко переоцінити. В даний час фахівці різного профілю різних підрозділів аналізують причини положення, у якому знаходиться сучасний аграрний сектор. Фахівці сфери фінансів та інвестицій вважають, що всі проблеми полягають в недостатності фінансування, фахівці сфери управління вважають, що причини кризи полягають у віджилих схемах керівництва, економісти бачать корені всіх лих у старих методах господарювання, а фахівці з управління персоналом – у системі підготовки і розміщення кадрів. На наш погляд, причини слабкості багато в чому полягають у відсутності належним чином поставленої єдиної інформаційно-аналітичної роботи. Аналіз

досвіду закордонних адміністрацій показує, що найбільша увага у реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору приділяється аналітичній роботі.

Найкращим способом формування аналітичної діяльності є формування власних аналітичних служб при органах виконавчої влади, що забезпечують безперервність моніторингу процесів у аграрному секторі (у тому числі й інноваційних), залучаючи для рішення разових задач ведучих експертів певного регіону [24].

При цьому аналітична служба не повинна безпосередньо брати участь у прийнятті рішень, тому що характер роботи аналітиків значною мірою відрізняється від процесу регулювання. У структурі суб'єктів господарювання аналітична служба безпосередньо підпорядковується першим особам і повинна бути незалежною від інших управлінь, служб і відділів. Однак це не означає, що служба повинна бути цілком відокремлена від діяльності суб'єктів господарювання. З одного боку, аналітики повинні одержати весь обсяг необхідної інформації з будь-яких відділів, а з іншого, при необхідності можуть готувати спеціалізовані інформаційні матеріали або для окремих служб, або широко розповсюджені для всіх зацікавлених сторін. З необхідності одержувати всю інформацію від інших відділів впливає вище положення аналітичної служби в структурі аграрного сектору. Це положення може не бути закріплене формально, однак повинно, щонайменше, існувати розпорядження про надання усіма відділами аналітичній службі будь-якої інформації на запит, або права й обов'язки такої служби повинні бути чітко регламентовані відповідним положенням [25].

Отже, автором представлено концептуальний підхід до функціонування організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні, який є однією із ключових підсистем загальної системи державного регулювання, що включає сукупність методів (економічних, адміністративних), принципів, функцій, завдань, важелів та інструментів впливу на розвиток інноваційної діяльності вітчизняного аграрного сектору. Запропоновані стратегічні імперативи використання такого механізму на умовах інтегруючої взаємодії держави та галузі: розробка стратегій інноваційного розвитку аграрного сектору на засадах ефективності використання наявного інноваційного потенціалу; модернізація сировинної

складової; використання інвестиційних стимулів для підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору; використання переваг державно-приватного партнерства у контексті реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в умовах глобалізації.

Ефективне функціонування вітчизняного аграрного сектору безпосередньо залежить від дієвої державної політики забезпечення його розвитку. Обґрунтований організаційно-економічний механізм реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору, який функціонує за допомогою сукупності підсистем, які охоплюють і регламентують усі процеси, що відбуваються в аграрному секторі та відповідні детермінанти. У свою чергу державна політика інноваційного розвитку аграрного сектору є елементом складнішого порядку сформована на основі сучасних досягнень науково-технічного прогресу, культурних та духовних традицій тощо. Удосконалення державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору повинно орієнтуватись на: підвищення рівня його конкурентоспроможності; обмеження ринкової влади крупних корпоративних структур (агрохолдингів); формування сільського розвитку на основі громад; активізації державної підтримки інноваційних ініціатив у малому й середньому аграрному бізнесі; дотримання національно-адаптованих інституцій, які враховують вітчизняні традиції.

Аграрний сектор України в сучасних умовах постає перед необхідністю оновлення асортименту товарів, покращення певних споживчих параметрів аграрної продукції, проведення техніко-технологічної модернізації, налагодження систем управління, пошуку різних інноваційних рішень щодо забезпечення стійкого розвитку його лідерських якостей тощо. Відповідні трансформації орієнтовані насамперед на оптимізацію витрат, якісніше задоволення потреб всіх груп споживачів, стабілізацію фінансово-економічного стану, формування стійких конкурентних переваг, утримання ринкових позицій тощо. В таких умовах починає виникати необхідність реалізації ефективної моделі комерціалізацію інновацій у контексті використання найбільш результативних форм й методів з урахуванням потреб у підвищенні лідерських позицій.

Зауважимо, що позиція вітчизняних науковців щодо процесу комерціалізації є досить схожою. Адже практично всі автори

підтримують позицію, що основною метою проведення комерціалізації є отримання прибутку або ж іншої соціально-економічної вигоди. Значна кількість науковців вважають, що процес комерціалізації представляє собою набір певних дій та відносин у ході трансформації наукових досліджень у певний товар.

Іноземні автори Д. Зігель, М. Райт, Г. Маркман, процес комерціалізації розглядають як певну екосистему, яка є ринком та включає в себе комплекс складових, які беруть участь у процесі комерціалізації [26]. Так Е. Маккой, Р. Бадінелі, К. Коебель та В. Табет приєднуються до поглядів, що процес комерціалізації є процесом прийняття рішень і відповідних дій для трансформації інноваційного продукту від генерації ідеї до ринку. Такі автори зазначають, що зазвичай процес комерціалізації перш за все стосується певних меж розвитку нового продукту, а не експансії [27].

У свою чергу, А. Пушкаренко в контексті дослідження інноваційної діяльності наукових установ розглядає комерціалізацію як певну модернізацію результатів наукових досліджень щодо конкретного споживача з подальшим виведення їх на ринок. Дослідник констатує, що формування інноваційної розробки не завжди передбачає отримання комерційного товару. Адже для цього є потреба у залученні третьої сторони, яка в змозі професійно займається процесом комерціалізації інновацій [28].

Автором представлено три можливі протиріччя у поглядах на процеси комерціалізації та насамперед його управлінську приналежність. Перше протиріччя передбачає, що призначення комерціалізації полягає у збутовому характері, а не лише у тому, щоб генерувати інновації, які вимагає сучасний ринок. Звідси виникає другорядність попиту на таку інновацію відповідно з її пропозицією. У другому протиріччі комерціалізація в основному відбувається на локальному рівні, має істотне значення для процесу розвитку ринкової економіки. У третьому протиріччі комерціалізація розглядається як статичний процес, однак вона є динамічною.

Саме багатоаспектність даної категорії потребує проведення міждисциплінарних досліджень, здійснення інтеграції різних наукових підходів. Автором запропоновано розглядати комерціалізацію інновацій в аграрному секторі як поступовий

процес виведення її на ринок орієнтуючись на отримання соціально-економічної вигоди й зміцнення лідерських позицій.

Досить високий рівень інноваційної активності суб'єктів аграрного бізнесу створює передумови для стійкого формування нових конкурентних переваг, забезпечення підвищення інвестиційної привабливості, значно розширює можливості для виходу на нові ринки, у тому числі міжнародні, є поштовхом для забезпечення інноваційного розвитку і лідерства. Тобто, комерціалізація інновацій в аграрному секторі є механізмом формування ринкових товарів, як результату реалізації продукту інтелектуальної сфери діяльності. Значна кількість як фундаментальних, так й прикладних відкриттів знаходяться лише на стадії їх розробки. Причиною такого може бути не лише практична відсутність коштів, а й невміння правильно проводити комерціалізацію інновації, певної технології або ідеї. Отже, значення й необхідність процесу комерціалізації є логічним явищем. Реалії вітчизняної економіки характеризуються певною безкомпромісною необхідністю щодо збільшення ролі інновацій як важливого чинника лідерства для аграрного сектора в сприянні конкурентної боротьби.

Причинами низької інноваційної активності вітчизняних суб'єктів агробізнесу варто шукати у технологічній відсталості господарюючих суб'єктів. У той час, коли розвинені країни представляють на ринку методики генної інженерії у селекції, формуючи можливості впливу на функціонування різних клітинних структур рослин і тварин, а також використовують високотехнологічні системи для регулювання росту й розвитку рослин ґрунтуючись на принципах точного землеробства і нанотехнологій [29].

Українська інфраструктура підтримки інновацій та аграрного бізнесу не має достатніх внутрішніх зв'язків, якщо порівнювати її з західними аналогами, оскільки рідко виступає ініціатором таких відносин. Останні дослідження показали, що в Україні існує 147 організацій, зайнятих у сфері інфраструктури інновацій. Сюди входять 16 технопарків та 24 інноваційних бізнес -інкубаторів. Недостатня комерціалізація результатів наукових досліджень – це ахілесова п'ята національного інноваційного середовища. На сьогодні не існує адекватних механізмів брокерства трансферу технологій, ані структур, які оцінюють, обліковують та

співвідносять потреби у технологіях з надлишком постачальників технологій та їх споживачами.

У 2012 р. створено першу в Україні технологічну платформу УНТП “Агропродовольча” для зміцнення інноваційного потенціалу та забезпечення ефективності інвестицій в аграрні наукові дослідження. Одним із завдань УНТП “Агропродовольча” є застосування дієвого інструменту щодо зміцнення інноваційного потенціалу малого та середнього бізнесу, зокрема, через їх залучення до виконання Європейських програм з науково-технічного співробітництва. УНТП “Агропродовольча” є офіційним партнером мережі Європейської технологічної платформи “Їжа для життя”, тобто національна платформа ефективно інтегрована у стратегічно сфокусовані, транснаціональні спільні дослідження аграрного сектору, ринкової поведінки споживачів та контролю за ланцюгом харчування. Такий методологічний підхід активізує вітчизняний агробізнес до розробки та виробництва нових інноваційних продуктів та спільно із європейськими партнерами впливатиме на позитивні зміни у режимі харчування та харчової поведінки пересічного українця, що сприятиме продовженню тривалості здорового життя як однієї з ключових суспільних потреб сучасності [30].

Стратегічне управління комерціалізацією інновацій в аграрному секторі націлене на реалізацію масштабних інноваційних проєктів та визначає основні напрями в науково-технічній і виробничій діяльності аграрного сектору у сферах розроблення і впровадження інноваційної продукції, залучення у виробничу діяльність нових ресурсів і технологій, освоєння нових методів організації виробництва. Засобами реалізації таких завдань є плани і програми інноваційної діяльності; розробка ефективних організаційних форм й механізмів управління. Плани і програми інноваційної діяльності складають на основі ретельного вивчення таких чинників зовнішнього середовища, як економічні, науково-технологічні, демографічні, екологічні, рівень конкуренції в галузі тощо [31]. Оперативне управління процесом комерціалізації інновацій у вітчизняному аграрному секторі полягає у поетапному складанні календарних планів-графіків для виконання робіт та контролюванні їх виконання; дослідженні організаційно-управлінських, економічних, соціально-психологічних факторів, які впливають на спроможність галузі реалізувати інноваційну

діяльність. Дієва система щодо стимулювання інноваційної діяльності сприяє зміщенню акцентів у сфері мотивації персоналу: від простої системи соціалізації та прагнення задовольнити матеріальні процеси аж до реалізації особистих здібностей шляхом участі у проекті, отримання визнання завдяки його своєчасному впровадженню тощо. Для здійснення комерціалізації інновацій аграрного сектору необхідно володіти інформацією про всі можливі її форми та методи. На основі аналізу наявних ресурсів та визначення цілей в інноваційній діяльності суб'єкт аграрного сектору обирає оптимальну форму та метод комерціалізації інновацій. При вдалому виборі отримується максимальна вигода для функціонування та розвитку аграрного сектору.

Формами комерціалізації інновацій аграрного сектору може бути комерціалізація, проведена самостійно суб'єктом господарювання, який виробляє інноваційну продукцію, або ж аутсорсингова і комбінована форма. При самостійній комерціалізації не завжди має в наявності необхідне й достатнє ресурсне забезпечення. Таким чином підприємству доцільно залучати ресурси із зовнішніх джерел (спонсори, інвестори, кредитори, держава та ін.). В разі небажання або ж неможливості бізнесу здійснювати комерціалізацію самостійно, можливим є залучення інших підприємств, які професійно здійснюють процес комерціалізації. У випадку використання комбінованої форми, підприємство, яке виробляє інноваційну продукцію може певним чином частково проводити комерціалізацію самостійно, або ж частково за допомогою іншого підприємства (наприклад, для здійснення комерціалізації на внутрішньому й зовнішньому ринках) [32]. Проте, щоб успішно здійснити комерціалізацію інновацій відповідно до цілей та можливостей аграрного сектору, варто обрати більш оптимальну форму і методи. Так для форми самостійного проведення комерціалізації інноваційної продукції основними методами є: використання його на власному підприємстві, формування дочірнього підприємства і продаж патенту. Саме такі методи є найбільш раціональними у даній формі, адже все з вищепредставленого підприємству варто та реально виконувати власними силами.

У ході використання аутсорсингової форми комерціалізації варто виділити такий метод, як повний цикл комерціалізації і з неповним циклом комерціалізації. Різниця у таких методах полягає

у певній кількості залучених підприємств-комерціалізаторів. У випадку коли одне зовнішнє підприємство може своєчасно забезпечити всі етапи проведення комерціалізації і розробника влаштовує якість представлених послуг, то використовується також метод комерціалізації зовнішнім суб'єктом з повним циклом проведення такого процесу. У випадку, коли підприємство-розробник прагне обрати для певних етапів різних комерціалізаторів, тоді використовується метод з неповним циклом комерціалізації.

Запропоновано полікритеріальну модель для вибору методів комерціалізації інновацій в аграрному секторі, яка ґрунтується на врахуванні факторів: можливість необхідного ресурсного забезпечення, очікувана результативність від реалізації інновацій, оптимальність збереження центру контролю і відповідальності в межах суб'єктів господарювання, наявність на ринку професійного аутсорсингу, що відповідає конкретним вимогам аграрного виробника інноваційної продукції, збереження центру контролю і відповідальності в межах суб'єкта господарювання, єдиний центр відповідальності, забезпечення об'єднання ресурсів, сприяння орієнтації на розширення частки аграрного ринку, можливість надання консультаційних послуг, забезпечення збереження власної торгової марки (рис. 38). Незважаючи на об'єктивну затребуваність інновацій у реальному секторі аграрної економіки, обґрунтовану динамічним розвитком світових аграрних ринків, зростанням попиту на високоякісну аграрну продукцію та, водночас, катастрофічним темпом деградації вітчизняного активу матеріальних ресурсів, процеси комерціалізації інновацій суб'єктами аграрного сектору переважно “законсервовані” у примітивному стані.

У аграрному секторі превалюють види діяльності, які з певним рівнем умовності можна віднести їх до інноваційних (нові машини та обладнання, маркетингові дослідження, організація навчання персоналу). Нечисленні інноваційні прориви носять точковий характер. Існують серйозні проблеми у налагодженні ефективної взаємодії підприємницького сектора із галузевим, академічним та університетським секторами аграрної науки, які потребують детальнішого вивчення. Комерціалізація інновацій аграрного сектору не можлива без існування потужного джерела нових ідей і технологій для агробізнесу.

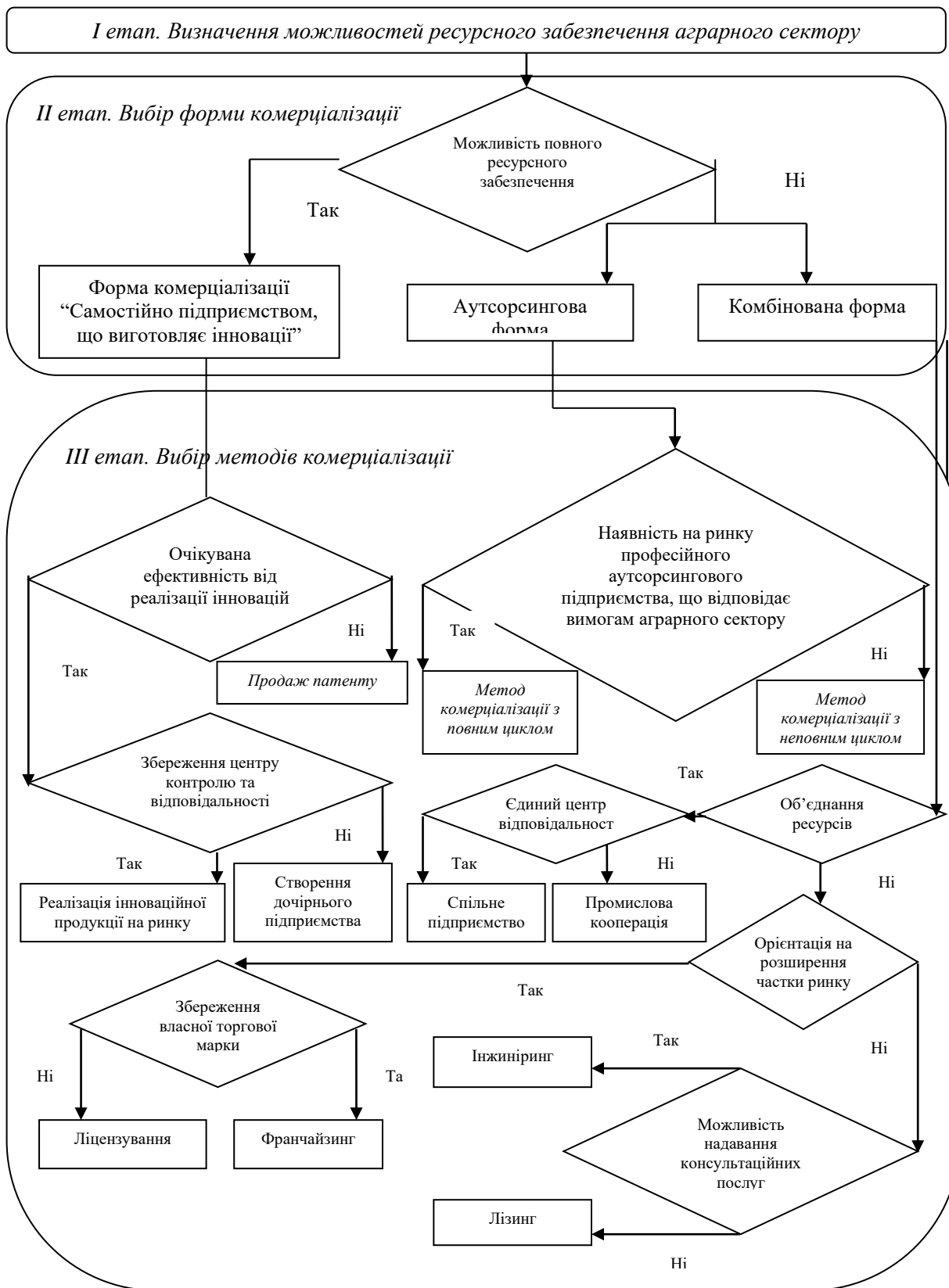

Рис. 38. Полікритеріальна модель вибору методів комерціалізації інновацій аграрного сектору в Україні

Розроблено автором

У розвинених країнах основою національних інноваційних систем зазвичай є наукові й науково-освітні установи, які виконують роль генераторів інновацій та прикладних розробок для аграрного сектору. Входження України до європейського політичного, соціального і економічного простору та закріплення позицій провідного експортера на світових продовольчих ринках різко актуалізують необхідність розвитку вітчизняної системи аграрної освіти та підтримки наукових досліджень з метою забезпечення аграрної галузі сучасними інноваційними технологіями та конкурентоспроможними кадрами [33].

Тобто, комерціалізація інновацій є ефективним механізмом взаємодії науково-дослідних й науково-виробничих підприємств, деяких науковців, зацікавлених в реалізації своїх наукових розробок і проектів як в Україні, так і у світі. Вибір можливих партнерів комерціалізації інновацій базується на аналізі інформації з таких джерел: спеціалізовані бази даних, різні публікації, буклети, відповідні рекламні матеріали, результати оцінки авторитетних експертів тощо. Особливе значення для просування інновацій відіграє наявність бази даних для врегулювання зв'язків й підтримка розробників інновацій зі сторони держави [34].

Уповноваженим центральним органом виконавчої влади в сфері трансферу технологій (Міністерством освіти і науки України) та відповідальною Академією технологічних наук України у 2018 році було затверджено Договір про співробітництво в сфері трансферу технологій. За період дії такого Договору Академія представила концептуальні засади й методологічні засади щодо формування Національної мережі трансферу технологій, які стали основою функціонування й робочої моделі пілотного проекту – Українська мережа трансферу технологій UTTN і її сегментів [35].

Відповідно до національної мережі трансферу технологій на визначених правах її сегмента є можливість приєднуватись існуючим в Україні мережам трансферу технологій в особі їх управляючих або мереж, сформовані з ініціативи відповідного національного координатора або суб'єктів інноваційної діяльності. Для здійснення приєднання до такої національної мережі трансферу технологій можливий учасник подає заявку координатору й встановлює з ним чіткі договірні відносини. Учасники національної мережі повинні пройти необхідну сертифікацію на відповідність їх

вимогам мережі у відповідності до Положення, яке затверджується визначеним національним координатором.

Для забезпечення результативності комерціалізації інновацій аграрним бізнесом пропонуємо сформувати відповідні державні центри для комерціалізації, як певну організацію або ж структурний підрозділ Міністерства розвитку аграрного сектору, торгівлі і сільського господарства України, діяльність якого спрямована на інноваційний розвиток галузі та національної економіки. Ключова ціль такого центру полягає у визначенні перспектив комерціалізації інновацій, орієнтовані на оформлення прав на відібрані для проведення комерціалізації інновації, розробки ліцензійних договорів на передачу відповідних майнових прав, стимулюванні створення стартап-компаній, забезпеченню справедливому розподілі роялті між різними авторами результатів наукових досліджень, структурними підрозділами, в яких вони діють, установами науково-освітнього сектору. Встановлено, що партнерами центру можуть бути науково-дослідні сектори закладів вищої освіти, технопарки й наукові парки, стартап-компанії та різні структурні підрозділи, які мають безпосереднє відношення до комерціалізації інновацій. Також замовниками можуть бути можливі ліцензіати, сформовані стартапи, представники аграрного сектору тощо [36].

Співробітники центру оцінюють результати наукових досліджень щодо можливості їх комерціалізації. Якщо вони вирішують, що результат наукових досліджень не має перспектив комерціалізації, то його повертають авторам для доопрацювання або іншого використання (публікація наукових статей, оформлення прав інтелектуальної власності на своє ім'я тощо). Якщо ж фахівці центру вважають, що розробка має перспективи для комерціалізації, тоді вони розробляють стратегію її правової охорони. Згідно з чинним національним і міжнародним законодавством об'єкти авторського права охороняються законом з моменту їх виникнення і не вимагають виконання будь-яких спеціальних процедур для цього.

Одним із важливих завдань центру комерціалізації має бути проведення оцінки потенціалу комерціалізації інновацій, що є передумовою для проведення переговорів з інвесторами та стратегічними партнерами, до яких розробники будуть звертатися з метою отримання доходів від результатів своїх досліджень. Метою

оцінки комерціалізації інновацій аграрного сектору в Україні, є не лише визначення їх комерційного потенціалу, а й: визначення етапу, на якому знаходиться об'єкт комерціалізації, з точки зору його привабливості для потенційних інвесторів; визначення тих дій, які необхідно вжити, щоб підвищити шанси об'єкту комерціалізації залучити інвестиційні кошти для його реалізації; визначення того, як структурні підрозділи науково-освітнього сектору можуть сприяти підвищенню потенціалу комерціалізації інновацій.

Рекомендується проводити два види попередньої оцінки: 1. Оцінка результатів наукових досліджень на предмет можливості та необхідності їх комерціалізації. 2. Оцінка готовності авторів займатися і брати участь в процесі комерціалізації створених ними інновацій.

Мета попередньої оцінки результатів наукових досліджень полягає в тому, щоб зрозуміти, який комерційний потенціал результатів окремого інноваційного проекту. Пропонуємо попередню оцінку проводити в декілька етапів:

1 етап. Будь-яка оцінка починається з підписання сторонами (експертами і розробниками), угоди про конфіденційність, за яким експерти можуть отримувати інформацію про результати наукових досліджень в певному місці, у певному обсязі, від певних фахівців-виконавців дослідження тощо.

2 етап. Потім необхідно зібрати загальну інформацію про виконувані науково-дослідні роботи (проекти). До загальної інформації відноситься: найменування НДДКР або науково-дослідного проекту; найменування науково-дослідної установи, в якій проводилися і проводяться дослідження; замовник НДДКР та хто фінансує; терміни виконання проекту і, якщо він ще не завершений, то дата завершення проекту; сфера в якій результати НДДКР можуть бути застосовані; керівник проекту та відповідальна особа, яка фінансує.

3 етап. Проводиться попередня оцінка результатів наукових досліджень. Збір інформації для оцінки проводиться трьома методами: 1. Вивчення науково-дослідницької, проектної та іншої документації, що відноситься до виконуваних або виконаних НДДКР (наприклад, звіт про НДДКР). 2. Проведення зустрічей експертів з керівником та виконавцем наукових досліджень. 3. Власні дослідження експертів [37].

Для забезпечення повноти інформації необхідно застосовувати всі три методи збору інформації для складання відповідей на питання попередньої оцінки. Однак, починати потрібно з вивчення звітів про науково-дослідні роботи та проектну документацію, потім переходити до безпосереднього з'ясування стану справ з тих чи інших питань експертизи, і потім вже переходити до самостійних дослідження та складання експертного висновку.

Однак в цілому є різні підходи до проведення оцінки готовності команди розробників до комерціалізації інновацій. Вибір підходу залежить від різних факторів. Він може залежати від тієї стадії, на якій знаходяться дослідження. Наприклад, якщо потрібне проведення додаткових НДДКР для розробки діючих прототипів, докази працездатності результатів дослідження, то тут використовується підхід, у рамках якого оцінка готовності команди до комерціалізації інновацій передбачає визначення: наукової кваліфікації команди учасників; досвіду роботи з інноваційними проектами у членів команди; досвіду організації співпраці з бізнес-сектором; обґрунтування вибору керівника проекту; віковий склад команди; реальність функціонування інноваційного підприємства.

Якщо ж проводиться оцінка результатів завершених НДДКР, для реалізації яких створена команда з дослідників та розробників, то тут визначаються якісні параметри команди, яка повинна реалізовувати інновації як у змістовній частині (кваліфікація для реалізації результатів наукових досліджень в інноваційні технології), так і в частині управління об'єктом комерціалізації.

Дуже важливо вже на першому етапі чітко оцінити становище з правами на інтелектуальну власність. У більшості випадків саме від цього розділу попередньої оцінки залежать подальші дії по використанню інновацій в аграрному секторі. Висновок попередньої оцінки в цій частині має містити: опис форм захисту інтелектуальної власності; опис територій, на який діє цей захист та термінів її дії; опису автора і власників інтелектуальної власності; опису можливого конфлікту інтересів з раніше створеної інтелектуальної власності, в тому числі поза рамками комерціалізації інновацій, але використовуваної в ньому; опису ліцензій, якщо такі вже видавалися на використання комерціалізованих інновацій. Після проведення попередньої оцінки та виділення із загального обсягу інновацій тих, які мають високий

потенціал комерціалізації, проводять детальну оцінку можливого проекту [38].

Детальна оцінка потенціалу комерціалізації інновацій виконується послідовно, що дозволяє логічно розкривати всі аспекти, які будуть важливі у процесі комерціалізації. Послідовність проведення детальної оцінки потенціалу комерціалізації інновацій аграрного сектору має бути наступна:

1. Обґрунтування інновацій, аналіз їх технічного рівня. Одночасно описуються параметри кінцевої продукції або послуг, які можуть отримуватись шляхом застосування таких інновацій в аграрному секторі. Для обґрунтування інновацій використовують такий інструмент, як науковий аудит.

2. Визначення потенційного ринку інновацій та оцінка впливу зовнішнього маркетингового середовища на їх комерціалізацію. Цей розділ оцінки виконується як із застосуванням традиційних маркетингових досліджень, так і з використанням спеціалізованого технологічного маркетингу.

3. Оцінка впливу на процес комерціалізації зовнішнього маркетингового середовища, в тому числі впливу законодавства, обмежень, дозволів та інших бар'єрів, що встановлюються державою. Для такої оцінки використовують методи SWOT-аналізу та GAP-аналізу.

4. Оцінка проблем захисту прав власності та розробка рекомендацій у вигляді стратегії управління інноваціями з метою їх комерціалізації.

5. На основі проведених наукових досліджень здійснюється аналіз комерційного потенціалу їх результатів. Частиною оцінки потенціалу комерціалізації інновацій є розробка рекомендацій щодо застосування тієї чи іншої моделей комерціалізації.

6. Необхідно провести також аналіз вже виконаних кроків щодо комерціалізації інновацій. Вияснити чи були контакти або переговори з потенційними партнерами, інвесторами, підприємствами, зацікавленими в придбанні ліцензій на використання інновацій для аграрного виробництва.

7. Варто визначити потенційних партнерів комерціалізації для здійснення подальшого цілеспрямованого їх залучення.

8. В рамках проведеної оцінки може бути розроблений бізнес-план з комерціалізації інновацій.

Отже є всі підстави для формування механізму державної політики комерціалізації інновацій аграрного сектору в Україні, але при цьому необхідно враховувати відсутність зв'язків між науково-освітньою сферою, аграрним бізнесом, владою і суспільством. Нами запропоновано розглядати механізм державної політики комерціалізації інновацій аграрного сектору в Україні як сукупність елементів організаційної структури і комплексу економічних, управлінських, мотиваційних та інших методів, правил, процедур, які забезпечуються трьома функціональними напрямками: ресурсним, комерційним і напрямком стратегічного планування процесу комерціалізації інновацій. Тобто, першою найважливішою функцією слід вважати функцію управління ресурсами. Комерційний напрям забезпечується трьома функціями: маркетингу (просування результатів наукових досліджень на ринок), функцією правового захисту і функцією інформаційного забезпечення діяльності по комерціалізації інновацій в аграрному секторі. Третій напрямок забезпечується функцією стратегічного планування (стратегічного менеджменту) [39]. За результатами аналізу таблиці 14 можна виділити рівень організаційного забезпечення, механізм прийняття рішень, ступінь участі бізнесу та суспільства в інноваційній діяльності та комерціалізації інновацій [40].

Таблиця 14

Організаційне забезпечення механізму державної політики комерціалізації інновацій аграрного сектору в Україні

Особливості організаційного забезпечення	Механізм прийняття рішень
Забезпеченість науковим потенціалом	1. Розвиток фундаментальних і прикладних досліджень в аграрній науці; 2. Активізація діяльності інноваційних структур; 3. Наявність аграрних бізнес-структур
Об'єднання науки та виробництва	1. Становлення та розвиток інноваційних структур, які орієнтуються на особливості й потреби аграрного виробництва й ринку (спін-офф-фірми, агротехнологічні платформи)
Підтримка державою інноваційних пропозицій	1. Державна підтримка щодо обміну кадрів; 2. Наукові інститути діючих фірм та державні наукові, освітні установи; 3. Формування кластерної мережі для забезпечення реалізації державно-приватного співробітництва; 4. Державні програми реалізації кластерних пропозицій, направлених на вдосконалення і підвищення надійності й гнучкості інноваційної діяльності в аграрному секторі
Оцінка результативних інноваційних розробок для комерціалізації	1. Розвиток комплексних механізмів інноваційного посередництва між державою, науково-освітнім сектором, аграрним бізнесом щодо організації трансферу технологій

Систематизовано автором [41]

До економічних проблем комерціалізації інновацій в аграрному секторі варто віднести наступні: труднощі з бухгалтерським обліком патентів та інших охоронних документів, створених за бюджетні кошти; відсутність ефективного правового механізму фінансування інноваційних проектів; необхідність фахової підготовки спеціалістів з інноваційного менеджменту, захисту прав інтелектуальної власності, трансферу технологій в реальний сектор економіки, маркетингу і комерціалізації результатів наукових досліджень у промисловості та ін.

Особливої уваги потребує проблема наявності “розриву” між суб’єктами секторів вищої освіти, аграрного сектору, держави та суспільства, що може бути мінімізованою за рахунок імплементації механізму реалізації державної політики комерціалізації інновацій в аграрному секторі (рис. 39).

На рівні держави необхідно приймати законодавчі акти, визначати пріоритети науки і техніки, технологій, розробляти форсайт-проекти, концепції науки, науково-технічні програми, дорожні карти тощо. На рівні аграрного бізнесу необхідно: розробляти базові моделі розвитку малого і великого бізнесу; здійснення кооперації малого, середнього та великого бізнесу; розміщення замовлень; формування нових структур і т.д. На рівні науково-освітнього сектору передбачається: проведення координації діяльності закладів вищої освіти, науково-дослідних інститутів; формування технопарків та малих інноваційних підприємств; проведення фундаментальних наукових досліджень та експериментальних апробацій їх результатів в технопарках. Громадськість формує різні запити на товари і послуги та інші потреби суспільства аж до індивідуальних замовлень фізичних і юридичних осіб.

До основних функціональних елементів механізму реалізації державної політики комерціалізації інновацій аграрного сектору в Україні пропонуємо відносити: 1) управління ресурсами; 2) правовий захист результатів наукових досліджень; 3) просування інновацій на ринок; 4) інформаційне забезпечення; 5) стратегічне планування розвитку аграрного сектору [42].

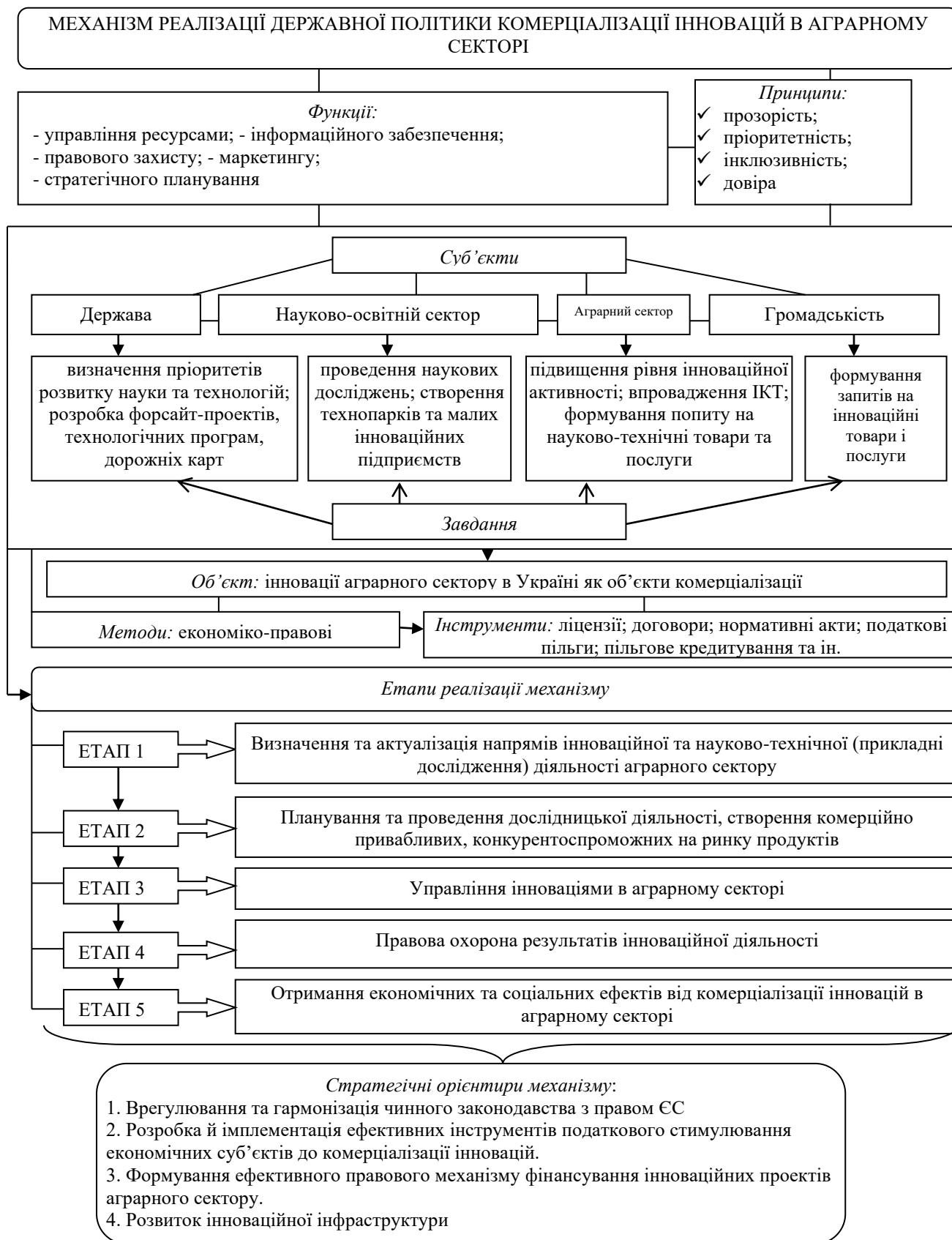

Рис. 39. Концептуалізація механізму реалізації державної політики комерціалізації інновацій аграрного сектору України
Розроблено автором

Незважаючи на об'єктивну затребуваність інновацій у аграрній економіці, обґрунтовану динамічним розвитком світових аграрних ринків, зростанням попиту на високоякісну аграрну продукцію та, водночас, катастрофічним темпом деградації вітчизняного активу матеріальних ресурсів, процеси комерціалізації інновацій суб'єктами аграрного сектору переважно “законсервовані” у примітивному стані [43].

На нашу думку, доцільним є виокремлення п'яти логічно взаємопов'язаних етапів реалізації пропонованого механізму реалізації державної політики комерціалізації інновацій аграрного сектору в Україні:

I етап – врахування інституційних, науково-технічних та фінансово-економічних факторів впливу на комерціалізаційні процеси; виявлення ринкових потреб та узгодження їх із особливостями діяльності суб'єктів господарювання; об'єктивна оцінка наявних науково-технічних ресурсів та їх комерційної привабливості; визначення потенційних джерел фінансування науково-дослідної діяльності;

II етап – проведення маркетингових досліджень; попередній вибір способів комерціалізації інновацій; попередня оцінка комерційного потенціалу наукових розробок; визначення доступних джерел фінансування; пошук потенційних замовників; організація і реалізація дослідницького процесу; обґрунтування пріоритетів наукових досліджень;

III етап – облік та інвентаризація інновацій; технічний, економічний та комерційний аудит; класифікація інновацій за критеріями новизни, конкурентоспроможності, комерційного потенціалу та способів комерціалізації; урегулювання відносин з авторами, замовниками та партнерами щодо прав на використання інновацій в аграрному виробництві;

IV етап – забезпечення правової охорони інновацій, патентування винаходів і розробок у національних та зарубіжних патентних відомствах; підтримка чинності патентів;

V етап – вибір способу передачі прав на результати інноваційної діяльності; власне сам процес комерціалізації; отримання доходу та соціальних ефектів від реалізації механізму.

Отже, нові ідеї, розробки, що втілюються в інноваціях, їх успішна комерціалізація все більше визначають напрями формування й реалізації державної політики інноваційного

розвитку аграрного сектору у світі та Україні зокрема. Як свідчить практика, лише невелика частина інновацій трансформується у інноваційну продукцію та успішно комерціалізується шляхом її просування до зацікавлених груп споживачів. Сформовано полікритеріальну модель вибору методів комерціалізації інновацій аграрного сектору, яка ґрунтується на врахуванні сукупності чинників. Основними критеріями, за допомогою яких суб'єкт аграрного сектору визначає для себе найбільш оптимальний спосіб комерціалізації інновацій є рівень прибутковості, рівень ризику у здійсненні цього процесу, рівень монополізму, необхідність ресурсного забезпечення, розподіл повноважень, контролю, відповідальності, економія часу, максимальний вплив факторів зовнішнього середовища та інші.

Впровадження інновацій у аграрне виробництво здатне забезпечити інноваційний розвиток країни та підвищити її конкурентоспроможність на глобальному рівні. Визначено ключові етапи механізму реалізації державної політики комерціалізації інновацій в аграрному секторі України: 1) визначення перспективних напрямів інноваційної, науково-технічної діяльності; 2) планування науково-дослідної діяльності; створення комерційно привабливої, конкурентної на ринку інноваційної, науково-технічної продукції; 3) управління інноваціями в аграрному секторі з акцентом на їх реалізацію та комерціалізацію; 4) захист прав інтелектуальної власності на інновації, зареєстрованих у патентних відомствах; 5) отримання економічних та соціальних ефектів від комерціалізації інновацій в аграрному секторі.

Серед перспективних напрямів механізму реалізації державної політики комерціалізації інновацій є формування центрів комерціалізації, які представляють собою новостворену організацію або структурний підрозділ в Міністерстві розвитку аграрного сектору, торгівлі та сільського господарства діяльність якого орієнтована на забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору та держави загалом.

Аграрний сектор України спрямований на формування ефективного соціально спрямованого сектору національного господарства, здатного задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції на світовому ринку, що на даному етапі поступу вимагає пріоритету використання інноваційних

інформаційних технологій. Тобто, інноваційний розвиток аграрного сектору в Україні у значній мірі залежить від кількості та якості використання інформації, її продуктивного відображення в техніко-технологічних процесах. Економічний ріст в цілому вже не зводиться до загальноновизнаного типу росту (екстенсивному та інтенсивному), а відбувається становлення нового інформаційного типу зростання, який включає в себе деякі риси усталених типів росту). У свою чергу, інформаційний ріст відбувається за рахунок якісних змін, які обумовлені застосуванням в аграрному виробництві науково-технічної інформації. Важливою чергою такого росту, за оцінками ряду науковців, є нерозривність інформації як предмета праці та засобів праці. Відповідно, інформація надає вплив на всі ланцюжки виробничого процесу, підвищуючи його якісні та кількісні характеристики.

Тому при реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору бажано мати узгоджений інформаційний механізм, який би сприяв розробці та реалізації ефективних інноваційних проєктів, враховуючи потреби як самого суб'єкта господарювання, так і систем більш високих рівнів ієрархії.

У світі апробовані різні моделі інформаційного забезпечення державної політики інноваційного розвитку, наприклад, які функціонують через створені start-up компанії, офіси, відділи чи лабораторії з трансферу технологій і комерціалізації, а також через розширення співпраці в рамках державно-приватного партнерства. Світовий досвід інформаційного забезпечення державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору намагаються імплементувати у вітчизняну практику. Однак, переважно це здійснюється несистематично, непослідовно, несинхронізовано, що обмежує можливості досягнення запланованих ефектів.

Одним із ефективних моделей інформаційного забезпечення державної політики інноваційного розвитку можуть стати створювані на базі закладів освіти та науки спін-офф компанії, головне завдання яких полягає в доведенні інновацій до стану, придатного для використання в аграрному секторі, наприклад, в технології, з подальшою передачею її бізнесу [44].

Схематичне представлення моделі інформаційного забезпечення державної політики інноваційного розвитку через створення спін-офф компанії за участю науково-освітніх закладів

відображено на рис. 40. За цією схемою науково-освітні заклади самостійно або із залученням партнера – інноваційної компанії, що спеціалізується на наданні послуг з інноваційного менеджменту, засновують спін-офф компанію. Організаційно-правовою формою такої компанії може бути господарське товариство, наприклад, товариство з обмеженою відповідальністю.

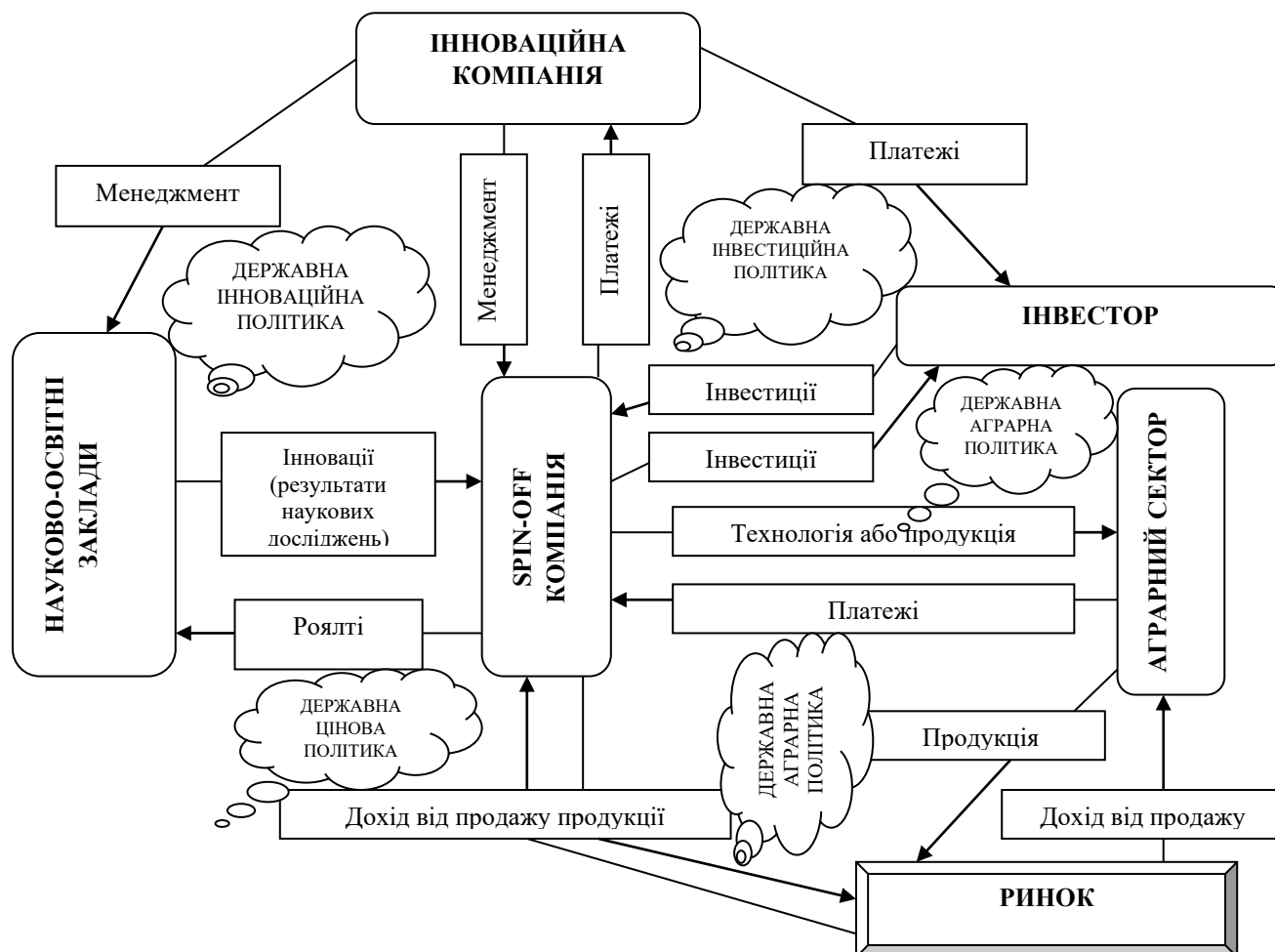

Рис. 40. Схематична інтерпретація моделі інформаційного забезпечення реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні через спін-офф компанію

Розроблено автором [46]

Однією з умов створення господарського товариства є формування його учасниками статутного капіталу. Законодавство України дозволяє вносити в статутний капітал відчужувані права, що мають грошову оцінку. Це означає, що з цією метою можна використовувати майнові права на об'єкти комерціалізації, створені в результаті наукових досліджень. Така можливість ґрунтується на нормі Закону України “Про державне регулювання діяльності у

сфері трансферу технологій” (ст.11 ч.1), згідно з якою майнові права на об’єкти інтелектуальної власності, створені за державні гроші, належать розробнику, тобто науковій організації, що отримала державне замовлення на виконання наукових досліджень [45].

Важливою складовою у процесі формування інформаційного суспільства є використання можливостей імплементації інформаційно-комунікаційних технологій у контексті продукування інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари і надавати послуги, сприяючи сталому поступу країни. Імплементація інформаційно-комунікаційних технологій у період інтенсивного розвитку відповідних ринкових відносин є одним з важливих елементів ефективного інформаційного механізму реалізації ефективної державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору України.

Функціонуючі на сьогодні в Україні автоматизовані інформаційні системи орієнтовані на вирішення проблем на місцевому, регіональному, галузевому, національному або ж міжнародного значення. Так вітчизняна інтегрована система трансферу технологій насамперед призначена для постійного накопичення та забезпечення своєчасного обміну інформацією між відповідними розробниками та споживачами інноваційної аграрної продукції [47].

Ключовою метою функціонування мереж трансферу є формування умов для підтримки інформаційних технологій, високотехнологічної аграрної продукції та послуг на внутрішньому та міжнародному ринках, скорочення витрат на налагодження співпраці з замовниками й партнерами, забезпечення юридичної підпорядкованості відповідних угод й правової охорони результатів інтелектуальної власності.

Головною метою функціонування представленої системи є: - сприяння забезпечення відкритості доступу до необхідної інформації щодо інновацій й інших об’єктів комерціалізації, які насамперед мають комерційну цінність; - автоматизація організації процедур розміщення інформації про відповідні результати наукових досліджень, формування відкритих каталогів, різних конкурсів, систем запитів; - формування прозорого процесу у сфері взаємодії брокерів й потенційних покупців; - стійкий розвиток інформаційних ресурсів та послуг, які сприяють оптимальному

сприйняттю України у міжнародному співтоваристві, підвищення довіри до міжнародного співробітництва.

Отже, можна зауважити на наступні моменти:

1. Активізація ринкових відносин, прагнення побудови відкритої соціально-економічної моделі в державі, стрімка інтеграція у світові ринкові відносини зумовлюють необхідність дослідження проблеми реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору на основі генерації нових знань, технологій та їх прискореному освоєнні у виробництві. Звертаючи увагу на сукупність різних механізмів державної політики у рамках інтегрованої системи забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору, ми припускаємо, що сам по собі процес всеосяжний, і у рамках відповідного, конкретного механізму складно знайти достатній теоретико-методологічний і практичний інструментарій для його ефективної реалізації. На думку автора, сукупність завдань щодо ефективності реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору, доцільно згрупувати до формування саме організаційно-економічного механізму, який дозволить здійснювати протидію можливим загрозам інноваційно-інвестиційної діяльності, використовувати наявний потенціал та в цілому підтримувати належний рівень продовольчої безпеки в Україні.

2. Організаційно-економічний механізм реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні є однією із ключових підсистем загальної системи державного регулювання, що включає сукупність методів (економічних, адміністративних), принципів, функцій, завдань, важелів та інструментів впливу на формування та розвиток інноваційного потенціалу. Елементи механізму мають складну, багаторівневу та ієрархічну організацію, виявляючи себе у вигляді відповідних підсистем: підсистема регулювання, підсистема цілей та завдань, організаційно-функціональна структура узгодження яких пропонується проводити на основі комплексного та системного підходів. Головне завдання сучасного організаційно-економічного механізму державної політики забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору полягає у формуванні сприятливих інституційних умов для реалізації заходів сприяння розширеному відтворенню, стабілізації обсягу виробництва відповідно до потреб ринку.

3. Організаційно-економічний механізм реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору ґрунтується на розробці відповідної наукової теорії, концепції, стратегії і тактики, проведенні адекватної соціально-економічної політики, систематизації можливих ризиків, застосуванні засобів, способів та методів комплексного розвитку інноваційного потенціалу. Враховуючи результати проведеного дослідження, виявлені передумови, встановлені взаємозв'язки, виділені функціональні підсистеми організаційно-економічного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору, нам запропоновано стратегічні імперативи інноваційного розвитку аграрного сектору на умовах інтегруючої взаємодії держави та галузі: фінансові (розвиток механізму страхування фінансових, валютних і кредитних ризиків, субсидування з бюджету інвестиційних і сезонних кредитів; податкові інвестиційні пільги, приватно-державне проектне фінансування; співфінансування, реструктуризація боргів та ін.); інноваційно-інвестиційні (формування довгострокової інноваційно-інвестиційної політики, організація аудиту наукових розробок, фінансування грантів, підтримка фінансового лізингу, гарантії інноваційним інвесторам, страхування, ліцензування, податкові пільги, ліцензування та ін.); організаційно-економічні (ефективне антимонопольне регулювання цін, тарифів на паливно-мастильні і матеріальні ресурси, механізми пільгового кредитування, реструктуризація боргів, кооперації, розвиток системи контролю якості, податкове обмеження зовнішньої торгівлі та ін.); соціальні (підтримка і фінансування підготовки кадрів, соціальна політика, орієнтована на вирівнювання умов життя, стимулювання закріплення в сільській місцевості молодих фахівців тощо.

4. Проведене дослідження дозволяє дійти висновків про актуальність активізації процесів комерціалізації інновацій в аграрному секторі. Імплементация інноваційних наукових розробок у аграрному секторі спроможна забезпечити інноваційний розвиток країни та підвищити рівень її конкурентоспроможності на світовому рівні. Реалізація комерціалізаційних процесів в Україні стикається із низкою проблем ендогенного характеру, обумовлених недосконалістю чинного законодавства, декларативним характером та неузгодженістю деяких нормативних положень, нерозвиненістю моделей фінансування інноваційних проектів, недосконалістю

податкового стимулювання суб'єктів аграрного бізнесу до науково-дослідної й інноваційної діяльності; відсутністю дієвого механізму управління комерціалізацією інновацій в аграрному секторі.

5. Отже, нові ідеї, розробки, що втілюються в інноваціях, їх успішна комерціалізація все більше визначають напрями формування й реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору у світі та Україні зокрема. Як свідчить практика, лише невелика частина інновацій трансформується у інноваційну продукцію та успішно комерціалізується шляхом її просування до зацікавлених груп споживачів. Сформовано полікритеріальну модель вибору методів комерціалізації інновацій аграрного сектору, яка ґрунтується на врахуванні сукупності чинників. Основними критеріями, за допомогою яких суб'єкт аграрного сектору визначає для себе найбільш оптимальний спосіб комерціалізації інновацій є рівень прибутковості, рівень ризику у здійсненні цього процесу, рівень монополізму, необхідність ресурсного забезпечення, розподіл повноважень, контролю, відповідальності, економія часу, максимальний вплив факторів зовнішнього середовища та інші.

6. Нами запропоновано концептуальний підхід до формування функціонального механізму реалізації державної політики комерціалізації інновацій аграрного сектору в Україні, який представляє собою сукупність елементів організаційної структури і комплексу економічних, управлінських, мотиваційних та інших методів, правил, процедур, які забезпечуються трьома функціональними напрямками: ресурсним, комерційним і напрямком стратегічного планування процесу комерціалізації інновацій. Реалізація зазначеного механізму може стати ефективним інструментом втілення в життя пріоритетів науки і технологій. До основних функціональних елементів механізму реалізації державної політики комерціалізації інновацій аграрного сектору в Україні пропонуємо відносити: 1) управління ресурсами; 2) правовий захист результатів наукових досліджень; 3) просування інновацій на ринок; 4) інформаційне забезпечення; 5) стратегічне планування розвитку аграрного сектору.

7. Для успішної реалізації механізму управління комерціалізацією інновацій в аграрному секторі слід вирішити ряд комплексних проблем: інституційного характеру (вирішити питання нормативно-правового забезпечення щодо захисту прав

інтелектуальної власності та комерціалізації інновацій); кадрового характеру (дефіцит або відсутність підготовлених кваліфікованих фахівців); фінансового характеру (нестача фінансування для проведення науково-дослідних робіт, придбання нового обладнання, недостатня кількість оборотних коштів тощо). Серед перспективних напрямів механізму реалізації державної політики комерціалізації інновацій є формування центрів комерціалізації, які представляють собою новостворену організацію або структурний підрозділ в Міністерстві розвитку аграрного сектору, торгівлі та сільського господарства діяльність якого орієнтована на забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору та держави загалом.

8. В Україні результативність інформаційного механізму реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектору безпосередньо залежить від швидкості переходу до цифрової економіки, яка визначається як господарська діяльність, де ключовим фактором виробництва є дані в цифровому вигляді, обробка великих обсягів і використання результатів аналізу яких порівняно з традиційними формами господарювання дозволяють значно підвищити ефективність функціонування різних секторів (бізнесу, держави, соціальних організацій та установ, громадськості тощо). Запропоновано під Blockchain-технологією в аграрному секторі розглядати інноваційний спосіб щодо зберігання даних (а саме: цифровий реєстр будь-яких транзакцій, угоди у напрямку зберігання інформації, яка стосується різних етапів від виробництва до безпосереднього споживання аграрної продукції).

Використані джерела:

1. Ільчук О. О., Івашків Н.Л. Наслідки впливу державної політики на розвиток аграрних підприємств. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2014. Вип. 7(3). С. 35-38. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_7\(3\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_7(3)__10).

2. Калюжна О. В., Бунзяк Н.Я., Кустова А.А. Розвиток аграрних підприємств на інноваційній основі. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки. 2014. № 3. С. 152-157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2014_3_20.

3. Карпишин Ю. В. Особливості регулювання діяльності агрохолдингів у контексті аграрної політики України. Бізнес Інформ. 2018. № 4. С. 177-183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_4_26.

4. Кулик О. Г. Механізми державного регулювання розвитком інтеграційних підприємницьких процесів в аграрному секторі. Економіка та держава. 2014. № 8. С. 129-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2014_8_32.

5. Маркіна І. А., Сьомич М.І. Механізм державного управління екологічною безпекою аграрного виробництва в Україні. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2018. № 1. С. 76-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_1_13.

6. Кулик О. Г. Аналіз стану і перспективи розвитку механізмів державного регулювання аграрного підприємництва в Україні. Вісник Академії митної служби України. Серія : Державне управління. 2014. № 2. С. 86–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2014_2_15.

7. Приходько І. П. Концептуальні аспекти державної аграрної стратегії та політики. Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. 2015. № 1. С. 53-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vddau_2015_1_13.

8. Митяй О. В., Галицький О.М., Ніколюк О.В. Державне регулювання розвитку агроформувань в Україні. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 4. С. 20-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2017_4_5.

9. Онегіна В. М. Сучасні трансформації в агробізнесі та сталий розвиток аграрного сектору. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2017. Вип. 182. С. 36-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2017_182_6.

10. Петруха С.В., Петруха Н.М., Куницький К.С. Метаморфози базових інструментів державної аграрної політики. Бізнес Інформ. 2015. № 3. С. 158-169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_3_26.

11. Панченко В. В. Організаційно-правове забезпечення інноваційного розвитку в аграрному секторі економіки України.

Проблеми законності. 2017. Вип. 139. С. 143-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_139_16.

12. Прокопенко Н. С., Виклюк М.І., Скорик М.О. Механізм державного регулювання аграрного сектора економіки: інституційний аспект. Ефективність державного управління. 2016. Вип. 3. С. 263-270. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_3_32.

13. Рябоконт В. П. Аграрний комплекс в умовах реалізації державної аграрної політики. Економіка АПК. 2016. № 9. С. 18-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_9_5.

14. Смолінський В. Моделювання інноваційного розвитку аграрних підприємств. Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК. 2014. № 21(1). С. 332-337. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2014_21\(1\)_63](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2014_21(1)_63).

15. Ульянченко Ю. О., Косенко А.В. Державна політика щодо розвитку інфраструктури аграрного ринку. Актуальні проблеми державного управління. 2014. № 2. С. 27-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2014_2_6.

16. Чабан В. Г. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору. Економічний вісник університету. 2018. Вип. 37(1). С. 139-143. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/esvu_2018_37\(1\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/esvu_2018_37(1)_21).

17. Якушева І. Є. Державне регулювання розвитку аграрного сектору. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2014. № 4. С. 59-61.

18. Яцух О. О. Проблеми та перспективи державної політики щодо напрямів і обсягів бюджетної підтримки розвитку аграрного сектору економіки. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2014. № 4. С. 251-257. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2014_4_45.

19. Щербина С. В. Інституціональні засади державного управління аграрним сектором України в контексті євроінтеграції. Державне управління: теорія та практика. 2014. № 2. С. 20-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2014_2_5.

20. Петренко В. С. Перспективні інноваційні програми, проекти та моделі розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2018. № 1. С. 44-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2018_1_9.

21. Чугрій Н. А. Роялті як інструмент залучення інвестицій в інноваційний розвиток аграрного підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 14(2). С. 182-186. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14\(2\)__39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14(2)__39).

22. Онегіна В.М., Кравченко О.М., Білецький О.С. Державна аграрна політика та підтримка тваринництва в Україні. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2018. Вип. 191. С. 77-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2018_191_10.

23. Комарова І. В. Державне регулювання розвитку аграрного сектору економіки України шляхом бюджетної підтримки сільськогосподарських підприємств. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2013. № 3. С. 115-119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2013_3_25.

24. Соколенко Л. Ф. Зарубіжний досвід оподаткування аграрного сектора економіки. Бізнес Інформ. 2017. № 4. С. 55-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_4_9.

25. Руденко Г. Р. Особливості впровадження інновацій у діяльність сільськогосподарських підприємств. Бізнес Інформ. 2015. № 5. С. 128-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_5_20.

26. Gideon D., Markman, Donald S. Siegel, Mike Wright Markman Research and Technology Commercialization. Journal of Management Studies. 2008. №45(8). P.1401-1423.

27. McCoy A. Concurrent Commercialization and New-Product Adoption for Construction Products. "The construction and building research conference of the Royal Institution of Chartered Surveyors" COBRA 2008). Dr. Ralph Badinelli, Dr. C. Theodore Koebel, Dr. Walid Thabet. Dublin Institute of Technology, Dublin, 2008. №4. P.5.

28. Пушкаренко А.Б. Коммерциализация научно-технических разработок как составляющий элемент инновационной деятельности научно-образовательных учреждений. Известия Томского политехнического университета. 2004. №3. P.137-141.

29. Durglishvili N., Shestakovska T., Kushnir S. Competitiveness of the agrarian business in the context of maintenance of leadership positions on the market. In: Strielkowski, W. (ed.). Proceedings of the 2nd International Conference on Social, Economic and Academic

Leadership (ICSEAL 2018), *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, vol. 217, P.177-184.

30. Capital investment in agriculture in 2017 see Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine 2018 available URL: <http://www.minagro.gov.ua/en/node/25504>

31. Мазур І. Комерціалізація наукових розробок як фактор конкурентного розвитку підприємництва. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. №148. С.245-251.

32. Коробка В. М. Організаційне забезпечення комерціалізації інновацій. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 12. С. 260-265. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2015_12_38.

33. Брага Д. О. Комерціалізація інновацій в країнах ЄС. *Економічний простір*. 2016. № 109. С. 5-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escpros_2016_109_3.

34. Шестаковська Т.Л., Холявко Н.І. Модель комерціалізації результатів наукових досліджень закладами вищої освіти України. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2018. №3(85). С.56-62.

35. Українська інтегрована система трансферу технологій. URL: <http://untt.com.ua/ua/about>

36. Shestakovska T., Kholiavko N. Methodological aspects of universities' R&D commercialization in Ukraine in the context of the Quadruple Helix Model. *Journal of Perspectives of Financing and Regional Development*. Vol.6. No.2, September-October 2018. P.265-276.

37. Квашнин А. Как провести экспертизу проекта коммерциализации технологий. *Практическое пособие*. Проект Europeaid “Наука и коммерциализация технологий”, 2006. URL: <http://ras-stc.ru/goods/2>

38. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П. Офіс управління інтелектуальною власністю: створення, робота, ефективність. *Навчальний посібник*. К.: УкрІНТЕІ, 2016. 196 с.

39. Шестаковська Т.Л. Механізм управління комерціалізацією інновацій в аграрному секторі. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. №2. С.190-199.

40. Tkalenko N., Shestakovska T., Zelisko I. Mechanism of commercialization of innovative technologies in the agroindustrial

sector. International Journal of Advanced Biotechnology and Research, 2019. Special Issue-1. P.517-524.

41. Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності: затв. наказом Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13 вересня 2010 р. №18 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN58763.html

42. Фірсова С.Г., Махінч Г.О., Спіріна І.Г. Комерціалізація інноваційної продукції у реальному секторі економіки. Бізнес Інформ. 2013. № 5. С. 100-105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_5_18.

43. Саміло А.В., Повстин О.В., Купчак М.Я. Теоретичні засади комерціалізації результатів науково-технічної діяльності державної служби України з надзвичайних ситуацій. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2013/ №7. С. 285-290.

44. Якубек П., Шестаковська Т.Л. Комерціалізація результатів наукових досліджень як напрям інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки. Вісник Хмельницького національного університету: економічні науки. 2018. № 3. Том 3. С. 130-136.

45. Закон України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” від 14.09.2006 р. №143-V. [із змінами та доповненнями]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/143-16/page>

46. Шестаковська Т.Л. Інформаційне забезпечення комерціалізації інновацій в аграрному секторі. Юність науки – 2019: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 17-18 квітня 2019 р.) : у 2-х ч. / Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2019. Ч. 1. С. 196-198

47. Боголіб Т.М. Комерціалізація наукових розробок університетів. Економіка України. 2014. №1(618). С.33-50.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

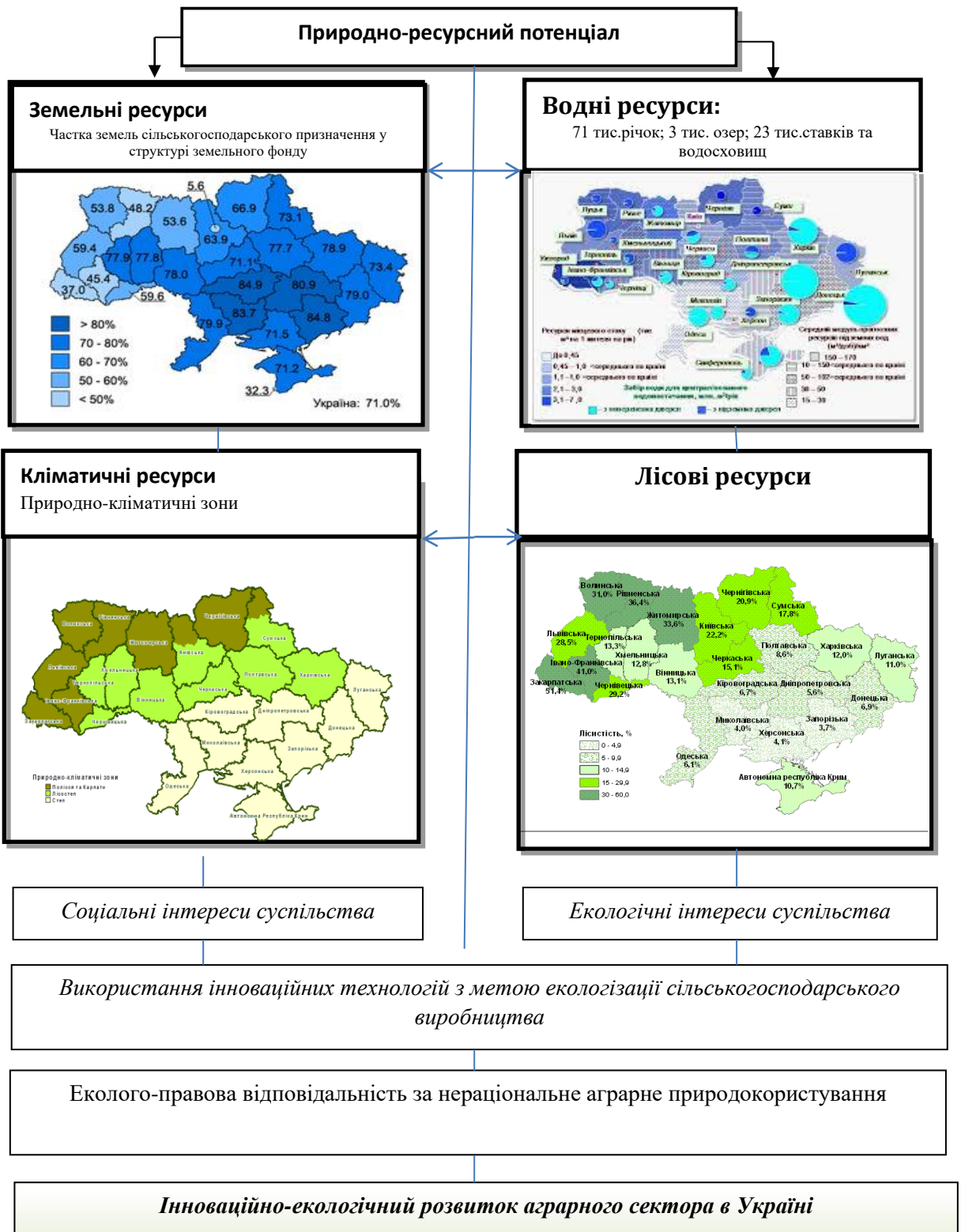
Методологічні підходи до управління процесами інноваційного розвитку

Методологічний підхід	Сутність підходу	Принципи реалізації підходу
Діалектичний	Базується на положеннях про постійність змін, що відбуваються, необхідності заміни всього, що застаріває, новим більш прогресивним	<ul style="list-style-type: none"> – безперервного руху і розвитку всіх явищ; – науковості, яким забезпечується використання прогресивним методів та можливість використання результатів досліджень; – взаємодії, що передбачає використання різних зв'язків, багатоваріантності і цілісності відображення і дослідження систем управління; – об'єктивності та достовірності; – протиріччя; – спадковості; – відносності; – історичної визначеності
Процесний	Базується на розгляді управлінської діяльності як процесу безперервного виконання комплексу визначених взаємопов'язаних видів діяльності та загальних функцій управління	<ul style="list-style-type: none"> – безперервності; – взаємозв'язку управлінських функцій; – синергетичності
Ситуаційний	Використовується при виникненні непередбачуваних проблем в керованій системі, які потребують швидкого вирішення, і базується на оперативному вивченні ситуації і здійсненні типових управлінських процедур. Досліджуючи ситуацію є можливість краще зрозуміти причини, які її обумовили, що більш сприятиме досягненню цілей організації	<ul style="list-style-type: none"> – логічності; – науковості; – стандартизації; – оперативності
Функціональний	Базується на тому, що потреби розглядаються як сукупність функцій, які необхідно виконати для задоволення потреби. Після встановлення функцій створюється декілька альтернативних об'єктів для виконання цих функцій і обирається той, що потребує мінімум сукупних витрат за життєвий цикл об'єкту на одиницю його корисного ефекту	<ul style="list-style-type: none"> – спеціалізації управлінської діяльності; – оптимізації; – зовнішньої спрямованості
Рефлексивний	Базується на поділі керованої системи на рефлексорну та нерефлексорну, що пов'язано із можливою втратою системою стійкості через людський чи техногенний фактор. Для	<ul style="list-style-type: none"> – критичності; – інформативності; – раціональності;

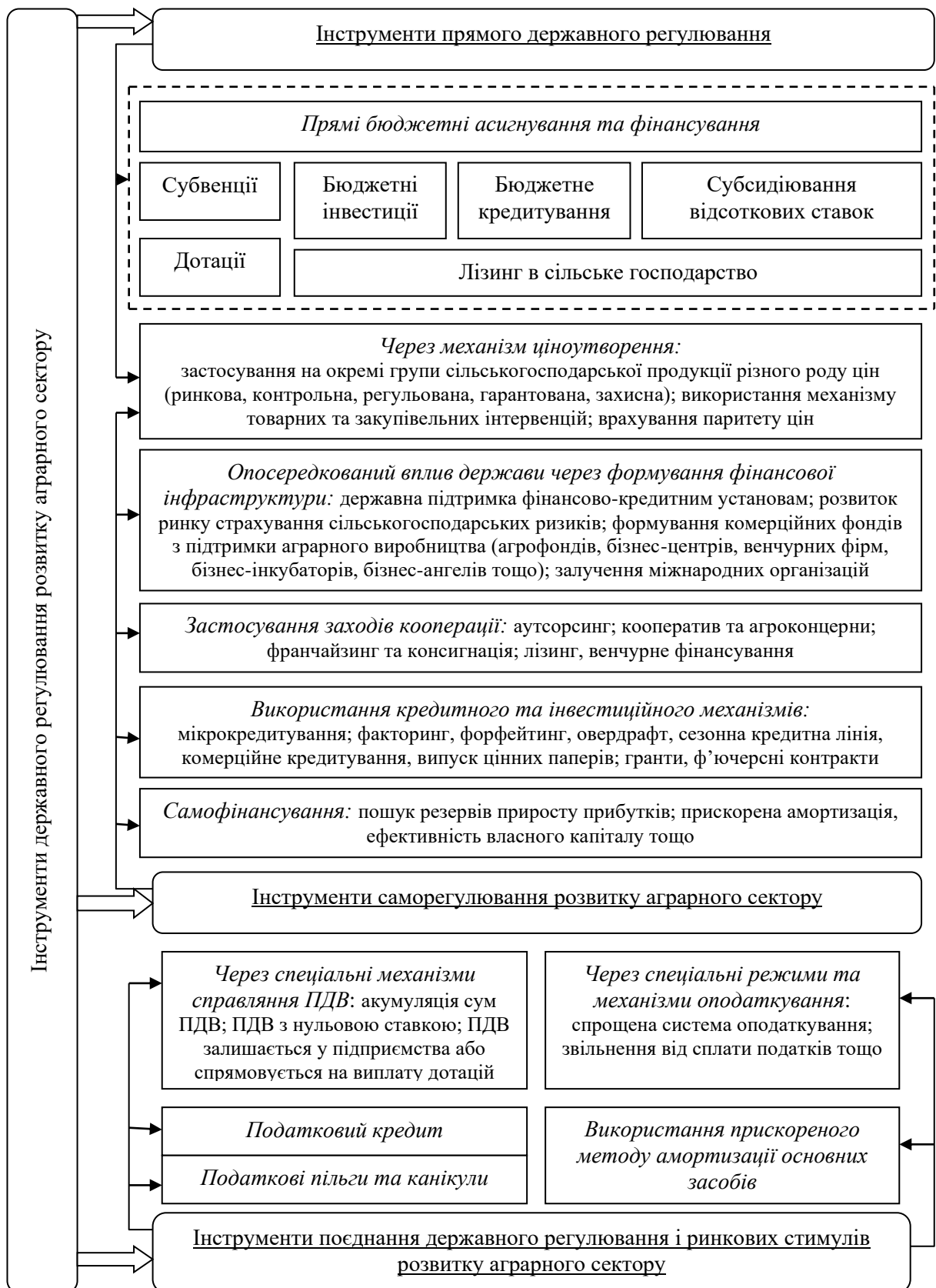
	рефлекторної частини можливе ширше використання математичних методів, для нерелекторної – методів психології, мотивації, теорії вірогідності, катастроф та ін.	– комплексності внутрішнього і зовнішнього середовища
Системний	Передбачає управління інноваційним процесом як цілісною сукупністю його складових підсистем, елементів, виявлених якостей і зв'язків всередині сукупності, а також між об'єктом і зовнішнім середовищем	– цілісності; – цільової спрямованості; – системно-комплексності; – динамічності; – спадковості; – науковості; – стійкості; – адаптивності; – безперервності розвитку; – альтернативності шляхів побудови, функціонування і розвитку; – всебічного вивчення якостей системи, внутрішнього і зовнішнього середовища й генеруємих системою синергетичних якостей

Основні наукові підходи до управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем

Наукова школа	Представники	Підхід до управління інноваційним розвитком	Основні положення
Школа наукового управління	Ф.Тейлор, Г.Гант	Функціональний	Орієнтація системи управління на об'єкт і методи його вдосконалення
		Факторний	Розгляд ресурсів підприємства як чинників науково-технічного потенціалу і оцінка їх впливу на інноваційну діяльність
Класична теорія	А.Файоль, Дж.Муні, Л.Еврик	Процесний	Безперервний управлінський процес, наукове дослідження лежить в основі адміністративного управління і є його основним принципом, орієнтація на оптимізацію
Біхейвіористська теорія	Т.Едісон, Е.Мейо, Ф.Герцберг	Поведінковий (соціально-психологічний)	Людина активний елемент механізму розвитку економічної системи, що обумовлює зростання у працівників потреби до саморозвитку і створення сприятливих умов для вирішення інноваційних завдань
Концепція маркетингу	Ф.Котлер, Дж.Еванс, Ж.-Б.Ламбен	На основі життєвого циклу	управління на основі життєвого циклу продукції, інновації, організації,
		Маркетинговий	Організація управління з орієнтацією на інновації, які мають попит на ринку
Концепція інвестицій	Дж.Кейнс, Р.Канн	Проектний	Розгляд інновацій як окремих інвестиційно-інноваційних проектів
Теорія нововведень	Х.Барнет, Є.Вітте, Е.Денісон	Соціально-психологічний	В управлінні інноваційним процесом пріоритет надається людським відносинам, центральне місце займають проблеми ролі особистості, поведінки, мотивації тощо
Управлінська школа	Д.Вудворд, Г.Саймон, А.Акофф, Г.Деннісон	Системний	Підприємство розглядається як система. Управління забезпечує перехід системи з одного якісного стану в інший
		Ситуаційний	Зміни в системі управління визначаються конкретною ситуацією, пов'язаною із інноваційним процесом
Російська школа	В.А.Швандар, В.Я.Горфінкель, Н.М.Авсянникова, П.А.Ішаков, Б.Н.Кузик, Г.Б.Клейнер	Проектно-ситуаційний, процесний, системний	Накладення на інноваційний процес елементів і принципів відповідних підходів

Система забезпечення та використання природно-ресурсного потенціалу в процесі інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора в Україні

Структура інструментів державного регулювання розвитку аграрного сектору

АНКЕТА

Оцінка стану державної політики розвитку аграрного сектору на рівні регіонів

Шановний (а) респонденте!

Просимо Вас відповісти на запитання анкети, висловити свої оцінки, судження, висновки, зауваження та пропозиції.

1. Як Ви оцінюєте результативність державної аграрної політики в своєму регіоні?

Достатній	
Задовільний	
Незадовільний	
Важко оцінити	

2. Які з визначених нижче складових державної політики, найбільше впливають на розвиток аграрного сектору?

Складова	Місце по вагомості
Виробнича	
Бюджетно-податкова	
Грошово-кредитна	
Відносини власності	
Зовнішньоекономічна	
Політична	
Соціальна	
Правова	
Тіньова	
Інше (вказіть)	

3. Визначте, будь ласка, ступінь (рівень) проблем державної політики розвитку аграрного сектору

Загрози	Проблемні	Незначні проблеми	Відсутні проблеми	Важко відповісти
Низька ефективність управління				
Неефективність міжгалузевих економічних відносин та фінансового регулювання				
Розбалансованість внутрігосподарських і міжгалузевих взаємовідносин				
Занепад виробництва, відсутність ефективної системи відтворення виробничого потенціалу				
Відсутність чіткої стратегії приватизації, невикористання її можливостей для інвестування				
Низький рівень соціальної орієнтації економіки				
Корумпованість економіки				
Руйнування національного багатства, шляхом вивозу та відпливу за межі України матеріальних, фінансових ресурсів та інтелектуального і людського потенціалу				
Високий рівень політичного протистояння, негативний його вплив на економічний розвиток				
Інше (вказіть)				

4. Які з перерахованих чинників, на Вашу думку, можуть сприяти удосконаленню державної політики розвитку аграрного сектору?

Чинник	Місце по вагомості
Удосконалення нормативно-правової бази	
Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств	
Розробка державних програм (стратегій)	
Реалізація програм розвитку сільських територій	
Вдосконалення фінансово-кредитної системи	
Створення сприятливого інвестиційного клімату	
Запобігання виникнення економічних загроз в аграрній сфері	
Інше (вказіть), у тому числі	

5. Чи повинна функціонувати в регіоні організаційна структура із забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору?

	Так, обов'язково	Так, якщо є потреба	Не обов'язково	Важко від- повісти
На рівні області				
У районах області				

6. Визначте, будь ласка, ступінь впливу наведених причин на занепад аграрного виробництва

Причини	Вплив високий	Вплив несуттєвий	Не мають впливу	Важко відповісти
Незадовільний обсяг інвестиційного забезпечення				
Зростання витрат виробництва				
Недосконала структура виробництва				
Руйнування переробних підприємств				
Використання застарілих технологій, зношених фондів та застосування екологічно-шкідливих технологій				
Недосконала фінансово-кредитна система				
Обмежені можливості вигідного збуту				
Відсутність сформованих оптово-роздрібних ринків, обслуговуючих кооперативів				
Звуження внутрішнього ринку збуту сільськогосподарської продукції, втрата доступу на зовнішні ринки				
Вузький платоспроможний попит аграрних підприємств на товари виробничого призначення				
Диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію				
Інше (вказіть)				

7. Визначте, будь ласка, вплив ідентифікованих загроз, на рівень інноваційного розвитку аграрного сектору

Загроза	Вплив високий	Мають певний вплив	Не мають впливу	Важко відповісти
Невідповідність програм реформування регіональної економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам				
Низький рівень життя населення регіону, постійне його падіння, неефективність політики доходів				
Розшарування суспільства по майновому і соціальному статусу				
Негативні наслідки економічної кризи				
Поглиблення соціально-демографічної кризи (відсутність простого відтворення населення, скорочення тривалості життя, зростання смертності та захворюваності)				
Нерозвиненість соціально-трудова відносин між власником і працівником при приватизації				
Втрата мотивації до продуктивної праці, недосконалість системи її оплати				
Руйнування соціальної інфраструктури				
Інше (вказіть)				

8. Оцініть, будь-ласка, вплив складових розвитку аграрного сектору на оцінку його рівня, %

Складові економічної безпеки аграрної сфери	Рівень
Виробничо-фінансова	
Матеріальна-технічна	
Соціально-економічна	
Еколого-техногенна	
Всього	

9. Стать:

Чоловіча	
Жіноча	

**10. Скажіть, будь ласка, скільки Вам виповнилося років? _____
років**

11. Яку освіту Ви одержали?

Середня або середня спеціальна	
Незакінчена вища	
Вища без наукового ступеня	
Вища з науковим ступенем кандидата	
Вища з науковим ступенем доктора	

12. З якими із наведених нижче сфер пов'язана Ваша професійна діяльність?

Державна служба	
Наука/освіта	
Бізнес	
Підприємництво	

Дуже Вам дякуємо за участь в опитуванні!

Бюджетне фінансування інноваційної діяльності та трансферу технологій за стратегічними пріоритетними напрямками у 2016-2018 рр., тис.грн.*

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності	Усього			У тому числі					
				Загальний фонд			Спеціальний фонд		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
1. Освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії	20101,9	15212,7	17094,3	-	460,0	475,0	20101,9	14752,7	16619,3
2. Освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки	6274,0	11710,9	18729,1	-	135,8	-	6274,0	11575,1	18729,1
3. Освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій	16345,3	35979,5	45315,3	-	-	110,0	16345,3	35979,5	45205,3
4. Технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу	115563,3	151412,5	153444,2	-	-	-	115563,3	151412,5	153444,2
5. Впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики	5023,95	4871,4	5356,0	-	-	-	5023,9	4871,4	5356,0
6. Широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища	23687,2	29182,8	32213,9	-	600,7	801,7	23687,2	28582,1	31412,8
7. Розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки	7562,3	10759,6	19299,9	-	215,6	-	7562,3	10544,0	19299,9
Всього за пріоритетами	194558,2	259129,7	291452,8	-	1412,1	1386,7	194558,2	257717,6	290066,1

Підходи до визначення поняття "інновація"

Визначення	Автор, джерело
1	2
I. Динамічний підхід	
1.1. Інновація як процес	
Інновація – це науково-економічний процес, який завдяки практичному використанню продуктів розумової праці – ідей і винаходів, приводить до створення кращих за властивостями нових видів продукції та нових технологій	О. Алімов та ін.
Інновація - це процес реалізації нової ідеї в будь-якій сфері життєдіяльності людини, що сприяє задоволенню існуючої потреби на ринку та забезпечує економічний ефект	Ф. Бездудний та ін.
Інновація – це комплексний процес впровадження і використання результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, спрямований на задоволення конкретних суспільних потреб з метою отримання певного ефекту (економічного, екологічного, соціального, науково-технічного, інтегрального), який потребує значної концентрації інвестиційних та управлінських ресурсів для свого здійснення	С. Володін
Інновація – втягнення в економічний оборот результатів інтелектуальної діяльності, що містять нові, в тому числі і наукові, знання з метою задоволення суспільних потреб і (або) одержання прибутку	М. Волинкіна
Інновація – комерціалізація нововведення	О. Євтушевська
Інновація – це використання в тій чи іншій сфері суспільства результатів інтелектуальної (в т.ч. науково-технічної) діяльності, націлених на удосконалення процесу або його результатів	І. Гришин та ін.
Інновація – це нагромадження нових знань, матеріалізованих у високоефективних ощадливих технологіях, технологічних елементах – нових сортах і гібридах рослин, порід і порідних груп тварин, кросів птиці, машин, обладнання, устаткування, робочих органів машин і знарядь, нових видів добрив, хімічних засобів захисту рослин і тварин, матеріалів, нових процесних форм організації виробництва та праці, нових видів послуг тощо, створених у науково-дослідних установах, визнаних доцільними до застосування в практиці, що забезпечують підвищення економічної стабільності і соціальної ефективності суспільного виробництва	Д. Крисанов
Інновація – це такий суспільний-технічний-економічний процес, який через практичне використання ідей приводить до створення кращих за своїми якостями виробів, технологій	Б. Санто
Інновація – використання результатів наукових досліджень та розробок, направлених на покращення процесу виробництва, економічних, правових, соціальних відносин в галузі науки, культури, освіти та інших сферах діяльності	А. Суворова

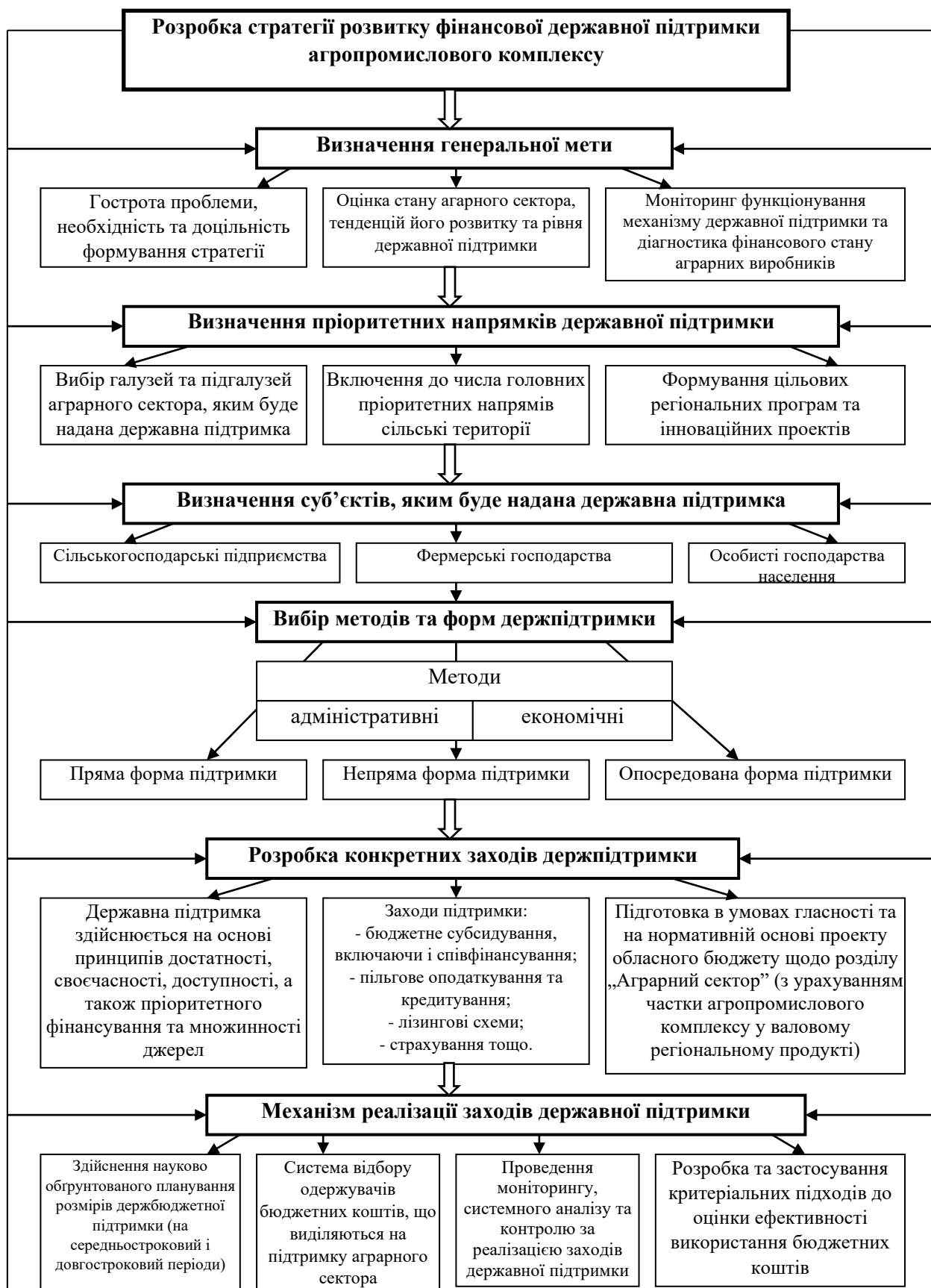
1	2
Інновація – застосування ідеї, що веде, у підсумку, до зростання прибутку чи збільшення обслуговування	Ш. Тацуно
Інновація – це процес, в якому винахід чи ідея набуває економічного змісту	Б. Твісс
1.2. Інновація як зміна	
Інновація – зміна в первісній структурі виробничого організму, тобто як перехід його внутрішньої структури до нового стану	Ф. Валента
Інновація – цільова зміна у функціонуванні підприємства як системи	О. Богашко
Інновація – проведення зміни в техніці, технології, організації, екології, економіці, а також у соціальній сфері з метою одержання економічного ефекту на основі задоволення певних суспільних потреб	О. Савченко, О. Дацій
Інновація в широкому розумінні – це позитивна зміна, яка є результатом цілеспрямованої діяльності конкретних осіб, колективів, організацій і т.п. Інновація на рівні функціонування щодо відособлених систем – зміна, яка дозволяє підвищити ефективність функціонування системи	В. Покотилова
Нововведення – цілеспрямована зміна, що вносить у середовище впровадження (організацію, поселення, суспільство тощо) нові відносно стабільні елементи	Л. Федулова, О. Марченко
Інновація – якісні зміни у виробництві, які можуть стосуватися як техніки і технології, так і форм організації виробництва і управління	Ю. Яковец
Інновація – зміна (активна чи пасивна) конкретної системи щодо зовнішнього середовища	Р. Мюллер
II. Статичний підхід	
2.1. Інновація як об'єкт	
Слово "інновація" є синонімом нововведення або новації, а може використовуватися і одночасно з ними. Новація, нововведення і інновація являються різнозмістовними поняттями з тісним взаємозв'язком й взаємообумовленістю. Новація є універсальною категорією, яка при впровадженні в якості нового конструкту набуває форми нововведення, а у разі удосконалення існуючого зразка трансформується в інновацію.	О. Більська
Інновація – нова або покращена продукція (товар, робота, послуга), спосіб (технологія) її виробництва або застосування, нововведення або вдосконалення в сфері організації і (або) економіки виробництва, і (або) реалізації продукції, що забезпечує економічну вигоду, створює умови для такої вигоди або покращення споживчих якостей продукції (товару, роботи, послуги)	Н. Кулагін
Інновація - об'єкт, упроваджений у виробництво у результаті проведеного наукового дослідження або зробленого відкриття, якісно відмінний від попереднього аналога	В. Мединський
Інновація – нововведення в галузі техніки, технології, організації праці і управління, основані на використанні досягнень науки і передового досвіду, а також використання цих новацій в різних галузях і сферах діяльності	Б. Райзберг та ін.

1	2
Інновація це новшество, яке в процесі впровадження в сферу діяльності призводить до поліпшення виробничого процесу, підвищення якості послуг, розвитку галузі, підвищення ефективності, економічних показників, зростання прибутковості, кращого положення на ринку, підвищення іміджу господарюючого суб'єкта	Ю. Коновал
Під інновацією (нововведенням) звичайно розуміють об'єкт, впроваджений у виробництво в результаті проведеного дослідження або зробленого відкриття, що якісно відрізняється від попереднього аналогу	Е. Уткін та ін.
Інновація – це новація у виробничій і невиробничій сферах, в галузі економічних, соціальних, правових відносин, науки, культури, освіти, охорони здоров'я, в сфері державних фінансів, у фінансах бізнесу, в бюджетному процесі, в банківській справі, на фінансовому ринку, в страхуванні і т.д.	Л. Антонюк та ін.
Інновації стосовно сільського господарства – це нові технології, нова техніка, нові сорти рослин, нові породи тварин, нові добрива і засоби захисту рослин та тварин, нові методи профілактики і лікування тварин, нові форми організації, фінансування і кредитування виробництва, нові підходи до підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів і т.п.	Г. Руденко
2.2. Інновація як результат	
Інновація – кінцевий результат наукового дослідження або відкриття, що якісно відрізняється від попереднього аналогу і впроваджений у виробництво. Поняття інновації застосовується до всіх новацій в організаційній, виробничій та інших сферах діяльності, до будь-яких вдосконалень, які забезпечують зниження витрат	Р. Мініханов та ін.
Інновація – кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового або удосконаленого продукту, що впроваджується на ринку; нового або вдосконаленого технологічного процесу; нового підходу до соціальних послуг	І. Гришин та ін.
Інновація (нововведення) – кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав утілення у вигляді виведеного на ринок нового чи вдосконаленого продукту, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності, або нового підходу до соціальних послуг	В. Стадник, Т. Поліщук
Інновації – це шлях від ідеї до створення/поліпшення нового/існуючого продукту або технології для вчасного отримання прибутку.	М. Погодаєва
Інновація – це результат інвестування інтелектуального рішення в розробку і отримання нового знання, раніше не застосовувалася ідеї щодо оновлення сфер життя людей (технології; виробництва; організаційні форми існування соціуму, такі як освіта, управління, організація праці, обслуговування, наука, інформатизація і т. д.) і подальший процес впровадження (виробництва) цього, з фіксованим отриманням додаткової цінності (прибуток, випередження, лідерство, пріоритет, докорінне поліпшення, якісну перевагу, креативність, прогрес).	А. Третяк, І. Колганова

1	2
Інновації – процес створення і комерціалізації підприємства нової техніки, технології, товарів, методів управління, тощо, які викликають (спрямовані) покращення якості та ефективності виробничого, управлінського, комерційного та інших процесів, а також призводять до розвитку економіки в цілому	Г. Волобуєв
Інновація – одержання значних економічних результатів за рахунок впровадження новацій; сутність прогресивної стратегії розвитку організації держави на протипагу бюрократичному типу розвитку	Е. Румянцева
Інновації як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [2]	Закон України "Про інноваційну діяльність"
Інновація – кінцевий результат впровадження новації з метою зміни об'єкта управління і одержання економічного, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту	Р. Фатхутдинов
2.3. Інновація як система	
Інновація – це система, сукупність суб'єктів і об'єктів, що взаємодіють в процесі створення і реалізації інноваційної продукції, яка має головну змістовну характеристику – новизну і частини – старе, сучасне та нове	О. Князева
Інновація – комплекс заходів для впровадження в економіку нової техніки, технологій та ін.	В. Дубічинський
Інновація – це здійснення нових комбінацій, яке охоплює п'ять випадків: 1) виготовлення нового блага, тобто невідомого до цього часу споживачам, або створення нової його якості; 2) впровадження нового, тобто невідомого для даної галузі, метода (способу) виробництва; 3) освоєння нового ринку збуту; 4) одержання нового джерела сировини або напівфабрикатів; 5) здійснення відповідної реорганізації, наприклад забезпечення монопольного стану	Й. Шумпетер

Базові показники для розподілу коштів державної підтримки

Вихідна інформація	Джерело інформації
Площа аграрних угідь, га	Дані статистики, звіти аграрних підприємств
Площа орних земель, га	Дані статистики, звіти
Посівна площа, га	Дані статистики, звіти
В т.ч. (за культурами, за якими надається державна підтримка)	Дані статистики, звіти
Урожайність, ц/га (за культурами)	Дані статистики, звіти
Поголів'я тварин, гол (за видами)	Дані статистики, звіти
Надій молока на 1-ну гол, тон	Дані статистики, звіти
Обсяг коштів направлених на державну підтримку, тис. грн.	Звіти аграрних підприємств
В т.ч. з державного бюджету, тис. грн.	Звіти аграрних підприємств
з регіонального бюджету, тис. грн.	Звіти аграрних підприємств
В т.ч. за напрямками державної підтримки, що надається конкретному аграрному товаровиробнику, тис.грн.	Звіти аграрних підприємств
Внесено органічних добрив, т	Потрібно внести показник в форму звітності
Внесено мінеральних добрив, т	Потрібно внести показник в форму звітності
Виробнича собівартість продукції, тис. грн.	Звіти аграрних підприємств
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	Звіти аграрних підприємств
Валовий збір, тис. грн.	Дані статистики, звіти
Виручка за вирахуванням ПДВ, тис.грн. (в т.ч. за видами продукції)	Звіти аграрних підприємств
Валовий прибуток / збиток, тис.грн.	Звіти аграрних підприємств
Рівень інфляції, %	Дані статистики
Рівень рентабельності діяльності, %	Дані статистики, звіти
Внутрішня ціна на продукцію, грн.	Потрібно ввести нову систему звітності
Світова ціна на продукцію, грн.	
Курс валюти на момент розрахунку обсягу державної підтримки, необхідної для надання	
Податки на одиницю продукції, грн.	
Агрегована міра підтримки	Потрібно ввести нову систему звітності
Ефективність використання наданих коштів	
Сума державної підтримки, що надається конкретному аграрному товаровиробнику, грн.	

Концептуальна схема формування стратегії фінансової державної підтримки агропромислового комплексу

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
АГРАРНОЇ СФЕРИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ
АСПЕКТ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

*За загальною редакцією доктора наук з державного управління
професора О. М. Руденко*

Підписано до друку 01.11.2022. Формат 60×84/16.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. –18,6.
Тираж 100 пр. Замовлення № 14/22.

Редакційно-видавничий відділ Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7128 від 18.08.2020 р.